

INCIPIT LIBER BEATAE HILDEGARDIS SUBTILITATUM DIVERSARUM NATURARUM CREATURARUM ET SIC DE ALIIS QUAMMULS BONIS.

LIBER PRIMUS DE PLANTIS. PRAEFATIO.

In creatione hominis de terra alia terra sumpta est, quae homo est, et omnia elementa ei serviebant, quia eum vivere sentiebant, et obviam omnibus conversationibus ejus cum illo operabantur, et ipse cum illis. Et terra dabat viriditatem suam, secundum genus et naturam et mores et omnem circumtitionem hominis. Terra enim cum utilibus herbis ostendit circumtitionem spiritalium morum hominis, eos discernendo; sed inutilibus herbis demonstrat inutiles et diabolicos mores ejus. Quaedam enim herbae sunt, quae cum quibusdam cibis decoquuntur, et hae hominem velocem ad pastum faciunt, et leves sunt, quia hominem non multum gravem faciunt, et istae carni hominis assimilantur. Et succus pomiferorum arborum incoctus nocivus, et coctus levis, et comparatur sanguini hominis. Infructifera autem ligna quae non generant, ligna sunt et non arbores, sed tantum folia habent, quae homini ad comedendum inutilia sunt, ita ut, si quis illa comederit, ei non multum prosunt, etiamsi eum non multum laedunt, et tibi hominis comparantur. Quod vero in arboribus et lignis est, unde funes fiunt, assimilatur venis hominis. Lapides etiam terrae ossibus hominis comparantur, et humiditas lapidum medullae ossium, quia lapis, cum

humiditatem habeat, calorem etiam habet. Sed lapides cum quibus tecta teguntur, unguibus hominis in manibus et in pedibus assimilantur. Et quaedam herbae aereae crescunt, et hae etiam ad digestionem hominis leves sunt et laetae naturae, ita quod hominem qui eas comederit laetum faciunt, atque crinibus hominis assimilantur, quia semper ipsae leves sunt et aereae. Sed aliae quaedam herbae ventosae sunt, ita quod de vento crescunt, et etiam siccae sunt et graves ves ad digestionem hominis, ac tristis naturae, ita quod hominem, qui eas manducat, tristem faciunt; sed sudori hominis comparantur vel assimilantur. Succus autem inutilium herbarum, quae comedi non possunt, venenosus, quia ipsae mortiferae sunt ad cibum hominis, et egestionem hominis comparantur.

Et terra habet sudorem atque humorem et succum. Sudor enim terrae inutiles herbas profert, et humor ejus utiles herbas, quae comedi possunt et quae ad alios usus hominis valent. Succus autem ejus vindemiam et germinantes arbores producit. Herbae quae per laborem hominis seminantur, et paulatim surgunt et crescunt, velut domestica animalia, quae homo in domo sua cum sollicitudine enutrit, per laborem illum, quo ab homine exarantur et seminantur, acerbiter et amaritudinem succorum suorum amittunt, ita quod humiditas eorumdem succorum qualitatem succi hominis aliquantum tangit, et quo in modo cibus et potibus ejus bonae et utiles sunt. Herbae autem quae, cadente suo semine, absque labore hominis crescunt, et repente ac festinanter ut indomitae bestiae surgunt, contrariae sunt homini ad comedendum, quia homo lactando, comedendo et [crescendo] temperato tempore nutritur, quod in herbis praedictis non fit. Sed tamen

noxios et infirmos humores in hominibus quaedam earum in medicina compescunt.

Omnis autem herba aut calida aut frigida est, et sic crescit, quia calor herbarum animam significat et frigus corpus: et in his secundum genus suum vigent, cum aut in calore, aut in frigore abundant. Si enim herbae omnes calidae essent, et nullae frigidae contrarietatem utentibus facerent. Si autem omnes frigidae essent, et nullae calidae, item hominibus inaequalitatem pararent, quia calidae frigori et frigidae calori hominis resistunt. Et quaedam herbae virtutem fortissimorum aromatum, austeritatem amarissimorum aromatum, in se habent. Unde et plurima mala compescunt, quoniam maligni spiritus haec faciunt et in indignationem habent. Sed et quaedam herbae sunt, quae velut spumam elementorum in se habent, in quibus homines decepti fortuita sua quaerere conantur; et has diabolus amat, et se his admiscet.

CAPITULA.

Triticum
Siligo
Avena
Ordeum
Spelta
Pisa

Faba
Lens
Hirse
Venich
Hanff
Bato
Balgon
Cituar
Ingeber
Pyper
Komel
Bertram
Liquiricium
Cynamomum
Nux muscata
Rosa
Lilium
Psilium
Spica
Cubebo
Gariofiles
Cristiana
Lunckewurtz
Hirtzunge
Entiana
Quenula

Andron
Hirtzsibam
Lavendula
Fenigraecum
Sysemera
Pefferkrut
Scherling
Ganfora
Anfora
Huszwurtz
Schickwurtz
Wuntwurtz
Sanicula
Heilheubt
Farn
Haselwurtz
Herba Aaron
Humela
Woolffswurtz
Dolo
Danwurtz
Brackewurtz
Funffblat
Mandragora
Winda
Boberella

Binsuga
Sonwirbel
Huppo
Lilim
Selba
Ruta
Ysopus
Veniculum
Dille
Petroselinum
Apium
Kirbela
Pungo
Crasso
Burncrasse
Wurtzel
Bachmintze
Major mintza
Minor mintza
Romische mintza
Alleum
Alsla
Porrum
Onlauch
Omnislauch
Kole

Wieszgras
Kurbesza
Stutgras
Pedema
Ruba
Retich
Latheca
Wilde latheca
Senff
Synape
Alant
Papaver
Babela
Cletta
Distel
Urtica
Wegerich
Minna
Viola
Melda
Ganderebe
Stawurtz
Biboz
Cle
Wermut
Bils

Reiman
Doste
Garve
Agrimonia
Dittampnus
Metra
Musore
Swertula
Mirredich
Adich
Nachtschade
Bingula
Wullena
Gamandria
Centaurea
Poleya
Beonia
Battenia
Sichterwurtz
Basilia
Bebinella
Alba sichterwurtz
Ageleia
Frideles ouga
Springwurtz
Berwurt

Steinbrecha
Ugera
Grintwurtz
Liebestuckel
Ebich
Ybisca
Denemarka
Nabeta
Cranchsnabel
Consolida
Byerverwurtz
Grensnig
Morcrut
Gensecrut
Linsano
Hunsarem
Nyesewurtz
Gechte
Ysena
Satereya
Woulfesglegena
Simesz
Qunckus
Meglana
Dornella
Scharleya

Storcks-nabel

Benedicta

Risza

Museta

Bircwurtz

Astrentia

Ertpeffir

Waltpeffir

Vickbona

Kichgera

Wisela

Wichim

Semen lim

Balsamita

Stritgras

Stimir

Agrestis lactuca

Berla

Pasonata

Berich

Spica

De diversitate fungorum Moyses

Wizwurtz

Aloe

Thus

Mirra

Balsamum

Mel

Ezucker

Lac

Butirum

Sal

Acetum

Merada

Ova

Pix

Hartz

Sulfur

Semperviva

Brionia

Polipodium

Vehedistel

Sitaria

Weyth

Hymelsluszel

Major hufflatich

Minor hufflatich

Plionia

Rasela

Dorth

Cardo

INCIPIT LIBER PRIMUS

CAP. I.---DE TRITICO [*In edit.*, II, 1].

Triticum calidum est, et plenus fructus, ita quod in eo nullus defectus est; et cum recta farina de tritico fit, tunc panis ex eadem farina factus sanis et infirmis bonus est, et rectam carnem et rectum sanguinem in homine parat. Sed qui *donst* medullam, id est simelam *griesz*, ab eadem farina excutit, et de eodem *donft* panes facit, panis ille infirmior et debilior est quam si ex ipsa de recta farina factus esset, quia *donft* [eadem medulla *ed.*] vires suas aliquantum perdet, et plus de *slim* [plus livoris *ed. et sic infra*] in homine parat, quam ipsa recta farinatritici. Qui autem triticum absque integris granis coquit, et non in molendino tritum, et sic velut alium cibum comedit, iste nec rectum sanguinem, nec rectam carnem in se parat, sed multum *slim*, ita quod vix digeritur; et sic infirmo omnino non valet, etiamsi sanus hoc comestum superare poterit. Sed tamen si quis vacuum cerebrum habet, et ob hoc ita in amentia fatigatur, velut freneticus sit, accipe integra grana tritici, et ea in aqua coque, et deinde eisdem granis de aqua ablatis totum caput illius calidis circumpone, et pannum desuper liga, et sic cerebrum illius de succo illo replebitur, et vires suas et sanitatem recipiet; et hoc fac usque dum ille ad mentem suam redeat. Et qui in dorso et in lumbis

dolet, grana tritici in aqua coquat, et ita calida super locum illum ponat ubi dolet, et calor tritici vires illius pestis fugabit.

[Si autem canis dentibus hominem mordet, ille pastam farinae similiae, cum albugine ovi paratam accipiat, et super morsum canis per tres dies et totidem noctes ponat, ut eundem venenosum morsum extrahat; qui morsus de halitu illius venenosior est quam alterius animalis; postea pastam auferat, et millefolium cum albugine ovi contundat, et super eundem morsum per tres aut duos dies ponat et postea auferat, et deinde unguentis sanet ut aliud vulnus sanari solet. *Add. ed.*]

CAP. II.---DE SILIGINE [II, 2].

Siligo calida est, sed tamen frigidior est tritico, et multas vires habet. Panis autem ex ea factus, sanis hominibus bonus est et eos fortes facit; et illis qui pingues carnes habent, bonus, quoniam carnes eorum minuit, sed tamen eos fortes facit. Sed illis qui frigidum stomachum habent, et multum ex hoc infirmantur, contrarius est, quoniam ipsorum debilitas illum ad digestionem superare non valet, et ideo plurimam tempestatem in eis parat, quia eum vix digerere possunt.

[Qui autem glandes in corpore suo habet, cujus cunque generis sint, siligineum panem ad ignem calefactum, vel de fornace calidum allatum et ruptum super glandes ponat, et calor virium ejus illas consumit et evanescere facit: et hoc faciat usque dum evanescant. Et si quis scabiem in capite habet, crustam siliginei panis in pulverem redigat, et pulverem ibi immittat, quia hoc malum aufert. Et post tres dies eundem

locum oleo olivae inungat, quoniam illud calidum est, et sanat. Sic autem faciat usque dum sanetur. Et si cancri, scilicet gracillimi vermiculi, carnem hominis comedunt, calida mica panis superponatur; et hoc saepe faciat, et de calore illius peribunt. *Add. ed.*]

CAP. III.---DE AVENA [II, 3].

Avena calida acuti gustus existit et fortis fumi , et laetus ac sanus cibus est sanis hominibus, et laetam mentem ac purum et clarum intellectum eis parat, atque bonum colorem ac sanam carnem eis facit. Et illis qui aliquantulum et modice infirmantur bona est, tam in pane quam in farina ad comedendum, et eos non laedit. Istis autem qui multum infirmi et frigidi sunt ad comedendum non valet, quia avena semper calorem quaerit. Et si iste aut panem aut farinam avenae comederit, in ventre ipsorum se simul *wollent* (coagulantur *ed.*) et *slim* (livorem *ed.*) in eis pararet, atque vires eis non daret, quoniam frigidae sunt. Sed qui *virgichtiget* est [paralysi fatigatur *ed.*], et inde divisam mentem ac vanas cogitationes habet, ita quod sic aliquantulum amens efficitur, in asso balneo, cum avena in aqua in qua cocta est, ignitos lapides perfundat, et hoc saepe faciat, et ad se revertetur, et sanitatem recipiet.

CAP. IV.---DE HORDEO [II, 4].

Hordeum frigidum est, ita quod frigidius et debilius est praefatis frugibus; et si comedatur aut in pane aut in farina, tam sanos quam infirmos laedit, quia tantas vires non habet ut caetera genera frugum. Sed infirmus qui jam toto corpore deficit, hordeum in aqua fortiter coquat, et aquam illam in dolium fundat, et in ipsam balneum recipiat, et hoc saepe faciat dum sanetur, et carnes corporis sui recipiet, et ad sanitatem perveniet. Et qui etiam tam valde infirmatur quod panem comedere non potest, hordeum et avenam aequali pondere recipiat, et modicum feniculi addat, et simul in aqua coquat, et, postquam coquitur, succum illum per pannum colat, et ipsum, velut jus pro comestione panis, bibat, et hoc faciat dum convalescat. Sed qui in facie duram et asperam cutem habet, et quae de vento faciliter se *schebet* [in asperitatem ducitur *ed.*], hordeum in aqua coquat, et tunc cum aqua illa per pannum colatum et temperate calida in facie leniter se lavet, et cutis ejus sibi lenis et suavis erit, et pulchrum colorem habebit. Et si caput hominis infirmum est, ista aqua saepe lavetur, et sanum erit.

CAP. V.---DE SPELTA [II, 5].

Spelta optimum granum est, et calida, et pinguis et virtuosa est, et suavior aliis granis est, et eam comedenti rectam carnem facit, et rectum sanguinem parat, atque laetam mentem et gaudium in mente hominis facit; et

quomodocunque comedant, sive in pane, sive in aliis cibis, bona et suavis est. Et si quis ita infirmus est quod prae infirmitate comedere non potest, accipe integra grana speltarum, et ea in aqua coque, sagimine addito, aut vitello ovi, ita ut propter meliorem saporem libenter comedi possit, et da hoc infirmo comedendum, et eum, ut bonum et sanum unguentum, interius sanat.

CAP. VI.---DE PISA [II, 6].

Pisa frigida et aliquantulum flegmatica existit. Pulmonem aliquantulum *demphet* [deprimit *ed.*]. Sed tamen homini qui calidae naturae est bona est ad comedendum, et ferocem illum facit. Ille autem qui frigidae naturae est, infirmis non valet, quia in comestione in eo *mulslim* parat.

[Pisa etiam omnibus infirmitatibus nociva est, nec ullas vires in se habet ut infirmitates expellat. Attamen qui de superfluo suo flegmate in fronte capitis dolet, pisam albam dentibus masticando terat, et hanc purissimo melle contemperet, et sic temporibus apponat et ligamine comprimat; et sic faciat usque dum melius habeat. Sed et qui viscera interius infirma habet, jus pisae calidum saepe sorbeat, et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. VII.---DE FABBA [II, 7].

Faba calida est, et sanis et fortibus hominibus bona est ad comedendum, et est melior quam pisa. Nam si infirmi fabam comedunt, eos non multum laedit, quia tantum livorem et *slim* in eis non parat sicut pisa facit. Farina enim fabae bona est et utilis tam infirmo quam sano homini, quia levis est et faciliter digeri potest. Sed qui in visceribus dolet, fabam in aqua coquat, modico sagimine aut oleo addito, et separata faba, *soff* (jus *ed.*) ejus calidum sorbeat, haec saepe faciat, et eum interius sanat.

[Et qui ebullientem dolorem, et scabiem, ac ulcera, cujuscunque naturae sint, in carne sua habet, farinam fabae accipiat, et modicum de pulvere seminis feniculi addat, et haec cum minima farinula tritici in aqua contemperet, ut cohaerere possit; et sic tortellos, aut ad ignem, aut ad solem paret, et eos desuper saepe ponat, et dolorem illius extrahet et sanabitur. *Add. ed.*]

CAP. VIII.---DE LENTE [II, 8, 9].

Lens frigida est, et comesta nec medullam hominis, nec sanguinem, nec carnem ejus auget, nec vires ei tribuit, sed tantum satiat ventrem, et vanitate implet; infirmos humores ad procellam in hominibus excitat.

[Si cui maculae scabiei, et immundi crines, qui radicem ulcerum in se habent, in capite hominis crescunt, lentem super ignito lapide in pulverem leniter redigat, et concham testudinis cum livore, quae in ea est, in pulverem redigat, et aequo pondere pulveri lentis addat, et super maculas ponat; et

livorem ejusdem doloris absterget, et sic sanabitur.---Cap. IX.---*De Vichbona*.---Vichbona frigida est. Qui in visceribus dolet, ita ut quasi interius intumescat, vichbonam in farinam redigat, et huic modicum panis in pulverem redacti addat, et modicum seminis foeniculi, seu de succo levistici, et ita cum aqua velut cibum coquat et aliquantum calidum comedat; et haec saepe faciat, et infirma viscera sanat. *Add. ed.*]

CAP. IX.---DE HIRS [II, 13].

Hirs frigidum est, modicum calidum est, quia nec sanguinem, nec carnem auget in homine, nec vires eis tribuit, sed tantummodo ventrem ejus implet, et tantum famem in eo minuit quia gustum refocillationis non habet. Sed et cerebrum hominis aquosum facit. Et stomachum ejus tepidum ac tardum parat, et humoribus qui in homine sunt procellam incutit, et est fere ut *unkrut*, nec sanum homini ad comedendum.

CAP. X.---DE VENICH [II, 14].

Venich frigidum est, et modicum calorem habet, et parum valet, quia modicam refocillationem habet, et modicas vires comedenti tribuit, sed tamen eum non laedit, quantum milium illum laedere solet, nec etiam malos humores et pestes in homine commovet tam valide, ut milium facit. [Qui autem

ardentes febres habet, venich in vino coquat et vinum illud calidum saepe bibat, et curabitur. *Ad. edd.*]

CAP. XI.---DE HANFF [II, 16].

Hanff [*Cannabus ed.*] calidum existit, et cum aer nec multum calidus nec multum frigidus est crescit, et ita etiam natura ipsius est, et semen ejus sanitatem habet, et sanabile est sanis hominibus ad comedendum, et in stomacho eorum leve est et utile, ita quod *slim* de stomacho ejus aliquantulum aufert, et faciliter digeri potest, atque malos humores minuit, et humores bonos fortes facit. Sed tamen qui in capite infirmus est et qui vacuum cerebrum habet, si *hanff* comederit, illum facile aliquantulum dolere facit in capite. Illum autem, qui sanum caput habet et plenum cerebrum in capite, non laedit. Sed qui valde infirmatur, illum etiam in stomacho aliquantulum dolere facit. Eum autem, qui moderate infirmus est, comestum non laedit.

[Qui autem frigidum stomachum habet, cannabum in aqua coquat, et expressa aqua, panniolo involvat; et ita calidum stomacho saepe superponat: et illum confortat, et loco suo restituit. Et qui etiam vacuum cerebrum habet, si cannabum comederit, aliquantum in capite dolere facit; sed sanum caput et plenum cerebrum non laedit. Pannus quoque ex cannabo factus ad ulcera et vulnera liganda valet, quia calor in eo temperatus est. *Add. ed.*]

CAP. XII.---DE RATDE [II, 64].

Ratde [Zizania *ed.*] calida et sicca est, et nulli homini in cibo valet, quia inde dolorem haberet. Pecoribus autem nec prodest, nec multum obest. Si quis autem in capite ulcera habet, ita tamen quod scabies non sit, *ratden* tundat et tunso assum lardum commisceat, et cum illo ulcera, quae in capite sunt, saepe perungat, et ulcera sua emordet, ac sanatur. Sed et *radten* tunde et mel ei commisce; et ubi multae muscae sunt, in parietem linias, id est *striche*, et muscae, quae ex hoc gustaverint, infirmabuntur, et cadent et deficient.

CAP. XIII.---DE GALGAN [II, 17].

Galgan [Galanga *ed.*] totum calidum est, frigiditatem in se non habet et virtuosum est. Homo, qui ardentem febrem in se habet, galgan pulverizatum et pulverem istum in fonte bibat, et ardentem febrem exstinguet. Et qui in dorso aut in latere de malis humoribus dolet, *galgan* in vino *welle* et calidum saepe bibat, et dolor cessabit. Et qui in corde dolet, et cui in corde *unmecht*, ille mox de galgan comedat satis, et melius habebit.

[Homo quoque qui foetentem halitum patitur, qui ad pulmonem transit, ita ut etiam aliquando raucam vocem habeat, galangam et foeniculum aequali pondere accipiat, et bis tantum de nuce muscata et de piretro, ut istorum duorum

est, et haec pulverizet, et simul commisceat, et de pulvere isto ad pondus duorum nummorum cum tenui buccella panis quotidie jejunos comodat; et mox modicum calidi vini bibat, et alias nobiles herbas, quae bonum odorem habent, tam pransus quam jejunos, frequenter comodat, ut bonus odor earum foetentem halitum compescat.

Qui vero quolibet modo in pulmone dolet, pingues carnes devitet, et a cibo qui multo sanguine perfusus est et incocto cibo se abstineat, quia tabem circa pulmonem faciunt. Sed et pisam, et lentem, cruda poma, cruda olera, nuces et oleum devitet, quoniam livorem pulmoni inferunt. Quod si carnes comedere vult, macras comodat; et si caseum, non coctum, nec crudum, sed aridum comodat, quia mali livores in eo sedati sunt. Et si oleum comedere vult, modice comodat, ne inde pulmoni livores contrahat. Aquam vero non bibat, quoniam circa pulmonem livorem parat. Sed et novum mustum, quod nondum in fervore ebulliando sordes ejecit, non bibat quia nondum purgatum est. Cervisia autem eum non multum laedit, quoniam cocta est. Vinum vero bibat, quoniam bono calore suo pulmonem juvat; et ab humida et a nebulosa aura se observet, quia haec humiditate sua pulmonem laedit. Si mali humores in visceribus et in splene hominis superabundaverint, et cordi multas passiones per melancholiam intulerint, ille galangam et piretrum aequali pondere accipiat, et album piper ad quartam partem unius istorum; vel si album piper non habuerit, accipiat pfeffertruch quater tantum ut albi piperis est, et haec in pulverem redigat. Deinde farinam fabae tollat, et ei praedictum pulverem addat, atque haec omnia cum succo foenugreci, absque aqua et vino, alioque liquore commisceat. Quo facto, ex omnibus his

tortellos paret, et eos ad calorem solis exsiccet; unde in aestate, dum solem habere potest, eos faciat, quatenus in hieme eos habeat. Deinde eosdem tortellos tam pransus quam jejunos comedit. Postea liquiriciam tollat, et quinquies plus de foeniculo et zuccaro, ad pondus liquiricii, et modicum mellis, et ex his potum faciat, et tam pransus quam jejunos contra dolorem cordis bibat. Sed et homo cui flegma fumum in capite facit, et auditum ejus confundit, galangam accipiat, et ad ejus tertiam partem aloe et origani, bis tantum ut galangae, et folia persici, ejusdem ponderis ut origani est; et ex his pulverem faciat et eo tam pransus quam jejunos quotidie utatur. Qui autem in pectore, in corde, et in splene dolet, et qui stomachum de flegmate infrigidatum habet, galangam accipiat, et bis tantum origani, et semen apii ponderis ut origanum est, et parum albi piperis; et haec in pulverem redigat, et huic modicum cocti mellis addat, et inde electuarium faciat, ita ut illud absque repentino fervore leniter coquatur; et idem electuarium saepe comedit; et puro, leni et bono vino frequenter utatur. Sed et qui a paralyti fatigatur, galangam accipiat, et ad ejus medietatem nucem muscatam, et spicam ad medietatem nucis muscatae, et githerut, et levisticum aequalis ponderis, sed utriusque singillatim plus quam spicae; et his saxifricam et polypodium aequalis ponderis addat; sed eorumdem duorum simul tantum erit quantum quinque superiorum; et haec in pulverem simul redigat. Et si sanus, pulverem istum in pane comedit; si autem infirmus, inde electuarium faciat, et comedit. *Add. ed]*

CAP. XIV.---DE ZITUAR [II, 18].

Zituar temperate calidus, et magnam virtutem in se habet. Nam homo, qui in membris suis tremet, id est *bibet*, et in quo virtus deficit, *zituar* in vinum incidat et parum minus *galgan* addat, et hoc cum modico melle in vino coquat, et sic calidum, id est *melch* bibat, et tremor ab eo abscedit, et virtutem recipit. Et qui multam salivam et multas spumas in se habet, *zituar* pulverizet et pulverem istum in panniolum liget, et ita in vasculum, aqua infusa, ponat, ut aqua saporem inde habeat, et sic in aqua per noctem dimittat, ac jejunos in mane saepe bibat, et saliva et spuma cessabit. Sed qui in capite multum dolet, cum eodem pulvere in panno ligato et in aqua madefacto frontem et tempora madefaciat, et melius habebit. Et cui stomachus malis cibis repletus est et multum gravatus est, *zituar* pulverizet, et cum pulvere isto et modica farina similiae et aqua tortellum faciat, et eum in sole aut in fornace fere frigidata coquat, et tunc eundem tortellum in pulverem redigat, et pulverem istum jejunos in manu sua saepe lingat, id est *lecke*, ac etiam [cum] *ad* dormitum vadit per noctem stomachus ejus molestet .

CAP. XV.---DE INGEBER . [II, 19].

Ingeber [Zinziber *ed.*] valde calidum est et diffusum, id est *zufloszlich*, et sano et pingui homini comestum obest, quia eum inscium et ignarum ac tepidum et lascivum facit. Sed qui in corpore aridus est, et jam fere deficit, *ingewer* pulverizet, et in *suffen* pulverem istum jejunos modice sumat, et etiam cum pane ejus interdum modice comedat, et meliorabitur. Sed mox, cum melius habuerit, eum amodo non comedat, ne inde

laedatur. Et qui ulcerosus, id est *suerecht*, et turbidos oculos habet, *ingeber* pulverizet et pulverem istum in pannum liget, et in vinum ponat, ut vinum inde atrum, id est *zanger*, fiat, et in nocte cum dormitum vadit, circa palpebras et oculos liniat de vino isto; et si modicum ex eo oculos intraverit, non nocebit; et ita *eyther* [ulcerosum venenum *ed.*] et turbulenciam de oculis aufert. [Quia dum homo visum oculorum habet, oculis sic subvenire potest; postquam autem visum perdiderit, oculis hoc modo prodesse non poterit. Et cui oculi caligant, succum rutae et hysopi aequali mensura accipiat, et huic ter tantum de praedicto vino addat, et hoc in aereum vas fundat, ut in illo virtutem suam retineat; et ad noctem, cum dormitum vadit, oculos et palpebras exterius cum illo circumliniat; et si oculos interius aliquantulum tetigerit, non eos nocebit; et hoc saepe faciat, et caliginem oculorum fugabit. Sed et qui constipationem in stomacho et in ventre patitur, zinziberum pulverizet, et cum modico succo ancusae pulverem istum commisceat, et ex eodem pulvere, et farina fabae tortellos faciat, et eos in fornace, qui jam in calore ignis aliquantum cessavit, coquat. Et sic tortellos istos tam pransus quam jejunos saepe comedat, et foeditatem stomachi minuit, et hominem confortat. Item homo qui in stomacho quemlibet dolorem patitur, zinziber, et bis tantum galangae, et zituariis ad mediam partem pulverizet, et post cibum pulverem istum in vinum ponat; et sic bibat, et etiam ad noctem, cum dormitum vadit; et sic saepe faciat, et in stomacho melius habebit. *Add. ed.*]

Et si quis *citerdrose* in corpore suo habet, de eodem praedicto pulvere ligato in panno in aceto ponat, et modicum vini, si habet, addat, ne nimis acrum, id est *zanger* fiat, et cutem cum

panno illo et pulvere locum illum ubi *citerdrosae* sunt in eo liniet, et sanabitur.

[Homo autem quem vich fatigat, modicum zinziberi et plurimum cinnamomi accipiat et haec pulverizet. Deinde tollat salviae minus quam zinziberis et foeniculi plus quam salviae, et tanaceti plus quam salviae, et haec in mortario ad succum terat, et per pannum colet. Deinde mel modice in vino coquat, et ei parum albi piperis addat; vel si illud non habuerit, parum de nimmolo, et praedictum pulverem et praedictum succum immittat. Postea merlinsen sumat, et tormentillae bis tantum, et synape, quod in campo crescit, tantum ut tormentillae, sed minus quam merlinsen sit; et haec in mortario ad succum terat, et in saccellum ponat, et praefatum mellitum et pulverizatum vinum superfundat, et ex his clarum potum faciat. Qui autem praedictum dolorem patitur, potum istum quantum uno halitu bibere potest jejunus bibat, et simili modo ad noctem cum se in lectum reponit: et hoc faciat usque dum sanetur. Sed et homo qui potiones facere et sumere vult, zinziberum et dimidiam partem tantum de liquiricio, et tertiam partem de zituare quantum de zinzibero pulverizet et colet; et deinde eundem pulverem simul penset; postea sumat tantum de zucharo quantum pulvis iste pensat. Omnia haec simul penset ad pondus triginta nummorum. Deinde accipiat de purissima farinula similae quantum dimidia testa nucis capit, et tantum lactis citocatiae quantum incisa penna scriptoris in incisione tenere potest, et sic de praedicto pulvere, et de farina, et lacte citocatiae tenuissimam massam, vel tortellum faciat; et hanc massam in quatuor partes dividat, et ad solem in martio vel in aprili siccet, quoniam in mensibus istis radius solis ita temperatus est quod nec nimis calidus nec nimis

frigidus, et ideo sanitatem praecipue affert. Quod si in istis mensibus lac de praedicta citocatia habere non poterit, ita quod eum oportet differre ad maium: tunc etiam praefato tortello in maio facto, ad solem etiam maii exsiccet, et sic ad opportunum tempus observet. Et qui tunc potionem sumere voluerit, quartam partem de praedicta massa jejunosumat. Quod si stomachus illius tam fortis et spissus est ut tactum potionis huius non sentiat, iterum dimidiam partem tertiae partis praefati tortelli accipiat, et denuo totam cum lacte citocatiae illiniat; et sic iterum in sole siccata jejunosumat. Sed antequam aliquis potionem istam accipiat, si frigus est, se calefaciat, et sic sumat: et postquam eam sumpserit, in lecto vigilando modicum requiescat, et deinde surgens, hac et illac modice deambulet, ita tamen ne frigus patiatur; post solutionem autem, triticeum panem, non siccum, sed in sorbiciuncula intinctum comedat, et pullos gallinarum, et porcinas carnes atque alias suaves carnes edat. Grossum autem panem, et bovinas carnes, et pisces, et alios grossos cibos et assos, exceptis assis pyris, devitet; et a caseo et a crudis oleribus et pomis se abstineat. Vinum autem, sed tamen modice, bibat et aquam dimittat. Claritatem quoque solis fugiat et sic per tres dies haec observet. *Add. ed.*]

CAP. XVI.---DE PIPERE [III, 4].

Piper valde calidum est et aridum, et quamdam praecipitationem in se habet, et multum comestum laedit hominem, et pleurisi in eo parat, et humores in eo destituit, ac malos humores in eo facit. Si quis spleneticus est, et qui

cibos in fastidio habet, ita quod eum non libet comedere, iste in aliquo cibo cum pane piper modice comedat, et in splene melius habebit, et fastidium comedendi ponet .

CAP. XVII.---DE KUMEL [II, 20].

Kumel [Cyminum *ed.*] temperati caloris est et siccum; homini qui *danphet* bonum et utile et sanum est ad comedendum, quocunque modo comedatur; sed illum laedit qui in corde dolet, si comederit [quia cor perfecte non calefacit, quod semper calidum esse debet *add. ed.*] Sano autem bonum est ad comedendum, quia bonum ingenium ei parat et temperiem ei infert, qui nimis calidus est; sed unumquemque laedit, qui infirmus est si comederit, quia pestem in eo excitat, praeter illum qui in pulmone dolet.

[Homo qui coctum vel assum caseum comedere vult, ne inde doleat, ciminum superponat, et sic comedat. Qui vero nauseam patitur, ciminum accipiat, et ad ejus tertiam partem piper et bibinellam, velut quartam partem cimini, et haec pulverizet et puram farinam similiae accipiat, et pulverem istum farinae huic immittat; et sic cum vitello ovi et modica aqua tortellos, aut in calido fornace, aut sub calidis cineribus faciat, et tortellos istos comedat. Sed et praedictum pulverem super panem positum manducet, et in visceribus calidos et frigidos humores, qui nauseam homini inferunt, compescunt. *Add. ed.*]

CAP. XVIII.---DE BERTRAM [II, 21].

Bertram [Piretrum *ed.*] temperati caloris et aliquantum sicci, et eadem temperies pura est, et bonam viriditatem tenet. Nam sano homini bonus est comestus, quia tabem in eo minuit ac bonum sanguinem in eo auget, et purum intellectum in homine facit. Sed et infirmum, qui jam fere in corpore defecit, ad vires reducit, et in homine nihil indigestum dimittit; sed bonam digestionem illi parat. Et homo, qui multum fleuma in capite habet, si eum frequenter comedit, fleuma in capite ejus minuit. Sed et saepe comestus pleurisi ab homine depellit, et puros humores in homine parat, et oculos ejus clarificat. Et quocunque modo comedatur, scilicet aut siccus aut in cibo, utilis et bonus est tam infirmo quam sano homini. Nam si homo eum frequenter comedit, ab eo infirmitatem fugat et eum infirmari prohibet. Quod autem comestus in ore humiditatem et salivam educit, hoc ideo est, quia malos humores extrahit, et sanitatem reddit.

CAP. XIX.---DE LIQUIRICIO [II, 22].

Liquiricium temperati caloris est, et homini claram vocem parat quomodocunque comedatur, et mentem ejus suavem facit, et oculos ejus clarificat, et stomachum ejus ad digestionem mollificat. Sed et frenetico multum prodest, si illud saepe comedat, quia furorem qui cerebro ejus est exstinguit.

CAP. XX.---DE CYNAMOMO [III, 3].

Cynamomum etiam valde calidum est et fortes vires habet, et etiam modicam humiditatem in se tenet; sed calor ejus tam fortis quod humiditatem illam deprimit, et qui eum saepe comedit, malos humores in eo minuit ac bonos humores in eo parat .

CAP. XXI.---DE NUCE MUSCATA [III, 2].

Nux muscata magnum calorem habet et bonum temperamentum in viribus suis. Et si homo nucem muscatam comedit, cor ejus aperit et sensum ejus purificat, ac bonum ingenium illi infert. Accipe quocunque nucem muscatam et aequali pondere cynamomi et modicum gariofiles, id est *nelchin*, et haec pulveriza, et tunc eum pulvere isto ac cum simila farinae et modica aqua tortellos fac, et eos saepe comede, et omnem amaritudinem cordis et mentis tuae sedat, et cor tuum et obtusos sensus tuos aperit, et mentem tuam laetam facit, et sensus tuos purificat, ac omnes nocivos humores in te minuit, et bonum succum sanguini tuo tribuit, et fortem te facit .

CAP. XXII.---DE ROSA [II, 76].

Rosa frigida est, et idem frigus utile temperamentum in se habet. In mane aut orto jam die, folium rosae tolle, illud oculis tuis superpone, humorem, id est *trieffen* ejus extrahit, ac eos clarificat. Sed et qui modica ulcera in corpore suo habet, eis folia rosae superponat, et livorem illis extrahit . Sed et rosa ad potiones et ad unguenta atque ad omnia medicamenta valet, si eis addatur; et tanto meliora sunt, si eis aliquantum de rosa additum fuerit, quamvis parum, hoc est de bonis viribus illius, ut praedictum est.

CAP. XXIII.---DE LILIO [II, 77].

Lilium plus frigidum quam calidum est. Accipe ergo caput radicis lilii, et illud cum veteri arvina fortiter tunde, et tunc in patella *zulasse*, et sic in vasculum pone; et deinde qui albam lepram, scilicet *quedick*, habet, cum eo frequenter unge, prius calefacto unguento, et sanabitur. Sed rubea lepra de simili curari potest.

Et qui *uzslecht* habet, caprinum lac saepe bibat, et *uzslechte* ab eo perfecte exeant; et tunc *stam* et folia liliorum accipiat, et ea tundat, ac succum eorum exprimat, et eundem succum eorum cum farina insimul *kneide*, et ubi in corpore ab *uzslecht* dolet, semper ungat; sed tamen antequam hoc unguento se ungat, lac caprinum semper bibat. Odor etiam primae eruptionis, id est *blut*, liliorum, ac etiam odor florum eorum cor hominis laetificat ac rectos cogitatus ei parat .

CAP. XXIV.---DE PSILLIO [II, 78].

Psillium frigidae naturae est, et in illa frigiditate dulce temperamentum habet; et qui illud in vino coquit, et vinum ita calidum bibit, fortes febres, id est *fiber*, ab eo compescit. Et oppressam mentem hominis per dulce temperamentum suum laetificat, et cerebrum ejus tam frigore quam temperamento suo ad sanitatem juvat et confortat. Sed et qui febres in stomacho habet, psillium in vino coquat, et vino effuso, psillium illud in pannum ponat, et ita calidum super stomachum suum liget, et febres de stomacho suo fugabit.

CAP. XXV.---DE SPICA [II, 79].

Spica calida et sicca, et calor ejus sanus est. Et qui spicam cum vino coquit, vel, si vinum non habet, cum melle et aqua coquat, et ita tepidum saepe bibat, et dolorem jecoris et pulmonis, et *dumphedinem* in pectore ejus mitigat, et scientiam puram ac purum ingenium facit.

CAP. XXVI.---DE CUBEBO [II, 23].

Cubebo calidum est, et calor ille temperamentum in se habet, et etiam siccum est. Et si quis cubebo comedit, indignus ardor ille, qui in ipso est, temperatur; sed et mentem ejus laetam parat ac ingenium et scientiam illius puram facit, [quoniam utilis et temperatus calor ejus indignos ardores libidinis, in quibus foetidi et limosi livores latent, exstinguit, et mentem hominis et ingenium ejus accendendo clarificat. *Add. ed.*]

CAP. XXVII.---DE GARIOFILES [II, 24].

Gariofiles nelchin valde calidum est, et etiam quamdam humiditatem in se habet qua se suaviter extendit ut ipsa suavis humiditas mellis. Et si quis in capite dolet, ita quod ei caput *dumet*, velut surdus sit, gariofiles saepe comedat, et *dume* quae in capite est minuit. Et cum infirma viscera aliquando in homine tumescunt, tunc multoties fit quod tumor ille viscerum hydropem morbum in eo crescere facit. Unde jam cum hydropis in homine crescere incipit, ille gariofiles saepe comedat, et illa vitium morbi compescunt, quia virtus eorum in viscera hominis illius transit ac tumorem eorum minuit, et hydropem morbum sic fugat, nec eum ulterius crescere permittit . Sed et calor medullae hominis multoties exsudat, podagram in eo parat. Quae cum jam in homine crescere incipit, si tunc ille saepe gariofiles comedit, virtus eorum in medullam hominis illius vadit et prohibet ne podagra crescat et ne ulterius in eo procedat, cum jam in initio est . [Et qui singultum patitur garyofillum frequenter manducet. Sed et zituar pransus frequenter comedat, et haec etiam per mensem unum faciat. *Add. ed.*]

CAP. XXVIII.---DE CRISTIANA [II, 25].

Cristiana et igneum calorem et frigiditatem in se habet. Et homo, in quo pessimi et mortiferi humores eriguntur, ita quod in aliquo membro ejus ebulliunt, sic quod dicunt *freischlich* (freislichaz *ed.*), cristianam semper comedat, et meliorabitur. Sed et qui quartanas habet, eam in ipso accessu earum comedat, et melius habebit. Et qui de *gicht* valde fatigatur, in ipsa fatigatione comedat, ac meliorabitur. Et qui ardentes febres habet in stomacho, eam in vinum incidat, et vinum hoc calefaciat, et ita calidum bibat, et curabitur.

CAP. XXIX.---DE LUNCKWURCZ [II, 80].

Lunckwurcz frigida est et modicum arida, nec multum ad utilitatem hominis valet. Sed tamen homo cui pulmo inflatus est, ita quod ipse *hustet* et quod spiramen vix trahit, *lunckwurtz* in vino coquat et jejunos saepe bibat, et sanabitur. Et si oves eam frequenter comedunt, sanae et pingues fiunt, nec etiam lacti earum obest. Et cum pulmo inflatus est, si *lunckwurtz* in vino coctam saepe bibat, ut praediximus, pulmo ejus ad sanitatem recuperatur, quia pulmo naturam ovis fere habet.

CAP. XXX.---DE HIRTZUNGE [II, 81].

Hirtzunge (Scolopendria *ed.*) calida existit, et jecori ac pulmoni et dolentibus visceribus valet. Accipe ergo *hirtzunge*, et eam in vino fortiter coque, et tunc purum mel adde, et ita iterum tunc fac semel fervere, deinde longum piper et bis tantum cynamomi pulveriza, et ita cum praedicto vino fac iterum semel fervere, et per pannum cola, et sic fac *luterdranck*, et tam pransus quam jejunos saepe bibe, et jecori prodest, et pulmonem purgat, atque dolentia viscera sanat, atque interiores putredines et *slim* aufert. Et iterum *hirtzunga* in fervente sole aut super calidum laterem suaviter aridam fac, et ita pulveriza, et pulverem istum jejunos et pransus in manu tua saepe linge, id est *lecke*, et dolorem capitis et pectoris compescit, atque alios dolores qui in corpore tuo sunt sedat. Sed et homo qui de aliquo dolore valde et repente *unmechtig*, mox et de eodem pulvere in calido vino bibat, et melius habebit.

CAP. XXXI.---DE GENTIANA [II, 80 bis].

Gentiana satis calida existit. Qui autem dolorem cordis ita patitur velut chordis ejus vix haereat [velut cor ejus vix subsistat *ed.*], gentianam pulverizet, et ipsum pulverem in *suffen* comedat, et cor ejus confortat. Sed et qui *fiber* in stomacho habet, de eodem pulvere in calido vino cum ignito calido calibe calefacto saepe bibat, et stomachus ejus de febre purgabitur.

CAP. XXXII.---DE QUENULA [II, 81 bis].

Quenula (Serpillum *ed.*) calida est et temperata. Et homo qui infirmas carnes habet corporis, ita quod caro ejus velut scabies *uszbluet*, quenulam aut cum carnibus aut in *muse* coctam saepe comedat, et carnes corporis ejus interius sanantur et purgabuntur. Sed qui minutam scabiem, id est *cleynengriut*, habet, quenulam cum nova arvina tundat, et sic ex ea unguentum faciat, et se cum illo ungat, et sanitatem habebit. Et cum cerebrum infirmum et velut vacuum est, quenulam pulverizet, et pulverem istum farinae similiae commisceat in aqua, et ita tortellos faciat, et eos saepe comedat, et cerebrum ejus melius habebit.

CAP. XXXIII.---DE ANDRON [II. 82].

Andron [Marrubium *ed.*] calida est, et satis de succo habet, et contra diversas infirmitates valet. Nam qui surdas aures habet, *andron* in aqua coquat, et eam de aqua auferat, et *donft* [fumum *ed.*] ejus, calidum in aures suas ire permittat, et etiam ita calidam auribus et omni capiti circumponat, et auditum melius capiet. Et qui in gutture infirmatur, *andron* in aqua coquat, et aquam illam coctam per pannum colet, et bis tantum vini addat, et iterum in patella fervere faciat satis sagiminis addito, et ita saepe bibat, et in gutture sanabitur. Sed et qui tussim habet, feniculum de *dille* aequalis ponderis accipiat, et tertiam partem de *andron* addat, et haec cum vino

coquat, et tunc per pannum colet, et bibat, et tussis cessabit. Et qui infirma et fracta viscera habet, cum vino *andron*, de melle satis addito, coquat, et ista cocta in olla dimittat, et infrigidatum saepe bibat, et viscera sanantur.

CAP. XXXIV.---DE HIRTZSWAM .

Hirtzswam frigidus et durus est, ac nocivus est homini ad comedendum et pecori, quod nulla infirmitas laedit, quoniam has vires in se habet, quod hominem sanum et sanum pecus intus ulcerat, cum nullam infirmitatem invenit. Ubi autem tam periculosi humores in homine erumpunt, quod homo in membris suis ita de *gicht* fatigatur, quasi membra ejus frangi videantur, et si tunc *hirtzswam* comedit, periculum humorum illorum fugat, et *uszbieszet* et educit, quoniam natura ejus talis est, quod semper frangere solet ubi est, et ita quod foetidum est, effringit, ubi illud invenit. Sed et praegnantem mulierem cum periculo corporis sui abortire facit, si eum comederit.

CAP. XXXV.---DE LAVENDULA [II, 83].

Lavendula calida et arida est, quia modicum succi habet, et homini ad comedendum non valet, sed tamen fortem odorem habet; et homo qui multos habet pediculos, si lavendulam frequenter odorat, pediculi in eo moriuntur. Et odor ejus oculos clarificat, [quia quamdam virtutem fortissimorum et

etiam utilitatem amarissimorum aromatum in se habet, et ideo etiam plurimas malas res constringit, et ex hoc maligni spiritus exterrentur *add. ed.*]

CAP. XXXVI.---DE FENUGRAECO [II, 84].

Fenugraecum plus frigidum quam calidum; et homo qui quotidianas febres habet, quae sudorem saepe de eo educunt, et quem cibus molestat, id est laedit, gramen fenigraeci in aestate accipiet, et semen ejus in vino calefaciat, et illud calidum jejunus saepe bibat, et melius habebit. Sed qui quartanas febres habet, fenugraecum in aqua coquat, et expressa aqua, illud utrisque pedibus in tibiis saepe ad noctem calidum circumponat, et pannum desuper liget, atque fenigraecum in vino calefactum, ut supra dictum est, saepe bibat, et sanabitur.

CAP. XXXVII.---DE SYSEMERAS .

Sysemere calida existit. Et qui venenum comedit aut bibit, accipiat sysemeram et rutham atque bathemam aequali pondere, et in mortario tunsis, succum eorum exprimat, et tunc etiam de succo *springwurtz* bis tantum sumat ut unius istorum est, et praedicto succo addat, et simul commisceat, ac ita per pannum colet, et jejunus bibat. Sed cum bibit, in calido loco sedeat, ne infrigescat, quia si frigus tunc haberet, periculosum ei esset. Et postquam biberit, *huneckwurtz* bibat, et venenum

per nauseam spumabit, aut per eum in inferioribus locis transibit, et sic liberatur. Et qui multos pediculos habet, sysemeram cum arvina tundat, et simul commisceat, et tunc cum illo circa collum suum et sub assellis suis se ungat, et pediculi morientur, et ille inde non laeditur. Sed homo in quo lepra crescere videtur, sysemeram in aqua coquat, et sagiminis addat, et sic *mus* parat, et saepe comedat, et lepram ab eo fugat

CAP. XXXVIII.---DE PEFFERKRUT [II, 26].

Pefferkrut calida et humida est, et eadem humiditas temperamentum in se habet, et sanis et infirmis bona et utilis est ad comedendum. Et illud quod *sur*, id est amarum, in ea est, hominem interius non mordet, sed eum sanat. Et homo qui debile cor et infirmum stomachum habet, eam crudam comedat, et illum confortat. Sed et tristem mentem qui habet, si eam comedit, eum laetum facit; et etiam comesta oculos hominis sanat et clarificat.

CAP. XXXIX.---DE SCHERLING [II, 85].

Scherling calida est, et periculum in se habet, ita ut si homo eam comederet, omnia et bene ei recte instituta in sanguine et in humoribus ejus destrueret, et malas inundationes in eo faceret, quae ad modum procellae inquietudines in aqua parant; et postquam haec procella cessaret, pessimos livores

et pessimas infirmitates in homine relinqueret. Sed ille, qui contis et fustibus valde percussus est, aut qui de aliqua altitudine cecidit, ita quod caro et membra ejus contrita sunt, *scherling* in aqua coquat, et expressam aquam illam super membra in quibus dolet, ponat, et pannum desuper ligat, et sic humores qui illic collecti sunt, dissipabit, quia *scherling* quoque dissipare solet. Et etiam homo, qui a *stosze* aut ictu, aut jactu inter cutem et carnem intumet, *scherling* in aqua calefaciat, et eam super tumorem liget, et tumorem fugabit. Qui autem in aliquo membro de aliqua infirmitate de se ipso tumet, ad tumorem illum expellendum, *scherling* non valet, quia si super illum poneretur, humores illos, qui per infirmitatem ulcerum procedere et de carne exire deberent, introrsum in homine cum periculo redire compelleret .

CAP. XL.---DE GANPHORA [III, 9].

Ganphora, scilicet gummi, puram frigiditatem in se habet, sed arbor, de qua ganphora sudat, acutam et mundam; et si quis homo ganphoram simplicem comederet et non temperatam cum his herbis, tunc ignis qui in homine est, a frigore illius impeditur. Et etiam frigus, quod in homine est, virtute ejus irruit, ita quod homo ille velut lignum, quod *olemechte* est, ita quod nec frigidus nec calidus in corpore suo. Et ideo nullus homo eam simplicem comedat. Accipe autem aloe et mirrham pondere pari, et de ganphora modicum minus quam de uno istorum sit, et haec in patella fac simul confluere, id

est *zulasze*, et modicum *wilde* lactuca adde, et tunc de his cum farina similae tortellas fac, aut super lapidem ab igne calefactum sicca, aut eas in sole sicca, et siccatos ut pulverem tere, ac de pulvere isto in calida *hunigwurtz* modicum saepe jejunos sume; et si sanus et fortis es, sanior et fortior mirabiliter eris, et vires tuae isto modo constituentur; et si infirmus es, miro modo te attollit et confortat, velut sol turbidum diem illuminat.

CAP. XLI.---DE AMPHORA [II, 27].

Amphora nec calida nec frigida in recta mensura, unde homini ad comedendum non valet, qui contra naturam ejus sollicitus est. Et si homo illam comederet, eum tristem faceret, et naturam ejus in injustam mensuram in visceribus ipsius diffunderet; sed ad pabulum pecoribus et bobus utile est, [quoniam quod in ea debile est ad vires hominis, hoc viribus pecorum utile est *add. ed.*].

CAP. XLII.---DE HUSZWURTZ [II, 86].

Huszwurtz frigida est, et utilis non est homini ad comedendum, quia pinguis naturae est; nam si quis homo eam comederet qui sanus in genitali natura esset, totus in libidine arderet, quod velut amens fieret. Et si quis masculus in semine suo aridus esset, ita quod absque senio semen in eo deficit, *huszwurtz* in caprinum lac tandiu ponat, dum tota lacte

illo perfundatur, et tunc eum in eodem lacte coquat, aliquibus etiam ovis additis, ut cibus esse possit, et sic aut per tres dies, aut per quinque comedat, et semen ejus vires ad gignendum recipiet et ad prolem florebit. Sed cibus iste hoc modo paratus contra sterilitatem feminae non prodest, sed si femina comederit eum, ipsam ad libidinem provocaret et sterilitatem illi non auferret. Et qui surdus in auribus est, ita quod non audit, lac feminae tollat, quae masculum peperit, cum jam decem aut duodecim septimanae sunt quod filium genuit, et de succo *huszwurtz* illi addat, atque in aurem illius aut tres aut quatuor guttas molliter instillet et hoc saepe faciat, et auditum recipiet.

CAP. XLIII.---DE STICHWURTZ [II, 87].

Stichwurtz [Brionia *ed.*] calida est et inutilis ad usum hominis velut *unkrut*, quod inutile est. Et calor ejus periculosus est, nisi in loco illo ubi venenum paratur. Nam si ibi in igne incenditur, ita quod calor et ejus odor idem venenum tangit, vires illius minuit, sicut etiam vinum vires suas amittit, quod per noctem in scypho dimittitur. Et si in ignem mittitur, et velut rapa assetur, et tunc ita calida ab igne tollitur, et in frusta inciditur, odorem emittit; et odor ille si serpentem aut rubetam tetigerit, eos ita laedit, quod serpens spumat, et quod rubeta inde ita dolet, quod de loco suo fugit. Sed et si odor ejus hominem tetigerit, eum dolere facit, nisi rutam prius comederit quia tam indignos et molestos humores in se habet, quod tam hominem quam prazos vermes occidit. Quod si

pedes hominis per ulcera vulnerati sunt, id est *uszgebrochen*, *stichvurtz* in aqua coquat, et aqua effusa *stichwurtz* ita calida super pedes illius, ubi fracti sunt, pone, et eos cum ea *bewe*; tunc putredinem eorum aufert, et sanabitur

CAP. XLIV.---DE WUNTWURTZ [II, 89].

Wuntwurtz [Frasica *ed.*] plus frigida quam calida, et tam periculosum succum prae quibusdam aliis herbis habet, sicut etiam aliquis vermis peior et acerbior est prae aliis. Ubi autem homo magna et eminentia ulcera habet in se, id est *uszgedroszenser*, *wuntwurtz* in aqua coquat, ac ita calidam super ulcera illa ponat, et ea saepe hoc modo *bewe*, et sanabitur. Si autem homo ferro vulneratus est, et si tunc *Wuntwurtz* vulneri superponit, periculosum est ipsi, quia in superficie cutem exterius repente sanat, et tabem interius dimittit [quia facta ulcera praecipitanter exterius contrahit, et sic interius laedit nisi prius aliis bonis aromatibus et unguentis interius curentur *add. ed.*] Sed si inter cutem et carnem hominis maculae et pustulae, id est *blatern* erumpunt, id est *uszbrechent*, tunc *wuntwurtz* in aqua coquatur et calida superponatur et ille sanabitur. Et pecoribus similiter fiat, si huiusmodi ulcera habuerint.

CAP. XLV.---DE SANICULA [II, 90].

Sanicula calida est, et plus munditiae in se est, et succus ejus suavis et sanus est, id est *heylsam*, et infirmo stomacho ac infirmis visceribus valde bona est. Nam in aestate, cum viridis est, eam radicibus eradica, et in aqua coque, et tunc aquam istam per pannum cola, et deinde huic aquae mel et modicum laquiricii adde, et sic fac *honigwurtz*, et pransus saepe bibe; et de stomacho tuo *slim* aufert, atque infirma viscera sanat. Sed et saniculam paulatim in sole sicca, ne vires ejus minuantur, quod sol herbarum vires non aufert, cum in eo siccantur sed ignis, et siccata modice pulveriza, ne per totum comminuatur, et pulverem istum ad hyemem serva; et tunc in hyeme vinum cum modico melle et laquiricio fervere fac, id est *welle*, et pulverem istum in aquam mitte, et ita pransus saepe bibe, et a stomacho *slim* purgat, et dolentia viscera ad sanitatem reducit. Qui autem ferro vulneratus est, succum saniculae exprimat, et eum in aqua fundat, et sic pransus bibat; aut si in hyeme est, pulverem ejus in aquam mittat, et pransus saepe bibat, et vulnera interius purgat, et paulatim et bene sanat.

CAP. XLVI.---DE HEYLHEUBT [II, 91].

Heylheubt [Hermodactylus *ed.*] frigidus est et aridus, et in eo nec salus nec sanitas, et nulli homini ad comedendum valet, quia si comederet, in eo defectum bonorum operum faceret atque ariditatem. Et si quis homo eam comederit, ad modicum et ad breve tempus, caro ejus inde quidem [ex erius crescit, quia vis ejus interius deficit, quae carnem aliquantum extollit quasi crescat, et quod inde etiam *suppl. ex ed.*] saepe moritur,

quia plus venenum quam sanitas est. Sed si pecus *heylheubt* comederit, non inde quidem morietur sed tamen tardum et pravum erit.

CAP. XLVII.---DE FARN [II, 92].

Farn (Filix *ed.*) valde calida est et arida, et modicum de succo in se habet; sed multam virtutem in se tenet, et talem scilicet virtutem, quod diabolus ipsam fugit [et etiam quasdam virtutes tenet quae virtuti solis assimilantur, quia ut sol obscura illuminat, sic ipsa fantasias fugat, et ideo maligni spiritus eam dedignantur *add. ed.*] Et in loco illo, ubi crescit, diabolus illusiones suas raro exercet, et domum et locum, in quo est diabolus, devitat et abhorret, et fulgura, et tonitrua ac grando ibi raro cadunt, atque in agro ubi crescit, grando raro cadit. Sed et hominem, qui apud se portat, magica et incantationes daemonum, atque diabolica verba et alia fantasmata devitant. Et si aliqua imago secundum aliquem paratur ad laesionem et ad mortem illius, et si tunc ille *farn* apud se habet, et nocere non valet. Nam homo interdum per imaginem maledicatur, ita quod inde laeditur et amens fit. Cum enim diabolus hominem in paradiso sibi attraxit, quoddam signum memoriale in diabolo factum est, quod in eo usque ad novissimum diem. Et tunc ipse per aliqua verba, quae per deceptiones ejus aliquando facta sunt, interdum ab homine advocatus, signum quod in eo remansit tangitur, et ita ille, provocatus et electus, multoties per verba illa aut hominem laedit, aut voluntatem ejus implet, super quem dicuntur. Interdum etiam homo per factam imaginem

benedicitur, ita quod ei ad prosperitatem et ad sanitatem prodest. Malum autem per odium et per invidiam paratur, et malum malo conjungitur. Et diabolica suggestio coagulationem hominis inspicit, et se ad illam conjungit, et ita semper homini insidiatur, atque sic malum malo conjungitur. Et sicut homo bonam et malam scientiam habet, ita etiam bonae et malae herbae creatae sunt ad hominem. Succus autem *farn* positus est ad sapientiam, et in honestate naturae est in significationem boni et sanctitatis; ac ideo omnia mala et magica illa fugiunt et devitant. Nam in quacunque domo est, ibi venenum, id est *virgilnis*, et fantasiae ad perfectum fieri non possunt. Unde etiam mulier, cum infantem parit, *farn* illi circumponatur, etiam in cunis infantis circa infantem, et diabolus tanto minus insidiatur, quia cum diabolus faciem infantis primum inspexerit, illum valde odit, ac ei insidiatur. Ad has quoque medicinas valet: Nam qui *virgichtiget* est, *farn* accipiat, cum viridis est, et eam in aqua coquat, et in ipsa aqua saepe balneet, *gicht* cessabit. Et etiam in aestate, cum viridis est, folia ejus super oculos tuos saepe pone et dormi, et oculos tuos purificat et caliginem ab eis aufert. Sed et qui surdus est, ita quod non audit, semen *farn* in paniolum liget, et ita in aurem saepe ponat cavens ne in caput per aurem intret: auditum recipiet. Et qui *virgichtiget* in lingua, ita quod loqui non potest, semen ejus super linguam suam ponat, et *gicht* in lingua cessabit et loquitur. Sed etiam, si quis homo immemor ac inscius est, semen *farn* in manu sua tenet, ad memoriam sui redit, et intellectum recipiet; ita intelligibilis erit, qui *unverstentlich* est.

CAP. XLVIII.---DE HASELWURTZ [II, 95].

Haselwurtz valde calida est, et periculosam vim in se habet, et eadem timenda est, et valde atra est, et inde instabilis naturae est, ac similis tempestati, quia calor et periculositas ejus ad periculum currunt. Et ideo naturam hominis magis destituit, quam ei ad sanitatem prosit. Nam si homini ad comedendum daretur, qui aut *sucht* ad *vidden* haberet, aut *vergichtiget* esset, majorem dolorem illi inferret; et si praegnans mulier eam comederit, aut morietur, aut infantem cum periculo corporis sui abortiret, aut si eo tempore cum menstrua non haberet, plus indoleret .

CAP. XLIX.---DE HERBA AARON [II, 96].

Herba Aaron nec tepida, nec nimis fortis est, sed aequalem et temperatum calorem habet, quemadmodum sol post auroram suavem calorem tenet, et etiam habet, ut ros in aestate ante diem suavis est, et ideo ad quaeque flecti potest, ut suavis vir, qui et periculum sufferre potest et prosperitatem recte tenet. Et cum in aliquo homine tabes ejus in nigram pustulam vertitur, in qua mors hominis est quae dicitur *seltega*, tunc illi aut folia, aut radicem herbae hujus ad comedendum detur, et nimium ardorem et nimium frigus, quae in eadem pustula sunt, mitigat, ita quod suaviter deficit. Et si homo ita *vergichtiget* est, quod omnia membra deficiendo cadunt, et quod lingua ejus in loquendo deficit, folia herbae Aaron mox cum modico sale ei ad comedendum dentur, et *gicht* cessabit; vel si adhuc non cessat, tunc radix ejus in cocto melle

intinguatur, et illi statim ad comedendum detur, et melius habebit. Sed et homo qui *slimecht fiber* in stomacho habet, de quo diversus *riddo* crescit, radicem herbae Aaron in puro vino coquat, et tunc infrigescere permittat, et postea ignitum calibem in idem vinum mittat, et sic denuo calefiat, et ita calidum bibat, et *slim* qui in stomacho ejus est *fiber* ab eo aufert, ut ignis nivem defluere facit. Et homo in quo melancolia furit, ille acrem animum habet, et semper tristis est; et iste vinum cum radice Aaron coctum saepe bibat, et melancoliam in eo minuit, id est *virswindet*, et febrem.

CAP. L.---DE HUMELA [II, 94].

Humela tepidum frigus in se habet et quemdam torporem caloris, qui luxuriam in homine excitat, ita quod hominem infatuat. Nam in homine illo, qui eam comederit, aut in potu sumpserit, luxuriam parat, quemadmodum vinum forte facit si illud biberit, et eum etiam velut fatuum facit; ac in homine plus tabem quam sanguinem parat, et ideo pene ad nullam utilitatem valet,---[quia nec multas vires nec sanitatem per se habet, nisi aliis herbulis aut pigmentis addatur. *Add. ed.*]

CAP. LI.---DE WULFFESMILCH [II, 98].

Wulffesmilch [Cardus niger *ed.*] venenum dicitur, et repentinum calorem habet, qui carnem hominis urit; et etiam indignam humiditatem habet, quia carnem hominis destituit,

et nulla alia utilitas, nisi ut medicinarum philosophi invenerunt, quod interdum contra induratum stomachum quibusdam potionibus additur, quatenus per eam interdum utilia medicamenta temperentur, et ut malum, quod in corpore hominis est, per hoc malum fugetur.

CAP. LII.---DE DOLONE [II, 97].

Dolo [Stignus *ed.*] frigus in se habet, sed tamen taedium et torporem in eodem frigore tenet, ac in terra et in loco, ubi crescit, diabolica suggestio aliquam partem et communionem artis suae habet. Et periculosum est homini ad comedendum et bibendum, quia spiritum ejus concutit, quasi mortuus sit. Sed tamen si quis homo magnis et peracutis, id est *durchsoden*, ulceribus in cute et in carne sua perforatus est, iste accipiat modicum de *gensesmalcz* [arvinae anseris *ed.*] et de cervino et hirczino sepo quantum habere potest, ac eis modicum, velut guttam unam cum penna de succo dolini addat et simul commisceat, ac hoc modo unguentum faciat, et cum eo illa magna ulcera sua moderate et non saepe perungat, ne inde laedatur. Et ad istud unguentum ideo modicum de dolone addat, quia si multum addiderit et ita saepe perunxerit, carnem suam illud comedit et perforat.

CAP. LIII.---DE DAUWURTZ [II, 99].

Dauwurtz calida et arida est, et etiam fortes vires habet, ac munda est in natura. Et si quis eam ut aliam herbam saepe comedit, stomachum ejus purgat, et caliginem oculorum ejus aufert.

CAP. LIV.---DE BRACHWURTZ [II, 100].

Brachwurtz [Esula *ed.*] calida et sicca, et utilis ad multa. Nam qui in corpore suo humorem *gicht*, velut eum in membris suis comedat, et qui impatiens *gicht*, id est *vugedultig*, intrinsecus in corpore suo habet, ita quod inde diversas ac multas cogitationes habet in se, velut scientia ejus in ipso evanescat, iste *brachwurtzel* cum vino et cum melle coquat, et per pannum colet, et pransus et ad noctem ita tepidum saepe bibat, atque eandem *brachwurtz* in vino coctam super pectus suum calidam ponat, et panno desuper liget, et haec saepe faciet, et melius habebit. Sed et liquiricium et beoniam [brioniam] aequo pondere pulveriza; accipe de pulvere *brachwurtz* tantum, ut illorum duorum est, et simul commisce, modico lucido sale aut asso sate addito, et pulverem istum hoc modo paratum tam jejunos quam pransus saepe comede, et vocem tuam serenam facit, et pectus tuum sanat, ac illud, velut lucidum aerem, lucidum parat, atque *gicht* ita deprimit et minuit, quod membra tua per eam non franguntur, et quod intelligentiam mentis tuae per eam non amittis.

CAP. LV.---DE FUNFFBLAT [II, 101].

Funffblat [Quinquefolium *ed.*] valde calidum est, et succus ejus modicam humiditatem habet; et contra fortes febres valet. Accipe ergo *funffblat*, et fortiter tunde, et huic farinam similiae cum aqua commisce, quasi tortellum facere velis, et deinde modicum baumoleo, vel, si illud non habes, cum modico oleo papaveris *deick*, illum liquefac ut mollis fiat, et tunc cum eo canabineum pannum perfunde, id est *striche*, et panno illo calefacto totum ventrem hominis qui fortes febres habet cum eo circumcinge, et deinde dimidia die vel dimidia nocte transacta, eundem pannum aufer, et iterum ad ignem calefac, et ventri illius superpone; et hoc saepe fac, et febres fugabuntur, ac illum eructuare facit. Et si quis in oculis caliginem patitur, accipiat *funffblat*, et in purum vinum ponat, et in illo terat, et sic per pannum colet, et ita vinum illud aereo vasculo servet; atque cum dormitum vadit, de ipso circa oculos suos liniat, ita quod etiam modice in oculos ejus intret, et haec saepe faciat, et caliginem oculorum aufert. Sed et qui *gelsucht* [regium morbum *ed.*] habet, cum *funffblat* et cum farina similiae et cum aqua modicas tortellas faciat, et per novem dies ex his jejunos comedat, et curabitur; et homini herba haec ad medicamenta valet, nisi Deus prohibeat .

CAP. LVI.---DE MANDRAGORA [II, 102].

Mandragora calida est et aliquantulum aquosa, et de terra illa, de qua Adam creatus est, dilatata est; homini aliquantulum

assimilatur. Sed tamen herba haec, et propter similitudinem hominis, suggestio diaboli huic plus quam aliis herbis adest et insidiatur. Unde etiam secundum desideria sua homo, sive bona, sive mala sint, per eam suscitatur, sicut etiam olim cum idolis fecit. Cum autem de terra effoditur, mox in fontem, id est *queckbornen*, per diem et per noctem unam ponatur, et sic omne malum et contrarius humor qui in ipsa est ejicitur, id est *uszgebiszen*, ita quod amplius ad magica et ad fantastica non valet. Sed cum de terra eradicatur, si tunc cum terra sibi adhaerente deponitur, ita quod in *queckborn* non purgatur, ut dictum est, tunc ad multas inutilitates magicorum et fantasmagorias nociva est, velut etiam multa mala cum idolis aliquando facta sunt. Quod si quis vir aut per magica, aut per ardorem corporis sui incontinens est, accipiat speciem feminae hujus herbae quae in praedicto fonte purgata est, et hoc quod in eadem herba, inter pectus et umbilicum suum per tres dies et per tres noctes ligatum habeat, et postea eundem fructum in duas partes dividat, atque super utrumque *lanckun* [ilium *ed.*] partem unam per tres dies et per tres noctes ligatum teneat. Sed et sinistram [dextram *ed.*] manum ejusdem imaginis pulverizet, et huic pulveri modicum gamphora addat, et eum ita comedat et curabitur. Quod si femina eundem ardorem in corpore suo patitur, speciem masculi ejusdem imaginis inter pectus et umbilicum recipiat, et, sicut supra dictum est, et ipsa cum ea faciat. Sed et dexteram manum ejus pulverizet et modicum de gamphora addat, et pulverem istum, sicut praefatum est, comedat, et ardor ille in ea exstinguitur. Sed qui in capite qualicunque infirmitate dolet, de capite ejusdem herbae comedat, quomodocunque velit; aut si in collo suo dolet, de collo illius comedat; vel si in dorso, et de dorso illius; vel si in brachio et

de brachio illius, vel si in manu et de manu illius, vel si in genu et de genu illius, vel si in pede et de pede illius comedat; aut in quocunque membro dolet et de simili membro ejusdem imaginis manducet, et melius habebit. Species autem masculi ejusdem imaginis ad medicamenta plus valet quam species mulieris, quoniam masculus muliere fortior est.

Et si aliquis homo in natura sua ita *dissinnatus* est quod semper tristis est et quod in aerumpnis est semper, ita quod defectum et dolorem assidue in corde suo habet, accipiat mandragoram, cum jam de terra eradicatur, et in *queckborn*, ut praedictum est, per diem et per noctem ponat, et tunc de fonte ablatum in lectum suum juxta se ponet, ita de sudore suo eadem herba incalescat et dicat : «Deus, qui hominem de limo terrae absque dolore fecisti, nunc terram istam, quae nunquam transgressa est, juxta me pono, ut etiam terra mea pacem illam sentiat, sicut eam creasti.» Quod si mandragoram non habes, accipe inicium, id est primum cespitem de fago [primum erumpentes grossos de fago *ed.*], quoniam eandem naturam feliciter in hoc opere habent; sed ita eos de ramusculis suis abrumpas, ne eos frangas, sed ut integros de ligno auferas, et eos in lectum tuum juxta te pone, ut de te incalescant, et ut sudorem de corpore tuo accipiant, atque eadem verba quae praedicta sunt super eos dic, et laetitiam recipies, et in corde tuo medelam senties. Et idem de cedro et *aspin* facere potes, et te juvabit.

CAP. LVII.---DE WINDA [II, 103].

Winda frigida est, fortes vires non habet, et nec multum utilis est. Nam si aliquis homo eam comederit, nec inde doleret, nec ei prodesset. Sed si ungues in aliquo homine *grindig* jam esse incipiunt, [scabiem jam incipiunt habere *ed.*] et cum in initio est, accipiat *windam* et tundat, id est *stampe*, et modicum *quecksilber* [vivi argenti *ed.*] addat, et ista simul *mische*, et tunc super ungues ponat, et panno liget, et pulchri erunt.

CAP. LVIII.---DE BOBERELLA .

Boberella. Et cui oculi caligant, accipiat rubeum pannum de serico, et *boberellen* desuper *striche* liniendo; et cum dormitum vadit, super oculos suos pannum sericum ponat, et hoc saepe faciat, et caliginem oculorum fugabit. Sed et cui aures *dyszent*, ita quod inde quasi surdus est, *boberellen* accipiat, super filtrum eas lineat, et super totum collum et super *nack* usque ad aures eundem filtrum ponat, et liget, et hoc saepe faciat cum dormitum vadit, et *dizo* in auribus cessabit. *Boberellam* in fumo etiam aliquantulum aridam fac, et comede, et *dumphen* aliquantulum compescit, quamvis modice. Sed qui interius per viscerum ulcera dolet, furfures tritici accipiat, et in patella cum *boberella* calefaciat, et super pannum ponat, et ita calidas omni ventri et umbilico suo saepe circumponat, et curabitur.

CAP. LIX.---DE BINSUGA [II, 104].

Binsuga [Apiago *ed.*] calida est, et homo qui eam comederit libenter ridet, quoniam calor ejus splen tangit et inde cor laetatur. Sed cui *wisza* [albugo *ed.*] in oculo crescit, eam de terra eradicet, et jam eradicatam in aqua vivi fontis ponat per noctem, et tunc de aqua ablata, in patella *sweysze*, et ita calidam super oculum illum ponat, et hoc per tres noctes faciat, et *wisza* in oculo ejus curabitur, et evanescet.

CAP. LX.---DE SUNNEWIRBEL [II, 105].

Sunnewirbel calida et humida est, et in natura sua ad decorem tendit, et terrigena est. Sed tamen ille qui apud se eam portat, [sicut et ille qui super alios esse appetit, *add. ed.*] ab aliis hominibus odio habetur. Sed qui circa pectus dolet, ita quod inde raucam vocem habet, *sunnewirbel* accipiat, et aequali pondere majorem *clettam*(?), et has in puro vino coquat ac deinde per pannum colet, et pransus ad noctem saepe bibat, et in pectore et in voce melius habebit. Et qui rectam digestionem habere non potest, *sunnewirbel* et majorem *clettam* aequali pondere accipiat, et in sole aut super ignitum laterem exsiccet, et ita in pulverem redigat, et huic pulveri secundum terciam partem unius istorum lucidum aut assum sol addat, et tunc cum melle, ex eo, *honigwurtz* [potum *ed.*] faciet, et ita pransus et ad noctem saepe bibat, et digestionem ad rectum tempus habebit. Et hoc modo herba haec ad medicamenta valet, nisi Deus prohibeat .

CAP. LXI.---DE HOPPHO [II, 74].

Hoppo [Humulus *ed.*] calidus et aridus est, et modicam humiditatem habet, atque ad utilitatem hominis non multum utilis est, quia melancoliam in homine crescere facit, et mentem hominis tristem parat, et viscera ejus gravat. Sed tamen in amaritudine sua quasdam putredines de potibus prohibet, ad quos additur, ita quod tanto diutius durare possunt.

CAP. LXII.---DE LILIM [II, 106].

Lilim valde calida est. Et homo qui de splene, aut de stomacho, aut de infirmis visceribus *demphig* est [spiramen difficulter emittit aut immittit *ed.*] velut circa pectus suum sit *virдумet* [contritus sit *ed.*] ita tamen quod in pulmone non dolet, iste *lilim* accipiat, et eum cum modica cervisia, modico melle addito, coquat, et sic per pannum colet, et tunc jejunos ac pransus, ac cum dormitum vadit, saepe bibat, et levitatem ac bonam eructuationem ei facit, ita quod de praedictis infirmitatibus melius habebit. Sed et qui infirmos humores in se habet, ita quod de his fleuma in ipso erescit, *lilim* in puro vino coquat, et tunc poleium in modico aceto *stamphe* [contundat *ed.*], et tunc cum praefato *lilim* et vino in quo coctum est *welle* [fervere faciat *ed.*] ac per

pannum colet, atque in vasculo aliquo tegat, id est *demphe*, dum infrigescat, et sic pransus et ad noctem saepe bibat, et primam humiditatem in eo *verswindet*, et humores in ipso purgat, et flecma minuit, velut vulnus purgatur.

CAP. LXIII.---DE SELBA [II, 28.]

Selba [*Salvia ed.*] calidae et siccae naturae est, et magis de calore solis quam de humiditate terrae crescit, et contra infirmos humores utilis est, quia sicca est. Nam cruda et cocta bona est illi ad comedendum quem noxii humores fatigant, quoniam eos compescit. Accipe enim salviam et pulveriza eam, et pulverem istum cum pane comede, et superfluitatem malorum humorum in te minuit. [Et qui ab aliqua sordida re fetorem patitur, salviam naribus infigat, et ei prodest *add. ed.*] Sed et si quis in superfluitate flecmatis habundat, aut si quis foetentem anhelitum habet, salviam in vino coquat, et tunc per pannum colet, et ita saepe bibat, et mali humores ac flecma in ipso attenuantur. Quod si ille qui has infirmitates habet aliquantulum *virgicht* est [per paralysem fatigatur *ed.*] salviam in aqua coquat et bibat, et humores et flecma in eo minuuntur.

[Quod si ille qui has infirmitates habet aliquantum per paralysem fatigatur, salviam in aqua coquat, ut praedictum est, et eam bibat, et calor ejus cum aqua delinitus, paralysem in homine compescit. Nam si homini isti cum vino daretur, vinum paralyticos humores in ipso modum suum transilire faceret. Qui autem fastidium comedendi habet, salviam

accipiat, et minus de cerefolio, et modicum de allio, et haec in aceto simul contundat, et sic condimentum faciat, et cibos quos comedere vult in eo intingat, et appetitum comedendi habet. Cum cibus qui madidum succum habet hominem in capite dolere facit, salviam, et origanum, et foeniculum aequali pondere accipiat; et marrubii plus quam horum omnium sit, et ad succum contritum butyrum sufficienter addat; vel si illud non habuerit, arvina addita, ex his unguentum faciat, et caput inungat: et melius habebit. Si etiam malus fumus de stomacho ad ilia hominis extenditur, et eum ibi dolere facit, salviam accipiat et quinquies tantum seuwurtz ut salviae est, et decies tantum rutae ut salviae; et herbas istas in nova olla cum aqua usque ad primam ferventem ebullitionem coquat; et deinde expressa aqua, easdem herbas ita coctas et calidas super locum ubi dolet ponat, et panno desuper liget. Si quis urinam prae frigiditate stomachi retinere non potest, salviam in aqua coquat, et per pannum colet; et eam calidam saepe bibat, et curabitur. Si etiam mali, et concreti, et venenosi humores in homine superabundaverint, et eum sanguinem exscreare et movere per aliqua tempora fecerint, interim nullam medicinam idem homo sibi adhibeat, ne sanguis, per medicinam exterritus, ipsum interius exulceret, et plus solito effluat; sed postquam sanguis aliquantum cessaverit, salviam in leni et suavi vino modica aqua mixta coquat; modico quoque oleo olivae aut butyro addito, et cocto, per pannum colet, et modice, non jejunos, sed pransus bibat: et eum confortat, et interius sanat. *Add. ed.*]

CAP. LXIV.---DE RUTHA [II, 29].

Ruta de forti et de plena, id est *queckin*, viriditate terrae magis quam de calore crescit; et calorem temperatum in se habet, sed tamen magis calorem. Est fortis viribus in humiditate, et bona contra aridas amaritudines quae in illo homine crescunt in quo recti humores deficiunt. Sed et melior et utilior est cruda quam pulverizata in comestione. Et comesta injustum fervorem sanguinis in homine compescit. Nam calor rutae injustum calorem melancholiae attenuat, et injustum frigus melancholiae temperat; et ita homo ille, qui melancholicus est melius habebit, cum eam post alios cibos comedit. Sed et si quis alium cibum comederit unde dolet, rutam postea comedat, et minus dolet.

[Homo quoque qui humentes oculos habet, rutam accipiat, et bis tantum salviae, et cerefolii bis tantum ut salviae, et herbas istas in mortario modice contundat, ut aliquantum succi reddant; et deinde easdem herbas ita contritas claro ovi intingat, et ad noctem, cum dormitum vadit, illas super frontem usque ad utraque tempora ponat, et malos humores extrahunt; vel is aliquis de pomo succum sugat. Qui nigros seu turbulentos oculos habet, ut aliquando nubes est, et in eis aliquo modo caligat, succum rutae accipiat, et bis tantum puri liquoris mellis, et modicum boni et clari vini his commisceat, et micam triticei panis his imponat, et super oculos suos in nocte cum panno liget. Quod si homo in renibus et in lumbis interdum dolet, hoc multoties de infirmitate stomachi fit: tunc idem homo rutam et absinthium aequali pondere accipiat, ei plus his de arvina ursi addat, et haec simul contundat, et cum his circa renes et lumbos suos ubi dolet se juxta ignem fortiter inungat. Si homo aliquando ita in delectatione commovetur, quod sperma ad articulum emissionis pervenit, sed tamen intra in corpore aliquo modo retentum fuerit, et inde infirmari

coeperit, rutam et modicum minus de absinthio accipiat, et succum eorum exprimat, et huic succo zuccharum, et plus de melle, et tantum vini quantum succorum istorum est, addat, et ignito chalybe in nova olla, aut in patella quinquies calefaciat, et posquam modicum comederit, istud calidum bibat. Quod si in hyeme est, quod praedictas herbas habere non potest, baccas lauri et bis tantum de dictamno pulverizet, et post modicum cibi, in calido vino ignito chalybe calefacto bibat; et sic noxius livor qui in eo remansit cum urina et digestionem egeritur. Si quis autem homo comederit, unde mox dolet, rutam et bis tantum de salvia cum sale temperatas statim comedat et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. LXV.---DE HYSSOPO [II, 30].

Ysophus siccae naturae est, et temperate calidus existit, et tam magnae virtutis est, quod lapis etiam ei resistere non potest, quin ibi crescat ubi seminatur. Et saepe comestus infirmas et foetidas spumas humorum purgat, id est *reyniget*, sicut calor in olla *wellet* [spumas ejicit *ed.*], et ad omnes cibos utilis est. Coctus utilior enim est et pulverizatus quam crudus. Et comestus jecor *querck* facit, et pulmonem aliquantulum purgat. Nam et qui *hus* [tussitat *ed.*] et de jecore dolet, et qui *dumphet* de pulmone dolet, et uterque istorum yssopum aut cum carnibus, aut cum sagimine comedat, et meliorabitur, quia si quis yssopum, aut solo vino aut sola aqua addita, comederit, plus inde laeditur quam juvetur.

Sed et qui in jecore aut in pulmone dolet, laquiricium accipiat, et cynamomi plus quam laquiricii, et yssopi plus quam istorum duorum, et feniculi plus quam istorum trium, et haec in nova olla coquat, sufficienter melle addito, ita ne amaritudo in eis sit, et fortissime coquat, et tunc ollam istam cum eisdem herbis per novem et totidem noctes, et tunc per pannum colet, et sic bibat. Nam si in jecore aut in pulmone valde dolet, in novem diebus per singulos dies bibat. Sed antequam in mane diei bibat, modicum comedat, et tunc bibat. Sed ad noctem satis comedat, et cum dormitum vadit, satis ex eo bibat. Si autem in pulmone modice et in jecore dolet, eodem modo tribus diebus transactis bibat, et hoc saepe faciat, et curabitur, nisi Deus non velit.

[Sed si jecur de tristitia hominis infirmatur, antequam infirmitas in eo superabundet, pullos gallinarum coquat cum hysopo, et tam hysopum quam pullos istos saepe comedat. Sed et crudum hysopum vino impositum frequenter manducet, et idem vinum bibat, quia hysopus ei utilior est ad infirmitatem istam quam illi qui in pulmone dolet. *Add. ed.*]

CAP. LXVI.---DE FENICULO [II, 31].

Feniculum suavem calorem habet, nec siccae nec trigidæ naturæ est. Et crudum comestum, hominem non laedit. Et quocumque modo [comedatur] laetum facit hominem, et suavem calorem ac bonum sudorem ei infert, atque bonam digestionem facit. Semen quoque ejus calidæ naturæ est et utile ad sanitatem hominis, si aliis herbis additur in

medicamentis. Nam qui feniculum aut semen ejus jejunos quotidie comedit, malum flecma aut putredines in eo minuit, atque foetorem anhelitus ejus compescit, et oculos ejus clare videre facit [bono calore, et bonis viribus suis. Qui autem aliqua contrarietate occupatus dormire non potest, si in aestate est, foeniculum, et bis tantum millefolii modice conquat, et aqua expressa, herbas istas calidas temporibus et fronti et capiti circumponat, et desuper panno liget. Sed et viridem salviam accipiat, et eam vino modice aspergat, et sic supra cor suum, et circa collum suum ponat, et dormitione alleviabitur. Quod si in hyeme est, semem foeniculi, et radicem millefolii in aqua coquat, et capiti, ut praedictum est, circumponat, et salviam pulverizatam, et vino modice madefactam super cor et collum ponat, et melius habebit. Cum vero aliquis griseos oculos habens, in eis aliquo modo caligat, et dolet, cum dolor ille adhuc recens est, foeniculum vel semen ejus terat, et sic sumat succum ejus, et rorem quem super recto gramine invenerit, et modicum farinae similiae, et hoc tortello commisceat, et in nocte oculis suis circumponat, et panno liget, et melius habebit. Sed et si aliquis oculos similes turbidae nubi, quae nec ad plenum ignea, nec ad plenum turbida, sed aliquantum glauca, et in eis caliginem et dolorem sustinet, foeniculum si in aestate est, terat, vel si in hyeme est, semen ejus tritum claro ovi bene despumato imponat, et cum dormitum se collocat, oculis superponat, et caliginem oculorum minuit. Si etiam nimius dolor prae multo fluore in naribus hominis excreverit, foeniculum, et quater plus de aneto accipiat, et super lapideam tegulam tecti, vel super tenuem laterem igne calefactum ponat, et hac et illac foeniculum illud et anetum verset, ut fumiget; et fumum istum et odorem ejus naribus et ore introrsum in se

trahat, et deinde herbas illas ita calefactas cum pane comedat. Hoc autem per quatuor, aut per quinque dies faciat, ut illi effluentes humores tanto suavius separentur. Homo autem qui malum livorem in infirmo stomacho suo habet, foeniculum accipiat, et modicum plus de urtica, et levistici bis tantum ut istorum duorum est, et ex his cum modica farina, aut modico pane cibum faciat, et saepe comedat, et infirmo stomacho livorem aufert. Homo etiam quem melancholia laedit, foeniculum ad succum contundat, et frontem, et tempora, et pectus, et stomachum saepe perungat, et melancholia in eo cessabit. Sed et quis assas carnes, vel assos pisces, vel aliud quicquam assum comederit, et inde dolet, mox foeniculum vel semen ejus comedat, et minus dolebit.

Si etiam interdum a malis humoribus in virilibus viri inflatio pessimi tumoris insurgit, quae illum ibi dolere facit, foeniculum accipiat, et ter tantum fenugraeci, et modicum butyri vaccarum, et haec simul contundat, et desuper ponat, et malos humores extrahunt. Deinde idem vir tortellos ex quibus cervisia fit accipiat, et cum calida aqua eos modice faciat, et sic calefaciat, et super praefatum tumorem ponat. Sed et si praegnans mulier in partu multum laborat, tunc cum timore et magno moderamine suaves herbulas, ut foeniculum, et asarum in aqua coquat, et expressa aqua, ita calide circa femora et dorsum ejus ponantur, et desuper panno ligato suaviter teneantur, ut dolor, et claustra illius tanto suavius et facilius solvantur. Homo quoque semen foeniculi accipiat, et ad medietatem ejus galangam, et ad eandem medietatem dictamnium, et ad medietatem dictamni pilosellam, et haec simul pulverizet, et per pannum colet, et post modicam horam prandii, pulverem hunc calido vino, et non fervente imponat,

et bibat. Et pulvis iste hominem qui sanus est, sanum retinet, infirmum autem confortat, et digestionem homini parat, et vires tribuit, et bonum et pulchrum colorem faciei subministrat, et unicuique homini, sive sanus, sive infirmus sit, post cibum ejus comestus prodest. Quod si oves infirmari incipiunt, foeniculum, et plus de aneto accipiat, et in aquam ponat, ut aqua saporem ab eis accipiat, et infirmis ovibus ad potandum imponat. *Add. ed.*]

CAP. LXVII.---DE DILLE [II, 32].

Dille [Anetum *ed.*] siccae, et calidae, et temperatae naturae est. Et quocunque modo comedatur, tristem facit hominem. Et crudum non valet ad comedendum, quia majorem humiditatem terrae in se habet quam feniculum, et aliquantulum quondam pinguedinem de terra sibi attrahit, unde malum est homini crudum ad comedendum, sed tamen coctum comestum *gicht* compescit, et ita utilis est in comestione.

[Cui ergo multus sanguis de naribus fluit, accipiat anetum, et bis tantum millefolii, et has herbas virides fronti, temporibus, et pectori suo circumponat. Et hae herbae virides esse debent, quoniam virtus earum in viriditate praecipue viget. Quod si in hyeme est, herbas istas pulverizet, et ipsum pulverem modico vino aspersum in saccellum ponat, et fronti, temporibus, et pectori superponat, ut praedictum est. Igitur ut homo delectationem et libidinem carnis in se extinguat, accipiat in aestate anetum, et bis tantum bachminzae, et brochvurtz

modicum plus, et radicem irs Illyricae, et haec omnia in acetum incidat, et ex eis condimentum faciat, et sic frequenter cum omnibus cibis suis comedat. In hyeme autem haec pulverizet, et pulverem item cum escis suis manducet, quia viriditatem earundem herbarum tunc habere non potest. In humida enim et leni aura, quia tunc boves facile infirmari incipiunt, anetum, et minus de radice irs Illyricae pabulo eorum intermisce, et pravos humores in eis consumit. *Add. ed.*]

CAP. LXVIII.---DE PETROSELINO [II, 33].

Petroselinum robustae naturae est, et magis calorem quam frigus in se habet; et de vento ac humiditate crescit. Et melior et utilior est homini crudum quam coctum in comestione. Et comestum febres quae hominem concutiunt, sed leniter tangunt, attenuat; sed tamen in mente hominis gravitatem generat. Sed qui in corde, aut in splene, aut in latere dolet, petroselinum in vino coquat, modico aceto addito et satis de melle, et tunc per pannum colet, et ita saepe bibat, et eum sanat. [Sed et qui infirmum stomachum habet, petroselinum accipiat, et bis tantum feniculi, et lanariae tantum ut petroselini, et ex his pulmentum faciat, cui butyrum aut bovinam arvinam et assum sel addat, et sic coctum saepe comedat. Sed et qui allium comedit et inde dolet, mox petroselinum comedat et minus dolebit *add. ed.*] Et qui de calculo dolet, petroselinum accipiat, et adde ei tertiam partem *steinbrechent* [Saxifricam *ed.*], et haec in vino coquat, et per pannum colet, et hoc in asso balneo bibat. Et iterum

petroselinum, et adde ei tertiam partem *steinbrechen*, in aqua coquat, et ignitos lapides ejusdem balnei assi cum eadem aqua perfundat, et hoc saepe faciat et melius habebit.

[Item qui a paralyti torquetur, petroselinum et foeniculum aequo pondere accipiat, et modicum minus de salvia; et herbas has simul in mortario modice terat, et eis rosatum oleum olivae addat, et in locum ubi patitur ponat, et desuper cum panno liget. Et qui mollem carnem habet, et de superfluis potationibus de gutta in aliquo membro suo fatigatur, petroselinum accipiat, et quater tantum de ruta, et in patella cum oleo olivae frixet; vel si oleum hoc non habuerit, cum hyrcino sepo infrixari faciat, et herbas istas calidas loco ubi dolet ponat, et pannum desuper liget, et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. LXIX---DE APIO [II, 34].

Apium calidum est, et plus viridis naturae quam siccae; multum succum in se habet, et crudum non valet homini ad comedendum, quoniam ita malos humores in eo parat. Coctum autem non nocet homini ad comedendum, sed sanos humores ei facit. Quocunque autem modo comedatur, vagam mentem homini inducit [quia viriditas ejus eum interdum laedit, interdum tristem in instabilitate facit. Et homo qui humectantes oculos habet, ita quod de superabundantibus humoribus lacrymas stillando superfundunt, apium accipiat, et parum plus foeniculi, et haec ad succum contundat, et in claro ovi absque vitello ejus intingat, et cum noctem dormitum

vadit, eas super humectantem oculum cum panno liget, et haec saepe faciat, et curabitur. *Add. ed.*] Qui autem de *gicht* ita fatigatur quod os ejus contrahendo torquetur, et quod membra ejus tremant, et quod etiam in aliis membris suis contrahitur, semen apii pulverizet et addat ei tertiam partem rutae et etiam nucis muscatae minus quam pulveris rutae sit, et gariofiles, minus quam nucis muscatae, et steinbrechen minus quam gariofiles et haec omnia in pulverem redigat, et tam jejunos quam pransos pulverem istum comedat, et *gicht* ab eo cessabit, quia optimum remedium contra *gicht* est. Sed qui a *gicht* fatigatur, etiamsi pulverem istum saepe comederit, *gicht* ab eo fugat, ne laedatur.

CAP. LXX.---DE KIRBELE [II, 35].

Kirbele [*Cerifolium ed.*] siccae naturae est, et nec de forti aere, nec de forti humiditate terrae crescit, sed in debili aura, antequam fertilis calor aestatis oriatur; sed tamen magis calida est quam frigida, et idem calor sanus est. Et inutilibus herbis aliquantum assimilatur, quia si crudum comeditur, multum fumum in capite hominis parat. Nam nec coctum nec crudum corpori hominis ad comedendum prodest, nisi quod tantum ad medicamenta valet, et fracta vulnera viscerum sanat. *Kirbelam* enim tunde, id est *stamphe*, et succum ejus exprimendo infunde vino, et da ei bibere, qui fracta vulnera viscerum habet, et haec saepe faciat, et curabitur.

[Cum autem homo aliquando crudum cibum comedit, mali humores eorumdem ciborum, quia per nullum condimentum

temperati sunt, ad splen ascendunt, et illud dolere faciunt, unde idem homo cerifolium accipiat, et minus de aneto, et cum triticeo pane in aceto, velut offas, et condimentum faciat, et frequenter comedat. Postea etiam semen lini accipiat, et illud in sartagine coquat, et expressa aqua in saccellum fusum loco splenis, quanto calidius pati potest, cum saccello superponat. Homo quoque qui diversa ulcera et scabiem patitur, cerifolium accipiat, et ter plus de polypodio, et enulae quinquies plus quam cerifolii sit, et haec in aqua coquat; postea aqua expressa, et per pannum colata, eam in sartaginem fundat, et modicum novi thuris, et sulphuris addat, et novam arvinam porci plus quam aliorum praedictorum sit addat, ut simul in sartagine super ignem aliquantulum velut unguentum inspissetur. Et cum unguento dolens circa ulcera se inungat; haec autem per quinque dies faciat, et cutis et caro ejus per istud transfundantur, et postea idem dolens balneo se abluat, quatenus livores isti et foetor de ipso auferantur. *Add. ed.*]

CAP. LXXI.---DE PUNGO [II, 37].

Pungo calidae naturae est; et qui ex eo *mus* coquit [ex eo solum cibum facit *ed.*], sagimine aut oleo addito, et sic comedit, ventrem ejus velut quaedam potio solvit. Et etiam comesta *gicht* compescit.

CAP. LXXII.---DE CRASSO [II, 38].

Crasso [Nasturtium *ed.*] magis calidus quam frigidus est, et etiam humidus existit, et plus de viriditate terrae quam de sole crescit; et comesta malos humores in homine auget, et splen laedit, [quoniam illud molle est et facile laeditur *add. ed.*]

CAP. LXXIII.---DE BURNCRASSE [II, 39].

Burncrasse calidae naturae est, et comesta non multum prodest homini, nec multum laedit. Sed qui *gelsucht* [regium morbum *ed.*] habet aut *fiber*, iste *burncrasse* in patella *sweysze*, et sic calidum saepe comedat, et curabit eum. Et qui comestos cibos vix digerere potest, *burncrasse* item in patella *sweysze*, quia vires ejus de aqua sunt, et sic comedat, et juvabit eum.

CAP. LXXIV.---DE BURTEL [II, 40].

Burtel [Portulaca *ed.*] frigidum est, et comestum livorem et *slim* in homine facit, nec homini ad comedendum prodest.

CAP. LXXV.---DE BACHMYNTZA [II, 41].

Bachmyntza calida est, sed tamen aliquantulum frigida, et moderate comedi potest, et comesta nec prodest homini, nec multum ei obest. Cum de multis cibis et potibus stomachus ejus gravatur et inde *dumphet*, iste *bachmyntzam* aut crudam aut coctam cum carnibus, aut in *suffen* aut in muse coctam saepe comedat, et *dumpho* cessabit, quia pinguia et calida viscera et *smero* ejus aliquantum infrigidat, et ita *dumpho* minuetur. Sed qui de infirmo pulmone *dumphet*, ille flecma excreat, et vix se movendo tussitat; qui pinguedine et de multis cibis et potibus *dumphet*, ille tantum anhelitum difficiliter trahit, et flecma non excreat, et ita discernitur et ista *bachmyncza* utatur, sicut praedictum est.

CAP. LXXVI.---DE MYNTZA MAJORI [II, 42.]

Alia *Myntza* [*Mentha ed.*], quae magna, est calida magis quam frigida. Ista tundatur, et ubi *suern* [*sotim ed.*] aut *snebelcza* hominem comedendo laedunt, illud circa desuper liget, et morientur.

CAP. LXXVII.---DE MINORI MYNTZA [II, 43].

Minor *Myntza* [*Mentha ed.*] quae dicitur, calida magis quam frigida est. Et illa tundatur, et oculis ubi *augswer* est [qui

livorem dolendo patiuntur *ed.*], superponatur, et panno ligetur, et sic *augswer* extrahit. Sed et qui frigidum stomachum habet et cibos digerere non potest, istam minorem *mynczam* aut crudam, aut cum carnibus, aut cum piscibus coctam comedat, et stomachum ejus calefacit, et digestionem parabit.

CAP. LXXVIII.---DE ROSSEMYNTZA [II, 14].

Rossemyntza [Roemische mentha *ed.*] moderati caloris est et acuti, sed tamen aliquantum temperati est. Et quem *gicht* laedit, istam tundat, et succum ejus per pannum colet, et modicum vini addat, et ita mane et sero et ad noctem illam bibat, et *gicht* cessabit. Et ut sal omnem cibum moderate additum temperat, quia, si nimium aut si minus parum ad cibos additur, malum est, sic *Romische Myntza*, aut carnibus, aut piscibus, aut *spise*, aut *muse* moderate addita, bonum saporem illi cibo praestat et bonum condimentum. Et sic etiam comesta stomachum calefacit et bonam digestionem parat.

CAP. LXXIX.---DE ALLIO [II, 46].

Allium rectum calorem habet, et de fortitudine roris crescit, et *queck* habet [et vegetatur *ed.*], id est a primo somno noctis usque jam dum diescere fere incipit et cum jam matutinum est. Sanis et infirmis ad comedendum sanabilius est quam

porrum. Et crudum comedi debet, quia qui illud coqueret, quasi perditum vinum fieret, id est *seiger*, quia succus ejus temperatus est et rectum calorem habet. Nec oculis obest, verum tamen propter calorem ejus sanguis circa oculos hominis valde erigitur, sed postea puri fiunt. Sed moderate comedatur, ne sanguis in homine ultra modum incalescat. Cum autem allium vetus est, sanus et rectus fructus ejus evanescet; sed si tunc aliis cibis temperatur, ad vires suas redit.

CAP. LXXX.---DE ALSLAUCH [II, 47].

Alslauch [Aschaloniam *ed.*] frigida et venenosa est, et nec sano nec infirmo ad comedendum valet. Sed tamen qui eum comedere vult, prius eum in vinum ponat, et in eo *beysze* [temperet *ed.*], et sic tam sanus quam infirmus comedat. Attamen infirmo est melior crudus modice sumptus quam coctus, quia si coctum comederet; et ideo cum eum crudum comedere voluerit, eum prius in vino *beysze*, ut praefatum est.

CAP. LXXXI.---DE PORRO [II, 47].

Porrum quod dicitur *Lauch* et velocem ac inutilem calorem in se habet, ut vile lignum, scilicet *spachin* [virgultorum sepium *ed.*], quod velociter accenditur et velociter cadit; et homini inquietudines in libidine facit. Et crudum comestum

tam malum et contrarium est homini ut venenosa et inutilis herba, quia sanguinem et tabem et humores hominis in contrarium, id est *wal* pervertit, ita quod in homine sanguis per eum [recte] non crescit et quod tabes in eo per illum non minuitur, et quod mali humores in eo non mundantur. Sed qui porrum [crudum] comedere vult, in vino, sale addito, aut in aceto primo *beysze*, ita quod in vino aut in sale tam diu jaceat usque dum in eis sic temperetur quod malas vires suas in illis perdat; sicque a mane usque ad mediam diem, aut a nona usque ad vesperam; et sic temperatum bonum est sanis ad comedendum. Crudum autem melius est hoc modo sanis quam coctum. Sed infirmis nec crudum nec coctum valet comedere, quia eorum sanguis rectum calorem non habet, et quia tabes eorum turbida est, et quia humores eorum spumosi, id est *feymechte* sunt. Et ideo si semper infirmus illud comederet, haec omnia in eo pervertit. Quod si tamen aliqui infirmi magnum appetitum habuerint ad comedendum porrum, illum crudum, ut supra dictum est, temperatum modice comedant, quia crudum sic melius est quam coctum. [Et medicamentis non multum congruit quia instabili aura crescit, scilicet cum calor aerae humiditatem, humiditas calorem in se habet. *Add. ed.*]

CAP. LXXXII.---DE LAUCH [II, 50].

Omnis *Lauch* [Porrum *ed.*] qui cavus est ut *hol*, ut *surige* et *prieslauch* et *planza* et similes, nimis calidi non sunt, sed temperati, et aliquantum quasi vinosum succum habent. De vento ac humiditate terrae crescunt, sed

praecipue inter alios *Lauch* [minus] nocivus est, nec procellas in humoribus hominis parat, et cito digeri potest. Sanis autem crudus comestus non nocet; infirmis autem coquatur, ne humiditas ejus ad humiditatem illorum jungatur, quoniam infirmi diversos humores in se habent

CAP. LXXXIII.---DE UNLAUCH [II, 49].

Unlauch [Cepe *ed.*] rectum calorem non habet, sed acutam humiditatem, et de rore illo *queck* [vegetatur *ed.*] qui est circa ortum diei, id est cum vires roris jam elabuntur. Et crudus tam nocivus quam venenosus est ad comedendum, ut succus inutilium herbarum; coctus ad comedendum sanus [quia per ignem nociva quae in eo sunt minuuntur *cad. ed.*]. Et illis qui *vidden*, aut *fiber*, aut *gicht* habent, bonus est coctus. Illis autem qui *magensich* sunt [qui infirmum et debilem stomachum habent *ed.*], tam crudus quam coctus dolere facit, quia humidus est .

CAP. LXXXIV.---DE KOLE [II, 51].

Kole et *Weydenkole* et *Kochkole* [Caulis, et Wendolkoel, et rubeae caules *ed.*] humidae naturae sunt, et *kappus* aliquantum plus frigidum quam calidum est, et aliquantum siccae naturae, et de livore roris et aeris crescunt. Et exinde quasi vires et viscera habent, et succus eorum aliquantulum inutilis est, et infirmitates in hominibus ab eis

generantur, et debilia viscera vulnerantur. Sed sani homines qui fortes venas [habent], nec multum pingues sunt, si haec comederint, ea in viribus suis superare poterunt; pinguibus autem hominibus nociva sunt, quia caro eorum in succo abundat, et comesta ipsis fere ita obest quemadmodum infirmis. Et in *muse* et cum carnibus cocta nociva sunt, et malos humores augent magis quam minuant .

CAP. LXXXV.---DE WISZGRAS [II, 52].

Wiszgras [Weggrasz et Suregrasz et Roemesgrasz *ed.*] temperatae naturae ac temperate sicci sunt, atque sanis et infirmis sunt quasi *melda* et *latichen* [quasi *medela ed.*] ad comedendum, et nocivos humores non generant, et faciliter digeruntur cum sanitate.

CAP. LXXXVI.---DE STUTGRAS [II, 53].

Stutgras, quae minores sunt, debiles et infirmos humores in debilibus hominibus parant, atque melancoliam in eis augent; gravia sunt ad digerendum, et ita contraria homini ad comedendum, ut *unkrut* [quoniam viriditas eorum mala est. *Add. ed.*]

CAP. LXXXVII.---DE KURBESA [II, 55].

Kurbesa [Cucurbita *ed.*] sicca et frigida sunt, atque de aere crescunt, et tam infirmis quam sanis ad comedendum bonae sunt, ac de humiditate terrae crescunt, et amaritudinem humorum in hominibus movent, et infirmis ad manducandum non valent.

CAP. LXXXVIII.---DE RUBA [II, 57].

Ruba [Rapa *ed.*] magis calida est quam frigida, et gravis in stomacho hominis est, sed tamen facile digeri potest. Et qui crudum comedere vult, exteriorem corticem totam auferat, quod spissa sit, quia viriditas illius hominem laedit, et cortice ablata, id quod interius est comedat. Sed cocta melior est quam cruda, et malos humores non parat. Quod si aliquando humor in ulceribus exsurgescit, *rubam* comedat, et ulcus compescitur. Sed si quis aut in pulmone *dumphet*, si *rubam* coctam aut crudam comederit, eum et in pulmone aliquantulum fatigat [quia tantas vires non habet ut magnis infirmitatibus resistat. *Add. ed.*]

CAP. LXXXIX.---DE RETICH [II, 58].

Retich [Radix *ed.*] plus calida quam frigida. Sed postquam effoditur, sub terram in humido loco, aut per duos aut per tres

dies, fossus ponatur, ut viriditas ejus temperetur quatenus tanto melior sit ad comedendum. Et comestus cerebrum purgat, et noxios humores viscerum minuit. Nam si fortis et pinguis homo *retich* comedit, eum curat et interius purgat; infirmum autem et corpore aridum laedit. Sed si infirmus eum comedere voluerit, ipsum super ignitum lapidem prius exsiccat, et in pulverem redigat, atque huic pulveri lucidum vel assum sal addat, et semen feniculi, et ita cum pane comedat, et foeditatem ejus interius purgat, ac ipsum *crefftiget* [confortat *ed.*]. Sed qui plurimum flecma in se habet, *redich* sic pulverizet, et mel cum vino coquat, et pulverem istum inmittat, et modice infrigidatum tam pransus quam jejunos bibat, et pulvis iste flecma ab eo purgat, et mel facit ne aridus fiat. Quod autem facere sentitur comestus, hoc est quod malos humores et fetores de homine expellit. Qui autem *retich* comedit, galgan postea comedat, et fetorem anhelitus comprimit, et sic hominem non laedit.

CAP. XC.---DE LATICH [II, 60].

Latich [Lactucae *ed.*] domesticae quae comedi possunt valde frigidae sunt, et sine condimento comestae inutili succo suo cerebrum hominis inane faciunt, stomachum infirmitate implent. Unde qui eas comedere vult, primum aut *dille* [aneto *ed.*], aut aceto, aut allio *beysze*, [conciat et temperet *ed.*] ita quod his perfusum sit brevi tempore antequam comedatur. Et si hoc modo temperatum comederit, cerebrum confortant et bonam digestionem parant. [Si quis dolorem, seu tumorem in gingivis patitur, lactucas accipiat;

vel si eas non habuerit, primum nascentia folia de quercu sumat, et parum plus de cerifolio addat, et haec modice terat, et vinum eis addat, et ori suo imponat, et aliquandiu in ore teneat, et injustos humores gingivarum expellunt. *Add. ed.*].

CAP. XCI.---DE LACTUCA AGRESTI [II, 61].

Sed agrestes lactucae eamdem fere naturam habent. Qui autem lactucas quae inutiles sunt et quae *vukrut* dicuntur aut crudas aut coctas comederet, amens, id est *unsinnig* fieret, et in medulla vacuus efficeretur, quia illae nec calidae nec frigidae sunt, sed tantum inutilis ventus qui fructus terrae arefacit, id est *derret*, et nullum fructum affert; et lactucae illae de spuma terrae sudoris crescunt, et ideo inutiles sunt. [Sed si asinus in ventre dolet, agrestem lachicam ad furfures in aqua modice calefactos inscidendo misce, et hoc saepe fac, et curabitur. Si quis etiam scrofulas habet, antequam rumpantur, accipiat lactucam, maiorem scilicet, quae exterius alba, et interius viridis est, et juxta eamdem abrumpat secundum latitudinem scrofularum, et caetera abjiciat, et super illud quod retinuit mel liniat, et sic per tres dies et noctes super scrofulas ponat; et cum illud exsiccatur, iterum eodem modo superponat, et minorari incipient.]

CAP. XCII. DE WILDE LATICH [II, 63].

Wilde Latich [Silvestres Lactucae *ed.*] frigidae sunt, et libidinem in homine exstinguunt. Nam vir qui in lumbis superfluum est *wilde latich* in aqua coquat, et in asso balneo aqua illa se perfundat, et easdem *wilde latich* ita coctas et calidas circa lumbos suos in balneo ponat, et hoc [saepe] faciat, et libidinem in eo exstinguit, nec ad sanitatem corporis eum nocebit. Et si mulier intumescens matricem in libidine habet, ita quod incontinens est, et ipsa cum *wile latich* assum balneum faciat, et in balneo sedens aquam illam in qua coctae sunt, lapidibus ignitis superfundat, et eas etiam ita coctas et calidas super umbilicum suum ponat, et hoc saepe faciat, et libidinem ab ipsa fugabit, ita tamen quod sanitatem corporis ejus non minuit. Ssd etiam sive vir, sive mulier, qui in libidine incontinens est, *wilde latich* in sole exsiccet et ita in manu sua in pulverem redigat, et pulverem istum in calido vino saepe bibat, et libidinem in eo exstinguit absque laesione corporis sui.

CAP. XCIII.---DE HERBA SENFF [II, 64].

Senff [Sinapis *ed.*] herba quae in campo crescit et in vineis, et comeditur, calida est, sed tamen instabilis caloris, et etiam humida est, ac in illa humiditate indignum frigorem [torporem *ed.*] habet, quia de variis turbinibus crescit et de diversa aura. Nec utilis [et quamvis pauperes eandem herbam comedant, inutilis tamen est, *add. ed.*], est ad comedendum, quia venenosa est et infirmos humores in homine parat, et stomachum gravat; sed tamen cito digeri

potest. Sanos autem et macros non laedit, infirmos vero et pingues laedit; nam infirmos in stomacho gravat, pingues autem *dempnet* [halitum difficulter trahere facit. *Ed.*]

CAP. XCIV.---DE SINAPE [II, 65.]

Synape valde calidae et aliquantum siccae naturae est, et in temperato calore et frigore, id est temperata aura crescit, et vires arborum seu herbarum habet, quia de vento illo crescit qui poma educit, et quia etiam de viriditate terrae crescit, et inde aliquantum succi habet. Et herba ejus nociva est ad comedendum, quia virtus ejus debilis et instabilis est; hominem interius decerperet qui eam comederet; sed semen ejus alios cibos *gesmach* habet. Infirmo autem et debili et frigido stomacho non valet, quia eum gravat et non purgat. Sed fortis stomachus eum superat. Oculos autem comestum clarificat, sed fumum in cerebro parat, et quamdam acerbicatem in capite, ita quod illa aliquam humiditatem de capite educit. Sed tamen majus malum et plus nocivum in capite immittit, atque bonam et rectam digestionem non parat, sed cum dolore digestionem educit, et quasi fumum in homine facit. Sed quilibet homo moderate comedat illud, quia infirmos laedit, quoniam vires in se non habent ut vitetur. Sanos autem non multum laedere potest, quia fortitudo illorum illos reparat. Qui autem synape libenter comedit, vinum calefaciat et ad illud fundat, et sic circumferat, id est *zutribe*, cum jam comedere vult, et sic comedat, quoniam hoc modo comestum infirmos non laedit, quia inutilitas ejus per calorem vini ablata est. Quod si vinum non habet, frigidum

acetum ei infundat, et sic comestum non laedit Si ita vino et aceto non temperatur, ad comedendum homini non valet, infirmo enim non prodest etiam, si sanum laedat.

CAP. XCV.---DE ALANT. [II, 67].

Alant [Enula *ed.*] calidae et siccae naturae et utiles vires in se habet. Et per totum annum, tam arida qua viridis in purum vinum ponatur; sed postquam in vino se contraxerit, vires in ea deficiunt, et tunc illa ejiciatur, et nova imponatur. Et qui in pulmone dolet, eam quotidie ante cibum et post cibum modice sic bibat, et venenum, id est *eyther*, de pulmone ejus aufert, et emigraneam premit, ac oculos purificat. Sed si quis eam frequenter sic biberet, illum prae fortitudine sua laederet. Quod si vinum non habes ut illi imponas, fac cum melle et aqua purum *honigwurtz* [potum *ed.*], et Alant impone et bibe ut praedictum est. Accipe etiam *vigim* [fructum ficus *ed.*] et bis tantum Alant, et adde galgan, et de his fac *luterdrang* [purum potum *ed.*], et bibe, si in pulmone doles et non de aliis infirmitatibus, et bonum est tibi contra infirmitatem pulmonis. Quod si ad infirmitatem pulmonis alias infirmitates habes, tunc noli sic bibere, quia nimis forte tibi ad bibendum esset, et inde laedereris.

CAP. XCVI.---DE PAPAVERE .

Papaver frigidum est, et modice humidum; et grana ejus comesta somnum afferunt et pruriginem prohibent, ac effurientes pediculos et lentes compescunt, et in aqua *gerrellet* comedi possunt; sed cruda ad comedendum meliora et utiliora sunt quam cocta. Oleum vero quod ex eis exprimitur, hominem non nutrit nec reficit, nec sanitatem, nec infirmitatem ei adplenum affert; et idem oleum frigidum est grana autem calida.

CAP. XCVII.---DE BABELA [II, 107].

Babela [Malva *ed.*] habet in se moderatam frigiditatem, ut ros est, sed tamen plus frigida. Sed nullus homo eam crudam comedat, quia si crudam comederet, quasi quoddam venenum esset, quia *slimecht* est et quoniam spissos et venenosos humores habet, et illos in homine parat. Illis autem qui infirmum stomachum habent bonum est cocta et nova comesta, scilicet quod jam primo incipit, ita quod inde *mus* faciat, addito sagimine, et comedat qui digestionem aliquantum parat. Et pro hac necessitate qui infirmus in stomacho est comedat, sed tamen moderate, ne inde laedatur. Sanus autem eam omnino devitet .

CAP. XCVIII.---DE CLETTA [II, 109].

Herba quae *Cletta* [Lappa *ed.*] dicitur,
aliquantum contrarium calorem habet, et de succo ac sudore

terrae crescit, et utilis [et inutilis] est. Nam radix ejus ad nullam utilitatem valet, et folia tam cruda quam cocta periculosa sunt homini ad comedendum, praeter illum cui calculus in corpore nascitur; et ille folia herbae hujus optimo vino coquat, et vinum hoc per pannum colatum tam pransus quam jejunos bibat calidum, et de fortitudine ejus in ipso calculus conteritur. Flores quoque ejus in pulverem redige, et etiam concham, testudine abjecta, et pulveres istas commisce, ita quod plus sit pulveris de concha. Et si quis *grint* in capite habet, in ulcera illa pulverem istum per novem aut per quindecim dies proice, et in quarta et in quinta die caput ejus lava cum lixivio quae de fagineo, id est *buchen*, venit, et sanabitur.

CAP. XCIX.---DE DISTEL [II, 108].

Distel, tam laevis quam *stechelechter* [Cardus tam lenis quam hirsutus *ed.*] velocem calorem habet, qui tamen cito torpet, quia de terra sudat. Et sudor iste terrae, de quo herba haec nascitur, est *stechelecht*, et tortuosas herbas facit. Et ut sudor de homine exit, cum ille angustiat, ita etiam sudor terrae tortuosas herbas emittit, quae hominem lacerant. Et quidem distel est *laevis*, id est *ane stechel*, et quidem et homini inutilis est crudus ad comedendum, quia si quis homo eum crudum comederet, sanguinem ejus attenuaret, et tabem in eo pararet, ac humores illius in eo *zuflossen*, ut de bono vino virtus aufertur cum aqua in ipsum funditur, et ob hoc fieret homo inanis sensu et destitutus in sanguine et in humoribus. Sed tamen si *distel* ille coquitur, et coctus comeditur, tunc

sanis hominibus nec multum obest nec prodest, quia nec sanguini pinguedinem confert, sed tamen esuriem aufert. Infirmos autem tam coctusquam crudus laedit, quia languores in eis excitat. Sed *vehedistel* frigiditatem in se habet et valde utilis est. Si quis autem *stechen* in corde seu alio loco vel aliquo membrorum suorum dolet, *vehedistel* accipiat, et modicum minus de *orechten salben*, et in modica aqua in succum redigat, et statim in ipsa hora cum a *stechen* fatigatur sic bibat et melius habebit.

CAP. C.---DE URTICA [II, 111].

Urtica valde calida est in genere suo. Nullo modo valet, ut cruda comedatur, propter asperitatem suam. Sed [cum noviter de terra procedit *add. Ed.*] cocta utilis ad cibos hominibus est, quia stomachum purgat et *slim* ab eo aufert. Et hoc facit quodlibet genus urticae. [Si de noxiis et malis humoribus qui in homine venenosi sunt, vermes in aliquo homine excreverint, ille succum ardentis urticae, et succum blandoniae, pari pondere, de foliis nucis vel de cortice ejusdem arboris quantum illorum duorum est accipiat, et modicum aceti, et plurimum mellis addat, et in nova olla fervere faciat, et spumam superius abjiciat, et postquam efferbuerit, de igne tollat, et per quindecim dies istud modice jejunos bibat, sed post cibum sufficienter, et vermes in eo morientur. Et homo qui absque voluntate sua obliviosus est, urentem urticam ad succum contundat, et modicum olei olivae addat, et cum dormitum vadit, pectus suum et tempora cum eo perungat, et hoc saepe faciat, et oblivio in eo minuetur. Et

si fervor reumatis de naribus equi fluit, ita quod inde *houset*, urentem urticam, et plus de libistico in aqua coque, et fumum istum calidum in nares et os ejus, fraeno imposito, transire permitte, et sanabitur. Quod si equus in ventre dolet, urentem urticam et plus de libistico pabulo ejus saepe commisce, ut simul comedat, et sanabitur. *Add. ed.*]

CAP. CI.---DE PLANTAGINE [II, 112].

Wegerich [*Plantago ed.*] calida et sicca est. Accipe ergo Plantaginem et succum ejus exprime, et per pannum colatum aut vino aut melle tempera, et da illi bibere qui a *gicht* fatigatur, et *gicht* cessabit. Sed et [qui glandes in se habet] radicem ejus igne asset, et ita calidam super glandes pone, id est *druge*, et pannum desuper liga, et ille melius habebit. Non autem super *orfime* pone [non autem nimium superponat, *ed.*], quia inde laederetur. Et qui a *stechen* fatigatur, folia ejus in aqua coquat, et expressa aqua ista calida, ubi dolet, loco illi superponat, et *stechen* cessabit. Et si aranea vel aliquis alius vermis tangit aut figit hominem, mox succo plantaginis fixurae illius ungatur, et melius habebit. Et si etiam vir et femina *zauber* [maleficium, *ed.*] amoris comedit aut bibit, succus *wegerich*, aut sine aqua aut cum aqua, ad bibendum detur, et postea aliquam fortem potionem accipiat, et interius purgetur, et postea levius habebit. [Si autem homini in aliquo loco os casu frangitur, radices plantaginis in mel inscidat, et jejunus quotidie comedat, et etiam viridia folia malvae, et quinquies plus de foliis vel radicibus plantaginis cum aqua in nova olla modice

coquat, et ita calidas loco illi ubi dolet frequenter superponat, et fractum os sanabitur. *Add. ed.*]

CAP. CII.---DE MENNA [II, 113].

Menna calida et sicca, et folium ejus super fractum ulcus positum, venenum extrahit et sanat. Sed in *muse* cocta et sic comesta sanat dolentia et ulcerata viscera

CAP. CIII.---DE VIOLA [II, 113].

Viola est inter calidum et frigidum. Sed tamen frigida est et de aere crescit, scilicet quando post hiemem aer primum incipit incalescere. Et contra caliginem oculorum valet. Accipe ergo bonum oleum, et fac illud aut ad solem aut ad ignem in nova olla fervere, et cum ita fervet, violas immitte, ut illud ab eo inspissetur, et ita in vitreum vas pone, et sic serva; et ad noctem cum oleo illo ad palpebras et oculos tuos circumunge, et tamen ne oculos interius tangat, et caliginem oculorum fugabit. Et si quis per melancoliam cum molestia in mente oppressus est, et ita pulmonem laedit, hic in puro vino violas coquat, et eas per pannum colet, et huic vino galgan addat, ac liquiriciam quantum velit, et sic *luterdranck* faciat, et bibat, et melancoliam compescit, et illum laetum facit, ac pulmonem ejus sanat .

CAP. CIV.---DE MELDA [II, 115].

Melda [Attriplex *ed.*] autem frigida est magis quam calida, sed tamen aliquantum temperata, et comesta bonam digestionem facit. Et si in aliquo homine venenosae glandes, id est orfimae, crescere incipiunt, cum *melda* et *prieselauch* minus quam *melda*, et *ysopa* minus quam *prieslauch*, *mus* saepe parat, et comedat, et orfimae siccabuntur. Sed et *melda* in aqua coquatur, et aqua expressa ejusdem *orfimae* calida superponatur, et homo ille melius habebit

CAP. CV.---DE GUNDEREBE .

Gunderebe calida est magis quam frigida, et sicca est, et quaedam pigmentorum habet, quia viriditas ejus utilis est, ita quod homo qui languet et cui ratio deficit, cum incalefacta aqua balneet, et eam in *muse* aut in *suffen* coquat, aut cum carnibus, aut cum *cucheln* saepe comedat, et juvabit eum; et si quis cum lixivie caput suum frequenter cum illo lavat, multas infirmitates de capite suo fugat, et prohibet ne infirmetur. Sed cui mali humores caput velut *doum* fatigant, ita quod etiam aures ejus diczent, *gunderebe* in calida aqua fervere faciat, et expressa aqua, ita calidam capiti suo circumponat, et *doum*, quod in capite suo est, minuit, et auditum ejus aperit. Et qui in pectore et circa pectus dolet, velut interius ulcera habeat, in balneo coctam et calidam pectori suo circumponat, et melius habebit.

CAP. CVI.---DE STAGWURTZ [II, 117].

Stagwurtz [Abrotanum *ed.*] calida et sicca est, et odor ejus, etiam si quis cum ea ungitur quod inde odorem dat, melancolicam et iracundiam in homine excitat et caput ejus fatigat. Sed ubi *grint* in capite hominis nasci incipit, succus ejus ulceribus illis infundatur, et curabitur. Et ubi *buln* in corpore hominis eriguntur, vel ubi membrorum aliquod in homine contrahitur, *stagwurtz* tundatur, et ita circa superponatur, et etiam succo ejus locus perungatur, et melius habebit. [Cum autem scabies et contractio membrorum immorantur, abrotanum mox auferatur, quia tunc laedit magis quam prosit. *add. ed.*] Et si quis de *gicht* in membris suis fatigatur, accipiat satis de *stagwurtz*, et satis de veteri arvina, et modicum baumoleo, haec simul in sartagine *sweysze*, et tunc ista super membrum in quo *gicht* ita furit, ita calida ponat, et panno per ligaturam constringat, et sic saepe faciat, et *gicht* ibi cessabit .

CAP. CVII.---DE BIBOZ [II, 71].

Biboz [Artemisia *ed.*] valde calida est, et succus ejus valde utilis; et si coquitur et in *muse* comeditur, infirma viscera sanat, ac stomachum frigidum calefacit. Sed et si quis comederit aut biberit, unde dolet, tunc aut ex carnibus, aut cum sagimine, aut in *muse*, aut in aliquo alio condimento et temperamento *biboz* eoquat et comedat, et putredinem hanc

quam in prioribus cibis aut potibus ille sibi attraxit aufert et fugat. [Sed et si troffo, et mali humores, rupta cute absque venenato ulcere in aliquo loco corporis humani coadunati effluunt, homo ille artemisiam accipiat, et exprimat, et eidem succo mel addat, ita ut succus artemisiae mel excedat, et sic locum doloris perungat. Mox etiam clarum de albugine ovi factum superilliniat, et panno desuper liget. Et hoc tam diu faciat dum sanetur. *Add. ed.*]

CAP. CVIII.---DE CLE [II, 118].

Cle [Cithysus *ed.*] tam calidum quam frigidum est, et etiam siccum est, et ad pascua pecorum utile est. Sed ad medicinam modicum valet, nisi contra caliginem oculorum. Nam flores ejus baumoleo im pone, et illo eos *zutribe* absque coctione, et mox palpebras et oculos caligantes circumunge. Et solummodo in illa hora cum oculi inungendi sunt, flores isti in baumoleum ponantur, et oculis perunctis statim ejiciantur, quia vires non habent, ut in oleo diu jacere et durare possint. Et si hoc modo saepe fecerit, caliginem oculorum fugabit.

CAP. CIX.---DE WERMUDA [II, 119].

Wermuda [Absinthium *ed.*] valde calida est et multum virtuosa, et est principalis magistra ad omnes languores. Nam de succo ejus calido vino sufficienter infunde, et caput hominis, cum dolet, totum madefac usque ad oculos et usque

ad aures et usque ad *nack*, et hoc facias ad noctem , cum dormitum vadis, et laneo pileo caput ejus totum tege usque ad mane, et deprimit dolorem tumentis capitis et dolorem qui se in capite *erbulset* de *gicht*, et etiam interiorem dolorem capitis fugat. Et etiam de succo ejus in baumoleum infunde, ita quod oleum succum illum duabus partibus superet, ac in vitreo vase ad solem calefac, et sic per annum serva; et cum quilibet homo in pectore et circa pectus dolet, ita quod inde *hustet*, illum in pectore cum illo perunge; et qui in latere dolet, illum ibi inunge, et interim ac exterius eum sanat. Sed *wer mudam* in mortario ad succum tunde, et *unslecht*, et sepum cervinum, ac cervinam medullam adde, ita ut de succo *wer mudae* bis tantum sit ut de sepo, et de sepo bis tantum ut de medulla cervi, et sic unguentum fac; et homo qui fortissima *gicht* fatigatur, ita etiam quod membra ejus minantur frangere, cum eo mox ignem ubi dolet perunge, et curabitur. Et cum *wer munda* recens est, eam tunde, et succum ejus per pannum exprime, et deinde vinum cum melle modice coque, et succum istum huic vino infunde, ita ut idem succus vinum et mel sapore superet, et istud a maio usque ad octobrem semper tertia, scilicet die, jejunus bibe, et *lauchsucht* et melancoliam in te compescit, et oculos tuos clarificat, et cor confortat, ac pulmonem infirmari non permittit, et stomachum calefacit, et viscera purgat, ac bonam digestionem parat.

CAP. CX.---DE BILSA [II, 120].

Bilsa frigida est, et mollis absque viribus; et si quis eam, aut oleum ex granis ejus factum, comederet, mortiferum venenum in illo faceret. Sed ubi *surm* in homine sunt, ita quod carnem ejus exulcerant, eodem loco eam cum succo tere, et *suren* morientur. Oleum ex semine ejus factum non multum utile est; sed ubi in aliquo loco membrorum hominis nimius ardor exsurgit, locus ille oleo isto perungatur, et eum absque alia medicina infrigidat. Sed vis ejusdem olei aliis infirmitatibus utilis non est. [Ut autem ebrius ad se redeat, jusquiamum in frigidam aquam ponat, et frontem, tempora et guttur suum madefaciat, et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. CXI.---DE REYNFAN [II, 70].

Reynfan [Tanacetum *ed.*] calidus est et modicum humidus, et contra omnes superfluentes et effluentes humores valet. Nam qui *nasenboz* [catarrhum *ed.*] habet et inde *hustet* [tussitat *ed.*], *reyfanen* comedat, aut in *suffen* [sorbiciuncula *ed.*], aut in *cuchen* [tortellis *ed.*], aut cum carnibus, aut aliquo modo sit. Compescit humores ne in illo supercrescant, et ita deficient. Et qui duram *husten* habet, cum farina semilae et *reynfanen suffen* paret, et saepe comedat, et ita ariditas et interiora ulcera illius *husten* solvuntur, hoc modo quod homo ille sordes habens illas excreando eicit, et melius habebit. Sed et qui in stomacho de diversis malis cibis gravitatem et ponderositatem habet, accipiat *soff* [jus *ed.*] quod absque oleribus et absque aliis herbis coctum est, et in illud *Reyfanen* ponat, et denuo coquat, et coctum comedat saepe, et stomachum ejus mollificat, et

eum levem facit, et suavem digestionem parat. Et quicumque urinam emittere non potest, ita quod a calculo constringitur [ita tamen quod . . . non constr. *ed.*], *Reynfan* tundat, et succum ejus per pannum colet, et modicum vini addat, et sic saepe bibat, et constrictione urinae solvetur, et eam emittit.--- [Mulier ergo quae obstrusa menstrua patitur, et inde dolet, accipiat tanacetum, et febrifugam aequali pondere, et vullenam aliquantum plus quam unius istorum sit, et eas coquat aperto et fluente flumine, quod et sole et aere temperatur; et tunc etiam sumat lateres, et eos in ignem ponat, et assum balneum cum praedicta aqua et herbis faciat. Cumque hoc balneum intraverit, super scabellum herbas calidas ponat, et desuper sedeat. Et si iterum infrigidatae fuerint, eas iterum in praedicta aqua calefaciat. Et hoc faciat quandiu in balneo illo sedet, ut per humores herbarum istarum cutis et caro ilius exterius et matrix interius mollificetur, et ut venae ejus quae clausae sunt aperiantur. Deinde sumat *rifelbire*, et ad eorum tertiam partem millefolium, et rutam quasi tertiam partem millefolii, et tantum de aristologia longa ut rifelbire et millefolii est, et plurimum de dictamno, et has in mortario tundat, et cum bono et puro vino in olla coquat, et coctas cum vino illo in saccellum fundat, et insuper gariofyli, quantum habere potest, et de albo pipere minus quam gariofyli, et simul terat, et satis de novo et recente melle, quod absque sorde est, addat, et in optimo vino fervere faciat, et ad praedictas herbas in saccellum fundat, et ex his claretum paret, et per singulos dies, jejuna et pransa, illud bibat; sed non in praefato balneo, quoniam balneum hominem aliquantum constringit; et sic faciat dum salvatur. Sed interim dum praefatam constrictionem sanguinis patitur, bovinas carnes, et alios grossos et fortes cibos devitet et suaves cibos comedat

et vinum bibat. Sed interim aquam bibitura, aquam putei bibat et aquas salientis et fluentis fontis devitet, quoniam aliis aquis aliquanto asperiores sunt. *Add. ed.*]

CAP. CXII.---DE DOST [II, 111].

Dost [*Origanum ed.*] calida et sicca est, et nullum istorum fortiter in ea viget. Et si aliquis homo eam comederet aut biberet, aut ullomodo inter corpus suum sumendo duceret, lepram illi inferret, et pulmonem ejus inflaret; jecorem ejus deficere facit, id est *swinden*. Sed qui rubram lepram habet, sive recens, sive inveterata sit, accipiat succum *dost*, et parum minus de succo *adron*, et etiam de oleo *bilsen* addat plus quam istorum duorum, sic et modicum vini, et haec simul commisceat, atque in asso balneo, cum jam exire vult, se ipsum cum hoc condimento liquorum perungat. Et postquam balneum exierit, eum valde *swiczet*, et ideo mox hircino sepo in patella ad ignem resoluta saepe desuper ungat, et in lectum se collocet, dum exsiccetur. Et postquam exsiccatus fuerit, item *dost* accipiat et tundat, atque furfures cortici addat, et haec in calida patella commisceat, et post exsiccationem unctionis, super ulcera leprae calidum ponat, et desuper ligamine liget, et ita post aliquam horam teneat, dum ab ipso incalescat. Et si haec saepe fecerit, absque dubio sanabitur, nisi mors illius sit, [aut nisi Dominus illum curari nolit. Et qui quotidianam febrem patitur, origanum et modicum camphorae, et dornellae plus quam istorum duorum sit, pulverizet, et pulverem istum in ipsa accessione febris calido

vino immittat, et bibat, et in lectum se collocet, et sanabitur *add. ed.*]

CAP. CXIII.---DE GARWA [II, 122].

Garwa [Millefolium *ed.*] aliquantulum calida et sicca est, et discretas ac subtiles vires ad vulnera habet. Nam si homo in percussione vulneratur, postquam vulnus vino lavatur, et *Garwa* modice in aqua cocta, et modice aqua expressa, ita calida desuper pannum illum qui super vulnus jacet leviter ligetur, et sic vulneri putredinem et *swern*, id est ulcus, aufert, et vulnus sanat. Et sic saepe fiat, quamdiu necesse fuerit; sed postquam vulnus aliquantum astringi et sanari coeperit, tunc panno abjecto, absque illo, *Garwa* vulneri superponatur, et tanto sanius et perfectius sanatur. Qui autem interius in corpore vulnus accepit, ita quod aut contis [casu *ed.*] fractus, aut constrictus interius fuerit, istam *garwam* pulverizet, et pulverem illum in calida aqua bibat. Et postquam melius habuerit, tunc eundem pulverem in calido vino accipiat, dum sanetur.---[Et homo quem tertiana febris fatigat, millefolium et bis tantum polypodii in suavi et bono vino coquat, et per pannum colet, et in ipsa accessione febris vinum hoc bibat; herbas autem istas in vino per triduum bibat, et si necesse fuerit, iterum similibus novis herbis renovet, et febrem istam mitigat, et sanabitur. *Add. ed.*]

CAP. CXIV.---DE AGRIMONIA [II, 123].

Agrimonia calida est. Et in quo scientia et sensus evacuati sunt, illi crines capitis abscindantur, quoniam capilli horrorem et concussionem tremoris ei faciunt: et agrimonia in aqua coquatur, et cum aqua illa calida caput illius lavetur; et etiam eadem herba ita calida super cor ejus panno ligetur, primum vecordis defectum sentiat, et tunc super frontem et super tympora illius calida ponatur, et scientiam ac sensus ejus purificat, atque insaniam ab eo aufert. Sed qui livorem et multum flema de infirmis visceribus excreat et eicit, etiam frigidum stomachum habet, agrimoniam in vino positam tam pransus quam jejunos semper bibat, et livorem excreationis minuit et purgat, et stomachum calefacit. [Item ut de saliva et excreatione et emunctione homo purgetur, succum agrimoniae, et bis tantum succi feniculi accipiat, et his de succo storkenschnabel quantum obolus ponderat addat: deinde de galanga tantum accipiat quantum istorum trium fuit, et storacis quantum sex nummi ponderant, et polypodii ad pensam duorum nummorum; et haec pulverizet, et pulverem istum cum praefato succo comprimat, et ex eo pillulas ad quantitatem fabae faciat. Postea de succo chelidoniae majoris, quantum quarta pars nummi pensat, suscipiat, et in illo pillulas intingat, et ad solem ponat ut exsiccentur. Quod si calorem solis non habuerit, in lenem ventum et ad lenem auram ponat, ut suaviter exsiccentur. Cum autem homo pillulas has sumere voluerit, stomachum et ventrem suum agninis vel aliis pellibus circumponat, ut calidus fiat, quoniam calor earum sanus est; et non multum ad ignem accedat, sed calore vestium utatur, et eas ante solis ortum sumat, quia aurora eo tempore

suaviter et lenis est. Et vel quinque vel novem pillulas accipiat, et unamquamque singillatim modice intingat molle, et glutiat, et cum eas sumpserit, modice in umbroso loco, et non in calore solis, deambulet usquequo solutionem sentiat. Circa mediam vero diem, postquam solutionem in se senserit, vel si eam obdurato stomacho nondum habere poterit, primum sorbiciunculam de farina similiae sorbeat, ut viscera per suavitatem sorbiciunculae sanentur, vel ut induratus stomachus hoc modo mollificetur. Si autem homo de libidine aut incontinentia leprosus efficitur, agrimoniam, et secundum ejus tertiam partem hysopum, et aseri bis tantum ut istorum duorum est, in caldario coquat, et ex his balneum faciat, et menstruum sanguinem, quantum habere poterit, admisceat, et balneo se imponat: sed etiam de arvina anseris accipiat et bis tantum arvinae gallinarum. et modicum stercoreis gallinarum, et inde unguentum faciat; et cum de praedicto balneo exierit, eodem unguento se perungat, et in lectum se recollocet. Et sic frequenter faciat, dum sanetur. *add. ed.*] Agrimoniam quoque in mortario tunde, et ita tritam super oculos illius ad noctem pone, et ita pannum desuper liga cui oculi caligant; caveas ne oculos intret; atque caliginem oculorum fatigat, et eos clarificat.

CAP. CXV.---DE DICTAMNO [II, 124].

Dictamnus calida et sicca est, et vires ignis et vires lapidis in se habet, quia ut lapis durus est viribus suis; et ut calorem habet in igne qui de eo egreditur, ita dictamnus virtuosus est contra infirmitates quibus ipse praevallet. Nam calculus, id

est *steyn*, pingui natura in homine crescit; ita cum jam crescere incipit, ille dictampnum pulverizet, et cum triticeo pane pulverem istum frequenter comedat, et *steyn* crescere prohibet. Et homo iste in quo *steyn* crevit, pulvere dictampni in acetum melle mixtum ponat et jejunus hoc saepe bibat, et *steyn* in eo frangitur. Sed et qui in corde dolet, pulverem de dictampno factum comedat, et dolor cordis cessabit.---[Sed et si quis in aliquo loco membrorum suorum claudicare incoeperit, dictamnum in aqua fortiter coquat, et quod in medio velut cor est abjiciat, et dum coquitur bis tantum husmuoszes addat, et urentis urticae bis tantum ut huszmoszes, et haec simul commisceantur. Et postquam cocta fuerint, aqua modice expressa, calida super juncturam membri illius, et super venas in quibus claudicare incipit ponat; et hoc saepe faciat, et curabitur. *Add. ed.*]

CAP. CXVI.---DE METRA. [II, 125]

Metra [Febrifuga *ed.*] calida est, et suavem succum habet, et dolentibus visceribus ut suave unguentum est. Et qui in visceribus dolet, Metram cum aqua et sagimine aut oleo coquat, et farinam similae addat, et sic *suffen* parat, et illud comedet, et viscera sanat. Et cum feminae menstrua habent, idem *suffen*, ut praedictum est, potent et comedant, et purgationem livorum ac interiorum foetidorum suaviter et leviter parat, et menstrua educit.---[Homo autem qui *stechedin* patitur succum Febrifugae et butyrum vaccarum commisceat, et se ubi dolet perungat et curabitur *add. ed.*]

CAP. CXVII.---DE MUSORE. [II, 126].

Musore [Pilosella *ed.*] frigida est; et comesta cor confortat, et malos humores qui in unum locum in homine congregati sunt, minuit. Sed homo qui comedit eam, non solam nec simplicem comedat, quia nimis aspera est, et modicum dictamnii, aut modicum galgan, aut modicum zitwar addat, et comedat ut praedictum est [et frigidos humores dissipat. *Add. ed.*].

CAP. CXVIII.---DE SWERTULA [I, 127].

Swertula [Gladiola *ed.*] calida et sicca est, et omnis vis ejus in radice est, et viriditas ejus in folia ascendit. In Maio autem succum eorumdem foliorum tolle, et arvinæ in patella liquefac, et succum istum adde, et sic unguentum para, ita ut viride appareat, et illum qui minutam scabiem habet, hoc eodem unguento saepe perunge, et curabitur. Et qui in facie duram cutem habet ut cortex, aut qui in ea *bulecht* est, aut qui malum colorem habet, in eo succum eorumdem foliorum exprimat, et eum in vas ad aquam magnorum fluviorum, ut jam est dictum; fundat, et simul modice calefaciat, et ita aqua illa cum succo hoc moderate calefacta faciem suam lavet, et hoc saepe faciat, et suavem cutem, ac bonum ac pulchrum colorem facit in facie; sed et radicem et folia *swerteln* in aqua coquat, et tunc aqua expressa, caput frenetici, et

qui *hirnwudig* est, ita calida circumpone, panno desuper ligato, ut ita dormiat, et hoc saepe facias; et tunc etiam radicem ejusdem *swertela* interius rotunditates incide, ac eas in melle [condiens], et eidem frenetico, id est *hirnwutigen* da frequenter ad comedendum, et sanabitur. Et etiam radicem ejus cum bono vino in mortario tunde, et vinum hoc, panno colatum, calefac, ac ita calidum da illi bibere qui *steyn* habet. Et qui difficultate urinae constringitur, et calculus in eo mollescit, et urinalia loca, quae constricta erant, aperiuntur. Contra recentem quoque lepram radicem ejusdem *swerteln* tunde, et sic in lac asinae pone, ut simul *gerynn*, et mox sagimen porci in patellam funde, et tunsam radicem cum asinae lacte ad sagimen illud in patellam pone, et fortiter simul commiscendo coque, et hoc facto, per pannum cola, et in vas liquorem excipe, ut inde unguentum habeas. Deinde fac lixiviam de cineribus *elren*; et qui leprosus esse incipit, scilicet cum lepra adhuc in eo recens est, lixiviam ista primum corpus suum lavet, ubi lepram sentit; et deinde praedicto unguento se ibi ungat, et hoc saepe faciat, et sanabitur.

CAP. CXIX---DE MERRICH [II, 59].

Merrich [Raphanum *ed.*] calida [frigidum *ed.*] est; et cum in Martio omnes herbae virescunt, tunc etiam *merrich* mollescit, sed tamen per breve tempus, et tunc comesta sanis et fortibus hominibus bona est, quoniam viriditatem bonorum humorum in eis confortat. Sed postquam indurescit et fortis in cortice erit, periculosa est ad comedendum, quia viriditatem

non habet, et tunc hominem aridum facit quemadmodum si lignum comederet. Et ideo homo illam non comedit, sed tamen *sugat* si succum habuerit et aliud ex ore eiciat. Macer autem et aridus homo, si *Merredich* comedere vult, modice comedat ut inde confortetur aliquantum, ne si multum ex eo comederit, inde doleat, quia ipse modicas vires in se habet. Et cum *merrich* viridis est, in sole siccetur, et huic pulvis de galgan aequo pondere addatur; et qui in corde dolet, pulverem istum pransus et jejunos cum pane comedat, et melius habebit. Sed et qui in pulmone dolet eundem pulverem aut in calido vino aut in calida aqua jejunos et pransus bibat, et curabitur.

CAP. CXX.---DE HATICH [II, 128].

Hatich [Ebulus *ed.*] frigida est et humida, et naturae hominis contraria, ita ut si aliquis homo eam comederet, illi periculosum esset. Sed si alicui homini de malis humoribus caput velut torrens aqua *diszet*, illius capite ita frigida circumponatur, et melius habebit. Et si aliquis homo in digitis aut in pedibus suis *grint* [scabiosos ungues *ed.*] habet, tunc *bere atich* unguibus illis saepe superliget, ut aut purgentur aut cadant, et sic alii pulchri renascentur.

CAP. CXXI.---DE NACHTSCHADE [II, 129].

Nachtschade [Solatrum *ed.*] calida et sicca est. Et qui in corde dolet, aut qui in corde *unmechtigz*, *nachtschade* in aqua modice coquat, et aqua expressa, eam ita calidam super cor suum ponat, et meliorabitur. Sed et qui in dentibus dolet, eam in aqua calefaciat, et cum ad noctem dormitum vadit, eam super maxillam et super mandibula ubi dolet calidam ponat, et dolor cessabit. Et cum pedes intumescunt, eam in aqua modica calefactam pedibus superponat, et tumere cessabunt. Sed et qui in medulla in cruribus dolet, *Nachtschaden* in aqua coquat, et calefactam cruribus circumponat, et panno circumliget, et melius habebit.

CAP. CXXII.---DE RINGULA [II, 130].

Ringula [Ringella *ed.*] frigida et humida est, et fortem viriditatem in se habet, et contra venenum valet. Nam qui venenum comedit, aut et cui *virgeben* est, *ringulam* in aqua coquat, et aqua expressa, eam super stomachum suum ita calidam ponat, et venenum mollificat et ab ipso excreatur. Sed et idem homo mox bonum vinum calefaciat, et satis de *ringula* imponat, et cum ea iterum idem vinum calefaciat, et quia venenum sumpsit, ita semicalidum vinum illud bibat, et venenum aut per nasum spumando emittit, aut per spumam, id est *schum*, de se eicit. Et si boves aut oves aliquid mali comederint, unde repente inflantur, id est *erblewent*, *ringula* tundatur, et succus ejus exprimatur, atque modica aqua succus in illa ora eorum fundatur ut inde gustent, et curabuntur. Sed et si bos aut

ovis *hustet*, succum *ringulae* absque aqua naribus eorum infunde, et mox noxios humores excreant, et meliorabuntur,

Et homo cui caput *vellecht*, abscidat illud quod molle in lardo est, abscidat et etiam *swarten* ejus lardi, reiciat et hoc quod juxta eandem *swarten* in lardo, durum accipiat, et illud cum *ringula* in mortario tundat, et tunc isto caput suum saepe ungat, et *vellen* cadent, et caput illius pulchrum erit. Et qui *grint* in capite habet, accipiet flores et folia *ringeln*, et succum de his exprimat, et tunc de succo isto et modica aqua et cum farina *simeln*, vel cum farina siliginis *deyck* paret, et cum illo totum caput suum panno cum pilleo, ligatum relinquat dum illud incalescat et dum *deyck* scindatur, id est *schrinde*, atque tunc auferat, et iterum *deyck* simili modo paret, et capiti suo circumponat, et sic per novem dies faciet; et quotiens *deyck* de capite suo aufert, totiens de succo *ringeln* lixiviam paratam habeat, caput suum ea totiens lavet, et sanabitur.

CAP. CXXIII.---DE WULLENA [II, 131].

Wullena [Blandonia *ed.*] calida et sicca est, et aliquantum frigida; et qui debile et triste cor habet, *Wullenam* aut cum carnibus, aut cum piscibus, aut *Kucheln* absque aliis herbis coquat et saepe comedat, et cor ejus confortat et laetificat. Sed et qui in voce et in gutture raucus est, et qui in pectore dolet, *Wullenam* et feniculum aequali pondere in bono vino coquat, et per pannum colet, et saepe bibat, et vocem recipiet, et pectus sanat.

CAP. CXXIV.---DE GAMANDREA [II, 132].

Gamandrea [Alentidium *ed.*] calida est et pinguis, et nec hominibus, nec pecoribus comesta aut bibita prodest, quia livorem et scabiem fugat et devitat, et in sanguinem cadit, ac illum minorem facit et attenuat . Nam sanguinem minuit, et tabem auget cum eam non aufert. Quod si quis eam aliquo modo purgatoriam sumat, ut livorem et tabem qui in eo remanserunt minuat, aliquando pestis subsequitur, quoniam sanguis in eo minutus est et tabes in eo remansit, et ideo caro ejus infirmabitur. Sed tamen qui minorem scabiem quae inter cutem et carnem est, patitur, gamandream cum veteri arvina tundat, et se cum ea ungat, et caro ejus sanabitur. Sed postquam aliquantum sanari jam eoeperit, tunc amodo se cum illa non ungat, quia sanguinem suum laedit, si se diutius ibi unxerit. Contra cutem non valet, quia *grint* in carne profunda est; et si cum ea ungitur, sanguinem minuet, et tabem interius dimitteret .

CAP. CXXV.---DE CENTAUREA [II, 133].

Centaurea calida et sicca est; et cui os et *beyn* in corpore suo alicubi fractum est, centauream vel radicem ejus aut vino aut aqua mixtam saepe bibat, et fractum os simul conglutinatur, id est *wellet*. Sed tunc etiam centauream in aqua calefaciat, et

aqua expressa, eam ita calidam loco ubi os fractum saepe superponat, et sic ipsum locum cum ea *bewe*, et sanabitur. Nam qui ita *virgichtigit* est, quod ei lingua in loquendo deficit, et quod etiam in eo aliquod membrum destituitur, iste radicem et folia centaureae cum novo sepo cervi commisceat, et ita cum farina tortellos, id est *kucheln*, faciat, et eos saepe comedat, et *gitch* qui eum fatigat deprimitur. Sed et idem qui *virgichtiget* est, centauream in vinum istud ita saepe bibat, et *gicht* in eo cessabit.

CAP. CXXVI.---DE POLEYA [II, 68]

Poleya suavem calorem habet, et tamen humida est; [et harum quindecim herbarum aliquam virtutem in se habet, scilicet zituariis, gariofyli, galangae, zinziberi, basilicae, consolidae majoris, lungvurtz, aristologiae, millefolii, abrotani, polypodii, agrimoniae, stur, storckenschnabel, bachminzae. Et hae herbae omnes febribus contrariae sunt *add. ed.*] et qui in cerebro dolet, ita quod *virseret* est, poleyam in vino ponat et coquat, et ita calidam circa totum caput suum ponat, et desuper panno liget, ut cerebrum calidum sit, et insania in eo deprimitur. Et cui oculi caligant, succum ejus exprimat, et eum circa oculos et circa palpebras ungat, ita tamen ne oculos [interius] tangat, et caliginem eorum fugabit. [Si autem oculos interius tetigerit, carnem eorum virtute sua exulcerabit *add. ed.*] Sed et de galli felle sumat et bis tantum de succo poleyae, et modicum puri vini adde, et sic collyrium fac, et in vasculum repone, et adolescenti homini, cui oculi prae infirmitate caligant, vel etiam seni qui moderatae aetatis est, circa oculos

et circa palpebras unge, ita quod etiam modice ad oculos intret; hoc faciet per duodecim noctes, cum dormitum vadit, et caliginem ab oculis aufert. Et poleyam pulveriza, et pulverem istum in acetum et in mel aequalis ponderis pone, et jejunos saepe bibe, id est *suffe*, et stomachum tuum purgat, et oculos tuos clarificat. Sed et qui folia poleyae cruda cum sale saepe comedit, ipsa scilicet sola carnibus addita, si frigidum stomachum habet, calefacit eum; et si etiam stomachus ejus veneno, id est *eyter*, plenus est, eum purgat et sanat.

CAP. CXXVII.---DE BEONIA [II, 134].

Beonia [Dactylosa *ed.*] ignea est, et bonam virtutem habet, et contra tercianas et quartanas febres valet. Nam radicem ejus modice tunde, et ita in vinum pone, et saepe bibe, et tercianam et quartanam a te fugat. Et iterum beoniam pulveriza, et pulverem istum in farinam pone, ac sagimen aut oleum papaveris adde; ita fac quasi *habim*, et saepe comede, et iterum terciana et quartana a te cessabit. Et si homo mentem excedit, quasi nichil sciat et quasi in extasi jaceat, semen beoniae in melle intinge et super linguam illius pone, et sic vires beoniae in cerebrum illius ascendunt, et cum excitant, ita quod cito ad mentem suam redit et quod intellectum recipiet. Sed et qui multum flema in capite et circa pectus habet, et ideo plurimum sordes excreat, et quod etiam foetentem anhelitum habet, radicem beoniae in modicas rotulas incidat, et his etiam de semine ejus addat, et in vino fervere faciat, et ita moderate saepe calidum bibat, et caput et pectus illius purgat, et anhelitum ejus bonum odorem facit habere. Et

postquam hoc vinum ebiberit, aliud vinum usque tertia vice cum eadem beonia calefacere potest.---Sed et semen beoniae accipe et in sanguine yrudinis intinge, et mox in farina similiae ita inolidum involve; et cum aliquis homo caduco morbo cadit, id est *wallendsucht*, in os ejus pone, dum ita jaceat, et hoc facies quociens per hunc morbum cadit, et tandem curabitur.---Et si tineae, id est *milwe*, crines hominis comminuunt, cum radice, et semen beoniae lixiviam faciat, et caput suum saepe lavet, et tineae morientur. Sed et radicem et folia ejus inter vestes pone, et tineae fugiunt nec illas laedunt.

CAP. CXXVIII.---DE BATHENIA [II, 135].

Bathenia [*Pandonia ed.*] calida est, et signa scientiae hominis plus quam aliae herbae in se designat, quemadmodum domestica et munda animalia plus cum homine agunt, quam animalia silvestria; et ideo fallacia dyaboli umbras suas interdum super eam parat, et etiam super quasdam alias herbas, quia ipse roralis est, unde etiam omnes vires quae in herbis sunt novit. Qui stultus aut fatuus est, ita quod scientia in eo deficit, batheniam tundat quasi ad succum, et ita super totum pectus suum ad noctem ponat, et panno liget usque mane, et hoc saepe faciat, et ad scientiam redibit. Et qui a falsis sompniis fatigari solet, batheniam, cum in nocte dormitum vadit, et cum dormit, apud se habeat, et minus falsa sompnia videbit et sentiet. [Mulier quae injusto tempore multa menstrua patitur inordinate, pandoniam in vinum ponat ut inde saporem habeat, et saepe bibat et curabitur *add. ed.*] Sed si aliquis vir a muliere, seu aliqua mulier a viro, ulla magica

arte illusa fuerit, seu aliquo praestigio illius rei tacta fuerit, seu ullis fantasticis et dyabolicis incantationum conjurata fuerit, ita quod vir in amore mulieris aut quod mulier in amore viri sic incantata insanit, tum bethoniam quaerat per quam unquam aliquod medicamentum vel aliqua fantasia prius facta sit, quia si tale aliquod per eam ante factum est, amodo ad medelam medicinae non valet, quia per fantasias prius irretita est . Et cum eam invenerit, folia de ea auferat, et folium unum in utrumque foramen narium suarum, folium unum sub lingua sua ponat, et in utraque manu sua folium unum teneat, atque sub utrumque pedem folium unum ponat, et etiam batheniam oculis suis fortiter inspiciat; et hoc tandiu faciat, dum eadem folia in corpore ejus incalescant, et saepe faciat, scilicet dum melius habeat, et sic ab insania amoris illius solvetur, ita tamen si nullum incitamentum amoris aut comedendo aut bibendo gustavit nec in corpus suum induxit. Sed et qui per magica verba in amore alterius irretitus est, sive vir, sive mulier sit, bethaniam apud se semper habeat, et melius habebit. Quod si in hyeme est, ita quod folia ejus ad praedictum remedium non possunt haberi, radicem ejus accipiat, et ita faciat, ut praedictum est. Et nullus ullo modo bethaniam comedat, quoniam si eam comederit, sensum et intellectum ejus laedit, et eum fere amentem facit.

CAP. CXXIX.---DE SICHTERWURTZ NIGRA [II, 136].

Sichterwurtz quae nigra dicitur, calida est et frigida, et in calore suo dura est et aspera. Si autem aliquis homo ulla peste

et infirmitate, et in capite fatigatus, sensus suos et intellectum perdit, ita quod amens efficitur, accipe *Sichterwurtz*, et minus de Quenula ei adde, et simul tunde, ac in patella cum veteri arvina *sweysze*, et calidam super totum caput et circa collum totum illius pone, et pannum desuper liga, et hoc per quinque dies fac, semel in mane, semel ad noctem per singulos dies calefaciens, Et post quintum diem, lixiviam cum cineribus de fago fac, et caput ejus lava, et curabitur. Quod si tamen mentem suam nondum receperit, iterum per alios dies quinque cum eodem unguento caput et collum ejus circumpone, ut praedictum est, et iterum post quintum diem cum praefata lixiviam caput ejus lava, et quamvis pestis amentiae illius fortis sit, ab eo fugabitur, et sensus suos et intellectum suum recipiet.

CAP. CXXX.---DE SICHTERWURTZ [II, 137].

Alba quoque *Sichterwurtz* eandem praefatam naturam nigrae *Sichterwurtz* habet, excepto quod nigra acerbior est quam alba. Et alba *Sichterwurtz* Quenulae et feniculo et arvinae, ut praedictum est, commixta, amentiam in homine etiam fugat, sicut praefatum est, et etiam ad alia pigmenta ac unguenta multum valet, si eis additur. Et juvencula, cui menstrua in recto tempore desunt, oleum rosis impositis accipiat, et etiam de alba *Sichterwurtz* dimidiam tertiae partis earundem rosarum, et hoc idem oleo imponat, et tunc juxta inguen, circa umbilicum et super *lankim* forte et saepe se ungat eodem oleo, et membra [menstrua] ejus movebuntur, et

solventur. Sed si aliquibus impedimentis irretita hoc modo menstrua non habuerit, praefata tamen unctio menstrua in ipsa ita defundet et minuit, id est *zusluszet*, quia minus inde dolebit, si ei recto tempore non occurrerint.---[Sed et homo qui in corde, et in vobin (*sic*) dolet, cittervurtz album, et ad ejus tertiam partem abrotanum, et minus menuae quam abrotani sit, simul tundat, et his butyrum vaccarum in Maio paratum addat, et hoc unguentum optimum est; et cum in corde dolet, ibi inungat; et si in vobim dolet, circa guttur se ungat, et hoc saepe faciat, et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. CXXXI.---DE BIBENZLLA [II, 139].

Bibenella magis frigida est quam calida, et ad usus hominum non multum valet, quia succus ejus acer est . Sed tamen eam in collo tuo semper habeas suspensam, et interim ab invocationibus daemonum, a magicis verbis, nec a *zauber*, quod nec comedisti nec bibisti, illudi poteris.

CAP. CXXXII.---DE AGLEYA [II, 140].

Agleya [*Acoleia ed.*] frigida est. Et homo in quo *freischlich*, quod dicitur *selega*, nasci incipit, *Agleyam* crudam comedat, et *freichlich* evanescit. Et in quo *orfirmas* [*scrofulae ed.*] crescere incipiunt, *Agleyam* crudam saepe comedat, et *orfirmas*

decrescunt. Sed et qui multum flecma eicit *Agleyam* in melle *beysze* [concliat *ed.*], et saepe comedat, et flecma minuit, ac illum sic purgat. Qui autem *fiber* habet, *Agleyam* tundat, et succum ejus per pannum colet, et eidem succo vinum addat, et ita saepe bibat, et melius habebit.

CAP. CXXXIII.---DE SPRINGWURTZ [II, 141].

Springwurtz [Citocatia *ed.*] frigida est, et modicum atque acrem succum in se habet; nec multum per se solam utilis est homini . Nam quicumque homo eam solam et simplicem comederet, illum interius in corpore suo dissiparet, id est *indrede*, ita quod cum periculo ejus ipsum transiret *ungesuntliche* . Sed qui parvam et levem purgationem sumere voluerit, accipiat cynamomum et liquirici pari pondere, et pulverizet, et pulverem istum cum modica farinula simelae in succo *Springwurtz* ad modum fabarum involvat, et ad solem vel ad fornacem siccet, et tunc in mane diei hoc sumat, quantum quinque nummi, aut novem, aut quindecim ponderant, et eum leviter purgabit; et se postea cibo et potu observet, ut justum est .

CAP. CXXXIV.---DE FRIDELES .

Frideles auga nec rectum calorem nec rectum frigus in se habet, nec ullas vires ad usus hominis tenet, sed est *unkrut*, nec ad medicinam valet; unde si aliquis homo eam comederet, illum plus laederet quam ei prodesset.

CAP. CXXXV.---DE BERURTZ [II, 142].

Berwurtz calida est, et siccam viriditatem in se habet. Et homo qui fortes et ardentes febres in se habet, *berwurtz* pulverizet, et pulverem istum cum pane, jejunos et pransus, comedat, et melius habebit. Sed et qui *gegicht* habet eundem pulverem saepe comedat, et *gicht* in eo cessabit. Et qui *gelsucht* habet, radicem *berlwurtz*, cum viridis est, in aceto tundat, et sic comedat; et tunc etiam cum eodem aceto aliquod *suffen* paret, et saepe comedat, et curabitur.

CAP. CXXXVI.---DE STEMBRECHA [II, 143].

Stembrecha [Saxifraga *ed.*] frigida est, et fortes vires in se habet; et ad usus hominis qui tenerum corpus habet in comestione non valet, quia corpori illius nimis fortis esset. Sed ubi aut in stomacho, aut vesica alicubi in corpore hominis *slim* coagulatur, et ita induratur velut lapillus, tunc ille semen *Stembreche* in aqua tundat, et ita pransus, et non jejunos, saepe bibat, et sic bibitum illud, quod in homine velut

lapillus, durum et contrarium est, frangit, et ita homo ille sanabitur. Et qui *gelsucht* habet, idem semen terat in vino, et per modicam horam in eodem vino jacere permittat, et tunc, pransus, saepe bibat, et *gelsucht* in eo exstinguetur, quia ipsa etiam de superfluitate fellis interdum nascitur, et multociens quamdam duriciam velut lapidem in homine parat.

CAP. CXXXVII.---DE UGERA [II, 144].

Ugera valde calida est, et quoddam acumen in se habet, et idem acumen valde forte est, et ideo magnos et fortes ulcus, id est *swern* frangit. Nam *Ugera* in mortario tunde, et modicum baumoleum adde, et ita [*frigida ed.*] super ulcus pone. Quod si baumoleum non habes, modicum de corvino sepo adde, et sic in patella *sweysze* [*calefaciat ed.*], ac infrigidari permittit, et tunc ita frigidum super ulcus pone, et fortitudo ejus venenum emollescit et extrahit, ac illud sanat. Sed et si magnae rufae et videlicet *gedoszen* ulcera in homine sunt, eandem ugeram tunde, et ei aut baumoleum, aut cervinum sepum, ut supradictum est, adde et super ulcera illa pone, et venenum, id est *eyther*, extrahit; sed cum eadem ulcera jam rubescere incoeperunt, ugeram abjice, et tunc cum baumoleo aut cum cervino sepo *beneduch* de canabo para, et super ulcera illa pone, et sanabuntur, quia venenum jam tunc extractum est. Sed et radicem ugerae in aceto *beisze*, et ita per noctem eam pone super locum illum ubi in corpore tuo *warczen* noviter crescere inceperunt, et pannum desuper liga, et hoc saepe fac, et *warczen* evanescunt.

CAP. CXXXVIII.---DE GRINTWURTZ [II, 145].

Grintwurtz [Chelidonia *ed.*] valde calida est, et venenosum, id est *slimech* succum tenet. Nam tam atrum et acerbum venenum in se habet, quod ipsa nullam sanitatem homini conferre potest, quia si in una re homini sanitatem daret, in alia re interius illi majorem infirmitatem conferret. Si enim eam aliquis comedit aut bibit, eum interius exulcerat et laedit, et ideo interdum et solutionem et digestionem in homine cum dolore facit et non cum sanitate. Qui autem aliquod inmundum comedit, aut bibit, aut tetigit, unde ulcerosus in corpore fit, veterem arvinam accipiat, et ei satis de succo Grintwurtz addat, et cum eo tunde, et sic in patella simul dissolvat, et tunc cum sepo perungat se, et sanatur.

CAP. CXXXIX.---DE LUBESTUCKEL [II, 36].

Lubestuckel [Levisticum *ed.*] temperati caloris est. Et si crudum comedit, hominem in natura sua *zufloszlich* facit [dissolvit *ed.*], et naturam ejus sic destituit. Sed et si quis coctum absque aliis condimentis solum comederit, eum gravem et *unlustig* [taediosum *ed.*] mente et corpore faceret. Si autem cum aliis condimentis coquitur et comedatur, tunc comedentem non multum laedit. Et si aliquis

homo *druse* [glandes *ed.*] in collo dolet, ita quod venae colli ejus inflatae sunt, accipiat *Lubestuckel*, et modicum plus de *Gunderebe*, et in aqua simul coquat; aqua effusa, collo calidas circumponat, quia venae colli ejus supra modum distractae sunt, et curabitur.

[Et si quis in pectore tussitat, ita quod ibi primum dolere incipit, levisticum accipiat et salviam aequali modo, et foeniculi bis tantum ut istorum duorum est, et in bonum vinum tam diu simul ponat, usque dum idem vinum saporem ex eis capiat, et tunc abjectis herbulis, idem vinum calefaciat, et calidum post cibum bibat, usque dum sanetur. Si autem tussis modica est, homo praedictum poculum non calefactum bibat, quoniam dolor lenis est. Si vero dolor fortis est, idem vinum calefactum bibat, quatenus tanto suavius solvatur. Quod si reuma de naribus equi fluit, ita quod inde tussitat, homo qui eum liberare vult, levisticum accipiat, et modicum minus urentis urticae, et eas in aqua coquat, et deinde de aqua ablatis, fumum earum ita calidum in nares et in os ejus freno imposito transire permittat, et sanabitur. Si autem equus in ventre velut de morsibus dolet, homo levisticum accipiat, et modicum minus de urente urtica, et pabulo illius saepe intermisceat, quatenus ista simul comedat, et curabitur. *Add. ed.*]

CAP. CXL.---DE EBICH [II, 146].

Ebich magis frigida quam calida, et ad comedendum homini inutilis est, velut *unkrut*. Sed homo qui *gelsucht* habet, *ebich* in patella cum cervino sepo aut

veteri arvina *svveysze* [calefaciat *ed.*], et calidum supra stomachum suum ponat, et *gelsucht* in herbam illam transit, id est *uszflecht*, ita quod etiam cutis illius hominis *gelware* exterius apparebit; et cum herbas istas supra stomachum suum posuerit, ut praedictum est, mox *bruncrasse* in frigida aqua tunde, et per pannum cola, ac ita frigida da illi ad bibendum, et *gelsucht* expellitur et curabitur.

[Sed et mulier quae injusto tempore multa menstrua inordinate patitur, ebech in aqua coquat, et sibi in femoribus, et in umbilico calidam circumponat, et frigiditas illius contrario fluxui resistit. Si etiam in aliquo homine interior pellicula, in qua intestina clausa sunt, aliquo casu scinditur, ille ebech, et bis tantum de majore consolida in bono vino coquat, et postquam eas coxerit herbas, a vino separet, et illi modicum pulveris de zituare facto, et tantum zuccari quantum ebech fuit, et satis de cocto melle inmittat, et ita rursum modice fervere faciat, et deinde per saccellum velut purum potum faciat, et post cibum et ad noctem bibat, et hoc saepe faciat. Sed et herbas quae in praefato vino coctae sunt, super locum ubi interior pellicula rupta est, calidas liget et scissuras ejus colligunt. Radicem quoque majoris consolidae in minuta frusta inscidat, et in vinum ponat, ut inde saporem capiat, et hoc vinum semper bibat, usquedum sanetur. *Add. ed.*]

CAP. CXLI.---DE YBISCHA [II, 147].

Ybischa calida et sicca est, et contra febres valet. Nam homo qui febres habet, qualescunque sunt, *ybischen* in aceto tundat, et mane jejunos et ad noctem ita bibat, et *fiber*, cujuscumque naturae sit, cessabit. Sed et qui in capite dolet, *Ybischam* accipiat, et modicum minus salviae addat, et has simul contundat, ac eis modicum de baumoleo commisceat, et tunc juxta ignem in manu sua tantum calefaciat, et sic fronti suae solummodo superponat, et panno liget, et ita obdormiat, et melius habebit.

CAP. CXLII.---DE DENEMARCHA [II, 147].

Denemarcha calida et humida est. Et qui etiam pleurissim patitur, aut ille qui de *gicht* dolet, *Denemarcham* pulverizet, et huic pulveri modicum minus de pulvere *nebeten* addat, et tunc cum farina et aqua tortellas faciat; aut *kucheln* in patella cum sagimine, et has praedictas pulveres commisceat, et sic saepe comedat, et pleurisis atque *gicht* in eo cessabunt, ita quod melius habebit.

CAP. CXLIII.---DE NEBETTA [II, 149]

Nebetta [Calamentum *ed.*] calida est. Et homo qui *orfime* [scrophulas *ed.*] in collo habet, antequam rumpentur, Nebettam pulverizet, et pulverem istum aut cum pane, aut in *muse*, aut in *kucheln* saepe comedat,

et *orfimae* evanescent. Quod si *orfimae* franguntur, folia ejus ita cruda et recentia superpone, et *orfimae* siccabuntur.

CAP. CXLIV,---DE CRANCHSNABEL [II, 150].

Cranchsnabel valde calida est, et modicum humiditatis habet, et etiam fere vires pigmentorum in se habet. Accipe ergo *kranchsnabel*, et minus de *bertram* [Piretro *ed.*], quam de *kranchsnabel*, sic nucis muscatam, minus quam de *bertram*, sic et haec in pulverem redige, et simul commisce, et qui in corde dolet pulverem istum aut cum pane comedat, aut absque pane, et manu sua lingat, et melius habebit, quia optimus pulvis est ad sanitatem cordis. Et qui *nazeboz* habet, eundem pulverem naribus suis apponat, et odorem ejus in se intrinsecus trahat, et *nazeboz* levius et suavius se solvet, et cito evanescit absque periculo hominis illius. Sed et qui *husten* [tussim *ed.*] et *gebrech* [constrictionem *ed.*] in pectore habet, cum farina et pulvere isto *kuchelu* [tortellos *ed.*] in patella ponat, sagimine aut butyro addito, et jejunos et pransos saepe comedat, et *husten* et ulcus pectoris leniter et suaviter solvit, et finiri facit, et sic homo melius habebit. Et etiam qui in pectore dolet, ita quod eum pectus *dempnet*, aut qui in gutture dolet, ita quod vox subtrahitur, eundem pulverem in calido vino bibat, et in pectore ac in gutture melius habebit. Sed et qui in capite dolet, ad pulverem istum lucidum sal aut assum

sal addat, et ita aut in pane comedat aut in manu sua lingat, et melius habebit.

CAP. CXLV.---DE CONSOLIDA [II, 151].

Consolida frigida est. Et si homo eam absque ratione comederit, omnes humores, qui in eo recte instituti, destituit . Sed si aliquod membrum in homine destitutum et ulceratum ac vulneratum est, si tunc eam comederit, livorem illum, qui ibi egreditur, repente sequitur, et ipsum livorem et ulcera superius in cute sanat, et non interius in carne: ac similitudinem habeat, quando lapides in magnam fossam projiciuntur, ut aquam effluere prohibeant, velut in aliquo *vacht* est, et ita aqua cum effluere non potest, in profunditate *licus* consedit ; et hoc modo vermiculi et quaeque prava introrsum manebunt, cum extra effluere prohibeantur. Sic consolida injuste et non recto modo comesta ulcera exterius sanat, et quaeque butrida interius dimittit.

CAP. CXLVI.---DE BYVERWURTZ [II, 152].

Byverwurtz [Rustica *ed.*] calida est et modicum frigida. Radicem ergo et folia *biverwurtz* pulveriza, et quantum medietas ejus pensat, tantum de pulvere *bertram* ponderat, tantum de pulvere cynamomi ei addat, et commisceat; et pulverem istum hoc modo commixtum quotidie aut cum pane, aut cum calido vino bibe, aut in *suffen* comede, et nullam

magnam aut diuturnam infirmitatem habebis usque ad mortem tuam. Et nullus homo pulverem istum sic paratum devitet; quia si sanus est et pulverem hunc quotidie comedit infirmus ad longum tempus in lecto decumbens non erit; et qui infirmus est, si eum comederit, sanus erit. Sed pulverem per pannum servare poteris sanum, eum in novum fictile vas pone de limo factum et aridum, et ita sub terra funde, et clausum tege, atque sic vires tuas obtinebis .

CAP. CXLVII.---DE GRENSING.

Grensing unkrut, nec ad ullam sanitatem hominis valet. Ita si homo illam comederet, ei nec prodesset nec obesset.

CAP. CXLVIII.---DE MORKRUT [II, 66].

Morkrut est refectio hominis, nec ei ad sanitatem prodest, nec ei obest; sed comesta ventrem implet.

CAP. CXLIX.---DE GENSEKRUT .

Gensekrut frigida est et est *unkrut*, nec homini ad sanitatem prodest si comederit, sed eum plus laedit.

CAP. CL.---DE LINSAMO [II, 15].

Linsamo calidum est, etc., *ut infra cap.* 194, de semine lini, *in quo multa leguntur quae hic desunt.*

CAP. CLI.---DE HUNSDARM [II, 173].

Hunsdarm calida est, et est *unkrut*. Sed si quispiam homo casu ceciderit, vel si quispiam contis percussus fuerit, ita quod cutis ejus inde *weyddden* erit [inde varias maculas habet *ed.*], *Hunsdarm* in aqua coquat, et aqua expressa, ita calidum super locum casus aut percussionis saepe ponat, et pannum desuper liget, et livores ibi collectos depellit.

CAP. CLII.---DE NYESEWURTZ [II, 153].

Nyesewurtz [Gelisia *ed.*] calida et sicca est, et modicum humida, sed quamdam viriditatem habet quae utilis est . Nam qui a *gicht* fatigatur, et etiam ille qui *gelsucht* habet, *Nyesewurtz* contundat, et succum ejus per pannum colet, et tunc eundem succum vino addat, et si *gicht* habet, jejunos hoc modo saepe bibat, aut si *gelsucht* [regium morbum *ed.*] habet, pransus saepe bibat, et curabitur. Sed et *Nyesewurtz* in vino, addito melle, coquat, et per pannum colet, et hoc pransus et ad noctem, cum dormitum vadit, bibat, et hoc saepe faciat, et ipsum curabit, et ipsum in pectore suavem et levem facit, et stomachum suum

purgat, et quidquid interius in corpore suo sordidum et fetidum est minuit.

CAP. CLIII.---DE HERBA GICHT [II, 154].

Herba quae dicitur *gicht* valde calida est, et quamdam viriditatem in se habet. Et qui in stomacho dolet, eandem herbam et semen ejus modice contundat, et in vino et in modico melle coquat, et per pannum colet, et ita calidum bibat. Qui autem praecavere vult, ne in stomacho infirmetur, eundem potum frigidum saepe bibat, et sanitatem in stomacho retinebit. Sed qui a *gicht* saepe fatigatur eandem herbam cum semine contundat, et arvinam ursi addat, et de baumoleo, velut terciam partem baumolei ad arvinam ursi, et sic in aquam coquat, et unguentum faciat, et se ubi dolet inungat, et statim cutim ejusdem hominis ita pertransit, quod tempestas pestis illius *gicht* ab eo cessabit.

CAP. CLIV.---DE YSENA [II, 155]

Ysena [Verbena *ed.*] frigida est magis quam calida, et ubi aut de ulceribus, aut de vermibus putridae carnes in homine sunt, Ysenam in aqua coquat, et tunc lineum pannum supra putrida vulnera aut super putrida loca vermium pone, et de *Ysena* illa modice aqua expressa, eam modice calidam super lineum pannum illum quod super putridas carnes has posuisti depone;

et postquam illa exsiccatur, iterum aliam coctam eodem modo superpone, et hoc tam diu fac, donec putredo illa auferatur. Sed et si alicui in gutture intumet, *Ysenam* in aqua modice calefaciat, et ita modice calidam super guttur suum ponat, et panno liget, et hoc faciat, dum tumor evanescat

CAP. CLV.---DE SATEREIA [II, 156].

Satereia magis calida est quam frigida. Homo autem qui *gicht* fatigatur, ita quod membra ejus semper moventur, Satureiam pulverizet, et huic pulveri minus de pulvere *kumels* quam de pulvere salviae, sic et pulveres istos in *honigwurtz* simul commisceat, et illam pransus saepe bibat, et melius habebit.

CAP. CLVI.---DE WOLFESGELEGENA .

Wolfesgelegena valde calida est, et venenosum calorem in se habet. Et cum masculus aut femina in libidine ardet, si quis homo illum vel illam in cuti ejus viridi Wolfesgelegena tetigerit, in amore illius ardebit, et deinde postquam herba illa aruerit, masculus aut femina, qui cum eadem herba tactus est, de amore illo quo incensus est, fere infatuatur, ita quod stultus deinceps erit.

CAP. CLVII.---DE SYME [II, 170].

Symes frigida est. Aut si *maden* aut vermes hominem comedant, *Symes* ad ignem pulverizet, et ipsum pulverem in loco ulceris ponat, et vermes et *maden* morientur.

CAP. CLVIII.---DE JUNCO .

Juncus nec recte calidus, nec recte frigidus, sed tepidus est, et ideo ad medicamenta non valet.

CAP. CLIX.---DE MEYGILANA [II, 157].

Meygelana frigida est, et frigiditatem hanc habet quam terra, cum flores ad fructus producit . Et si in quolibet homine *orfimae* crescunt aut *freyslich*, aut aliquod ulcus, in quo venenum est, ille Meygelanam jejunos saepe comedat, et evanescent. Sed et qui *vallendsucht* [regium morbum *ed.*] habet, Meygelanam saepe comedat, et cum de eodem morbo jam super terram cadit, eandem herbam sub lingua ejus pone, et tanto citius surget, et levius dolebit.

CAP. CLX.---DE DORNELLA [II, 158].

Dornella frigida est, et eadem frigiditas bona et sana est , et contra *fiber* valet qui de noxiis cibis oriuntur. Accipe ergo *Dornellam* et eam in vino coque, modico melle addito, et tunc per pannum cola, et sic jejunos ad noctem saepe bibe, et a febre sanaberis.

CAP. CLXI.---DE SCHARLEYA [II, 159].

Scharleya [Cicula ed.] calida est, et contra venenum valet . Nam si quis venenum sumpsit, *Scharleyam*, modice melle addito, et modicum ruthae addat, et postquam coxerit, et modicum stramoniae addat, et sic per pannum colet, et sic post cibum ter bibat, et venenum aut per nauseam aut per secessum per eum transibit, nisi tale venenum sit, quod ei mortem inferat. Et cui stomachus tam debilis est, quod de cibis facile *Eytereich* sit, *Scharleyam* accipiat, et terciam ejus partem poleyae, et feniculi quarta, tertia pars poleyae, et haec simul in bono vino coquat, modico melle addito, et per pannum colet, et post cibum et ad noctem saepe bibat; stomachus ejus suaviter curabitur, seu purgabitur, et appetitum comedendi habebit. Sed et qui in capite dolet, *Scharleyam* in aqua coquat, et aqua expressa, ita calidam capiti suo circumponat, et panno caput tegat ut ita dormiat, et melius habebit.

CAP. CLXII.---DE STORCKSNABEL [II, 160].

Storcksnabel est magis frigida quam calida, et contra calculum valet . Nam qui *Steyn* [calculus *ed.*] in corpore suo habet, *Storcksnabel* accipiat, et minus de *Steynbrecha*, et in aqua coquat, et per pannum colet, et assum balneum faciat [et illud intret *add. ed.*], et avenam in aqua coquat, et cum aqua illa, in qua avena cocta est, ignitos lapides perfundat; et postquam hoc modo sudaverit, in ipso balneo praedictam aquam in qua *Storcksnabel* et *Steinbrecka* coctae sunt, calidam bibat, et *Steyn* in eo suaviter frangetur. Et qui in corde dolet et semper tristis est, *Storcksnabel* accipiat, et minus *poleya*, et *ruthae* minus quam *poleya*, et haec pulverizet, et pulverem istum cum pane suo saepe comedat, et cor ejus confortabitur et laetus erit.

CAP. CLXIII.---DE BENEDICTA [II, 162].

Benedicta calida est; et si eam aliquis in potu sumit, ad amorem libidinis incendit. Sed si quis homo toto corpore in viribus corporis sui deficit, benedictam in aqua coquat, et aquam illam ita calidam saepe bibat, et vires corporis recipiet, et postquam corporis melius habuerit, eam devitet .

CAP. CLXIV.---DE RISZA [II, 163].

Risza [Rubea ed.] frigida est et contra *fiber* valet. Nam qui *fiber* habet et fastidium comedendi, *Risza* in aqua coquat modice, et ipsam herbam in eadem aqua ita dimittat, et eandem aquam in mane et ad noctem ita calidam bibat, atque ipsam herbam in aqua coctam ita calidam stomacho suo per brevem horam superponat, et hoc per tres dies faciat, et febres in eo cessabunt.---[Sed et qui quartanas febres patitur, rubeam et herbam veprium aequali pondere, et brachvurtz, ter tantum ut istorum duorum est, in vino coquat. Deinde clarum et optimum vinum infundat, et ignitum chalybem immittat, et hoc decies cum eodem vino et chalybe faciat; postea sumat vinum illud quod cum praedictis herbis coxit, et vino cui chalybem immisit infundat, et simul una vice fervere faciat, et in ipsa accessione febris illud bibat usque dum sanetur. *Add. ed.*]

CAP. CLXV.---DE MUSETHA .

Musetha magis calida est quam frigida, et quibuslibet unguentis addita, ea toto meliora et fortiora reddit; sed per se solam ad medicamentum non multum valet.

CAP. CLXVI.---DE BIRCKWURTZ [II, 167].

Birckwurtz plus frigida quam calida est. Et homo qui superfluos et venenosos, id est *eytherecht*, humores in se habet, *Birckwurtz* quae est *blutwurtz* accipiat, et bis tantum

de *Brachwurtz* adhuc ad succum contundat, et sic in fictile vas ponat, et desuper bonum ac clarum vinum fundat, et ita post cibum, et cum dormitum vadit, per quindecim dies, et ei ad annum proderit, ita quod superfluos et venenosos humores haec potio in ipso imminuit .

CAP. CLXVII.---DE ASTRENCIA [II, 161].

Astrenzia calida est, et contra febres valet . Nam qui febres habet, cujuscunque generis sint, *Astrenciam* accipiat, et eam modice contundat, et sic tinsa seu trita dimidium piccarium usque ad summitatem ejus super eandem *astrenciam* fundat, et ita cum eodem vino per noctem *reszuet* [*reservet ed.*], et in mane diei iterum ei vinum superaddat, et sic jejunos bibat, et hoc per tres dies aut per quinque dies faciat, et curabitur.--- [Qui autem comestum cibum digerere non potest, succum *aristolochiae longae* ad pondus duorum nummorum accipiat, et succum *bibinellae* ad pondus unius nummi; et succum *citocatae* ad pondus oboli unius, et *zinziber* ejusdem ponderis, et farinam similae succis istis admisceat, et tortellos ad latitudinem nummi, sed aliquantum spissos faciat, et eos ad solem, vel in fornace jam fere in frigidato coquat. Et homo ille qui supradicto modo infirmatur, si interius calidus est ita quod cibus in eo exustus est, de his tortellis unum in mane diei jejunosumat; vel si interius frigidus est ita quod cibus in eo prae frigore congelatus et compressus est, duos aut tres tortellos in mane jejunos accipiat. Et cibus quem postea primum comedit, jus vel sorbiciuncula sit, et deinde alios

bonos et suaves cibos, et sic tandiu faciat dum se in stomacho liberatum sentiat. *Add. ed.*]

CAP. CLXVIII.---DE ERTPEFFER [II, 168].

Ertpeffer frigida est, et de lucido aere crescit. Et homo qui *fiber* habet *ertpeffer* sufficienter accipiat, et in bonum vinum per noctem unam ponat, et tunc *ertpeffer* abjiciat, et idem vinum ignito calybe calefaciat, et in mane jejunos bibat atque ad noctem cum dormitum vadit, et sic faciat usque quod sanitatem in se sentiat.

CAP. CLXIX.---DE BREMA [II, 177].

Brema in qua *bramber* crescunt plus calida quam frigida est. [Et si quis in lingua dolet ita quod aut intumescit aut ulcera habet, linguam suam cum *brema*, seu cum modico flebotomo parumper inscidi faciat, ut livor erumpat. Sed et qui in dentibus dolet, idem in gingivis faciat, et melius habebit. *Add. ed.*]. Et si vermes hominem comedunt, idem *bremam* pulveriza, et pulverem istum super locum illum pone, ubi vermes carnem hominis aut pecoris comedunt, et moriuntur, et sic ille sanabitur. Sed et si quis pulmone dolet, et in pectore hustet, *bertram* accipiat et minus de eisdem *bremen* quam de *bertranis*, sic et hysopi minus quam harum *bremen*, et *dost* minus quam de his, et mel addat, et fortiter in bono vino coquat, et tunc per pannum colet, et sic,

postquam illud modicum comederit bibat, et post plenum cibum satis ex ea bibat, et hoc saepe faciat, et pulmo sanitatem recipiet, et *slim* de pectore auferetur. Fructus autem *bramber*, scilicet qui in *bremen* nascitur, nec sanum nec infirmum hominem laedit, et faciliter digeritur; sed medicina in eo non invenitur .

CAP. CLXX.---DE ERPERIS .

Herba in qua *erpere* nascuntur plus calida est quam frigida. Illa *slim* in comedente homine parat, et ad medicinam non valet. Fructus quoque *erperae* velut *slim* in homine, qui eum comedit, faciunt, nec sano nec infirmo homini ad comedendum valent, quia juxta terram crescunt et quia etiam in putrido aere crescunt.

CAP. CLXXI.---DE WALT BERIS [II, 179].

Herba in qua *walt bere* nascuntur, quae etiam *heydel bere* vocantur, scilicet quae nigrae sunt, maximum frigus in se habet, scilicet cum frigus aliquantum calori jam cedit, ita quod jam ex terra et ex lapidibus humor frigoris magis laedit quam prosit. Ad medicamenta non valet, fructus vero comedentem laedit, ita quod *gicht* in eo excitat.

CAP. CLXXII.---DE FUNGIS .

Fungi qui super terram nascuntur, cujuscunque generis sint, velut spuma et velut sudor terrae sunt, et hominem comedentem aliquantulum laedunt, quia *slim* et *schum* in eo faciunt. Sed tamen fungi, qui in sicca aura et in sicca terra nascuntur magis frigidi quam calidi sunt, et aliquantum meliores illis sunt, qui in humida aura et humida terra nascuntur, sed medicinae in eis non multum invenitur. Et fungi, qui in humida aura et humida terra nascuntur, nec calidi nec frigidi ad plenum sunt, sed tepidi, et si homo eos comederit, malum humorem in ipso excitant; et medicina in eis non multa est. Fungi autem qui in quibusdam arboribus, sive stantibus, sive jacentibus, nascuntur, ad cibum hominis aliquantum boni sunt, velut quaedam herbulae hortorum, et comedentem minus laedunt, et etiam interdum ad medicamenta valent. Fungus qui in nuce crescit, nec rectum calorem, nec rectum frigus, sed torporem in se habet, sed ad comedendum non valet, quia in eo excitat . . . Sed si in aliquo homine vermis nascitur, antequam vermis ille vivat, accipe *swam* qui in nuce crescit, et cum novus est, scilicet recens de arbore ablatus, et eum super ferventem aquam tene, ut inde calidus et humidus fiat, et ita calidum et humidum super tumorem illum saepe pone, et tumor ille, ubi jam vermes crescere incipiunt, evanescet. Si autem ille vermis creverit, ita quod vivus erit, eundem *swam* in calida fornace absque prunis aridum fac, et eum ita in pulverem redige, et pulverem illum ulceri saepe superpone, et vermes illi morientur.

Fungus autem, qui in fago nascitur, calidus est, et tam infirmo quam sano homini in cibo ad comedendum bonus est. Et homo qui aut infrigiditatum aut limosum stomachum habet, fungum de fago accipiat, cum recens est, et eum in aqua cum bonis herbulis coquat, modico sagimine addito, et tunc pransus modicum ex eo ita satis et saepe comedat, et stomachum ejus calefacit, et *slim* ab eo aufert. Sed et si mulier praegnans, cum fatigatur, ita quod tarda, et gravis, et oppressa est in corpore per gravedinem partus, fungum de fago accipiat et eum in aqua tam fortiter coquat ut totus comminuatur, et tunc per pannum colet, et tunc de succo illo, sufficienter sagimine addito, *suffen* faciat, et aut bis aut semel in die ex eo comedat, postquam pransa fuerit, et de dolore partus sui levius solvetur.

Fungus, qui de *holder* crescit, frigidus est, nec ad comedendum homini valet, ita ut si etiam aliquis ex eo comederit, debilitatur. Nec etiam ad medicinam multum valet. Fungus qui in salice nascitur, calidus est, et ad comedendum bonus. Qui autem in pulmone dolet et inde pectore *demphet*, fungum in vino coquat, et modicum cimini et modicum sagiminis addat, et ita *suffen* illud sorbeat, et etiam ipsum fungum ita comedat. Sed et idem fungus ita comestus dolorem cordis et dolorem splenis mitigat, quia cor interdum ex hoc dolet, quod stomachus et pulmo et splen malis humoribus illud afficiunt. Sed si purgatoriam potionem sumere vis, accipe fungum de salice, cum recens est, et eum aut in sole, aut in calida fornace exsicca, et sic pulveriza, et deinde, cum potionem sumere volueris, de stramonio tolle, et ei de pulvere istius fungi ad pondus nummi adde, et de lacte *springwurtz* ad pondus oboli, et simul commisce, et ita potionem illam velut aliam potionem jejunos sume quam

homines sumere solent, et purgabit te. Nam pulvis iste fungi hujus stramoniam et *springwurtz* temperat, et malos humores in homine velut bona aromata perscrutatur.

Et si quis *wisza* in oculo habet, fungum salicis ad solem exsiccet, et postea, quoties *wisza* oculorum curare voluerit, eum in aqua per brevem horam ponat, et deinde aquam, quam in se trahit, excutiet, et tunc de succo, quem in se habet, cum penna ad palpebras *striche*, ita etiam quod oculorum interius modicum tangat, et hoc faciat per quinque aut per tres noctes, cum dormitum vadit, et curabitur. Fungus, qui in piro nascitur, frigidus et humidus est, et homini ad comedendum non obstat nec prodest. Sed homo, cui caput *grindig* est, fungum de piro accipiat, cum recens est, et succum ejus in baumoleum exprimat, et tunc abjecto eodem fungo, cum baumoleo isto caput suum saepe perungat, et curabitur. Et qui scabiosos ungues habet, de fungo piri accipiat ad latitudinem unguis sui ubi *grinte* est, et in felle bovis, et non vaccae, intingat, et ita pars illa in felle isto intincta, quam super unguem suum posuit, interius exsiccat, iterum in eodem felle intingat, et eodem unguis pulcher ibi crescit. Fungus, qui in *aspa* crescit, calidus est et limosus, et ad comestionem hominum non valet, et nulla medicina in eo reperitur.

CAP. CLXXIII.---DE WICHWURTZ .

Wichwurtz plus frigida et humida est quam calida. Homo autem qui ardentes febres habet, id est *brinnende fiber*, *Wichwurtz* accipiat et bis tantum de basilica, et haec in puro vino coquat, et tunc in frigidari permittat, ac per singulos dies

in mane jejunos hoc bibat, et ad noctem cum dormitum vadit; et sic faciat dum sanetur.

CAP. CLXXIV.---DE ALOE [III, 6].

Aloe. Succus herbae hujus calidus est et magnam virtutem habet. Et si quis homo fortes quotidianas febres in stomacho habet, *beneduch* in canabo cum aloe faciat et stomacho superponat, et super umbilicum, et febris cessabit. Nam odor ejus corpus hominis interius confortat, sed [non?] tamen caput, sed eandem fatigationem quae in capite hominis est purgat. Et qui tussim, id est *husten*, habet, idem *beneduch* cum aloe paratum super pectus suum, ita quod etiam odorem ejus naribus capiat, et tussis cessabit. Sed et qui *ridden* habet, accipiat succum de *andorn*; vel si in hieme est, accipiat de pulvere ejus et plus de aloe, sed et liquiricii plus quam *lorber*, et haec in vino coquat, et sic per pannum colet, et *honigwurtz* addat, et cum jam de *ridden* fatigatur, et cito curabitur, quicumque *ridde* sit, praeter quartanam. Et qui *gelsucht* habet, aloe in frigida aqua ponat, et mane, et cum dormitum vadit, illam bibat, et hoc ter vel quater faciat et curabitur.

CAP. CLXXV.---DE THURE [III, 8].

Thus calidum est plus quam frigidum, et odor ejus absque igne ascendit [utilis *ed.*]; quia oculos clarificat et cerebrum purgat.

Accipe ergo thus et pulveriza, et huic modicum farinae similae adde, et etiam albuginem ovi , et sic tortellos fac, et eos ad solem aut per calidam laterem sicca, et postea eos naribus tuis saepe appone, et odor eorum te confortat, et oculos tuos clarificat, ac cerebrum tuum implet. Sed qui in capite dolet, ita quod caput suum scindi putat, tortellum sic paratum ut praedictum est ad utrumque tympanum ponat, et panno modice constringat, cum dormitum vadit, et dolor capitis cessabit. Et qui cottidianas febres habet, accipiat thus et *Romischmyntzam* et simul contundat, et sic super umbilicum suum saepe ponat et panno constringat ut incalescat, et curabitur [quia febres stomachum et jecur fatigant. *Add. ed.*]

CAP. CLXXVI.---DE MYRRHA [III, 7.]

Mirrha calida est et arida. Si autem mirrham apud te portare volueris, eam primum in sole calefac, aut super laterem igne calefactum, ita modice defluat , id est *zufliesze*, et tunc eam juxta te habe, ut de carne et de sudore tuo incalescat, et fantasmata, et magicae artes, atque invocationes daemoniorum super mala verba et maleficia herbarum a te fugat, ita quod te minus laedere possunt, ita si magica nec comedisti nec bibisti. Sed et qui in libidine ardet, pectus et ventrem suum cum ea *bestriche* et superfluitatem libidinis ab eo fugat. Sed et odor mirrhae libidinem ab homine fugat, sed mentem ejus non laetificat, sed opprimit et gravat, ac tristem facit. Et ideo qui Mirrham apud se habet, *gebrant* aurum

assum simul portet, quoniam hoc mentem hominis laetificat. Et cum magnae febres hominem invadunt, si ei tunc mirrha in calido vino ad bibendum datur, febris ab eo cessat. Ita etiam quem libido invadit, si mirrham comedit, libidinem in eo exstinguit, sed tamen illum valde aridum facit, et ideo non valet, nec utilis est ut ullus homo illam nisi pro magna necessitate comedat.

CAP. CLXXVII.---DE BALSAMONE [III, 5.]

Balsamon regalis naturae est, et valde calidum et humidum est, et in tali temperamento, ac cum tam magna cautela ad medicamenta habendum est, ne fortitudo ejus hominem laedat, velut nobiles homines venerari et timeri debent ne ad iracundiam provocentur. Et qui magnas febres in stomacho habet, modicum balsami accipiat et satis de baumoleo addat, et plus de medulla cervi, quam olei illius, sic et ex his unguentum faciat, et circa stomachum cum eo se ungat, et febres ab ipso auferet. Sed et si quis freneticus est, idem unguentum accipe, et tympora ac *nack* [occiput *ed.*] illius unge, ita quod nec verticem nec cerebrum ejus tangat, ne de fortitudine ejus laedantur, et ad mentem et ad sanitatem redit. Et qui *virgichtiget* est, modicum balsami vel ad paulum [paulinum *ed.*] vel ad alia bona electuaria addat, et comedat, et *gicht* in eo cessabit. Sed in balsamon mortua corpora aliquantulum diu tenentur, ne putrescant, ita etiam balsamon forte et timendum liquamen omnibus naturis, ut recte cum eo temperentur; alioquin facile ab eo dissipantur.

CAP. CLXXVIII.---DE MELLE .

Mel. Et homo, qui pinguis est et crassas carnes habet, si mel saepe comederit, tabem in eo parat. Qui autem macer et aridus est, si coctum, ab eo laeditur. Quod si quis favum cum cera manducaverit, melancoliam in eo excitat, et illum ita laedit, et gravedinem in eo parat, et melancoliam in ipso crescere facit.

CAP. CLXXIX.---DE ZUCKER ,

Zucker, cum adhuc crudum est, ita quod nondum ad ullum usum hominis factum est; tunc in aestate in sole, aut in hieme super ignitum lapidem exsiccet, et aridus est, si postea comedit aut bibit eum, refocillat. Et qui in cerebro aut in pectore dolet, et ita conclusus est, quod se purgare non potest, et excreare non potest, si comedit aut bibit, cerebrum illius purgat, et pectori ejus solutionem purgationis facit.

CAP. CLXXX.---DE LACTE .

Lac vaccarum et caprarum et ovium, ac omne in hieme sanabilius est quam in aestate, quia tunc varietas succorum in hieme in se non extrahit, sicut in aestate facit. Qui autem in aestate lac comedunt, si sani sunt, eos aliquantum laedit; si autem infirmi et debiles sunt, modicum de lacte comedant. Si

tamen sani homines in hieme lac comedere volunt, accipiant radicem *eyter neszeln*, et eam exsiccent et arefaciant, et in lac ponant et comedant, quia mali humores, qui in lacte sunt, per urticam compescuntur. Si autem infirmi et debiles in hyeme lac desiderant, illud coquant, et urticam arefactam imponant. In aestate autem non valet ut urtica in lac ponatur, quoniam ipsa tunc humores et succos ac viriditatem in se habet; et si tunc hoc modo in lac poneretur, lac de novo succo ejus laederetur.

CAP. CLXXXI.---DE BUTYRO.

Butyrum vaccarum melius et sanabilius est quam butyrum ovium aut caprarum. Et homo qui *dunphig*, aut qui *hustet*, aut qui in corpore aridus est, butyrum comedat, et eum interius sanat et refocillat, id est *labet*, qui infirmus et aridus est. Et sano homini aut qui moderatas carnes in corpore habet, butyrum illis bonum et sanum est ad comedendum. Si autem pingues carnes corporis habet, moderate comedat, ne infirmae carnes ejus plus ingrossentur.

CAP. CLXXXII.---DE SALE [I, 3].

Sal valde calidum est, et aliquantum humidus, et ad multos usus hominis utile est. Sed si quis homo cibos absque sale comedit, eum tepidum interius facit; sed si eum moderate temperatum cum sale comedit, eum confortat et sanat. Qui

autem nimis salsum cibum comedit, eum interius aridum facit et laedit, et tunc [sal super pulmonem ut arena cadit et pulmonem] siccatur, quia pulmo humiditatem quaerit, et pulmonem laedit et *dempnet* [opprimit *ed.*]; et si tunc etiam super jecor cadit, illud etiam aliquantum laedit, quamvis jecor forte sit et quamvis sal exsuperet. Unde omnis cibus ita saliri debet, ut cibus saporem plus habeat, quam sal in eo sentiatur. Sal autem super ignem assus sanabilior est, quam sal crudus, quia humiditas quae in eo fuit exsiccata est; et si homo eum in pane aut cum quolibet cibo moderate comedit, bonum et sanum ei est.

[Sal est quasi sanguis, et quasi flos aquarum est, et ideo moderate utenti vires tribuit, immoderate vero utenti velut inundatio et velut procella est *add. ed.*]

Lucidus vero sal majorem calorem habet quam aliud sal, et etiam quamdam humiditatem habet, et [utilis est] ad usum hominis et ad omnia medicamenta, ita ut si eis modicum quid ex ipso additur, tanto meliora sunt, et ita pretiosior etiam alio sale, sicut pigmenta alias herbas praecellunt. Et si homo de sale isto modicum cum aliquo cibo aut cum pane comedit, et non absque alio condimento, tunc eum confortat et sanat, ac pulmonem ejus juvat. Si autem immoderate et sine temperamento eum comedit pulmonem illius in ipso *welhet*, et [debilitat *ed.*] et laedit. [Nam de fortissima vi humiditatis aquarum et terrae sudat, ideoque moderate utenti bono calore et bonis viribus suis vires tribuit, immoderate autem utentem sicut repentinus fluctus evertit. *Add. ed.*]. Quod autem homo multam sitim patitur, cum plurimum sal comedit, hoc ideo est, quia sal pulmonem ejus siccatur et bonos humores in eo arefacit, et tunc pulmo et humores humiditatem

requirunt, et sic homo sitit. Quod si homo ille tunc multum de vino bibit, ut sitim in se exstinguat, insaniam in se ducit, cum vinum supra modum bibit [quemadmodum Lot fecit. *Add. ed.*] Unde salubrius et sanabilius homini est, ut aquam post sitim bibat quam vinum, ut sitim in se exstinguat.

CAP. CLXXXIII.---DE ACETO .

Acetum vini est, et valet ad omnes cibos, ita quod cibus hoc modo addatur, quod eis sapor non auferatur, sed ad modicum aceti in eis intelligatur, et sic acetum cum modico cibo sumptum foeditatem in homine purgat, et humores in eo minuit, et rectum iter cibus in eo facit. Si autem tantum aceti ad cibum additur, quod sapor aceti saporem cibi superat, ita quod cibus ille magis secundum acetum quam secundum cibi saporem, tunc sic comedentem laedit, quia calor ejus cibum in homine altera vice coquit, et ita eum durum facit, quod digeri vix poterit. Quod si aliquis homo fractas *orfime* in corpore suo habet, *eszigkalp*, quod in aceto jacet, accipiat, et acetum premat, velut caseus premitur, et ita siccari permittat et in pulverem redigat, et in *orfime*, quae fractae sunt, de pulvere isto ponat, et siccabuntur et sanabuntur. Si autem *orfime* diruptae non fuerint, tunc idem *kalp* cum succo suo desuper *striche*, et illud etiam super eas pone, et pannum desuper liga, et *virswindet*. Acetum autem de cervisia factum tam bonum non est, velut si a vino factum esset, et etiam tepidum et debile est, et in homine facile *fiber* parat, et stomachum ejus facile indurat, et ideo comedenti parum valet.

CAP. CLXXXIV.---DE MERANDA .

Qui meranden facere vult, panem tenuem in scissura in vinum aut cervisiam, aut in aquam incidat, et liquor ille ipsum panem sufficienter pertranseat, et sic comedat, quia panis, hoc modo mollis effectus, tanto suavior et facilius digeri potest. Nam si quis panem tantum intingit et mox ita comedit, antequam humiditate liquorum illorum perfundatur, eum interius gravat et constringit, nec faciliter digeri potest. Sed *meranda* vini fortis est, et hominem interius aliquantum aridum facit, nec homini multum prodest, etiamsi ei non multum oberit. *Meranda* autem cervislae salubrior, quam vini, quia succus panis succo cervisiae sibi fere cognato conjungitur et hominem interius aridum non facit, etiam sibi non multum prodest. Sed *meranda* aquae salubrior est quam cervisiae, quia illa in stomacho suavis et levis est, et suaviter et leviter digeri potest, velut mollis cibus, qui faciliter et absque laesione per hominem transit. Et homini qui calidum et fortem stomachum habet frequens *meranda* non prodest, quia calorem stomachi ejus infrigidat et aridum facit. Sed et homini qui frigidum stomachum habet *meranda* non multum prodest, quia stomachus ejus tanto plus ab illa infrigidatur et aliquantulum induratur. Illis quoque, qui infirmum et tenuem stomachum habent, *meranda* non multum prodest, quia eum aliquantum gravat; sed tamen *slim* ab eo aufert et minuit.

CAP. CLXXXV.---DE OVIS .

Quaelibet ova magis frigida quam calida sunt et potenter violare possunt. Ad comedendum nociva sunt, quia tenacia sunt et limosa, id est *slimechte*, et fere ut venenum. Nec homo ea comedat, quia si quis ea comederit, *orfime* et malus vermis, qui hominem comedit, in eo faciliter crescerent. Sed ova gallinarum, quae domesticae sunt, comedi possunt, sed tamen moderate, quia debilibus visceribus hominis ita nociva sunt, velut intemperata farina et non cocta, quia eis ut *seick* adhaerens et *sliri* ac putredinem in stomacho ejus parant. Sed homo, qui sana viscera habet, ea quidem superare poterit, si illa comederit; sed tamen moderate comedat, quia ab eis facile infirmabitur. Et etiam sano homini magis mollia ova, quam dura quae eum in stomacho dolere faciunt, infirmo autem nec mollia nec dura ad comedendum valent. Sed qui infirmus est, si ova comedere voluerit, aquae modicum de vino infundat, et in patella fervere faciat, et tunc ova in eadem aqua confringat, et testas abjiciat, et sic ea coquat, et cocta comedat, et eum non laedunt, quia venenum et putredo quae in eis est per ignem excoquitur. Ovum autem ad ignem assum cum testa melius et salubrius est ad comedendum quam ovum aqua cum testa coctum, quia ignis putredinem quae in eis est per testam extrahit, aqua vero putredinem ab eis non aufert, quia testa desuper est. Et vitellus ovi salubrior est ad comedendum, quam albugo ejus, et etiam vitellus, moderate durus, salubrior est ad cibum quam penitus mollis. Sed si quis homo crudum ovum comederit, eum valde laedit, quia putredinem in eo generat. Ova autem anseris simplicia ad comedendum nociva sunt, nisi ab aliquo quolibet cibo

coquantur. Sed et ova anetae ad comedendum mala sunt et hominem laedunt, sed tamen salubriora et meliora quam caro ejus, quia tota fetidas quae in aneta est in carne ipsius remanet, et in ova plene non transit.

CAP. CLXXXVI.---DE PICE .

Pix valde calida est, et in vasis in quibus potus est, sanabilis est. Si *maden* hominem comedunt, super locum ulceris picem pone, et vermes illos sibi attrahit, ita quod extrahere et abradere potest; et eis ablatis, iterum picem desuper pone, et hoc tam diu fac, dum omnes auferantur. Sed postquam caro illa purgata de vermibus fuit, ipsum locum baumoleo et aliis bonis unguentis inunge, et sanabitur.

CAP. CLXXXVII.---DE HARTZ .

Hartz est tepidum; et vas in quo positum est, non est sanum, quia caput fatigat et *dum* in capite parat.

CAP. CLXXXVIII.---DE SULPHURE .

Sulfur calidum est, et in ustione velut in coctura malos humores sibi attrahit, et ad medicamenta non valet, nisi si alicui *virgibnisse* aut *zauber* parantur, aut si alicui

fantasmata sunt, si ibi sulfur incenditur, fumus ejus tam fortis, quod illi omnia debilitant, ita quod tanto minus laesiones hominibus inferunt, velut ubi duo nequam sodales sunt, alter alterum dedignando superat.

CAP. CLXXXIX.---DE VIGBONA .

Vigbona frigida est. Et qui in visceribus dolet, ita ut quasi intumescat, *vigbonam* in farinam redigat, et huic modicum panis in pulverem redacti addat, et modicum seminis feniculi, seu modicum de succo levistici, et ita cum aqua cibum velut coquat, et aliquantulum comedat, et hoc saepe faciat, et infirma viscera sanat.

CAP. CXC.---DE KICHER [II, 10].

Kicher calida et suavis existit, et levis et suavis ad comedendum, nec malos humores comedenti auget. Qui autem febres habet, *kicher* super vivos carbones asset et comedat, et sanabitur.

CAP. CXCI.---DE WISELA [II, 11].

Wisela frigida et etiam sicca, et in comedendo febres excitat, et stomachum infrigidat, et medicinae non multum convenit.

CAP. CXCII.---DE WICHIM [I, 12].

Wichim frigida est, nec homini ad comedendum valet, sed pecoribus non multum nocet. Si autem caro hominis inter cutem et carnem ebullit, velut ibi impetigo [verruca *ed.*] nascitur, *wichim* accipiatur et in aqua coquatur, et ita calida super eundem locum ponatur, et exsurgens impetigo evanescit quae de pravis humoribus ibi coagulari coepit.

CAP. CXCI.---DE MILIO [II, 13].

Milium frigidum est, nec utile ad comedendum, quia nec sanguinem, nec carnem in homine auget, nec vires ei tribuit, sed tumidum ventrem ejus implet et famem minuit, quia gustum refocillationis non habet. Sed et cerebrum hominis aquosum facit, et stomachum tepidum parat [et tardum *add. ed.*], et humoribus qui in homine sunt, procellam incutit, et fere est ut inutilis campestris herba, nec ad comedendum homini sana. Sed et qui in pulmone dolet, milium super ignito lapide calefactum pulverizet, et huic bis tantum de pulvere scolopendriae addat, et eum cum buccella panis tam jejunos quam pransus saepe comedat, et sanabitur.

CAP. CXCV.---DE SEMINE LINI [II, 15].

Semen Lini calidum est, et ad comedendum non valet. Sed qui in latere dolet, semen lini in aqua coquat, et lineum pannum in aqua illa calida intingat, et absque semine illo eundem pannum super latus suum saepe ponat, et dolor ille aliquantum [quamvis *ed.*] gravis modice attenuatur et remittitur. Item qui in latere dolet, semen lini accipiat et modicum minus gummi de Persico, ita quod semen lini quarta parte excedat gummi, et in sartagine *gemeyner glut* [ut *gluten ed.*] coquat; deinde viscum piri in mortario ad succum terat, ita ut de succo isto plus sit quam gummi praedicti, et succum istum, et medullam cervi majoris ponderis quam praefatum gummi aut quam succus piri sit, in sartaginem ad semen lini et ad gummi ponat, et iterum fervere faciat. Quod si medullam cervi non habuerit, sepum juvenis tauri addat eodem modo, ut medulla cervi esse deberet. Quo facto, haec per pannum sibula ubique perforatum colet, et in novum fictile vas ceratum fundat, et in latere ubi dolet ad ignem cum illo saepe perungat. Et qui alicubi in corpore suo ab igne ustus est, semen lini in aqua fortiter coquat, et lineum pannum aquae intingat, et calidum super locum illum ubi ustus est ponat, et ustionem extrahit.

CAP. CXCIV.---DE BALSAMITA [II, 45].

Balsamita plus calida quam frigida est. Si autem multis et diversis cogitationibus scientia et sensus cujuspiam evacuantur, ita quod ille in amentiam vertitur, balsamitam accipiat, et ter tantum feniculi, et in aqua simul coquat, et abjectis herbulis, eandem aquam infrigidatam frequenter bibat. Homo idem aridos cibos devitet, bonos autem et

delicatos comedat, qui ei succum in sanguinem [bonum sanguinem *ed.*] subministrant. Sed et pultes simila, aut butyro aut sagimine, non autem oleo factas comedat, quia cerebrum replens oleum flegma attraheret; et vinum non bibat, quia dissipatos humores in eo magis dissiparet; sed nec aquam simplicem bibat, quia sensus ipsius in maiorem inanitatem deduceret. Per triduum [praedictum *ed.*] autem potum et cervisiam bibat, caput suum pileo aut viltro [filtro *ed.*] de pura lana facto cooperiat, ut cerebrum leniter et paulatim incalescat. Et homo qui venenum comederit aut biberit, mox balsamitam, rutham et pandoniam aequali pondere accipiat, et in mortario tunsis, succum eorum exprimat, et deinde de succo etiam purgatorio bis tantum sumat nec minus istorum, et praedicto succo addat, et simul commisceat, et per pannum colet, et jejunos bibat; et cum illud bibit, in calido loco sedeat, ne infrigescat, quia si tunc frigus habuerit, periculosum ei erit. Et postquam illud biberit, mox etiam potum ex melle confectum bibat, et aut venenum quod sumpsit per nauseam evomet, aut per eum per posteriora transit, et liberabitur.

Qui autem multos pediculos habet, balsamitam cum arvina tundat, et haec simul commisceat, et deinde cum illa circa collum suum et assellis suis se perungat, et pediculi morientur. Et sicut balsamita veneno resistit, sic etiam pediculis contraria est.

Sed et homo in quo lepra crescere incipit, balsamitam in aqua coquat, et satis sagiminis addat, et sic cibum paret, et eum saepe comedat, et lepram ab eo fugat. Qui autem tertianam febrem patitur, balsamitam accipiat, et maiorem *hufflatichen*, aequali pondere, et ter tantum de raphano ut istorum duorum est, et haec in vino coquat, et per

pannum colet; garlofel sumat bis tantum et zinzebri tertiam partem ut istorum duorum est, et haec in pulverem redigat, et ex his, cum praedicto vino quod per pannum colavit, purum potum faciat, et illo in ipsa accessione atque sequentibus novem diebus utatur, ut plenius juvetur.

CAP. CXCVI.---DE STUTGRAS [II, 53].

Stutgras quae minora sunt frigida in natura sua et debilia sunt, et infirmos humores in debilibus nominibus parant, et melancoliam augent, et gravia sunt ad digerendum, et contraria homini ad comedendum, quia viriditas eorum mala est.

CAP. CXCVII.---DE STUR [II, 54]

Stur magis frigida quam calida est, et eam comedenti non multum prodest nec multum obest. Per se autem nullas vires habet, et quia sic inutilis est, aliis quibuscunque herbis addita, quosdam inutiles humores expellere interdum juvat.

CAP. CXCVIII.---DE LACTUCA AGRESTI.

(Vide infra cap. 91, col. 1165, quod, paucis mutatis, idem est, ubi etiam inter varias lactucae species locum opportuniorem obtinet. Nonnulla quae in cap. 91 deerant ex cap. 198 supplemus.)

CAP. CXCIX.---DE GERLA [II, 62].

Gerla calida et sicca existit, et moderate comesta, nec multum juvat nec laedit, sed si quis ex ea multum comederet, calor et siccitas ejus febres in illo excitaret, et viscera ipsius laederet. Et qui infirmam cutem in facie habet, ita quod facile dehiscit, gerlam accipiat et in mortario tundat, et tritae oleum addat; et sic ad noctem, cum in lecto se collocat, faciem suam inungat, et hoc faciat dum sanetur.

CAP. CC.---DE PASTINACA [II, 66].

Pastinaca frigida est, et est refectio hominis, nec ei ad sanitatem multum prodest, nec ei obest; sed comesta, ventrem hominis tantum implet.

CAP. CCI.---DE BORITH [II, 72].

Borith calida et humida est. Homo qui in oculis caligat, rubeum pannum de serico accipiat, et *borith* confringens, desuper illiniat, et ad noctem super oculos suos illinitum ita ponat, et hoc saepe faciat, et caliginem oculorum fugabit. Quod si de eadem unctione oculos quispiam interius tetigerit, non eos nocebit. Si enim albus vel viridis color in eodem serico esset, in illo succus *borith* accipiat, et super viltrum [filtrum *ed.*] eas liniat, et totum collum suum, et super occiput, et usque ad aures suas, non autem super aures, ponat, et liget, et hoc saepe faciat, et tinnitus aurium cessabit. Et si quis in pectore *dumphet*, *borith* in vino aliquantulum compescat, quamvis modice, quia pravos humores qui pulmonem laedunt, fugat. [Sed et qui interius in corpore per ulcera viscerum dolet, *suppl. ex ed.*] furfures tritici tollat, et in patella cum *borith* calefaciat, et super pannum ponat, et ita calidas omniventre et umbilico suo circumponat, et curabitur.

CAP. CCII.---DE SPICA.

(Vide cap. 25, col. 1140, quod hic verbatim iterum ponitur.)

CAP. CCIII. DE SEMPERVIVA [II, 86].

Semperviva frigida est, et non est utilis homini ad comedendum, quia pinguis naturae est. Nam si quis surdus in auribus est, ita quod auditu caret, lac feminae tollat quae

masculum peperit, cum jam decem aut duodecim septimanae sunt quod filium suum genuit, et modicum de succo sempervivae lacti huic addat, et in aurem suam aut tres aut quatuor guttas de eodem modice mitti faciat, et hoc fieri semper permittat, et auditum recipiet.

CAP. CCIV.---DE BRIONIA.

(Idem est cum capitulo 43, col. 1146, sub rubrica DE STICHWURTZ.

CAP. CCV.---DE POLYPODIO [II, 93].

Polypodium calidum et siccum est. Homo autem, qui in visceribus dolet, si macer est et si non multum infirmatur, polypodium accipiat, et secundum ejus tertiam partem salviam ei addat, et in pulverem redigat, et pulverem istum comedat, et malos humores minuit. Quod si idem homo multum infirmatur, vinum, melle addito, ad ignem coquat, et per pannum colatum infrigidari sinat et praedictum pulverem immittat, et bibat. Homo autem, qui in visceribus sanus est et qui pingues carnes corporis habet, nec pulverem istum comedat, nec potum bibat, ne sani humores in eo debilitentur.

CAP. CCVI.---DE VEHEDISTEL [II, 110].

Vehedistel frigiditatem, quae de rore est, in se habet, et valde utilis est. Si quis a *stechen* [stechedo *ed.*] in corde, seu in aliquo alio membrorum suorum dolet, *Vehedistel* accipiat, et modicum minus *orechter salben*, et hoc in modica aqua in succum redigat, et statim in ipsa hora cum a *stechen* fatigatur, sic bibat, et melius habebit.

CAP. CCVII.---DE FICARIA [II, 164].

Ficaria frigida est et humida. Homo autem qui ardentes febres patitur, ficariam et bis tantum de basilisca in puro vino coquat, et infrigidari permittat, et per singulos dies jejunus ex hoc vino bibat, et ad noctem cum se collocat ad lectum, et sic faciat dum sanetur.

CAP. CCVIII.---DE WEYT [II, 165].

Weyt frigida est, et idem frigus acutissimum est. Homo qui in corpore suo a qualibet paralyti, cujuscunque fortitudinis sit, fatigatur, *weyt* in aqua fortiter coquat, et per pannum colet, herba abjecta: deinde arvinam vulturis, et secundum medietatem ejus seipsum de cervo in praefatam aquam ponat, et simul coquat, et ex his unguentum faciat et saepius se inungat, et paralyti cessabit.

CAP. CCIX.---DE HYMELSLOSZEL [II, 166].

Hymelsloszel calida est, et omnem viriditatem suam ab acumine solis habet. Nam quaedam herbae praecipue de sole, quaedam autem de luna, quaedam vero de sole et de luna simul confortantur. Sed haec praecipue de virtute solis vires suas accipit. Unde et melancoliam in homine compescit. Melancolia enim, cum in homine surgit, eum tristem et in moribus suis turbulentum facit, et verba contra Deum proferre, quod aerei spiritus videntes, illi accurrunt, et suis suasionibus in amentiam illum multoties evertunt. Unde idem homo hanc herbam super carnem, et ad cor suum ponat, quatenus ab illa incalescat, et aerei spiritus, qui eum fatigant, virtutem ejusdem herbae quam a sole accipit, dedignantes, ipsum hominem fatigare cessabunt.

Sed et homo qui malis humoribus in capite ita opprimitur quod sensu suo interdum vacuatur, eandem herbam accipiat, et in vertice, crinibus abrasis, ponat; et ligamine liget, similiter et super pectus ponat, nec in triduo eam auferat, et ad sensus suos reducitur. Qui autem per totum corpus suum a paralyysi fatigatur, eandem herbam in poculum suum ponat, ut inde saporem habeat, et frequenter bibat, et curabitur.

CAP. CCX.---DE HUFFLATTA MAJORI [II, 169.]

Major *hufflatta* frigida et humida, et ob hoc fortiter crescit. In ipso autem acumine et in frigiditate sua pravos humores extrahit, cum ulceribus superponitur. Si quis etiam scrofulas in corpore suo habet, antequam rumpantur, eandem herbam juxta caudam abrumpat secundum latitudinem scrofularum, et caetera abjiciat, et super partem illam quam retinuit mel liniat, et sic per tres dies et noctes super scrofulas ponat; et postquam exsiccata fuerit, iterum recentem eodem modo superponat, et scrofulae minorari incipient. Quarta autem die triticeam farinam cum melle temperet et commisceat, et ad latitudinem earundem scrofularum conficiat, et eis *ackeleiam* primo superponat, et desuper mellicam massam farinae, et sic quotidie per novem dies faciat, et ultra, dum evanescant.

CAP. CCXI.---DE HUFFLATTA MINORI [II, 170.]

Minor *hufflatta* calida est. Et si quis homo de diversis cibis immoderate sumpserit, et jecor illius laeditur et indurescit, hic eandem herbam et bis tantum de radice plantaginis, et mus quod est circa viscum piri quantum minoris *hufflatta* in modicas incisiones incidat. [Et incisiones istas subula, aut alio minuto instrumento perforet, et in foramina ista praedictum *muesz* infigat, et in purum vinum ponat. Sed ad pondus nummi accipiat tumorem qui aut in folio, aut in ramusculo nucis velut faba, aut velut pisa intumuit, et haec in praedictum vinum mittat; et tam pransus quam jejunos, non

coctum, sed tantum vino impositum bibat, et jecur curabitur. *Add. ed.*]

CAP. CCXII.---DE ASARO [II, 1167]

Asarum calidum existit et siccum, ac quasdam vires pigmentorum habet, quia viriditas ejus suavis et utilis est, ita quod homo qui diu languet et cui caro deficit, cum ea calefactam aquam biberet [cum ea in aqua calefacta balneet, *ed.*], et aut in pulmento, aut cum carnibus, aut cum tortellis coctum saepe comedat, et multum ei proderit, quia bonus succus ejus hominem interius sanat . Et si quis lixiviam cum ea facit, et tunc caput cum illa frequenter lavat, infirmitates bonis viribus suis de capite illius fugat, et prohibet ne infirmetur. Sed et cui mali humores caput velut fumus fatigant, ita quod etiam aures ejus quemadmodum sonus aquarum tinniunt, *Asarum* in calida aqua fervere faciat, et expressa aqua, ita calidum capiti suo circumponat, et eadem herba fumum, qui in capite illius est per bonas vires suas minuit, et auditum in auribus ejus aperit.

Homo quoque qui in pectore et circa pectus dolet, vel interius ulcera habet, *Asarum* coctum et calidum in balneo pectori suo circumponat, et suavi virtute illius cum suavitate aquae temperata melius habebit. Quod si etiam homo quolibet dolore in pulmone dolet, scilicet cum primum in pulmone dolere incipit , ita quod etiam idem dolor omnem dolorem gutturi cui raucitatem vocis aufert, subministrat, *asarum* accipiat, et modicum plus de basilia, et etiam plus

de *humeln* quam basiliae sit, et herbas illas in olla tertia parte excedat, et coctas per pannum colet, deinde nucem muscatam accipiat ad pondus quod habere poterit, et *galgan* ad tertiam partem nucis muscatae, et de visco piri bis tantum ut nucis muscatae, et hoc in pulverem redigat, et pulverem istum cum optimo vino in nova olla coquat, ita quod vinum pulverem istum tertia parte in olla praecellat. Quod cum fecerit, denuo eundem pulverem cum eodem vino, modico melle addito, faciat denuo in olla effervere, et herbam cum praedictis herbulis coctam vino huic addat, ita ut bis tantum vini hujus sit quantum aquae illius, et sic istud ante cibum modice bibat, post cibum autem quantum vino addito bibere voluerit [quantum uno halitu bibere potest, *ed.*], primum ignito calybe calefaciat et bibat : calor enim asari putredinem pulmonis aufert, et frigiditas basiliae pulmonem impinguat, et eum tristem facit; frigiditas quoque *humeln* pulmonem purgat, et haec in calefacta aqua temperantur, ut supradictum est. Sed et calor nucis muscatae et calor *galgan* cum frigiditate visci piri temperantur, et cum alterato calore vini et cum alterato calore igniti calybis roborantur, pulmonem retinuit, ne aut in ullum defectum nec in ullam pinguedinem evadat, sed ut justam moderationem in se retineat, cum haec omnia simul temperantur, ut praedictum est.

CAP. CCXIII.---DE HIRCESWURTZ .

Hirceswurtz acutum calorem habet, et etiam humida est, et ideo acumine suo, et frigiditate, et humiditate sua mala quae

et ab injusto calore et a frigore, et ab humiditate in paralysi
surgunt, compescit,

CAP. CCXIV.---DE SCAMPINA [II, 172.]

Scampina [Scamphonia *ed.*] acutum et acerbum et inutile
frigus in se habet, et ad quamlibet destructionem laborat, et
naturam inutilium herbarum habet. Nam cum medici
potiones, quas dare solent, accelerare et veloces facere volunt,
Scampinam illis addunt, et inutili frigore et natura sua tam
sanos quam infirmos humores ab homine expellit. Si quis
autem simplicem et non temperatam homini, seu ad
comedendum, seu ad bibendum tradiderit, illum in visceribus
interius scindit, et tam vitales quam mortales humores ab eo
educit, et eum in destructionem corporis mittit .

CAP. CCXV.---DE NIMPHIA .

Nimphyia frigida est, et inculta, et velut inutilis herba est, nec
multum proderit, nec multum oberit.

CAP. CCXVI.---DE CATZENZAGEL .

Catzenzagel nec perfectum calorem nec perfectum frigus in se habet; in utroque tepida est, ac de pravis humoribus terrae nascitur, et comedenti eam homini nullam virtutem confert. Sed tamen si quis illam hoc modo paraverit quod muscae ex ea gustent, ipsas et torpore et pravis humoribus suis mortificat.

CAP. CCXVII.---DE ZUGELNICH.

Zugelnich calida est et libidinem in homine excitat. Nam vires ejus et leprae et paralysi aliquantum valerent, nisi quod calor ejusdem herbulae, qui libidinem homini infert, easdem vires deprimit, ita quod contra haec non multum valet.

CAP. CCXVIII.---DE PSAFFO.

Psaffo temperatum frigus habet, et utilis est, atque in debili calore ejus crescit. Quod si succus ipsius unguentis aut potionibus additur, eas utiliores reddit.

CAP. CCXIX.---DE HERBA IN QUA RIFELBERE CRESCUNT.

Herba in qua *rifelbere* crescunt, nec valentem calorem nec valens frigus in se habet, sed et corpori non multum convenit. Fructus autem ejus frigidus est, sed tamen quamdam cognationem sanguinis habet, quia de aere illo crescit, qui sanguinem nutrit, unde et menstrua provocat. Homini vero, qui eundem fructum comedit, nec multum prodest, nec multum obest.

CAP. CCXX.---DE MERLINSEN .

Merlinsen frigida existit, nec per se valentes vires habet, nisi aliis virtuosis addatur; et si illis addatur, inutiles humores in homine minuit.

CAP. CCXXI.---DE DUDELKOLBE

Herba, in qua *dudelkolbe* nascitur, plus frigida est quam calida, nec medicinae hominis convenit, quia succus ejus pinguis et limosus est.

CAP. CCXXII.---DE HARTENAUWE.

Hartenauwe frigidus est, et pecoribus in pastu valet; medicinae autem non multum convenit, quia inculta et neglecta est herbula.

CAP. CCXXIII.---DE THYMO [II, 181].

Thymus calidus et siccus est. Et si quis bonas herbas et condimenta addat, et calore ac fortitudine sua putredinem ejusdem doloris aufert. Nam si aliis herbis et condimentis non condiretur, eadem ulcera fortitudine sua perforaret, nec ea sanaret, si desuper poneretur. Sed et qui lepram in se habet, eandem herbam aliis bonis herbis et pigmentis condat, et sic lepram inungat, et calore et fortitudine sua putredinem ejusdem leprae minuit, lepra cujuscunque generis sit. Thymum cum terra radicum ejus accipiat, et igne fervere faciat, et per haec assum balneum sibi paret, et etiam thymum cum sibi adhaerente terra in caldario cum aqua coquat, et hoc modo sibi balneum faciat, et hoc saepe utatur, et calor et siccitas ejusdem herbae cum sicca terra ignita, ut praefatum est, pravos humores minuit, aut Deo non placebit. Sed si quis a paralyti et a *stechedo* fatigatur, et a peste illa, quae membra hominis ita fatigat, quasi corrodantur et comedantur, accipiat salviam et bis tantum esulae, et ter tantum thymi ut esulae est, et in aqua coquat, et tunc eis hircinum sebum addat, et bis tantum veteris arvinae, et sic unguentum faciat, et se juxta ignem cum eo ubi dolet perungat, et calor salviae et calor esulae cum thymi, et cum a suavitate calefactae aquae temperati addito, etiam calore hircini sepi et calore veteris arvinae injuste calidos et injuste frigidos humorum praedictorum dolores minuunt. Et idem unguentum pediculos in homine mortificat, cum illo si inungitur. Si sanguis et aqua in oculis homini, aut prae senectute aut prae aliqua infirmitate, supra modum attenuantur, vadat ad viride gramen,

et illud tam diu inspiciat, dum oculi ejus velut lacrymando
madefiant, quia viriditas graminis illius hoc quod in oculis
illius turbidum est aufert, et eos puros et lucidos facit

CAP. CCXXIV.---DE ALOE [III, 6].

Herba aloen calida est. Homo autem qui gravia ulcera, id est
scabies, in corpore habet, herbam istam accipiat, et ei aliquas
incisiones sibula et alio minuto instrumento perforet, et in
foramina ista praedictum *mus* infigat, et in purum vinum
ponat; sed et ad pondus nummi accipiat tumorem illum qui aut
in folio, aut in ramusculo nucis, velut faba aut velut pisa
intumet, et hoc in praedictum ramum mittat, et tam pransus
quam jejunos, non coctum, sed cum vino impositum bibat, et
jecor curabitur .

CAP. CCXXV.---DE PLIONIA [II, 171].

Plionia frigida est. Homo autem qui a gutta paralysis
frequenter fatigatur, seu concutitur, radicem plioniae modice
tundat et vino imponat, ut inde saporem habeat, et ad noctem,
cum se collocat, bibat, et melius habebit.

CAP. CCXXVI.---DE RASELA [II, 174].

Rasela repentinum calorem habet. Et si vermes aut carnem hominis vel pecoris comedunt, succo *razelae* sal immittat, et loco illi ubi vermes carnes laedunt, imponat, et eas omnino mortificat.

CAP. CCXXVII.---DE DORTH [II, 175].

Dorth calida est. Si quis autem profundam et pravam scabiem in capite habet, *dorth* in pulverem redigat, et veteri arvinae commisceat, et scabiem saepe ungat, et putredinem illius minuit.

CAP. CCXXVIII.---DE CARDO [II, 176].

Cardo calida est. Sed homo qui venenum comederit aut biberit, caput cardii, et radicem, et folia pulverizet, et pulverem istum aut in cibo aut in potu sumat, et venenum ab eo expellit. Et si quis *uzslecht* in corpore suo habet, eundem pulverem recenti arvinae commisceat, et cum illo se ungat, et sanabitur.

CAP. CCXXIX.---DE EBULO .

Ebulus frigidus et humidus est, et naturae hominis contrarius, ita ut si homo aliquis eum comederit, periculosum esset illi. Sed si alicujus hominis caput sonum velut torrens aqua

reddiderit, capiti illius ita frigidum circumponatur, et melius habebit. Et si aliquis homo in digitis aut in pedibus suis scabiosos unguis habet, fructus qui in ebulo nascuntur frequenter superponat, et liget, et unguis aut purgabuntur aut eradicabuntur, et sic alii renascentur.

CAP. CCXXX.---DE BASILISCA .

Basilisca frigida est. Homo autem qui lingua sua paralyssim habet, quod loqui non potest, basiliscam sub linguam suam ponat, et verba recipiet. Sed et qui fortes febres, aut tertianas, aut quartanas habet, basiliscam in vino coquat, melle addito, et colet, et jejunos et pransus, et ad noctem saepe bibat, et febres in eo cessabunt.

LIBER SECUNDUS. DE ELEMENTIS.

CAP. I.---DE AERE [I, 7].

Aer spiramen est quod in rore humorum germinantibus insudat, ita quod omnia virescunt, et quod per flatum flores educit, et quod per calorem omnia ad maturitatem confirmat. Aer autem qui proximus dispositioni lunae et stellarum est,

sidera humectat, velut terrenus aer terram et animalia rationabilia [irrationabilia *ed.*] et sensibilia secundum naturam ipsorum vivificat et movet, et ideo in se minorantur. Sed cum eadem animalia moriuntur, idem aer ad pristinum statum suum revertitur, nec inde nec in se augmentatur, sed manet ut prius fuit. Aer autem terrenus qui terram humectat, arbores et herbas virescere ac moveri facit, nec cum in istis est, in se deficit, nec in ipsis abscissis aut evulsis, cum ab eis egreditur, in se proficit, sed in statu suo, ut ante erat permanet .

CAP. II.---DE AQUA [I, 2].

Aqua de vivente fonte est , et de ipso etiam salientes aquae sunt, quae omnes sordes abluunt. Si autem sanguis et aqua in oculo hominis, aut prae senectute aut prae alia infirmitate supra modum attenuantur, ad flumen vadat, aut novam aquam in aliquod vas fundat et desuper inclinans, humorem ejusdem aquae oculis excipiat, et sic humor ille aquam oculorum suorum quae in ipsis arescit excitat, et eos lucidos reddit. Lineum quoque pannum accipiat, et illum in pura et frigida aqua intingat, ac eum sic temporibus suis et oculis circumponens liget, cavens ne oculos tangat, ne ab aqua exulcerentur; ideo autem lineo panno quia suavis est, oculos madefaciet frigida aqua, quatenus aqua oculorum per aquam istam ad visum restituetur. Quia enim oculi ignei sunt, de igne pellicula oculorum expissatur, et cum aqua, ut praedictum est, eadem pellicula tangitur, per frigiditatem et humiditatem aquae attenuatur. Qui autem sanos et firmos dentes habere

vult, in mane diei, cum de lecto suo surgat, puram et frigidam aquam in os suum sumat, et ita per modicum in ore suo teneat, scilicet ut livor qui circa dentes suos est mollescat, et sic ipsa, quam in ore tenet, dentes lavet, et hoc saepe faciat et livor circa dentes amplius non crescit, sed sani permanebunt. Quia enim livor dentibus per somnum adhaeret, cum homo de somno surgit, frigida aqua purget, quoniam ipsa dentes magis quam calida aqua purgat, quia calida aqua eos fragiliores facit. Sed et mulier, quae injusto tempore multa menstrua patitur inordinate, lineum pannum in aqua intingat, et femoribus suis sepe circumponat, ut interius infrigescat, quatenus per frigiditatem linei panni et frigidae aquae injustus fluxus sanguinis retineatur. Deinde venas suas quae in cruribus, et in ventre, ac in pectore, ac in brachiis sunt, sursum manibus suis leviter comprimendo saepe moveat, quatenus coerceantur ne injustum iter sanguini faciat; sed et caveat ne nimis laboret et ne multum in eundo fatigetur, ne idem sanguis moveatur; et etiam caveat, ne duros et amaros cibos comedat, ne ei injustam digestionem parent, sed mollia et suavia cibaria interim sumat, quatenus eam interius sanent; et vinum ac cervisiam bibat, quatenus ex his confortetur, ut sanguinem retinere possit .

CAP. III.---DE MARI [I, 4].

Mare flumina emittit, quibus terra irrigatur, velut sanguine venarum corpus hominis. Quaedam flumina in impetu, quaedam in lenitate, procellis [quaedam in procellis *ed.*] a mari exeunt; et terra in decursu uniuscujusque fluminis

aliquod genus aeramentorum habet, nisi quae aut nimis pinguis, aut nimis arida, aut rugosa [rigosa *ed.*] est, ita quod ex illa aeramenta fieri nequeunt. Sed ab illa, quae in his temperata est aeramenta [gramenta *ed.*] fiunt.

CAP. IV.---DE SEH [1, 5].

[*Seh*] de impetu maris [oritur], et fundus et arena ejus velut palus sordidantur, quoniam cum procellis interdum surgit, et interdum cum eis cadit. Aqua ejus nec cruda in potu, nec cocta in cibo sumpta ad digestionem aut ad alias sanitates sana est; quia de spuma maris oritur. Sed qui ex illa balneum facit et faciem lavat, cutem albam et sanam exterius parat, quia salsa est, sed eum interius laedit. In idem vero *seh* diversa animalia piscium de mari existunt, quae de salsugine arenosi fundi ejus sana et pingua efficiuntur.

CAP. V.---DE RHENO [1, 6].

Rhenus a mari impetu emittitur, ideo lucidus et per arenosam terram decurrit, cujus arena levis et temperata est; unde etiam in ea aeramentum reperitur; et quia a mari impetu egreditur, aliquantum asper est ut lixivium, et cruda sumpta noxios et lividos humores in homine [consumit; sed si noxios et lividos humores in homine] non reperit, cruda [ejus aqua] sumpta hominem sanum magis exulcerat, quia in eo [non] invenit quod purget. Quapropter, [denique *ed.*] cum cibis cum eo

coquitur, livores ejusdem cibi consumit, et sic ipsum cibum aliquantum sanum reddit. Sed tamen si eadem aqua in cibis aut in potibus sumitur, aut si caro hominis balneo aut lavatione faciei perfunditur, eam inflat et tumidam facit, et distortam aut nigram facit, ac etiam carnes cum ea coctas nigras facit et inflat, quia aspera est, et carnem hominis cito pertransit. Pisces vero ejusdem [fluminis] noviter capti ad comedendum sani; sed inveterati cito putrecunt, quia eadem asperitate contriti sunt.

CAP. VI.---DE MOGO [1, 7].

Mogus ab origine maris aliquantum tepide impellitur, et quia tardus est, faciliter impeditur et cessat, et ideo etiam aqua ejusdem fluminis pinguis est, et arena ejus limosa. Aqua ejus in cibo et in potu sumpta, et caro hominis in balneo perfusa, seu facies lota, cutem et carnem lucidam et laevem facit, nec hominem transformat, nec infirmum reddit. Carnes quoque cum ea coctas albas reddit et inflat, quoniam in cursu suo aspera non est, sed lenis. Et pisces ejus noviter capti sani sunt, et diu durare possunt, quia propter levitatem [lenitatem *ed.*], ejusdem aquae [non] fatigantur, nec inde laborant, ideo et caro ejus (*sic*) durat.

CAP. VII. DE DONAUWIA [1, 8].

Donauwia [Dunowa *ed.*] de impetu maris oritur, et ideo aqua ejus lucida et aspera est, et arena ejus sana et pulchra est; sed eadem aqua ad cibum et ad potum non est sana, quoniam viscera hominis asperitate sua laedit, cutem hominis propter asperitatem suam nimis nigram facit, sed cutem infirmam non parat, quia lucida et aspera est; et pisces ejus sani sunt, et durare possunt, quia eadem aqua aspera est.

CAP. VIII. DE MOSELLA [1, 9].

Mossela de aquis oritur quae de mari fluunt, et ideo levis et lucida; turbulentia ejus ad fundum cadit, unde et arena ejus limosa est. Et ideo etiam pisces ejus non sunt sani, nec diu durare possunt, quia de foeditate pascuntur.

CAP. IX.---DE NA [1, 10].

Na oritur de sordidis aquis quae de mari effluunt, de quibus quidam lucidi rivuli interdum fluunt. Et ideo omnis in cursu suo instabilis est, ita quod aliquando in impetu, aliquando in torpore fluit. Et quia interdum velociter currit, cito impeditur et cito cessat, et arenam et littus non multum in profunditate edit; et cutem hominis albam et spissam, sed rugosam parat, et viscera dolere non facit, quia impetus et torpor cursus ejus nocivi non sunt, quamvis instabiles sint. Pisces ejus pingues et sani sunt, nec cito putrescunt. Et eadem aqua instabilis est, ita, quod modo velociter, modo tepide currit, nec arenam

fodit; et ideo pisces etiam in ea stabiliores sunt, quia plurima pascua in ea inveniuntur.

CAP. X.---DE GLAN [1, 11].

Glan de aliis fluminibus ortum habet, idcirco et aqua ejus aliquantum aspera et sana est, atque ad cibos et ad potus et ad balnea et ad faciem lavandam valet. Pisces quoque ejus sani sunt, sed diu durare non possunt, propter asperitatem ejusdem aquae. Arena quoque ejus pulchra est et sana.---Sara est et via fluvius in Busendorff est ut Rhenus .

CAP. XI.---DE TERRA [I, 12].

Terra naturaliter est frigida, et plurimas vires in se habet. Ipsa namque in aestate inferius frigida est, et superius ardore solis calida, quia sol per vires radiorum suorum calorem tunc gignit. In hyeme autem interius [calida est], alioquin de frigida ariditate scinderetur, et superius frigida est, quoniam sol tunc vires suas super terram subtrahit, et sic terra in calore viriditatem, in frigiditate ariditatem ostendit. Nam in hyeme sol super terram sterilis est, et super terram calorem suum figit, quatenus terra diversa gramina servare possit, et sic illa per calorem et frigiditatem cuncta gramina profert. Et terra alba, id est pallida, et nigra, rufa et subviridis est. Et terra quae alba, scilicet quae pallida est et arenosa, aliquantum arida est, ac grossam humiditatem et guttas grossas pluviae habet. Et ex

humiditate hac grossa vinum et pomifera ligna gignit, et modicum frumenti, quoniam terra quae subtilem humiditatem (velut minutae guttae sunt) in se retinet, ex ipsa subtili humiditate frumentum gignit et modicum vini, et pauca ligna pomifera. Terra autem quae nigra est in recto temperamento frigidam humiditatem habet, quae nec nimis multa, nec nimis parva existit, sed moderata. Et ex humiditate ista non omnes fructus gignit, sed fructum quem gignit pleniter affert; et de humiditate sua tempestatibus interdum quassata, in fructu defectum habet. Sed terra rubea rectum temperamentum in humiditate et in ariditate habet; et ideo plurimos fructus profert, qui prae multitudine ita ad perfectum pervenire non possunt; et quia rectum temperamentum habet, tempestatibus non facile laeditur.

CAP. XII. DE CALAMINO [I, 13].

Terra quae dicitur *calaminum* nec temperate calida, nec temperate frigida est, sed tepida; et fructus ad perfectum non gignit, sed tamen quosdam fructus [profert], qui ad perfectum non veniunt, quia tepida est; et si aliis pigmentis additur, livores quarundam putredinum minuit [livores quorundam post triduum minuit *ed.*].

CAP. XIII.---DE CRIDA [I, 14].

Terra quae *crida* [creta *ed.*] dicitur, frigida est et arida, nec multum fructum gignit, quia frigida est et arida; sed a velleribus putredinem vetat ne putrescant, cum eis superponitur; et medicinae non convenit.

CAP. XIV.---DE TERRA SUBVIRIDI .

Terra quae nec album, nec nigrum, nec rubeum colorem habet, sed quae subviridis et velut lapidea, frigida est et arida, et ideo nec vinum nec frumentum, nec alios fructus fructuose gignit, quoniam rectum temperatum in ariditate non habet. Sed si aliquos profert, illi cito in defectum vadunt. Si quis torpore deficit, velut *halczer* habeat, alius homo de terra modicum a dextra et a sinistra parte ubi caput illius in lecto est accipiat, et simili modo terra a dextro et a sinistro pede, et cum eam fodiendo aufert, dicat: «Tu terra, in homine isto N . . . dormis,» et terra quae ab utraque parte capitis ejus ablata est sub caput ejusdem hominis ponat, quatenus ibi incalescat, et simili modo terram sub pedibus illius ponat, ut calorem ab eis recipiat, et cum eadem terra sub caputet sub pedes ejus ponitur, a ponente sic dicatur: «Tu terra, in homine isto N . . . , ut viriditatem recipiat cresce ac profice, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti qui omnipotens et vivens Deus est;» et sic per triduum.

LIBER TERTIUS. DE ARBORIBUS. PRAEFATIO.

Omnes arbores aut calorem aut frigus in se habent, quemadmodum herbae; sed tamen quaedam arbores calidiores aliis sunt, quaedam autem frigidiores, quia quaedam arbores majorem calorem quam aliae calidae in se habent, quaedam autem plus frigoris quam aliae frigidae in se tenent. Nam arbores fertiles sunt, et quae rectos fructus proferunt, ut silvestres, magis frigidae quam calidae sunt. Sed silvestres arbores quae grandiores et plures fructus proferunt quam aliae faciant, calidiores aliis silvestribus arboribus sunt. Quae autem minutos et paucos fructus proferunt, frigidiores aliis silvestribus arboribus sunt.

CAPITULA.

Affaldra
Birbaum
Nuszbaum
Quittenabum
Pirsichbaum
Cerasus
Prunibaum
Spirbaum

Mulbaum
Amigdalus
Haselbaum
Kestenbaum
Nespelbaum
Fickbaum
Laurus
Oleyhaum
Datilbaum
Bontziderbaum
Cedrus
Cypressus
Sybenbaum
Buxus
Abies
Tilia
Quercus
Fagus
Ascha
Aspa
Erla
Ahorn
Ybenbaum
Bircka
Fornhaff
Spinelbaum

Hagebucha

Wyda

Salewida

Sulbaum

Melbaum

Erlizbaum

Mazeldra

Mirtelbaum

Wachholderbaum

Holderbaum

Gelbaum

Hartdrogeln

Yffa

Haubaum

Stulbaum

Prunia

Hagenbaum

Hyffa

Siome

Vitis

Gichtbaum *Fumus*

De Mose

Unguentum

De sysemera

Contra orfima

INCIPIT LIBER TERTIUS.

CAP. I.---DE AFFALDRA [III, 19].

Affaldra [Malus *ed.*] calida et humida est, et tantae scilicet humiditatis, quod etiam deflueret, si calore non constringeretur. Et homo, sive senex, sive juvenis sit, si caliginem in oculis quocunque modo patitur, accipiat in verno tempore folia arboris illius, antequam fructus ipsius anni proferat, cum in prima eruptione verni temporis sunt, quia tunc suavia et salubria sunt, velut juvenes puellae, antequam prolem gignant, et eadem folia tundat, et succum eorum exprimat, et huic guttas de vite effluentes aequali mensura addat, et simul in vasculum reponat, et ad noctem, cum dormitum vadit, cum eo palpebras et oculos cum penna intincta modice ungat velut ros super gramen cadit, et ita ne oculos intret; et tunc etiam praedicta folia modice contusa cum praefatis guttis de vite fluentibus modice aspergat, et super oculos suos ponat, et panno constringat, et sic dormiat, et hoc saepe faciat, et caliginem oculorum fugabit, et clarius videbit. Sed cum in verno tempore in *affaldra* primae eruptionis, id est *ceppini* [cespites?], procedunt, ramusculum unum absque ferro abscisionis abrumpe, et corrigiam cervi in ipsam eruptione arboris et rami hac et illac trahe, ut de succo ejus madida fiat, et cum ibi nichil plus maditatis senseris, tunc

cultello ipsam eruptionem minimis ictibus incide, id est *hacke*, ut plus humoris profluat, et ita corrigiam illam in eodem loco et in ipso ramo trahendo, succo illo quantum poteris perfunde, et tunc in humidum locum eam pone, ut succum illum quem de arbore et ramo accepit tanto plus in se sumat. Et si quis de *gicht* in renibus aut in *dincken* fatigatur, eadem corrigia ibi ad nudam carnem se cingat, ut succus quem de praedicta *affaldra* attraxit ad carnem illius transeat, et sic melius habebit. Et qui aut de infirmitate jecoris aut splenis, aut de malis humoribus ventris aut stomachi, aut de emigranea in capite dolet, primas eruptiones, id est *ceppini* de *affaldra* accipiat, et eas in baumoleum ponat, et ad solem in vasculo calefaciat, et ad noctem, cum dormitum vadit, bibat et hoc saepe faciat, et in capite melius habebit.--- Et in verno tempore, cum jam flores procedunt, accipe terram, quae circa praefatae arboris radicem est, et eam ad ignem calefac, et si quis aut in scapulis aut in *lenden*, aut in ventre dolet, ita calidum loco doloris superpone, et melius habebit. Sed postquam fructus ejusdem arboris jam creverint, ita quod grossescere incipiunt, tunc terra ista contra has infirmitates amplius non valet, quia humor ejusdem terrae et succus ipsius arboris jam in fructus illos ascendit, et ideo tanto debilior in terra illa et in ramis est. Sed fructus illius arboris levis est et facile digeri potest, et crudus comestus sanos homines non laedit, quia cum ros in fortitudine sua est, scilicet quod a primo somno noctis virtus ejus extenditur usque fere dum jam diescit, tunc de rore illo mala crescunt, id est *queckent*. Et ideo sanis hominibus cruda bona sunt ad comedendum, quia de forti rore cocta sunt. Infirmos autem cruda aliquantum laedunt, quia debiles ipsi sunt. Sed cocta autem et assa tam infirmis quam sanis bona sunt. Sed cum senuerint et corticem

contraxerint, ut in hyeme est, tunc infirmis et sanis cruda ad comedendum bona sunt.

CAP. II.---DE BIRBAUM [III, 20].

Birbaum [Pirus *ed.*] plus frigida quam calida est, et tam gravis et tam firma est ad similitudinem *affaldre* sicut jecor et pulmo. Nam sicut jecor fortior et utilior ac etiam magis nocivus est, quam malus. Radices autem et folia ac succus ejus propter duriciam ipsius ad medicamenta non valent, sed *mistel* ejus ad medicinam aliquantum valet . Si quis ergo pectore et pulmone dolet, id est *dumphet*, *Birbaumes mistel* [viscum piri *ed.*] sumat et eum pulverizet, et huic pulveri alium pulverem de liquiricio addat, et ita jejunos ac pransus eum saepe comedat, et in pectore aut in pulmone melius habebit. Sed qui *gicht* [paralysim *ed.*] patitur, eundem *mistel* pirorum suavem gustum habentem inscissum per tres dies et noctes oleo olivae imponat, et postea cervini sepi bis tantum ut olei ad ignem resolvat, et spicam nardi bene contritam et comminutam eidem sepo per duas dies et noctes imponat, et deinde oleum cum visco, cui impositus fuit, fortiter contundat, et succum per pannum exprimat, et etiam cervinum sepum cum spica ad ignem modice denuo resolvat. [Et ubi paralysis in homine furit, eum perungat, et fugabitur, nisi fundamentum mortis ibi sit. *Add. ed.*].

Fructus autem piri gravis est, et ponderosus et asper est; et si quis eum crudum superflue comederit, emigraneam in capite ejus parat atque *dumphen* [fumum *ed.*] pectore ejus facit,

quoniam et in pulmone de succo ejus attrahunt, et in se aliquantum ducunt, ita quod idem succus circa jecorem et circa pulmonem velut *sinder* plumbi ut *winsten* indurescit, ac ideo in jecore et in pulmone multociens magnae infirmitates fiunt. Et ut etiam homo de odore vini interdum plenius, ita etiam anhelitus ejus succo piri commiscetur et asperitatem ipsius capit. Unde etiam ille, postquam crudum pirum comederit, anhelitum difficulter in se trahit, ita quod etiam multae infirmitates in pectore ejus ex hoc interdum fiunt, quia cum vires roris circa ortum diei dilabuntur, tunc de rore illo pira *queckent*, et ideo etiam noxios humores in homine faciunt, quoniam in defluente rore crescunt, nisi coquantur. Unde qui pira comedere vult, ea in aqua ponat, vel ad ignem asset; sed tamen cocta meliora sunt quam assata, quia calida aqua nocivum succum qui in eis est, paulatim excoquit, sed ignis nimis velox est, et non totum humorem assando in eis exprimit. Et illum, qui pira cocta comedit, aliquantum gravant, quia putredinem in eo minuunt perquirendo et frangunt, sed tamen bonam digestionem in ipso faciunt, quoniam putredinem secum educunt . Poma autem faciliter digeruntur, et putredinem secum non auferunt. Accipe autem pira, et ea incide, ac nucleos earum abjice, et tunc ea fortiter in aqua coque, et confringe quod fuerit sicut brimus, et tunc etiam accipe *berwurcz*, et *galgan* minus quam *berwurcz*, et liquiricii minus quam *galgan*, atque *peferkrut* minus quam liquiricii; vel si *berwurcz* non habes, accipe radices feniculi, et haec in pulverem redige, atque eosdem pulveres simul commisce, et eos in mel modice calefactum pone, et praedicta pira adde, et simul fortiter movendo commisce, id est *zutriben*, et ipsa in pixidem pone, et cottidie quantum cocleare unum parvum capit, jejunos comede, et pransus

quantum duo coclearia, et ad noctem in lecto quantum tria coclearia; et hoc est electuarium optimum et pretiosius auro, et utilius purissimo auro, quia emigraneam aufert, et *dumphedinem* quem cruda pira in pectore hominis parant minuit, atque omnes malos humores, qui in homine sunt, consumit, et hominem ita purgat, ut vas de faece purgatur.

CAP. III.---DE NUSZBAUM . [III, 21.]

Nuszbaum [Nux ed.] calida est , et amaritudinem habet, et antequam fructus proferat, in stipe et in foliis ejus amaritudo est et calor; et haec amaritudo calorem emittit et nuces producit. Et cum nucleus crescere incipit, amaritudo deficit, et dulcedo surgit. Sed cum dulcedo in nucleo creverit, tunc dulcedo illa acumen habet, et sic eadem dulcedo et acumen se commiscent et nucleum producunt, et tunc amaritudo et calor in stipe remanent, et nucem exterius crescere faciunt. Post grossitudinem autem et maturitatem fructuum omnium fructiferarum arborum, folia earum ad medicinam amplius non valent, quia succus earum in fructus transit. Unde a prima eruptione foliorum *nuszbaumes* usque dum fructus ejus crescunt, scilicet cum nuces adhuc immaturae sunt, ita quod comedi non possunt, accipe folia ejusdem arboris, cum adhuc recentia sunt, et succum eorum exprime in locum illum, ubi vermes hominem comedunt, aut ubi *maden* aut alii vermes in eo crescunt, et hoc saepe fac, et morientur. Sed et si vermes in stomacho tuo nascuntur, accipe folia *nuszbaum* et folia persici aequali pondere, antequam fructus in eis maturescant, et super calidum ignitum lapidem pulveriza, et pulverem istum aut in

ovo, aut in *suffen* [sorbicio *ed.*], aut in modica farina cocta saepe comede, et vermes in stomacho tuo morientur.

Et in quo jam lepra crescere incipit, succum eorundem foliorum exprimat, et ei veterem arvinam addat, et sic unguentum faciat, et tunc cum adhuc lepra nova in eo est, se juxta ignem ungat; et hoc saepe faciat, et sine dubio sanabitur, nisi Deus nolit. Et qui *virgichtiget* [a paralyti fatigatur *ed.*] est, accipiat terram quae circa radices ejusdem arboris est, antequam fructus ejus maturescat; et eam in igne ut lapides accendat, et sic cum eis assum balneum faciat, et cum in balneo illo sedet super eandem ignitam terram fundat, ut ab ea calorem et sudorem capiat, et sic se balneet, et *gicht*, quae membra ejus contrahere voluit et frangere fugabitur, et fracta membra ejus curabuntur ita, si hoc saepe fecerit cum *gicht* in eo primo insanire coeperit. Et qui multum fleuma in se habet, accipiat hoc quod de nuce sudat, cum rami ejus abscinduntur, sive stirps sive sudor sit, et in vino cum feniculo et paucis *peferkrut* modice coquat, et ita per pannum colet, et calidum saepe bibat, et fleuma ejicit, et mundabitur.

Et qui *grint* [pravam scabiem *ed.*] in capite habet, accipiat exteriorem cutem nucis, scilicet quae testa est, et succum ejus super ulcera, id est super *grint* capitis sui exprimat, et cum de amaritudine succi ejus intumuerit, mox cum baumoleo ungat, et amaritudo illa comprimatur, et hoc saepe faciat, et *grint* curabitur. Sed in homine, qui plurimas nuces comederit, sive recentes sive veteres sint, *fiber* faciliter excitatur, sed tamen sani homines eas superare possunt, infirmi autem ab eis laeduntur. Oleum autem ab eis expressum calidum est, et carnes comedentium pingues facit, et mentem ejus laetam facit; sed ab eo fleuma crescit, ita quod pectus

hominis livore, id est *slim*, replet, et tamen tam infirmi quam sani illud comestum superare et tolerare poterunt; infirmum autem pectus inde aliquantum *dumphet*.

CAP. IV.---DE QUITTENBAUM [III, 22].

Quittenbaum [Quotanus *ed.*] plus frigida est, et astutiae assimilatur quae interdum inutilis est et interdum utilis, sed lignum et folia ejus non multum utilia sunt ad usum hominis, et fructus ejus calidus et siccus est, et bonum temperamentum in se habet, et cum maturus est, tam infirmum quam sanum hominem crudus comestus non laedit, sed coctus aut assus infirmo et sano ad comedendum multum valet. Nam qui *virgichtiget* est, eundem fructum coctum et assum frequenter comedat, et *gicht* in eo ita compescit quod nec sensus illius obtundit, nec membra ejus frangit nec destituit. Et qui multam salivam ejicit ipsum fructum coctum vel assum saepe comedat, et eum interius siccet, ita quod saliva in eo minuitur. Sed ubi in homine ulcera aut fetiditas est, eundem fructum coquat vel asset, et ita cum aliis condimentis super ulcera illa ponat, et curabitur.

CAP. V.---DE PERSICHBAUM (III, 23).

Persichbaum [Persicus *ed.*] magis calida est quam frigida, sed tamen aliud habet in se, et similitudinem invidiae in se habet, et succus ejus ad medicamenta utilior est quam fructus ejus.

Nam qui in diversis infirmitatibus diversas maculas, velut *ung*, in corpore suo habet, accipiat interiorem corticem ejusdem arboris, antequam fructus ejus maturescat, et eandem corticem contundat, et succum ejus exprimat, et illi modicum aceti addat, et tantum cocti mellis quantum istorum duorum est, et sic in novum fictile vas ponat, et ubi malas maculas aut *roseln* in corpore suo habet se frequenter ungat, usque dum minorentur. Et cui anhelitus male foetet, accipiat mala persici ante maturitatem fructus ejus, et illa contundat, et tunc etiam accipiat manum plenam liquiricii et modicum piperis et satis de melle, et haec in puro vino coquat, et sic *luterdranck* paret, et pransus et ad noctem saepe bibat, et anhelitum ejus bene olentem reddit, et putredinem a corpore et pectore aufert

Sed cui vermiculi in stomacho et in ventre crescunt, radicem et folia *bathemen* pulverizet, et huic addat bis tantum de pulvere foliorum persici, sumpta cum jam flores emittit, et in nova olla cum bono et puro vino coquat, et jejunos et ad noctem saepe bibat, et vermes in eo moriuntur. Et fructus ejusdem arboris nec sano nec infirmo ad comedendum valet, quia bonos humores in homine destitui et *slim* in stomacho ejus faciet. Sed et qui eundem fructum comedere voluerit, exteriorem corticem abjiciat, et etiam nucleum auferat, et quod reliquum est in vinum ponat, sale et modico pipere addito, et eum hoc modo paratum non multum laedit, sed tamen bonum saporem sic non habet. Accipe quoque interiores rudes nucleos ejusdem fructus, et abjecta cortice eos ad lac contunde et per pannum exprime ad mensuram quinque coclearium; et etiam accipe *galgan* ad pondus trium nummorum, et liquiriciam duorum nummorum, et

euphorbium unius obuli, et pulveriza, et praedicto lacti nucleorum illorum adde *springwurtz*, et farinula semilae tortellum para, et eum aut ad solem, aut calefactam fornacem paulatim et suaviter sicca, et tunc de eodem tortello praefato lacti ad pondus oboli commisce, et sic ante solis ortum ad ignem prius modice calefacto ad pondus quinque nummorum cocleari de ipso sume, et te ad lectum ad parvam horam pone, et *gicht* in te compescit, et *dumph* pectoris tui aufert, atque *slim* de stomacho tuo aufert, et suaviter aliquantum te purgat ut suavis potio. Et si necesse habueris, bis in mense de eodem sume, et ea die qua sumis, a forti cibo, et a saligenio pane, et a pisa, et a lente te observa, et molles cibos comede, vinum bibe.

Sed et qui in pectore dolet, ita quod guttur ejus aliquantum constrictum est, vel quod in eo aliquid mali crescit, vel quod in eo quidam malus vapor, id est *damph* est, absque ulcere et absque tumore, accipiat *deick* de tritico, et *flius* de persico desuper *zuflosze* ita calidum super guttur suum et parvam horam ponat, et hoc saepe faciat, et melius habebit. Si autem in gutture de ulcere aut de tumore dolet, tunc ei non superponat, quia inde doleret. Quod si etiam homo in *halsedruszen* dolet, ita quod supra modum aut contractae aut distinctae sunt, eundem *deick*, ut praefatum est paratum eis saepe superponat, si ibi ulcus aut tumor est, et curabitur, quia si *halsadern* ejus aut ulceratae essent, aut si intumescerent, et tunc eis istum *deick* superponeret, inde pejus haberet. Sed qui in capite dolet, triticum *deick* accipiat, *flius* persici desuper *zulasze*, ut praedictum est, et ita calidum vertici suo, id est *schedeln* per aliquam horam superponat, et melius habebit. Et cui oculi

humectant, gummi de persico vel de testa nucis imprimat, et eam ad ignitum lapidem modice calefactam oculis circumponat, dum ab illo incalescant, et hoc semper quarta die et semel in die faciat, ne si sibi supra modum fecerit, eos laedat. Nam gummi de persico ac de prima virtute eorum lignorum suorum in se habet, et naturalem humiditatem in se trahit

.

CAP. VI.---DE CERASO [III, 24].

Cerasus plus calida quam frigida est, et ad plenum et similitudinem joci habet, qui laetitiam ostendit, et qui etiam nocivus est. Et succus ejus ac folia non multum ad utilitatem medicinae valent, quia debilitatem in se habet. Et fructus ejus temperate calidus existit, nec multum utilis est, nec multum nocivus, et sanum hominem in comestione non laedit, infirmum autem et qui malos humores in se habet aliquantum dolere facit si multum de eo comederit. Sed et interiores nucleos ejusdem fructus, cum rudes sunt, accipe, et eos fortiter contunde, et arvinam ursi in patella *zulasze* et simul commisce, id est *kneyt*, et sic unguentum fac, et illum, qui tam mala ulcera in corpore suo habet, quod etiam fere leprae assimilantur, sed tamen lepra non sunt, cum eo juxta ignem saepe unge, et sanabitur.

Et qui in ventre suo *biszende* [tortiones *ed.*] habet, quod tamen vermes non parant, iste equidem nucleos crudos saepe

comedat, et melius habebit. Sed et qui in ventre suo vermes habet, nucleos istos in acetum ponat, et sic eos jejunos saepe comedat, et vermes in ipso morientur. Et qui in oculis dolet, ita quod prae dolore rubent et quod ulcerosi sunt, id est *maczerech*, micas siliginei panis calidas accipiat, et *flius* [gummi *ed.*] cerasi super eas ponat, ita quod *flius* illud ad cutem oculorum positum sit, et ligamine constringat, et hoc saepe faciat, et *droppen* ab oculis ejus extrahit, et curabitur. Sed et cui pestis aliqua et mali humores in aures cadunt, ita quod ille velut surdus efficitur et quod aures ejus *diezent*, praefatum *flius* accipiat, et in patella ad ignem dissolvat, et micis siliginis ita calidum superextendat, et tunc ad noctem foraminibus aurium idem *flius* cum micis siliginis imponat, et etiam totas aures suas et tempora cum ejusdem micis praefato gummi illitis circumponat, et etiam lineo panno desuper constringat, et hoc saepe faciat, et pestis et mali humores et *dizedo* de auribus ejus fugabuntur, et curabitur.

CAP. VII.---DE PRUNIBAUM . [III, 25.]

Prunibaum (*Prunus ed.*) magis calida quam frigida est, et etiam sicca est, et *stechelecht* ut spina, et iram designat . Et si aliqui vermes carnes hominis comedunt, accipiat superiorem corticem ejusdem arboris usque ad succum, et folia ejus ad solem aut ad ignem juxta ollam aut in olla quae ab igne calida est arefaciat et pulverizet, et pulverem istum mittat in locum ubi vermes hominem comedunt, et cum vermes exinde moveri incipiunt, ita quod homo hoc sentit, accipiat acetum et modicum mellis, et simul commisceat, et in eundem locum

vermium fundat, et morientur: Et cum iidem a vulneribus mortui ceciderint, lineum pannum vino intingat, et ita super ulcera ponat, et putredinem extrahit, et sic homo sanabitur. Sed et de cortice et foliis ejusdem arboris cineres fac, et de cineribus illis lixiviam fac, et si caput tuum aut *stuphete* est, aut *wellcht*, cum eadem lixivie saepe lava, et caput sanabitur, et pulchrum erit, et multos ac pulchros crines producit.---Et si aliquis per magica aut per maledicta verba amens efficitur, accipe terram quae circa radices illius arboris est, et eam ad ignem fortiter calefac, ut aliquantum ignescat; et cum igne accensa fuerit, mox satis ruthae et parum minus de poleyae super illam pone, et succum et odorem illorum in se excipiat; vel si poleyam non habueris, viride fenigraecum ei superponas; vel si in hyeme est, semina herbarum istarum super eandem terram pone moderate calidam, cum eisdem herbis capiti et nudo ventri ac nudis lateribus hominis illius, postquam pransus fuerit, circumpone, et panno desuper constringe, et eum in lectum deponere et vestibus tege, ut ita aliquantum cum terra illa sudet; et hoc per tres aut per quinque dies fac, et ille melius habebit. Nam cum antiquus serpens magica et maledicta verba audierit, ista suscipit, et illi insidias ponit super quem dicuntur, nisi Deus prohibeat eum.

Accipe ergo *flius* ejusdem arboris, et si alicui homini labia oris ejus tument aut se inflaverint, id est *erbulsent*, aut si *gicht* in eum saliendo reportat, tunc ad noctem, cum dormitum vadit, idem *flius* modice calefactum super labia ubi dolet cum panno liga, et hoc saepe fac, et dolor ille cessabit. Sed et cui digiti et manus de *gicht* tremendo semper moventur, idem *flius* super totam manum calidum saepe in panno liget, et tumor ille cessabit. Fructus autem hujus arboris

tam sano quam in infirmo homini ad comedendum nocivus et periculosus est, quia melancoliam in homine excitat et amaros humores in eo auget, atque omnes pestes quae in eo sunt, ebullire facit, et ideo tam periculosus est homini ad comedendum velut *unkrut*. Unde qui eum comedere voluerit, modice comedat. Nam qui sanus est quidem comestum superare poterit, infirmum autem laedit.---Sed tamen qui *durren husten* [habet] interiores nucleos ejusdem fructus accipiat, et, cortice abjecta, eos in vinum ponat, et vino perfundantur usque dum aliquantum intumescant, et ita saepe comedat, et tunc etiam ista in bono vino *suffen* paret, et illud sorbendo sumat et cito curabitur. Omne autem genus *prunibaumes*, sive sit *roszprumen*, sive *garten slehen*, sive *kriechen* et silvestre genus, praedictas vires habet in cortice et in foliis suis, et eandem naturam in fructu suo habet, ut praedictum est, excepto quod illae arbores quae majores hujusmodi fructus proferunt, fortiores etiam hujusmodi vires in se habent.

CAP. VIII.---DE SPIRBAUM [III, 26].

Spirbaum [Esculus *ed.*], calida est et sicca, sed calor ejus non multum utilis est, et simulationem in splendore suo designat. Cortex autem et folia et succus ejus ad utilitatem medicinae non multum valent. Sed tamen terram, quae sub arbore ista et circa radicem ejus est in hortos proice, et sparges ubi *rupen* et *zwyfeldern* olera comedunt et devastant, et illae propter molestiam illius abscedent, nec ibi proficere possunt.

Et fructus ejusdem arboris velut quodam pondere inflando aggravat hominem, et humores ejus commovet, sed dirigitur (*sic*), nec *slim* in homine parat, et sic sano homini nec multum prodest nec obest comestus, infirmis autem non valet .

CAP. IX---DE MULBAUM [III, 27.]

Mulbaum [Mulberboum *ed.*], frigida est in bono, sed idem est id est *queck*? Et qui scabiem habet, folia arboris hujus in aqua coquat, et in aqua illa balneet, aut in asso balneo cum eadem aqua fortiter se lavet, et hoc saepe faciat, et cutis ejus sanabitur. Sed et qui venenum aut comedendo aut bibendo sumpsit, eadem folia contundat et succum eorum exprimat, et huic modicum minus *helsum* [de succo absinthii *ed.*] addat, et etiam bis tantum boni et puri vini admisceat, et tunc simul coquat ut ferveat, et cum deinde infrigidatum fuerit, ille pransus moderate bibat; sed tamen venenum illud aut per nauseam expuet, aut per eum per secessum transibit. Et ubertas in fructu ejus est, et fructus ille nec sanos nec infirmos laedit, sed hominem magis juvat quam sibi noceat .

CAP. X---DE AMYGDALO [III, 28].

Amygdalus valde calida est, et modicum humiditatis in se habet, et cortex, et folia et succus ejus ad medicamenta non multum valent, quia omnis vis ejus in fructu est . Et cui

cerebrum fatuum [vacuum *ed.*] est et facies mali coloris, et inde in capite dolet, interiores nucleos ejusdem fructus saepe comedat, et cerebrum implet, et ei rectum colorem dat [comedat, et melius habebit *ed.*] Sed et qui in pulmone infirmatur et in jecore defectum habet, eosdem nucleos, sive crudos, sive coctos, saepe comedat, et pulmone vires dant et ferunt, quia hominem nullo modo *demphent*, nec eum aridum facient, sed eum fortem reddunt .

CAP. XI.---DE HASELBAUM [III, 29].

Haselbaum [Corylus *ed.*] magis frigida est quam calida, et ad medicinam non multum valet, et lasciviam designat . Sed tamen coppinos ejus, id est ubi flores primo erumpere debent, accipe et eos in sole sicca, et in pulverem redige, et ubi orfinae in homine sunt, pulverem istum immitte, et curabitur. [Masculus quoque qui diffluentem naturam seminis sui habet, ita quod ad prolem non germinat, hic eosdem grossos Coryli, et ad eorum tertiam partem *erdpeffer*, et quanta quarta pars est *erdpeffers*, tantum de uvinda sumat, et aliquantum de usitato pipere, et haec cum jecore juvenis hirci, qui jam maturus est ad gravandum, coquat, additis etiam aliquantum crudis et pinguibus porcinis carnibus; et herbulis istis abjectis, idem vir carnes has comedat, et etiam panem in aqua in qua hujusmodi carnes coctae sunt intingat, et manducet, et si hoc saepe fecerit, ad prolem florebit, si justum Dei judicium hoc fieri non prohibebit *add. ed.*] Fructus autem ejus, scilicet nuces, sanum hominem ad comedendum non multum laedunt

nec ei prosunt, sed infirmo nocent, quia eum in pectore *dempnent*.

CAP. XII.---DE KESTENBAUM [III, 13].

Kestenbaum [Castanea *ed.*] valde calida est, sed tamen magnam virtutem habet quae ipsi calori permixta est, et discretionem signat. Et quod in ea est et etiam fructus ejus, utilis est contra omnem infirmitatem quae in homine est. Homo autem qui *virgichtiget* est [quem paralysis fatigat *ed.*] et inde iracundus existit, quia *gicht* semper est cum ira, folia et *hulsen* [corticem *ed.*] et fructus ejus in aqua [coquat et cum] illa faciat assum balneum, et hoc saepe faciat, et *gicht* in eo cessabit, et suavem mentem habebit. Et si *schelmo* [pestis *ed.*] pecora occidit, contunde corticem ejus, et in aquam ita pone, ut inde saporem habeat, et saepe in potu asinis et equis, bobus et ovibus ac porcis, et omnibus caeteris pecoribus, et *schelmo* ab eis cessabit, et curabuntur [bibant, et pestis ab eis cessabit *ed.*]. Quod si equus et bos aut asinus, vel aliud quodlibet pecus *verfangen* est [de aviditate potus aut cibi dolorem sibi attraxit *ed.*], da illi folia in pabulo ad comedendum, si potest, vel si comedere noluerit, ipsa folia pulveriza, et pulverem illam in aquam projice, et da illi saepe in potu bibere, et curabitur.

Sed homo qui de ligno ejus baculum parat, et illum in manu sua portat, ita quod manus ex hoc calefit, ex illa calefactione venae et omnes vires corporis ejus confortantur. Et odorem ejusdem ligni saepe cape, et capiti tuo sanitatem confert. Sed

et homo, cui cerebrum de ariditate vacuum est, et exinde in capite infirmatur, interiores nucleos fructus ejusdem arboris in aqua coquat, et nihil aliud addat, et aqua effusa, jejunos et pransus ita saepe comedat, et cerebrum ejus crescit et implebitur, *senadern* ejus fortes erunt, et ita dolor in capite cessabit. Et qui in corde dolet, ita quod cor ejus in fortitudine non proficit, et sic tristis efficitur, eosdem nucleos saepe crudos comedat, et cordi ejus succum velut *smalh* (*smalx*?) infundat, et sic in fortitudine proficit, et laetitiam recipiet. Sed et qui in jecore dolet, eosdem nucleos saepe contundat, et ita in mel imponat, et cum eodem melle eos saepe comedat, et jecor ejus sanabitur. Qui autem in splene dolorem patitur, nucleos istos ad ignem modice asset, et tunc modice calidos saepe comedat, et splen calidum erit et ad sanum perfectum tendit. Sed et qui in stomacho dolet, eosdem nucleos in aqua fortiter coquat, et coctos in ipsa aqua comminuat, scilicet ad *drab*, et tunc farinae modicum similaginis in scultella cum aqua temperet, id est *cloppe*, et pulverem liquiricii et parum minus pulveris de radice *stemfarn* [Polypodii *ed.*] ipsi farinae addat, et sic cum praefatis nucleis denuo coquat, et paret ut *mus* [pulmentum *ed.*], et deinde comedat, et stomachum ejus purgabit, et calidum et fortem facit.

CAP. XIII.---DE NESPELBAUM [III, 14].

Nespelbaum valde calida est, et suavitatem designat. Cortex autem ejus et folia ad medicamina non multum valent, quia virtus eorum tota in fructu ejus est. Sed tamen homo, qui *ridden* patitur [quotidianas, seu tertianas, seu quartanas

habet *ed.*], radicem ejus pulverizet et pulverem istum in calido vino jejunos et pransus et ad noctem bibat, et etiam in ipsa accessione ejusdem infirmitatis, et hoc saepe faciat, et curabitur. Fructus autem arboris istius sanis et infirmis hominibus utilis et bonus est, quantumcunque ex ea comedant, quia carnes eorum crescere facit, et sanguinem eorum purgat.

CAP. XIV.---DE FICKBAUM [III, 15].

Fickbaum magis calida est quam frigida, et semper calorem habebit, et frigus non valet, et timorem designat. Accipe autem folia et corticem ipsius, et ea modice contunde, et in aqua valde coque, et tunc etiam arvinam ursi et parum minus de *augssmere*? [butyro *ed.*] et sic fac unguentum; et si in capite doles, caput tuum cum eo unge; vel si oculi tui *swerent*, tympana tua cum eo perunge et circa oculos tuos, ita tamen ne oculum interius tangat. Aut si in pectore doles, pectus unge; aut si in *lenden* [renibus *ed.*], eos cum illo unge, et melius habebis. Si autem lignum ejus in igne accenditur et si quem fumus ejus tetigerit, ipsum aliquantum laedit, ita quod illi *unmechtet*. Vel si quis baculum ex eodem ligno in manu sua portat, eum etiam eodem modo in viribus suis debilem facit, scilicet in *unmechte*. Sed et fructus ejusdem arboris homini, qui sanus in corpore est ad comedendum non valet, quoniam facit eum delectationem et tumidam mentem [mutabiles mores *ed.*] habere, et quod erit *zychern* et *gluslich*, ita quod honores appetit et quod avaritiae intendit et quod mutabiles mores habebit, ita quod in

uno statu mentis non perseverat. Sed etiam corpori hominis ad comedendum non valet, quia carnes ejus *zufloszlich* parat et quia omnibus humoribus hominis resistit, ita quod eos in malum irritat velut eorum inimicus sit . Infirmo autem qui in corpore deficit, bonus est ad comedendum, quia mente et corpore defecit, et ille eum comedat usque dum melius habeat, et postea eum devitet. Quod si sanus homo eum comedere vult, in vino aut in aceto eum prius *beysze* , ut fragilitas illius temperetur, et tunc eum comedat, sed tamen modice. Sed necesse non est ut infirmus homo eum hoc modo temperet, id est *beysze*.

CAP. XV---DE LAURO [III, 16].

Laurus calida est, et modicum sicci habet, et constantiam signat . Accipe ergo corticem et folia Lauri, et ea contunde, et succum eorum exprime, et tunc eodem succo et cum farina tritici fac *kucheln* [tortellos *ed.*], et illa tere et in pulverem redige, et deinde cum melle et aqua *honigwurz* [potum] fac, et illi de pulvere isto modicum impone et bibe, aut alium pulverem quem in vino bibis, et sic quoties volueris facies, et stomachum tuum ab omni sorde purgabit, nec eum multum vulnerat. Sed et radicem et corticem ac folia ejusdem arboris in aqua coque, et de trabe illo et hircino sepo unguentum fac, et si in capite doles, aut in pectore, aut in latere, aut in dorso, aut in *lenden* [renibus *ed.*], ibi te cum eo unge et melius habebis. Et fructus ejusdem arboris valde calidus est et aliquantum aridus et ad medicamenta utilis est . Nam si quis eum crudum frequenter comederit, omnes febres ab eo

compescit. Sed qui a *gicht* et a febribus fatigatur, easdem bachas in pulverem redigat et dimidium tanti de pulvere pomi quod crescit *pinapeles* addat, vel si *pinapel* non habes, ad medietatem ejus fenigraecum pulverizatum commisceat, et sic in vino calefaciat, id est *welle*, et calidam bibat, et *gicht* et *fiber* ab eo cessabit.

Sed et oleum de eisdem bachis exprime, et ubi in corpore tuo *gicht* te fatigat, ibi cum illo te unge, et melius habebis. Si autem huic oleo tertiam partem de succo *sibenbaum* addideris, vel tertiam partem de succo buxi, oleum hoc tanto fortius erit, et cutem tuam tanto citius te ad sanandum pertransit, et ita *gicht* a te cessabit. Et si in capite doles, easdem bachas in mortario, modico vino infuso, contunde, et sic cum eodem vino verticem et frontem ac tympana capitis tui atque totum caput perunge, id est *bestriche*, et hoc facto, caput tuum tege ut incalescat, et te in lectum depone; quantumvis fortiter doleas, dolor ille cessabit. Quod si etiam in pulmone infirmaris, ita quod etiam putrescit, easdem bachas pulveriza, et pulverem istum frequenter cum pane comede, et curaberis. Et si in stomacho doles, ipsas bachas in vino coque, et idem vinum calidum bibe, et *slim* a stomacho tuo aufert, et eum purgat, et etiam *fiber* ab eo expellit. Sed et cum eadem bachae crudeae sunt, oleum ab eis exprime, et cum eis oculos tuos interius tangas, et caliginem ab eis aufert. Aut si in corde doles, ibi te cum illo unge, aut si in latere, aut si in dorso langues, ibi te cum illo unge, et melius habebis. Quod si etiam foetidum stomachum habes, ita tamen quod etiam immundam salivam eicis, cum eodem oleo et modica farinula tortellas para et eas

comede, et stomachum purgabunt, et foetidos humores exsuperant, ac rectos et bonos in te parant.

CAP. XVI.---DE OLEYBAUM [III, 17].

Oleybaum plus calida quam frigida est, et misericordiam signat . Exteriores autem corticem et folia arboris hujus in aqua coque, et tunc cum aqua et veteri arvina unguentum fac, et si quis in corde, aut in dorso, aut in latere, aut in *lenden* de *gicht* dolet, ibi eum hoc unguento unge, et cutem ejus ita pertransit velut *smaltz* novam ollam si in ea ad ignem ponitur, et melius habebit . Et cui stomachus infrigidatus est, corticem et folia ejusdem arboris in aqua coquat, et aquam illam per pannum colat, et tunc minus de *hartz* et etiam de mirra minus quam de *hartz*, sic in patella ad ignem dissolvat, id est *zulasze*, et praedicto succo addat, et sic emplastrum faciat, et in illo pannum de canapo intinguat, et illum super stomachum suum ponat, et stomachus ejus calefiet, et bonam digestionem ei parabit. Oleum autem de fructu arboris hujus ad comedendum non valet multum, quia si comeditur, nauseam provocat et alios cibos comedendo molestos facit . Sed ad plurima medicamenta valet. Nam cum oleum ejus primum paratur, ad ignem coquatur, et tunc rosae et violae ei imponantur, et sic contra diversas febres valet, et quia ad ignem coctum est, necesse non est ut amplius ad solem ponatur . Si quispiam a *gicht* fatigatur, rosas eidem oleo imponat, et ubi eum in corpore *gicht* movet, ibi se ungat et melius habebit. Sed si quis in capite aut in *lenden* dolet, vel si

alicui in corpore ejus absque casu aut absque ictu tumor per se exsurgit, tunc violas praefato oleo imponat, et ubi dolet se ungat, et si tumor est, juxta tumorem et non super tumorem ungat.

CAP. XVII.---DE DATILBAUM .

Datilbaum calida est, et humiditatem in se habet, et eadem tenax est ut livor, et beatitudinem signat. Et qui pleurisim habet, de cortice et de ligno, aut de spatulis, aut de foliis ejusdem arboris in aqua coque, et aqua expressa, idem lignum et folia ita calida capiti illius circumpone, et hoc saepe fac, et sensus suos recipiet. Et ipsa folia, dum viridia sunt, ad solem sicca, et tunc contunde, et in pulverem redige, et huic pulveri modicum lucidi salis adde, et sic eundem pulverem cum pane tuo saepe comede, et prohibebit ne interius putrescas et ne malum nec multum fleuma in te crescat. Sed si quis fructum arboris hujus coquit et ita comedit, corpori suo tantam vim fere confert quemadmodum panis, sed tamen eum faciliter *demphet* et gravat si de eo nimis comederit.

CAP. XVIII.---DE BONTZIDERBAUM [III, 18].

Bontziderbaum, scilicet in qua magna Bonczider crescit, plus calida est quam frigida, et castitatem signat . Et homo qui cotidianas febres habet, folia ejusdem arboris in vino coquat, et vinum hoc per pannum colet, et saepe bibat, et curabitur. Sed et poma ejusdem arboris comesta, *fiber* in homine compescunt.

CAP. XIX.---DE CEDRO [III, 10].

Cedrus calida est et aliquantulum sicca, et confirmationem signat . Homo autem qui spleneticus est, de ramis et de ligno ejusdem arboris, dum viride est et dum succum habet, contundat, et ad pulverem comminuat, et sic ex eo electuarium faciat cum melle cocto , et pransus modice comedat, et splen ad sanitatem recuperabitur. Et dum sanus fuerit, de electuario isto amplius non comedat.

Et qui interius in corpore infirmus est et qui interius putrescit, de eodem viridi ligno in purum vinum per noctem ponat, ut inde saporem habeat, et pransus de vino illo modice bibat, et infirmitas ac putredo quae in corpore ejus interius est purgabitur et sanabitur. Et postquam sanitatem interius senserit, amplius idem vinum non bibat; nam qui sanus est, si de hoc electuario comederet, vel si de vino isto biberet, in corpore interius velut lignum durus et rigidus fieret et vir *baumechte* (?) et sic periret, quia virtus arboris hujus est tam magna quod hominem interius laederet . Et qui a *gicht* fatigatur, fructus cedri virides comedat, et *gicht* cessabit et peribit . Vel si eundem fructum per annum

servare non poteris, ipsum fructum pulveriza, et de pulvere illo in aquam inmitte, et jejunos saepe bibe, et *gicht* cessabit.

CAP. XX.---DE CYPRESSO [III, 11].

Cypressus valde calida est et secretum Dei significat . Et qui in stomacho dolet, de ligno ejus accipiat, sive viride, sive aridum sit, et modice in vinum incidat et coquat, et sic jejunos saepe bibat, et melius habebit. Sed et qui infirmus est, vel etiam qui in toto corpore deficit, ramos cum foliis in aqua coquat, et in ipsa aqua balneum faciat, et saepe accipiat, et sanabitur, et vires suas recuperabit. Et accipe de ligno quod est in medietate ipsius arboris, quod cor arboris est, et apud te semper porta, et dyabolus tanto plus te devitat, quoniam eadem arbor, propter fortem naturam suam, quamdam prosperitatem inter caetera ligna arborum habet, quia dyabolus omnia quae virtuosa sunt dedignando fugit, quia ipse nullam virtutem habet .

Sed et si quis homo a dyabolo vel per magica irretitus est, accipe de eodem ligno quod est in medietate ejusdem arboris, et cum *nebegor* [terebro *ed.*] perfora, et tunc cum fictile vase aquam vivi fontis tolle, et eam per idem foramen funde et in illud fictile vas excipe, et cum eam jam fundis, dic: «Ego fundo te, aqua, per foramen istud, et in virtuosa virtute illa, quae Deus, ut cum fortitudine illa quae tibi adest in natura tua, tu fluas in hominem istum, qui in sensu suo irretitus est, et ut in eo destruas omnes contrarietates quae in ipso sunt, et ut eum reponas in illam rectitudinem, in qua Deus eum posuit, in

recto sensu et in recta scientia.» Et tunc aqua ista per novem dies illi ad bibendum jejuno detur, quia per dyabolum aut per phantasmata aut per magica fatigatus aut irretitus est, et melius habebit. Et etiam per novem dies ipsa eodem modo benedicatur.

CAP. XXI.---DE SYBENBAUM [III, 30].

Sybenbaum [Savina ed.] plus calida est quam frigida, et idem calor tam fortis est, quod viriditatem suam per annum servat. Et asperitatem significat. Et si vermes hominem aliquem comedant, *Sybenbaum* contunde et succum ejus exprime, huic succo modicum aceti adde, et ubicumque vermes hominem in corpore suo comedunt, ipsum succum in eadem ulcera funde, et vermes morientur, nec vivere possunt. Sed et qui in pulmone dolet, ita quod pulmo ejus venenosus est et putrescit, accipe succum de eadem Savina et ad pondus medietatis succi de pulvere liquiricii ipsi succo impone et sic in vino coque, modico de sagimine addito, et sic saepe bibat, et postquam biberit, quia amarum est, mox *honigwurtz* desuper bibat, et a pulmone venenum et putredinem aufert. et sanabitur.

CAP. XXII.---DE BUXO [III, 31].

Buxus calida est, et ita fortis est quod etiam viriditatem suam per annum tenet, et calor ejus calorem Savinae excedit. Et

etiam sicca est, et ipsa siccitas humiditatem in ea superat. Et largitatem designat. Et homo qui *uzslecht* sive *urslecht*, in corpore suo habet, corticem et folia ejus contundat, et succum eorum exprimat, et huic parum minus liquiricii addat, et in puro vino calefaciat, et ita calidum saepe bibat, et dolorem et venenum *uzslechte* extra corpus expellit ita ne corpus intret. Et mox ad praedictum succum ejusdem arboris modicum plus de baumoleo commisceat, et in isto pennam intingat, et cum illa circa *uzslechte* et circa ruse ejus se leniter ungat, et hoc saepe faciat et sanabitur. Sed tamen antequam se hoc modo ungat, semper eodem succo liquiricii addito et in vino, ut praefatum est, calefacto prius bibat, ne unctio ista exteriorem foeditatem in corpus mittat, sed ut potus iste ipsam interiorem foeditatem expellat, et sic homo ille sanabitur; nam succus ejusdem arboris sanus et fortis est, et ideo etiam lignum ejus sanum et firmum est. Et qui de eodem ligno cyphum aut pecarium parat, et illi vinum infundit, ita ut saporem de eodem ligno capiat, et sic saepe bibat, *fiber* de stomacho aufert, et oculos ejus clarificat. Sed et qui de eodem ligno oculos suos saepe tangit, tunc exinde caro ejus et caput et oculi ipsius tanto saniores fiunt. [Sed et qui etiam baculum inde parat, et illum in manu saepe portat, et etiam naribus suis saepe apponit, aut odorem ejus capiat et oculos suos cum eo tangit, caro, caput et oculi ejus tanto saniores fient. *Add. ed.*]

CAP. XXIII.---DE ABIETE [III, 32].

Abies plus calida quam frigida est, et multas vires in se habet. Et fortitudinem significat. Nam in quocumque loco lignum

abietis est, aerei spiritus illa magis odio habent et magis devitant, quam alia loca, et *zauber* [maleficia *ed.*] et magica ibi minus vigent et minus ibi praevalent quam aliis locis. Accipe autem de cortice et foliis ejusdem arboris, et etiam de ipso ligno ejus quaedam minutissima frusta incide, cum ipsa arbor viret, ita quod succum suum nondum amisit, ut in Martio et etiam in Maio est, et ad pondus medietatis istorum salviam adde, et tunc haec simul in aqua fortiter coque dum spissum fiat; et etiam butyrum, quod in Maio de bobus paratur, adde, et tunc per pannum cola, et sic unguentum fac. Et si quis in capite dolet ita *virgichtiget* est vel *hirnwudig*, vel freneticus, et de fortitudine ejus in corde deficiat, tunc eodem unguento cor ejus primum perunge, et mox, abrasis capillis illius, caput ejus eodem unguento perunge, et hoc aut secunda aut tertia die iterum fac, et caput ejus sanitatem recipiet, et ad sensus suos redibit. Sed et si quis in stomacho aut in splene dolet, illum eodem unguento propter defectum cordis ad cor primo perunge, et mox super stomachum, si in stomacho dolet, aut super splen, si in eo dolet, unguento perunge, et fortitudine sua totam cutem suam pertransibit, quod cito curabitur. Et qui in pectore *demphet* et *hustet* [tussitat *ed.*], et etiam in pulmone dolet, ita quod ei inflatur, et quod jam putrescere incipit, de ligno abietis, cum recens est et cum succus ejus adhuc in eo est, in cineres incendat, ita quod nullus alius cinis addatur, et his cineribus bis tantum bibenellae, et feniculi tantum ut bibenellae, et liquiricii tantum ut dimidia pars bibenellae, et hoc simul in bono vino coque, modico etiam melle addito, et sic per saccellum colet, et *luterdrang* [purum potum *ed.*] faciat, et sic saepe bibat, et pectus purgabit, et pulmonem sanitati restituet, et sic ille curabitur.

Sed dum cancri hominem comedunt, ille semen abietis, quod in summitate crescit, super ignito latere in pulverem redigat, et super vulnus illud ubi cancri hominem comedunt ipsum pulverem projiciat, et cancri morientur. Sed et eundem laterem, super quem semen illud pulverizatum est, cum alio ignito lapide denuo fortiter calefaciat, et eum super vulnus illud, ubi cancri comedunt ita calidum ponat, et ipsi morientur. Et si os tuum et labia ab aliqua infirmitate tument et inflantur, semen vel fructum abietis super laterem pone ad ignem calefactum, ut ab eo calidum fiat, non autem ad pulverem redigat, et ita calidum ori tuo saepe superpone, et tumor et inflatio cessabunt. Sed abies fortem calorem habet, et odor ejus humores, qui in homine sunt, extorret, ita quod in quamdam inundationem vadunt. Et homo odorem abietis non capiat, nisi aliqua quaedam pigmenta et aliae quaedam odoriferae herbae ei addantur, cujuscumque generis sint, ne humores qui in ipso sunt supra modum suum irradient, et ita retinentur et confortantur, ne velut in procellam inundationis excitentur.

CAP. XXIV.---DE TILIA [III, 34].

Tilia magnum calorem habet, et calor ille totus in radice est, et illud in ramos et in folia ascendit, et fragilitatem signat. Et homo qui in corde dolet, interiorem radicem et illud quod in medietate radicis tiliae est accipiat, et in pulverem redigat, et pulverem illum cum pane saepe comedat, et in corde melius habebit. Sed in *stirpe* (?), non autem in ramis ejusdem arboris corticem aufer usque ad album lignum, cum in aestate viridis

est, et tunc de ligno *spechen* absconde, et illud in aureum annulum perforatum pone, et super *span* [astulam *ed.*] viride vitrum, et non alium lapidem, ita tamen quod inter *span* et vitrum telam araneae aut *baumwulle* [bouvel *ed.*] ponas, ne vis ejusdem *span* vitrum pertranseat, et annulum illum in digito tuo semper porta, ita quod calor digiti tui ad illum *span* ascendat, et vis illius *span* digitum tuum et venas ejus tangat, et haec fortissima virtus contra omnes periculosissimas pestes hominis, et eas ab homine prohibet, sicut *vach* aliquod vetat ne superveniens inundatio aquarum injustum cursum faciant, etiam si istae pestes modice in homine inundentur .

Et in aestate, cum dormitum vadis, recentia folia tiliae oculis tuis superpone et totam faciem tuam cum eis tege, et oculos tuos clarificat ac puros facit. Et qui *virgichtigit* est, accipiat de terra quae circa radicem tiliae illius jacet, et eam in ignem ponas, et ignita, in asso balneo aquam desuper fundat, et sic balneet, et hoc per novem dies facias, et curabitur.

CAP. XXV---DE QUERCU. [III, 35].

Quercus frigida est, et dura et amara est, sed amen modicum in ea ad plenum valet. Et nequitiam designat. Et ipsa dura et amara, nec ulla mollities in ea esse potest. Et etiam fructus homini ad comedendum non valet, nec etiam vermiculi lignum ejus libenter comedunt. Sed si illud comedunt, cito desistunt et deficiunt . Sed tamen de fructu ejus quaedam tortuosa [virtuosa *ed.*] animalia pascuntur et

pinguia fiunt, velut porci sunt. Ad medicamentum autem nec lignum nec fructus valent.

CAP. XXVI.---DE FAGO [III, 36].

Fagus in recto temperamento et aequalis caloris et frigiditatis est et utrumque in ea bonum est. Et disciplinam significat. Et cum folia fagi jam procedere incipiunt, sed cum nondum ad plenum apparent, vade ad ipsam arborem, et ramum ejus sinistra manu apprehende, et scultellam in dextra tene, et dic: «Tuam viriditatem ideo abscido quod omnes humores hominis qui in alienam viam et injustam *gelwe* fellis vertuntur emendes, per vivens Verbum, quod hominem absque contritione ejus fecit;» et manu sinistra ramum tene, dum omnia verba haec dicis, et tunc eum in ferro quod calibs est absconde, et ramum istum id est usque anni circulum serva, et sic fac per singulos annos; et si quispiam homo in illo anno *gelsucht* habet, ex eodem ramo parva frusta absconde, et ea in vasculum pone, ac super ea modicum vini ter funde et totiens haec verba dic, et vinum super eadem frusta fundis. «Per sanctam *scincturam* sanctae incarnationis, qua Deus homo factus, abtrahe ab homine isto N. dolorem *gelsucht*,» et tunc vinum illud cum hastulis illis, quas abscidisti in patella vel in crucibulo calefac, et illi jejuno ita calidum ad bibendum per tres dies da, et curabitur, nisi Deus nolit. Sed et si quis *ridden* habet, accipe de fructu fagi, cum primum procedit, et eum in pura aqua, scilicet *springbornen*, commisce; et haec verba dic: «Per sanctam *scincturam* sanctae incarnationis qua Deus homo

factus est, tu *riddo*, vos febres, defice et deficite in frigore et in calore tuo in homine isto N.;» et tunc aquam illam da illi ad bibendum; per quinque dies eam parabis, et si aut cottidianam aut quartanam habuerit, ab eis cito liberabitur, aut Deus eum liberare non vult.

Sed et radicem fagi adde, cum super terram apparet, et superiorem corticem ejusdem radicis aufer, et ibi de ea absconde quantum una incisione capere poteris, et dic: «Per primam ostensionem qua Deus hominem vidit in radice Mambre , frange undas veneni hominis absque morte illius;» et iterum quantum capere potes secunda incisione absconde, et eadem verba dic; et simili modo tertiam incisionem in eadem radice, et ideo ter de eadem radices abscondes, ne tibi per annum deficiat, et tunc haec frustra per circulum anni serva, et sic per singulos annos facies; et cum quispiam homo in illo anno *freyszchlich*, quod est *selega*, in corpore suo habuerit, tunc de una incisione istarum hastarum modicum absconde et in vasculum pone, et de pura aqua *springbornes* modicum desuper ter funde, et haec verba totiens dic: «Per primam ostensionem, qua Deus in Jordane baptizatus est , per venenum hoc, absque morte hominis N. aufer ab eo omnem illam illusionem pestis hujus, sicut et Jesus pura vita fuit;» et aquam istam per tres dies da illi jejuno ad bibendum, et in unoquoque die quo eam bibit, illa eodem modo, ut praedictum est, parabis, et a *freischlich* liberabitur, nisi Deus prohibeat. Et si quis de foliis fagi, cum nova et recentia sunt, *mus* parat et comedit, eum non laedit; vel si quis fructum ejus comedit, ab illo non laeditur, sed pinguis inde efficitur.

CAP. XXVII.---DE ASCH [III, 37].

Asch [Fraxinus *ed.*] magis calida est quam frigida, et consilium signat . Et si quispiam aut in latere aut in aliquo alio membro suo a *gicht* fatigatur, velut omnia membra ejus fracta et *zustoszen* sint, folia *Asch* in aqua coque, et infirmum nudum et in lintheamen pone, et aqua illa effusa, eum ipsis foliis ita coctis et calidis ubicunque circumpone, et praecipue in loco illo, ubi dolet, et hoc saepe fac et melius habebit . Quod si etiam cerviseam de avena parare volueris absque *hoppen*, sed tantum cum *grusz* et plurimis foliis de *Asch* additis coque, et cervisea ista stomachum bibentis purgat, et pectus ejus leve et suave facit. [Et si caprae aliquo modo infirmantur, folia fraxini eis saepe ad comedendum dentur, et curabuntur. *Add. ed.*]

CAP. XXVIII.---DE ASPA [III, 38].

Aspa [Tremulus *ed.*] calida est, et nimietatem designat . Et cum aliquis infans in cunis jacens multotiens inter cutem et carnem sanguine perfunditur et vulneratur, ita quod inde valde dolet, accipe nova et recentia folia *Aspen*, et ea super simplicem pannum lineum pone, et sic eundem infantem ipsis foliis et eidem panno involve, ac eum ad dormiendum colloca, et vestibus tege, ut sudorem emittat et virtus foliorum istorum extrahit, et sanabitur. Sed et si quis *virgichtigit* est, aut si quis frigidum stomachum habet, corticem ejusdem arboris, cum viridis est accipiat, et lignum ejus exterius usque ad interius cor ejus, et non ipsum quod dicitur cor arboris, et in minuta

frusta inscidat, et in aqua coquat, et tunc eamdem aquam cum ipsis lignis in dolium fundat, et in eis balneet, et hoc saepe faciat, et *gicht* ab eo cessabit, et etiam frigidus stomachus ejus calidus erit, et sic uterque melius habebit . In Maio quoque accipe corticem ejusdem arboris, et exterius lignum ejus usque ad cor, et haec in minuta frusta inscide, et in mortario contunde, et succum ab eis exprime, et ipsum succum aliis unguentis, quae paras, adde, et tanto plus valent , contra omnes pestes quae hominem fatigant in capite, et in dorso, et in *lenden*, in stomacho ac incaeteris membris ejus, et tanto plus malos humores compescunt.

CAP. XXIX.---DE ARLA [III, 39].

Arla [*Alnus ed.*] frigida est magis quam calida. Et inutilitatem significat, nec ad medicamenta multum prodest . Sed si quis in cute sua modicum ulcerosus est, nova et recentia folia ejusdem arboris ipsis ulceribus superponat, et interim lenius habebit.

CAP. XXX.---DE AHORN [III, 40].

Ahorn [*Platanus ed.*] frigida est, et etiam sicca est, et quaeque exterrita signat . Et qui cottidianas et diuturnas febres habet, ramos arboris hujus cum foliis in aqua coquat, et ita cum aqua illa saepe balneet, et mox cum de balneo exierit, subteriore

corticem ejus contundat et succum exprimat, et in purum vinum fundat, et ita frigidum post praefatum balneum bibat, et hoc saepe faciat, et diuturnae febres in eo cessabunt, atque foeditates et tempestates ipsarum in eo evanescent. Et si quis in aliquo membrorum suorum a *gicht* fatigatur, de ligno ejusdem arboris accipiat et ad ignem valde calefaciat, et ita calidum super locum ubi dolet, ponat, et *gicht* fugabitur. Vel si idem lignum ibi integrum pati non poterit, tunc de eodem ligno calefacto scobat, et super locum, ubi dolet, ponat, et ligamine desuper constringat, et melius habebit. Sed et si alicui nares suae aliqua infirmitate inflantur, id est *erblasent*, illam terram, quae circa radices hujus arboris est, valde calefaciat, et super nares suas ad noctem ponat, et ligamine eam ibi constringat, et ita per parvam horam jaceat, et hoc saepe faciat, et inflatio illa evanescet, et melius habebit.

CAP. XXXI.---DE YBENBAUM [III, 41].

Ybenbaum [*Taxus ed.*] plus frigida est quam calida, et etiam sicca est. Et laetitiam signat. Et lignum ejus, cum ad ignem incenditur, nec *damph* [*humor ed.*], nec fumus, qui ex eo egrediuntur, aliquem laedunt. Nam si aliquis in naribus suis et in pectore suo de malis humoribus *gebreche* habet, fumum ejusdem ligni in nares et in os suum excipiat, et sic illi mali humores leniter et suaviter solventur, et absque periculo corporis sui evanescent. Sed et si quis de eodem ligno baculum paraverit et eum in manibus suis portat, bonum et utile est illi ad prosperitatem et sanitatem corporis sui.

CAP. XXXII.---DE BIRCKA [III, 42].

Bircka [Vibex *ed.*] magis calida est quam frigida, et felicitatem signat . Sed si in corpore alicujus hominis cutis ejus rubescere et *bulechte* esse [vel intumescences pustulas habere *ed.*] incepit, unde ibi tumor insurgere aut vermes ebullire velint , accipiat coppini, id est *uszproszten*, ejusdem arboris, et eos ad solem vel ad ignem calefaciat, et eos ita calidos loco ubi dolet superponat, et panno constringat, et hoc saepe faciat, et tumor ille cessabit.

CAP. XXXIII.---DE FORNHAFF .

Fornhaff plus calida est quam frigida et humida, sic et moerorem signat, nec felicitatem in natura sua habet. Sed succus ejus ad unguenta et collyria multum valet, ita ut si quis unguenta parat de succo ramusculorum ejus, ipsis unguentis adde, et fortiora et meliora fiunt; vel si quis collyria facit, eis de eodem succo modicum addat, et oculos in lumine ardere facit et clarius videre; simpliciter autem et singulariter ad nulla medicamenta per se valet, quia succus ejus per se nimis fortis esset, nisi cum aliis condimentis temperaretur. Sed tamen si pestilentia, id est *schelmo*, pecora vexat et occidit, recentes ramos ejusdem arboris ante ipsa pecora pone, ut odorem eorum capiant; ubi eadem arbores nascuntur, illuc ipsa pecora duci facito, et odor earum per nares ipsorum transeat, et abinde inciperent *husten* et eicere putredines, quae

in naribus et in capitibus eorum sunt, et ita pestis quae ea vexat evanescet. Sed tamen cavendum est ne eadem pecora quidquam de arboribus illis gustent, ne inde laedantur et doleant.

CAP. XXXIV.---DE SPYNELBAUM [III, 43].

Spinelbaum magis frigida est quam calida, et largitatem signat, et quamdam felicitatem in natura sua habet . Et homo, qui hydropicum morbum habet, corticem ejusdem arboris abjiciat et lignum ejus, quod interius est, in igne incendat, et inde cineres faciat, nullis aliis cineribus additis, et easdem cineres in pannum ligatas in purum et bonum vinum pone, scilicet a mane usque ad mediam diem, et sic saepe jejunos bibat, et morbum illum in eo *swaendet* [consumit *ed.*]. Sed qui in splene dolet, de fructu qui in eadem arbore crescit, in puro vino coquat, et per pannum colet, et pransus saepe bibat, et splen ejus sanabitur. Et quem vermes in ventre comedunt, et qui *stechen* in ventre patitur, eundem potum saepe bibat, et melius habebit.

CAP. XXXV.---DE HAGENBUCHA [III, 44].

Hagenbucha plus frigida est quam calida, et quamdam prosperitatem in natura ostendit . Accipe autem ramusculos ejus cum foliis, cum virides sunt, et eos in lacte vaccarum aut ovium, et non in lacte caprarum, coque, et tunc ejusdem

ramusculis et foliis abjectis, lac idem cum farina aut cum ovis para, ut comedi possit; et sic mulieres illae, in quibus conceptus perire solet, quae tamen steriles non sunt, sed fecundae, id lac hoc modo paratum saepe comedant, et eis ad fecunditatem et ut conceptum retineant multum prodest. Sed et de ramusculis ejusdem arboris cum foliis in aqua coque, et sic balneum fac, et illum qui amens, id est *hirnwutig*, est, impone, et abrasis capillis ejus, lineum pannum in eadem intinguat, et ipso panno sic madefacto et calido caput ejus in eodem balneo assidue calefac; et postquam balneum exierit, eum in lectum depone, et tunc de fructu ejusdem arboris in aqua coque, et aqua effusa, eundem fructum coctum et calidum super caput illius pone, et panno simul constringe ut ita obdormiat, et hoc saepe faciat, et melius habebit, et sensus suos recipiet. Et si quis malas maculas in corpore suo habuerit, de ligno ejus, scilicet *span* [hastulam *ed.*], sub cortice ejus absceide et ad ignem calefac, et eisdem maculis, id est *flecken* ita calidum superpone, et evanescent. Sed et homini bonum est et utile, ut de ligno ejusdem arboris apud se semper habeat. Nam *hagenbucha* et alia ligna, in quibus quaedam prosperitates ostenduntur, ut supra dictum, si in aliqua domo in igne ardent, ibi aerei spiritus et dyabolicae illusiones recedunt et dedignando fugiunt, quia ibi aliquam prosperitatem sentiunt. Et si quis homo circa noctem in silva *benachtet* aut in meridie quiescere voluerit, sub *hagenbucha* et sub umbra ejus jaceat, et dormiat, et maligni spiritus tanto minus illusiones suas et horrores circa eum parabunt. Sed et sub aliis arboribus in quorum natura aliqua prosperitas esse ostenditur, homo jacere et quiescere potest, ad devitandos dyabolicos horrores, praecipue tamen sub *hagenbucha*.

CAP. XXXVI.---DE WIDA .

Wida frigida est, et vitia designat, quia pulchra esse videtur; et hominibus minus utilis est, nisi quod in quibusdam exterioribus rebus ei famulatur, sed ad nulla medicamenta valet, nam fructus et succus ejus amarus est et ad usus hominis non valet, quia si quis eam comederet, melancoliam in ipso excitaret et augeret, et eum amarum interius faceret, et sanitatem ac laetitiam in eo minueret.

CAP. XXXVII.---DE SALEWIDA .

Salewida est ac eandem naturam habet quam *wida*, et ita ad omnia valet sicut et *wida*.

CAP. XXXVIII.---DE FOLBAUM.

Folbaum nec rectum calorem nec rectum frigus habet, et ad nullam medicinam valet, nec ad ullam utilitatem valet, nec fructus ejus; sed est velut quoddam *unkrut* absque utilitate.

CAP. XXXIX.---DE FELBAUM.

Felbaum plus frigida est quam calida, nec ad medicamenta nec ad utilitatem hominis valet. Et si aliquis homo de fructu ejus comederit, eum laedit, et sanitatem ejus minuit, quia malos humores et frigus in illo auget, propter inutilitatem quae in ipso est.

CAP. XL.---DE ERLIZBAUM. [III, 85.]

Erlizbaum [Cornus *ed.*] calida est, et calor ejus suavis est, et dulcem humiditatem in se habet . Accipe ergo de cortice et de ligno ac de foliis ejus, et in aqua coque, et sic cum eis balneum fac, et qui *virgichtigit* est, sive infans, sive juvenis, sive senex sit, in eo saepe balneet, et eisdem balneis se circumponat, et hoc in aestate faciat, cum ipsa arbor viridis est, et infantem et juvenem optime ad sanitatem juvabit, seni autem satis proderit, sed tamen non tantum quantum infanti et juveni, et sic melius habebunt . Et fructus ipsius arboris comestus hominem non laedit, sed tam infirmum quam sanum stomachum purgat et confortat, homini ad sanitatem prodest .

CAP. XLI.---DE MASCEL .

Mascel inutilem et nocivum calorem habet, et etiam frigus quod habet inutile est, et lignum et succus aut folia ejus inutilia sunt ad omnes usus hominis, et nociva ad sanitatem ejus, ac periculosa ad libidinem, quia libidinem in homine excitarent. Et si homo de fructu ejus comederet, inde

infirmaretur. Sed et nec ignis nec fumus ejus ad sanitatem valet homini.

CAP. XLII.---DE MIRTELBAUM [III, 46].

Mirtelbaum plus calida est quam frigida. Et si in homine orfimae exsurgant, antequam dirumpantur, folia ejus in aqua coque, et ita calida saepe superpone, et evanescent. Quod si *orfimas* dirumpere voluerint, de ligno ejusdem arboris ad ignem calefac, et ita calidum in modum crucis eis saepe superpone, et evanescent. Sed si *orfimae* disruptae fuerint, ramusculos et folia ejus pulveriza, et ipsum pulverem eis saepe superpone, et exsiccabuntur. Et si quis cerviseam parare voluerit, folia et fructus ipsius arboris cum cervisea coquat, et sana erit, et bibentem non laedit.

CAP. XLIII. DE WACHOLDERBAUM [III, 48].

Wacholderbaum plus calida est quam frigida, et nimietatem signat. Accipe ergo fructum ejus, et in aqua coque, et ipsam aquam per pannum cola, et tunc eidem aquae mel adde et modicum aceti et liquiricii, et minus de *zengebern* quam liquiricii, sic et iterum denuo coque, et tunc in sacculum impone, et fac *luterdrang*, et tam pransus quam jejunus saepe bibe, et dolorem pectoris aut pulmonis et jecoris mitigat et minuit. Sed et ipsos ramusculos ejus virides accipe et eos in

aqua coque, et cum aqua illa balneum fac, ut assum balneum, et in eo saepe balneare, et diversas et malas febres in te minuit .

CAP. XLIV.---DE HOLDERBAUM [III, 48].

Holderbaum magis calida est quam frigida, et ad usum hominis parum valet, et etiam fructus ejus, nisi quod solummodo homini famulatur . Sed tamen qui *gelsucht* habet, assum balneum intret, et folia arboris hujus super ignitos lapides ponat, et aquam desuper fundat, et tunc etiam *zechen* ejus in purum vinum ponat, ut inde saporem capiat, et sic in eodem balneo modice bibat, et postquam idem balneum exierit, in lectum se collocet ut sudet, et hoc saepe faciat, et sanabitur.

CAP. XLV.---DE MELTZBOUM [III, 49].

Gelbaum [Meltzbaum *ed.*] magis frigida est quam calida et multam viriditatem habet. Et agonem signat, et naturae hominis contraria est, ut si homo aut de succo aut de fructu ejus aliquo modo gustaret, multas contrarietates in se faceret, ita quod etiam calorem stomachi ejus everteret, quod cibos suos aut per nauseam expueret propter frigus succi hujus, et nec ad utilitatem hominis nec pecoris valet. Nec multum ad medicamenta valet, sed tantum ad combustionem ignis . Sed

qui *orfirmas* in corpore suo habet, *coppim*, id est primum erumpentem fructum de *gelbaum* accipiat, et eas in modico vino contundat, et tertiam ejus partem de pulvere talpae in pulverem redactae, et haec omnia commisceat, et in patella coquat, et sic unguentum faciat, et cum eo *orfirmas* saepe ungat, antequam rumpantur, et evanescent. Quod si *orfirmas* diruptae fuerint, *coppim gelbaum* pulverizet, et pulverem istum in fractas *orfirmas* mittat, et siccabuntur.

CAP. XLVI.---DE HARTBROGELBAUM .

Hartbrogelbaum plus frigida est quam calida, et brevem artem designat, et ad utilitatem hominis parum valet, quia nec homo inde crescit nec confortatur nec pascitur. Nec etiam ad medicamenta prodest.

CAP. XLVII.---DE IFFA [III, 50].

Iffa aestivum calorem habet, quia nec multum calidus, nec multum frigidus est, sed temperatus. Et qui a *gicht* fatigatur, cum solo ligno ejus ignem accendat, et mox ad ignem illum se calefaciat, et *gicht* ad horam illam cessabit. Sed et qui *virgichtiget* est, quod lingua ejus in loquendo deficit, folia ejusdem arboris nova et recentia in frigida aqua pone, et illi ad bibendum da, et *gicht* in lingua ejus cessabit, et loquelam recipiet. Et qui *freischlich* in corpore suo habet, id est *selega*, eandem aquam cum eisdem foliis ita temperatam

saepe bibat, et *freyschlich* evanescet. Sed qui de solo ligno ejus ignem accendit et cum eo aquam calefacit, et in aqua illa balneum accipit, malignitatem et malam voluntatem, id est *ubelwillekeit*, ab eo aufert, benevolentiam ei tribuit, et mentem ejus laetam facit. Sed et ipsa arbor quamdam prosperitatem in natura sua habet, ita quod aerei spiritus per eam fantasmata et injurias et illusiones suas in iracundia et in multis certaminibus proficere non poterunt.

CAP. XLVIII.---DE HARBAUM [III, 51].

Harbaum aestivum calorem habet. temperatum in se, et audaciam designat. Et homo qui minutam aut magnam scabiem habet, folia ejusdem arboris cum nova porcina arvina contundat, et tunc simul in patella *smeltze* [dissolvat *ed.*], et cum ea saepe se perungat, et scabies minuetur, et sanabitur. Sed et si quis ramusculos ejus cum foliis in aqua coquat, et rutham addat, et salviae plus quam ruthae, et feniculi plus quam salviae, et per pannum colet, et bibat, saepius febres et sordium pravitates in eo purgat, et sanum facit.

CAP. XLIX.---DE SCHULBAUM.

Schulbaum frigida est, et est velut *unkrut*, nec ad medicamenta valet. Sed succus et fructus ejus inutilis est ad usum hominis. Nam si homo de semine aut de fructu ejus comederet, quasi venenum illi esset.

CAP. L DE PRUMA [III, 52].

Pruma [Mirica *ed.*] valde calida est. Et qui leprosus est Prumam in manibus terat, et succum exprimat, et succo illo ubi leprosus est saepe liniat, et lepram mitigat, et leviozem reddit, id est *seuffut*. Sed et flores ejus in butyro vaccarum coquat, et sic unguentum faciat, et saepe cum illo se ungat, et lepra minorabitur. Sed et cui oculi caligant et infirmantur flores Prymen (*sic*) tam diu inspiciat. usque dum ipsi oculi sui madidi fiant, scilicet *weszern*, et tunc etiam ipsos flores super oculos suos ponat, et ita obdormiat, et hoc saepe faciat, et oculos clarificat, et si sani sunt, bonum et sanum est, vel infirmi sunt, bonum et utile est, et sani erunt .

CAP. LI.---DE AGENBAUM .

Agenbaum nec rectum calorem nec rectum frigus habet, ut *unkrut*, ita quod nec succus nec fructus ejus ad medicamenta nec ad aliam utilitatem hominis valet.

CAP. LII.---DE HYFFA .

Hyffa valde calida est, et affectionem signat. Et qui in pulmone dolet, *hyffen* cum foliis contundat, et tunc non coctum mel eis addat, et simul coquat, et sumac saepe auferat,

id est *seyme*, et sic per pannum colet, et *luterdrang* inde faciat, et saepe bibat, et putredinem a pulmone ejus aufert, et eum purgat et sanat. Sed et qui de solo ligno ejus ignem accendit et inde cineres facit, et tunc de cineribus illis lixiviam parat, et cum ea caput suum saepe lavet, et tunc sanum et firmum erit de bono calore ipsius succi. Sed et si quis in corpore sanus est, et tantum in stomacho infirmatur, de fructu tribulorum, scilicet *hanelpeffe*, coquat, et saepe comedat, et stomachum purgat, et *slim* ab eo aufert. Qui autem toto corpore infirmatur, illi coctum non valet ad comedendum, quia eum in stomacho laederet, quia stomachus ejus in eo quasi *welk* est; sed si saepe comedere voluerit crudum et *deyck* modice comedat, et hoc ei melius est quam coctum aut quam durum et crudum manducet. Qui vero toto corpore sanus est, illum nec crudum nec coctum in commestione laedit.

CAP. LIII---DE SPINIS. [III, 54].

Spinae plus calidae quam frigidae sunt, et etiam siccae sunt, et *frebelkeit* assimilantur. Et homo qui *virgichtiget* est, ita quod sensus ejus in eo deficiunt et inde amens efficitur, quod vel quia in membris *lamet* [claudicare incipit *ed.*], virides spinas vel veteres accipiat, et ad ignem ipsas solas incendit, et tunc cum cineribus eorum de pulvere gariofileae, id est *nelchin*, et bis tantum cynamomi ut pulvis gariofiles est addat, cocto et puro melle addito, ita cum vino ut cineres isti pulverem gariofiles tercia parte excedant, et simili modo pulverem cynamomi, et sic *luterdranck* paret, et jejunus

modice bibat, pransus autem sufficienter sumat, et hoc saepe faciat, et *gicht* ab eo cessabit, ita quod sensus suos etiam recipiet, et sanitatem membrorum recuperabit, quia potus iste melior auro est. Et fructum ejus, scilicet *slehen*, cum melle *sulcze* [temperet *ed.*] et ita saepe comede, et *gicht* in te cessabit. Sed et qui in stomacho infirmatur, *slehen* in flamma ignis asset, id est *brulwe*, aut in aqua eas coquat, et saepe comedat, et sordes et *slim* a stomacho ejus aufert, et si nucleos eorum comedit, non nocebit ei. Et si cancri, et non alii vermes, hominem in corpore suo comedunt, interiores nucleos Spinarum accipiat, et in testa ad ignem exsiccet, et deinde in pulverem redigat, et pulverem illum mittat ubi cancri eum comedunt, et non alii vermes, et postea etiam paucas guttas vini desuper fundat, et sic cancri morientur.

CAP. LIV.---DE VITE [III, 55]

Vitis igneum calorem habet et humiditatem, sed ignis ille tam fortis est, quod succum ejus in alium modum saporis vertit, quam aliae arbores aut quam aliae herbae habeant. Unde etiam ille magnus ignis lignum ejus ita aridum facit, quod aliis lignis fere dissimilis est. Et vitis est lignum de terra extorsum, et magis ad similitudinem arborum. Et quia terra ante diluvium fragilis aut *melmechte* fuit, vinum non protulit; cum autem diluvio perfusa et confortata est, vinum produxit, quia terra nunc est ad terram quae ante diluvium erat, ut *grieszstein* ad terram quae nunc est.---Sed et cui caro circa dentes putrescit et cui dentes infirmi sunt, calidas cineres vitis in vinum ponat, velut lixivium facere velit, et tunc cum vino illo

dentes et carnem, quae circa dentes suos sunt, lavet, et hoc saepe faciat, et caro illa sanabitur, et dentes firmi erunt, quia si etiam dentes ejus sani sunt, lotio ista eis proderit, et pulchri fiunt. Et si quis ulcera in corpore suo habuerit aut vulnere percussus fuerit, cum puro et bono vino terciam partem baumolei addat, cum ulcus aut vulnus jam secunda aut tertia die putredinem aut nigredinem ostendit, tunc si ulcus aut vulnus magnum fuerit, praedictum oleatum vinum modice calefaciat, et ei lineum pannum intingat, et sic tincto ulcus aut vulnus *bewe*, usque dum putredo illa imminuatur. Quod si ulcus aut vulnus parum fuerit, tunc pennam praefato oleato vino ita frigido, et non calefacto, intinguat, et cum penna illa ulcus aut vulnus illud modice purget, dum putredo illa imminuatur .

CAP. LV.---DE GICHTBAUM.

Gichtbaum valde calida est, et viriditas ac succus ejus per se non valet, nisi aut aliis herbis aut aliis condimentis addatur, quia si aliis herbis aut aliis condimentis additur, tanto utiliores ad medicamenta valent et erunt. Arbores de medulla sua virescunt, sicut et homo de medulla sua, et si medulla arboris laesa fuerit, arbor detrimentum sui sentiet.

CAP. LVI.---DE FUMO .

Fumus de lignis est humiditas eorum, quia cum ligna in igne incenduntur, humiditas quae in ipsis est per fumum egreditur. Et quibusdam fumus lignorum nocivus est et hominem laedit, et oculos ejus in carne ulcerosos facit, sed tamen caliginem eis multum inducit. Nam fumus qui de quercu ascendit, pectus hominis *demphet*, et eum interius aridum facit; fumus autem de fago hominem non tantum laedit, quantum de quercu, quamvis fumus ille nocivus sit. Fumus quoque de *espen* carnem circa oculos hominis stringit et caput dolere facit.

CAP. LVII. DE MOSE .

Cum arbores senescunt, quod interiorem viriditatem amittere incipiunt; aut si juvenes sunt, sed tamen aliquo fortuito casu interius debilitantur, viriditatem et sanitatem, quam interius habere deberent, ad corticem exterius dimittunt, et ita *mose* in corticibus crescunt, quia interiorem viriditatem non habent. Et quidem *mose* quod in quibusdam arboribus crescit, medicinam in se habet, et quoddam scilicet hujusmodi quod in putri is lignis crescit, fere nullam vim medicinae habet, quia putredo, quae in foetidis humoribus tectorum ac putridorum lignorum ac lapidum est, erumpunt et in *mose* crescit, ac ideo fere utilitate caret. Sed et si quis homo de *gicht* in aliquo membro suo fatigatur, *mose* quod aut in piro, aut in *affaldra*, aut in fago nascitur, accipiat, et illi secundum tertiam partem ejus interaddat, et simul in aqua modice coquat, et tunc eadem aqua expressa, ita calidum supra membrum in quo *gicht* fuerit ponat, et hoc saepe faciat,

et *gicht* in eo cessabit. Sed etiam cum aliquis ardorem de *ridden* patitur, si *mose* tectorum aut putridorum lignorum super se ponit, interim aliquantum patitur, breviter ardorem illum in se sentiet, sed tamen ideo de febre illa, scilicet *ridden*, non curabitur.

CAP. LVIII.---DE UNGUENTO HILARH .

Unguentum quod Hilarius Aegyptius ostendit contra dolorem utriusque lateris, quocumque modo ibi doleat, et contra dolorem pectoris, et contra *gicht*. Accipe folia persici, et ad pondus ejus sysemeram, et ad tertiam partem sysemerae accipe basiliam, et secundum pondus basiliae accipe plantaginem, et hoc in aqua modice coque, et tunc easdem herbas cum ipsa aqua per pannum fortiter torquendo cola; postea laurinum oleum accipe, et bis tantum cervini sepi, et ad ejus tertiam partem veterem arvinam, et haec omnia cum praedicta aqua modicum in patella *sweysze* et tunc infrigidari permitte, et sic unguentum fac, et tunc cum illo eum qui in quolibet latere dolet perunge, aut circa pectus dolens, aut ubi *gicht* in homine fuerit, ibi cum illo saepe perunge, et melius habebit.

CAP. LIX.---DE SYSEMERA .

De eo quod dicitur sysemera. Cum sol in vere ad aestatem surgit et cum ad hyemen inclinatur, aer *seyger* est, ut vinum,

et quamdam albuginem dimittit. De illa ergo sysemera collige quantum potueris, et cui *wisza* aut *herbrado* in oculo jam crescit, super eundem oculum saepe liga, et curabitur. Et ubi vermes carnem hominis comedunt, vel comedere incipiunt, ibi de eadem albugine aeris desuper pone, et vermes ulterius non procedunt, sed moriuntur.

CAP. LX.---CONTRA SCROPHULAS.

Contra *orfimas*, quae nondum disruptae sunt, accipe stercus aliquantulum siccum et durum, quod per egestionem ab homine egreditur, qui sanus et fortis est, sive masculus, sive femina sit, et super lineum pannum illinies, et super *orfimas* ponas, et tunc super eundem paniculum lineum ligamen hircino sepo inuncto liga, et sic per tres dies aut per duas et totidem noctes constrictum habeas, et tunc iterum humano stercore renova, et sic saepe fac, et *orfimae* evanescent. Sed et siccum sanguinem hyrundinis vel siccum jecor vulturis super *orfimas* saepe pone, et evanescent.

CAP. LXI.---DE PALMA .

Palma calida est et humida. Homo autem qui pleurisim habet, de cortice, et de ligno, et de foliis ejusdem arboris contundat, et succum exprimat, et in calido vino saepe bibat et curabitur.

Sed et fructum ejusdem arboris saepe comedat, et pleurissim in ipso compescit.

Qui autem freneticus est, de ligno et foliis ejus in aqua coquat, et ita calida capiti suo circumponat, et hoc saepe faciat, et sensus suos recipiet.

Sed si quis fructum arboris hujus coquit, et ita comedit, corpori suo fere tantam vim confert quemadmodum panis; sed eum in pectore facile gravat.

CAP. LXII.---DE PICEA .

Picea calida est, et humida. Et si pestilentia pecora vexat et occidit, recentes rami ante ipsa ponantur, ut odorem eorum capiant, vel pecora sub easdem arbores ducantur, et incipient tussitare et ejicere putredines. Sed tamen cavendum est ne quicquam de arbore ista gustent, ne inde laedantur.

CAP. LXIII.---DE TRIBULO .

Tribulus valde calidus est. Et qui de solis cineribus ligni ejus lixivam parat, et cum illa caput suum lavet; si sanum est, sanius et firmitus erit. Et qui in corpore sanus est, et tantum in stomacho infirmatur, de fructu tribulorum coquat, et saepe comedat, et stomachum illius purgabit. Qui autem toto corpore infirmatur, fructus iste ad comedendum non valet.

EXPLICIT LIBER III DE ARBORIBUS

INCIPIT TERTIUS (QUARTUS) LIBER. DE LAPIDIBUS PRAEFATIO.

Omnis lapis ignem et humiditatem in se habet. Sed dyabolus pretiosos lapides abhorret et odit et dedignatur, quia reminiscitur, quod decor eorum in ipsis apparuit, antequam de gloria sibi a Deo data corrueret, et quia etiam quidam pretiosi lapides ab igne gignuntur, in quo ipse poenas suas habet. Nam per voluntatem Dei per ignem victus est et in ignem corrui, sicut etiam per ignem Spiritus sancti vincitur, cum homines per primam inspirationem sancti Spiritus de faucibus ejus eruuntur. In parte autem Orientis et in partibus illis, ubi nimius ardor solis est, pretiosi lapides et gemmae oriuntur. Nam montes, qui in plagis illis sunt, ab ardore solis magnum ardorem habent velut ignis; sed et flumina quae in eisdem partibus fluunt nimio ardore solis semper fervent; unde cum interdum inundatio fluviorum illorum eruperit et ad eosdem arduos montes crescendo ascenderit, cum ipsi montes ab ardore solis arduos, a fluminibus illis tacti, in aliquibus locis, ubi aqua ignem tangit, aut quam spumam emittunt, id est *singelent*, velut ignitum ferrum seu ignitus lapis facit, si aqua super eum fundatur, et ita in loco illo eadem spuma velut *glitten* haeret, et aut per tres aut per quatuor dies in

lapidem durescit. Sed cum inde inundatio aquarum illarum cessaverit, ita quod aquae illae iterum ad alveum suum revertuntur, spumae illae, quae in diversis locis montibus illis adhaeserunt, ardore solis, secundum diversas horas diei et secundum temperiem earundem horarum, exsiccantur: unde etiam secundum temperiem earum horarum diei, colores suos et vires suas accipiunt, et ex siccitate in pretiosos lapides indurati, de locis suis plurimis velut squamae solvuntur et in arenam cadunt. Sed cum deinde iterum inundatio fluviorum illorum excreverit, flumina illa multos de lapidibus illis extollunt et ad alias provincias ducunt, ubi postmodum ab hominibus reperiuntur. Praefati autem montes tot et tantis gemmis sibi hoc modo innatis, velut quaedam lux diei ibi elucent. Et sic pretiosi lapides ab igne et ab aqua gignuntur; unde etiam ignem et humiditatem in se habent, et etiam multas vires et multos effectus operum tenent, ita quod plurimae operationes cum eis fieri possunt, ista tamen opera quae bona et honesta, et utilia homini sunt, non autem opera seductionum, fornicationum, adulteriorum, inimicitiarum, homicidiorum, et similium, quae ad vitia tendunt et quae homini contraria sunt, quoniam natura eorundem pretiosorum lapidum quaeque honesta et utilia quaerit, et prava et mala hominum respuit, quemadmodum virtutes vitia abjiciunt, et ut vitia cum virtutibus operari non possunt. Alii autem lapides sunt, qui de eisdem montibus et de eadem praedicta natura non nascuntur, sed de aliis quibusdam et inutilibus rebus oriuntur, et per quos bona et mala ex natura eorum, permissione Dei, fieri possunt. Nam Deus primum angelum quasi pretiosis lapidibus decoraverat, quos idem Lucifer in speculo Divinitatis splendere videns, et inde scientiam accepit, et in eis cognovit quod Deus multa mirabilia facere

voluit tunc mens ejus elevata est, quia decor lapidum qui in ipso erat in Deo fulgebat, putans quod ipse aequalia et plura Deo posset, et ideo splendor ejus extinctus est. Sed sicut Deus Adam in meliorem partem recuperavit, sic Deus nec decorem nec virtutem pretiosorum lapidum istorum perire dimisit, sed voluit ut in terra essent in honore et benedictione, et ad medicinam.

CAPITULA.

Smaragdus
Jacinctus
Onichinus
Berillus
Cardonix (sic)
Saphirus
Sardius
Topazius
Crisolitus
Jaspis
Prasius
Calcedonius
Crisopassus
Carbunculus
Ametistus

Achates

Adamas

Magnes

Ligurius

Cristallus

Margarite

Berlen

Cornelion

Alabastrum

Calx

De caeteris lapidibus, ut marmor, *gryeszstein*, *calgstein*, *duckstein*,
wacken, et de similibus

INCIPIT LIBER QUARTUS.

CAP. I.---DE SMARAGDO.

Smaragdus in mane diei crescit et in ortu solis, cum sol in circulo suo potenter positus est ad peragendum iter suum, et tunc viriditas terrae et gramina maxime vigent, quia aer tunc adhuc frigidus est et sol jam calidus; et tunc herbae viriditatem tam fortiter sugunt, ut agnus qui lac sugit, ita quod aestus diei vix ad hoc sufficit ut viriditatem diei illius coquat et nutriat quatenus fertiles fiat ad producendum fructus. Et ideo

smaragdus fortis est contra omnes debilitates et infirmitates hominis, quia sol eum parat et quia omnis materia ejus de viriditate aeris est. Unde qui in corde, aut in stomacho, aut in latere dolet, smaragdum apud se habeat, ut caro corporis sui ab illo incalescat, et melius habebit. Sed si pestes illae in eo ita inundent quod a procella sua se continere non possunt, tunc homo ille smaragdum mox in os suum ponat, ut de saliva ejus madidus fiat et ita, ut ipsam salivam de lapide illo calefactam, et corpus suum saepe inducat et emittat, et repentinae inundationes pestium illarum absque dubio cessabunt. Et si quis de caduco morbo fatigatus cadit, cum ita prostratus jaceat, smaragdum in os ejus pone, et spiritus ejus reviviscit; et postquam ille surrexerit et postquam eundem lapidem ex ore suo abstulerit, eum attente aspiciat et dicat: «Sicut spiritus Domini replevit orbem terrarum, sic domum corporis mei sua gratia repleat ne ea unquam moveri possit;» et sic etiam per novem sequentes dies in mane diei faciat, et curabitur. Sed et eundem lapidem semper apud se habeat, et eum cottidie in mane diei inspiciat, et interim, dum eum inspicit, praedicta verba dicat, et sanabitur. Et qui in capite valde dolet, eum ad os suum teneat et spiramine suo calefaciat, ita ut de eodem spiramine madidus fiat, et sic madido tympana et frontem suum liniat, et deinde in os suum ponat, et ita eum per brevem horam in ore teneat et melius habebit. Et qui etiam plurimum flema et plurimam salivam in se habet, bonum vinum calefaciat, et tunc lineum pannum super vasculum aliquod ponat, et super pannum illum smaragdum, et vinum ita calidum super eundem lapidem fundat, ut ipsum vinum per pannum transeat, et hoc iterum et iterum faciat, velut ille qui lixiviam parat, et tunc cum illo vino et cum farina fabarum, et eam saepe comedat, atque idem vinum sic paratum saepe

bibat, et cerebrum illius purgat, et fleuma et salivam in eo minuit. Et si quem vermes comedunt, super ulcus lineum pannum ponat, et desuper smaragdum et super alios panniculos liget, velut ille qui cocturam operat, et hoc propterea faciat, ut idem lapis ita in caleascit, et sic per tres dies faciat, et vermes morientur.

CAP. II.---DE JACINCTO.

Jacinctus in prima hora diei ab igne oritur, cum aer mites illos calores habet; et plus aereus est quam ignitus, et ideo etiam aerem sentit et calorem suum aliquando secundum aerem habet; et tamen etiam igneus est, quia ab igne gignitur. Et homo qui caliginem in oculis patitur, aut cui oculi turbidi sunt aut *swerent*, jachant ad solem teneat, et ille statim reminiscitur quia de igne genitus est, et cito incalescit, et mox in saliva eum parum permade, et ita oculis citissime apponat, ut inde calefiat, et sic saepe faciat, et oculi clarificabuntur et sani erunt. Et si quis per fantasmata aut per magica verba *bezaubert* est, ita quod amens efficitur, accipe siligineum panem calidum, et eum in superiori crusta in modum crucis scinde, non tamen eum per totum frangens, et lapidem istum per scissuram istam deorsum trahe et dic: «Deus, qui omnem pretiositatem lapidum de dyabolo abjecit, cum praeceptum ejus transgressus est, de te, N., omnia fantasmata et omnia magica verba abjiciat, et de te dolorem amentiae hujus absolvat.» Et iterum eundem lapidem per calidum panem illum transversum trahens, dic: «Sicut splendor quem dyabolus in se habuit propter

transgressionem suam ab eo ablatum est, sic etiam haec amentia quae N. per diversas fantasias et per diversa magica fatigat, a te auferatur et a te deficiat;» et eundem panem circa scissuram illam, per quam jachant traxisti, illi qui dolet ad comedendum dabis. Quod si ille siligineum panem per debilitatem corporis comedere non poterit, tunc azymum panem calidum, id est *der brot* cum jacincto et praefatis verbis benedices, ut praedictum est, et ipsi ad comedendum tribues. Sed etiam eundem ad modum crucis per omnes calidos cibos quos ille comesturus est trahes, scilicet per carnes, per *warmuse*, et per reliquos cibos ejus, et ipsos, cum cruce in eis facis, cum praefatis verbis benedices, et hoc saepe facies, et curabitur. Sed et qui in corde dolet, cum jacincto signum crucis super cor suum faciat, et praedicta verba dicat, et melius habebit.

CAP. III.---DE ONYCHINO.

Onychinus calidus est, et circa tertiam horam diei in spissa nube crescit, cum sol valde ardet, et cum tamen diversae nubes super solem ascendant, ita quod sol per inundationem aquarum per eas apparere non potest; nec ipse magnum ardorem ignis habet, sed calorem aeris tenet et radice solis oritur, atque de diversis nubibus conglutinatur. Ideo magnam virtutem contra infirmitates habet quae de aere oriuntur. Et cui oculi caligant, vel aliquo modo, scilicet de *augswern*, infirmantur, in vas aeneum vel cupreum vel in calibineum purum et bonum vinum ponat, onychinum in illud vinum ponat, et in eo aut per quindecim aut per triginta

dies *beysze*, et tunc lapidem istum auferat, et idem vinum in vase illo relinquat, et per singulas noctes eodem vino oculos suos modice tangat, et clarificabuntur, et sani erunt. Sed et qui in corde dolet aut in latere, onychinum in manibus suis vel ad cutem corporis sui calefaciat, et etiam vinum iterum ad ignem vasculo calefaciat, et tunc idem vas de igne auferat, et onychinum super fumigans vinum illud teneat, ut sudor de eo egrediens vino illi commisceatur, et deinde eum in idem vinum calidum ponat, et illud mox ita bibat, et calor cordis et lateris cessabit.

Et qui in stomacho dolet vinum cum onychino, ut praedictum est, paret, et tunc cum eodem vino et cum ovis gallinarum et farinula *suffen* faciat, et hoc saepe faciat et comedat, et stomachum ejus purgabit, et sanat. Sed et qui in splene dolet. hircinas vel juvenes ovinas carnes coquat, et coctas in vino et cum onychino, ut supradictum est, parato intinctas comedat, velut aliquis cibus in aceto intingi solet, et haec saepe faciat, et splen sanabitur, et amplius intumescet. Et qui fortes *fiber* habet, onychinum per quinque dies in acetum ponat, et tunc ablato cum eodem aceto omnes cibos suos temperet et condat, et eos ita comedat, et *fiber* cessabit et leviter evanescet, quia bonus calor onychini, calori aceti commistus, noxios humores de quibus febres oriuntur fugat. Sed et si tristitia oppressus es, eum attente inspicere, et eum etiam mox in os tuum pone, et oppressio mentis tuae cessabit. Quod si etiam *schelmo* boves infestat et occidit, aquam ad ignem in vase calefac, et de igne ablata, onychinum super eandem fumigatam aquam tene, ut sudor de eo exiens illi commisceatur, et tunc eum in aquam illam per tres dies pone, et deinde ablato, eandem aquam bobus ad potandum saepe

tribue, et pabulum eorum cum ipsa aqua asperge, atque furfures cum eadem aqua commisce, et eis ad comedendum propone, et hoc saepe fac, et melius habebunt.

CAP. IV.---DE BERYLLO.

Beryllus calidus est, et per singulos dies inter tertiam horam diei et inter mediam diem crescit de spuma aquae, cum sol ipsam fortiter incendit; et vis ejus magis de aere et de aqua est quam de igne, sed tamen aliquantulum igneus. Et si quis homo venenum jam comedit aut bibit, mox de beryllo in *queckbronen* aut in aliam aquam modice *schabe*, et statim bibat, et sic per quinque dies faciat, semel in die jejunus bibens, et venenum aut per nauseam spumabit, aut per eum in posterioribus transibit. Et qui eum apud se semper habet, et saepe in manu sua tenet, et saepe inspicit, cum aliis hominibus faciliter non certat, nec *stridig* est, sed tranquillus manet.

CAP. V.---DE SARDONICE.

Sardonix calidus est, et per singulos dies crescit, cum sexta hora jam defecit, et cum linea una nonae horae diei transiit; et tunc de puro sole foveatur, cum sol in puritate sua lucet, quia aer tunc infrigescere incipit, et ideo magis de igne quam de aere aut quam de aqua est; et validas vires in natura sua habet, et quinque sensibus hominis aliquam virtutem tribuit, et eis est quoddam remedium, quia in puritate solis nascitur, cum

nulla foetiditas in claritate solis apparet. Nam cum homo eum apud se ad nudam cutem suam ponat, et etiam ori suo saepe imponat, ita quod spiramen ejus illum tangat, eum ipsum extra emittit se, et tunc eum in se tollit, et tunc ex hoc intellectus, et scientia, et omnes sensus corporis sui confortantur, et ita ab eodem homine magna ira, et stultitia, et indisciplina auferuntur, et dyabolus propter munditiam hanc odit et fugit. Et si vir aut mulier de natura in gestu carnis fortiter ardet, tunc sardonice ad *lanchen* suos ponat, femina autem super umbilicum suum, et de libidine illa remedium habebunt. Sed et cum quilibet homo acutam *sucht* habet, et postquam de ea sudaverit melius se habendo, mox eundem lapidem in annulo imponat digito suo, et denuo in *sucht* non cadit.

CAP. VI.---DE SAPPHIRO.

Sapphirus calidus est; secundum tempus meridianum crescit, cum sol in ardore suo tam fortiter ardet quod aer aliquantum de ardore ejus obstruatur, et tunc splendor solis de nimio ardore, quem tunc habet, aerem ita transverberat, quod idem splendor tunc tam pleniter non apparet ut tunc facit cum aera aliquantum temperatus est; et ideo etiam turbidus est, et etiam magis igneus, quam aereus aut quam aquosus; et plenam charitatem sapientiae designat. Et homo qui *vell* in oculo habet, sapphirum in manu sua teneat, et eum in ipsa sive igne calefaciat, et *vell* in oculo suo cum lapide madido tangat, et sic per tres dies in mane et in nocte faciat, et *vell* minorabitur, et evanescet. Et si alicui oculi prae dolore rubent

et *seregent*, aut cui caligant, sapphirum jejunos in os suum ponat, et de saliva oris sui madidus fiat, et tunc de eadem saliva qua idem lapis madefactus est digito accipiat, et oculos suos circumliniat, ita quod etiam oculos interius tangat, et sanabuntur, et clari erunt. Sed et homo qui totus *virgichtiget* est, ita quod in capite et in reliquo corpore suo per nimiam oppressionem patientiam habere non potest, eundem lapidem in os suum ponat, et *gicht* in eo cessabit.

Homo quoque qui bonum intellectum et bonam scientiam habere desiderat, sapphirum in mane diei, cotidie cum de lecto surgit, jejunos in os suum ponat, et eum ita per brevem horam, scilicet tam diu in ore teneat dum de saliva qua ille madefactus est sufficienter in se trahat, ac eum deinde de ore suo tollat, et modicum vini teneat ad ignem et in vasculo calefaciat, atque ipsum in fumum ejusdem vini teneat, ut inde sudando madefiat, et sic lingua sua de humiditate illius linguat, ac etiam de eodem vino salivam, de qua idem lapis incaluit, in ventrem illius hominis ducit, et sic ille purum intellectum et puram scientiam habebit, et etiam stomachus ejus ex hoc sanus erit. Sed et qui stultus est, ita quod omnis scientia in eo deficit, sed tamen prudens esse vellet et prudens esse non potest, nec post maliciam respicit, nec se ad eam extendit, iste linguam sapphiro jejunos saepe ungat, quod calor et virtus cum calida humiditate salivae noxios humores qui intellectum hominis opprimunt fugant, et sic homo bonum intellectum capit. Et qui in ira valde movetur, sapphirum in os suum mox ponat, et ita exstinguetur, et ab eo cessabit. Quod si lapis iste in purissimum, scilicet *gebrant golt*, anulum, absque *blech mal* positus est, et si etiam sub eodem lapide nihil aliud est, quam aurum, tunc homo eundem

absque *blechmal*, in quem lapis iste positus est, in os suum pro medicina ponat, et ei non oberit; si autem quidquam aliud ibi est quam aurum, tunc non valet, et eum in os suum non ponat, quia diversitas ibi in annulo est.

Et si aliquis homo in maligno spiritu possessus est, alius homo faciat sapphirum in terram poni, et terram illam in corio sue, et ita ad collum illius suspende et dic: «O tu, turpissime spiritus, ab hoc homine festinanter recede, sicut in primo casu tuo gloria splendoris tui a te citissime cecidit;» et malignus ipse spiritus multum torquebitur, et ab eodem homine recedet, nisi acerrimus et nequissimus spiritus sit: et melius habebit. Quod si etiam dyabolus virum aliquem ad amorem alicujus feminae instigaverit, ita quod, absque magicis et absque invocationibus daemonum, in amorem illius insanire inceperit, et si mulieri hoc molestum fuerit, ipsa modicum vini super sapphirum ter fundat, et totiens dicat: «Ego vinum hoc in ardentibus viribus super te fundo, sicut Deus splendorem tuum, praevaricante angelo, abstraxit, ut ita amorem libidinis ardentis viri hujus de me abstrahas.» Quod si femina illa hoc facere noluerit, alius homo, cui amor ille molestus est, pro ipsa idem faciat, et viro illo, jejuno aut pranso, et aut scienti aut ignoranti, per tres dies aut plures, ad bibendum det. Sed si etiam femina in amore alicujus viri ardet, et viro hoc molestum est, ipse eadem feminae cum vino et sapphiro faciat, ut praedictum est, incensus amor ille cessabit.

CAP. VII.---DE SARDIO.

Sardius post meridiem crescit inundatione pluviarum, cum folia laubrorum arborum in autumpnali tempore destruuntur, scilicet dum sol valde calidus est et aer frigidus, et sol illum in rubedine sua fovet. Et ideo ipse de aere et de aqua purus est, et in bona temperie caloris bene temperatus, et virtute sua adversitates pestilentiae avertit. Quod si homo de pluribus pestibus et infirmitatibus in capite dolet, ita quod inde velut amens efficitur, sardium aut in pilleo, aut in panno, aut in corio super verticem ejus liget, et dicat: «Sicut Deus primum angelum in abissum dejecit, ita insaniam hanc de te N, abscidat et bonam scientiam mihi reddat,» et curabitur. Et cui auditus aliqua infirmitate obduratus est, ipsum lapidem puro vino intingat, et madidum gracili lineo panno imponat, et surdae auri infigat, et gracillimum *werck* exterius super panno illo imponat, et calor ejus in ipsam aurem intret, et hoc saepe faciat, et auditum recipiet.

Sed et qui *gelsucht* habet, simili modo in nocte cum urina et sardio, ut praefatum est, faciat, et praedicta verba dicat, et hoc per tres noctes faciat, et curabitur. Et si aliqua mulier praegnans cum dolore oppressa non poterit, sardium circa ambas *lenden* ejus *striche* et dic: «Sicut tu, lapis, jussione Dei in primo angelo fulsisti, sic tu, infans, procede fulgens homo et manens in Deo,» et statim eundem lapidem ad exitum infantis tene, scilicet ad muliebre membrum, et die: «Aperite vos, viae et porta, in apparitione illa qua Christus Deus et homo apparuit et claustra inferni aperuit, ita et tu infans ad portam istam exeas absque morte tua et absque morte matris tuae.» Et tunc etiam eundem lapidem in cingulum liga, et ipso cingulo et eodem lapide eam ita circumcinge, et curabitur.

CAP. VIII.---DE TOPAZIO.

Topazius circa nonam horam diei crescit in ardore solis, cum jam fere ante nonam horam est, quia sol de calore diei et diverso aere tunc purissimus est et calidus, atque modicum aeris et aquae in se habet, et clarus est, et illa claritudo assimilatur aquae, atque color ejus auro similior est quam *gelo*, calori et veneno, id est *virgibuisse* ac *seichmisse* resistit, nec ea patitur, sicut nec mare nec ullas pravitates in se pati potest. Nam si in pane aut in carne, aut in pisce, aut in aliquo cibo, aut in aqua, aut in vino, seu in aliquo potu venenum est, et si topazius ibi prope et praesens est, statim *swadet*, velut mare *schumet*, cum foeditas in ipso est. Et ideo cum homo comedit et bibit, topazium in digito juxta cibum et potum teneat, et eum saepe inspiciat, etsi illi in cibo aut in potu venenum est, statim sudat.

Sed et qui in oculis caligat, topazium per tres dies et noctes in purum vinum ponat, et tunc ad noctem, cum dormitum vadit, cum topazio ita madido oculos suos *bestriche*, sic quod etiam liquor ille oculos interius modice tangat, et ipso lapide ablato, vinum illud per quinque dies servare potest, et quoties deinde ad noctem oculis suis *bestrichen* vult, eundem lapidem in praefato vino intingat, et ita madido oculos, ut praefatum est, circumliniat; et hoc saepe faciat, semper vinum per quinque dies cum topazio renovando, et oculos velut optimum collyrium clarificat. Et si aliquis homo febres, id est *fiber*, habet, cum topazio inque molli pane tres modicas fossas faciat, et purum vinum in illas fundat. et si vinum illud

evanescit, aliud vinum de novo infundat, et faciem suam in eodem vino quod fossis illis infudit, velut in speculo consideret et dicat: «Ego inspicio me, quasi in speculo illo cherubin et seraphin Deum aspiciunt, ita quod has febres de me abjiciat;» et ita ille saepe faciat, et sanabitur. Et qui leprosus est, laterem valde calefaciat, et paleas, id est *spru* avenae desuper ponat ut fumigent, id est *demphe*, et topazium super fumum illum, id est *damph*, teneat, ut sudet, et sudorem illum super locum leprae *striche*; et cum hoc fecerit, baumoleum accipiat, et ei tertiam partem de succo violae commisceat, et locum leprae qui sudore topazii tinctus est cum eodem oleo ungat, et saepe faciat, et lepra illa rumpetur, et homo ille melius habebit, nisi mors ejus sit. Et qui in splene dolet, aut qui putredines interius habet, quasi in corpore suo interius putrescat, topazium in rectum *morach* (?) per quinque dies ponat, et deinde topazium auferat, et vinum illud fervere faciat, ut fumiget, et ipsum topazium super fumum illum teneat ut sudet, ita quod sudor ejus vino illi commisceatur, et tunc etiam ipsum lapidem in idem calefactum vinum per brevem horam ponat, et eum tunc auferat, atque cum vino illo aut *suffen* aut *jussal* absque sagimine paret, et illud saepe faciat, et sorbeat, et splen ejus sanabitur, et putredo ejus interior minuetur. Sed et per singulos dies in mane diei, topazium super cor tuum pone, et dic: «Deus, qui super omnia et in omnibus magnificatus est, in honore suo me non abjiciat, sed in benedictione me conservet, confirmet et constituat;» et quandiu hoc feceris, malum abhorret te. Nam a Deo fortissimus lapis topazius virtutem hanc habet quod in declinatione solis crescit, quod contumelias ab homine declinare facit.

CAP. IX.---DE CHRYSOLITHO .

Chrysolithus de ardore solis et de humiditate aeris post meridiem ad nonam horam diei crescit, et fere quasi vitalem virtutem in se habet, ita ut si jaceret circa pullum ovis aut bestiae, cum jam nascitur, de virtute ejus ita confortatur, quod jam ante tempus suum abire inciperet. Et homo qui *fiber* habet, vinum calefaciat, et chrysolithum super fumum ejusdem vini habeat, et sudor ejus vino illi commisceatur, ut vinum illud ita calidum bibat, atque eundem lapidem per modicam horam in os suum ponat, et sic saepe faciat, et melius habebit. Et qui in corde dolet, ipsum lapidem baumoleo intingat, et tunc ita oleo intinctum super locum ubi dolet *striche*, et melius habebit. Et idem lapis scientiam in homine firmat, qui eum apud se habeat, ita ut qui bonam scientiam et bonam artem habet, ipsum lapidem super cor suum ponat, et quandiu ibi jacet, scientia et bona ars in eo non deficit. Nam chrysolithus de septem horis diei quasdam virtutes habet, ut etiam in eisdem. Sed et aerei spiritus eundem lapidem aliquantulum abhorrent.

CAP. X.---DE JASPIDE .

Jaspis crescit, cum sol post nonam horam diei jam ad occasum inclinatur, et de igne solis fovetur; sed tamen magis de aere quam de aqua vel de igne, et ideo etiam diversum calorem habet, quia cum sol post nonam horam ad occasum inclinatur,

calor solis jam nube saepe varius apparet. Homo autem qui in aure surdus est, jaspidem ad os porrigat, et calido spiramine suo in eum exspiret, quatenus ex hoc calidus et humidus fiat; et mox ita in aurem proponat, et gracile *werck* super lapidem illum ponat, et ita aurem concludat, quatenus calor ejusdem lapidis in aure illa transeat; et quomodo lapis iste de viridi aere crescit, etiam varias infirmitates humorum solvit, et ita ille auditum recipiet. Et qui *nasebosz* valde habet, jaspidem ad os ponat, et calido spiramine suo eum inspiret, et calidus et humidus fiat, et ita eum in foramina narium figat, et nares manu comprimat, ut calor ejus in caput intret, et humores capitis tanto citius et lenius solvuntur, et melius habebit.

Et cui in corde aut in *lenden*, aut in alio quocunque membro hominis tempestates humorum, id est *gicht*, insurgunt, jaspidem super locum illum ponat et premat usque dum ibi incalescat, et *gicht* cessabit, quoniam bonus calor et bona virtus injuste calidos frigidos humores illos sanat et sedat. Et cum fulgura et tonitrua apparent in somnis, bonum est ut homo jaspidem apud se habeat, quia fantasiae et *gedrognuze* eum tunc fugiunt et dimittunt. Et cum mulier infantem parit, ab illa hora cumeum jam gignit, per omnes dies ejusdem *knicbeke* kindbette? jaspidem in manu sua habeat, ut (*et*) maligni aerei spiritus tanto minus eam et infantem interim nocere poterunt, quia lingua antiqui serpentis extendit se ad sudorem infantis de vulva matris egredientis; et ideo tam infanti quam matri eo tempore insidiatur. Sed et si serpens in aliquo loco flatum suum emittit, ibi jaspidem pone, et flatus illius ita debilitatur quod minus nocivus erit, et quod ibidem flare serpens desistit.

CAP. XI.---DE PRASIO.

Prasius crescit, cum sol radios suos circa vespervas a superioribus terrae subtrahit et cum ros jam appropinquat, et quod sol paulatim super lapidem praefati montis cadit et eum fortiter incendit, et ita de ardore solis et de humiditate aeris et aquae ac de viriditate roris prasius ibi nascitur. Qui ardentem *fiber* habet, prasium in modico siligineo pane *deicht* involvat, et ita involutum in panno liget, et sic per tres dies et noctes, super umbilicum suum eum ligatum habeat, et *fiber* ab eo cessabit. Sed et qui in casu aut ictu alicubi in corpore suo contritus, veterem arvinam accipiat, et ei salviam et *reynefanem* aequali pondere commisceat, et his prasium imprimat, et tunc ad solem aut ad ignem ita calefaciat, et sic omnia haec cum eodem lapide commixta ita calida super locum ubi dolet ponat, et melius habebit.

CAP. XII.---DE CALCEDONIO.

Calcedonius cum sol post vespervas jam pene subtractus est, crescit, cum etiam aer adhuc aliquantum calidus est. Et ideo ipse plus de aere quam de sole calorem trahit, et bonas vires habet. Et si lapis iste ab aliquo homine portatur, sic eum apud se habeat, ut cutem ejus tangat, ita quod etiam super aliquam venam corporis ejus positus sit, et vena illa et sanguis qui calorem et virtutem ejus recipiunt, vires illas caeteris venis et reliquo sanguini deferunt. Et sic lapis ille infirmitates ab

homine avertit, et fortissimam mentem contra iracundiam ei tribuit, ita quod tam mansuetus in moribus erit quod fere nullus homo invenire poterit unde juste in ira provocatus ipsum per injustitiam laedere valeat. Et qui constantem modum ad loquendum habere voluerit, et sapienter ea proferre quae loquitur, calcedonium in manu sua teneat, et eum spiramine suo calefaciat, ut etiam madidus inde fiat, et tunc cum lingua sua lingat, et constantius hominibus loqui poterit.

CAP. XIII.---DE CHRYSOPRASO.

Crisopassus (*sic*) illa hora crescit, cum sol se jam totum subtrahit, et tunc aer et aqua magis turbidum et *grunfar* colorem habet. Et ideo lapis iste nocturnam vim habet, cum luna de sole fortissima est, scilicet cum media est, et nondum plena est; et etiam magnas vires in temperato et aequali calore est, ita quod nimis calidus non est, sed temperatus. Et in quocunque membro hominem *gicht* fatigat, ille super nudam cutem suam crisopassum ponat, et *gicht* cessabit. Et si quis homo valde irascitur, idem lapis ad guttur illius tam diu ponatur dum incalescat, et illa verba irae proferre non poterit usque dum ira ejus quiescat. Sed in quocunque loco idem lapis est, ubi mortiferum venenum est, vires suas amittit, ita quod absque viribus velut aqua debile fit, id est *unkrefftig*, et quod calorem suum in debilitatem mittat, et ita minus nocivum erit. Homo autem caducum morbum habens crisopassum apud se semper habeat, et nocturna pestis, scilicet caducus morbus, eum minus laedet,

quia aerei spiritus circa eum irrisiōem hanc interim parare non poterunt, quin ex ore suo spumam dolens eiciat. Et si aliquis homo a dyabulo possessus est, modicum aquae super eum funde, et dic: «Ego, o aqua, super istum lapidem in virtute illa te fundo, qua Deus solem cum corrente luna fecit;» et aquam istam illi possesso ad bibendum dabis quocunque modo poteris, quoniam invitus eam bibit; et tota die illa dyabulus in eo torquebitur, et debilior in eo erit, nec vires suas tunc in eo ostendit, ut prius fecit; et sic per quinque dies fac; in quinta autem die, cum eadem aqua super ipsum modicum tortellum para, velut *der broit*, et quocunque modo poteris illi ad comedendum dabis; et si acer daemon non est, ab homine illo recedet. Et hoc modo cognoscendum est, utrum aereus, lenis an amarus daemon sit. Nam si homo libenter ridet, et si homines benevole, id est *holtselich*, videt, et si interdum dentibus frendit, id est *griszgramet*, ibi aereus spiritus lenis est. Si autem homo ille invitus loquitur et si libenter obmutescit, et si non libenter ridet, et si manibus fortiter *krymet*, et spumas ex ore eicit, ille amarus et acer daemon est, et ad amarum daemonem illum expellendum lapis iste non multum prodest, quia daemon ille amarus et acer, sed tamen eum in homine illo torquet, et eum debilem reddit. Et iste alio modo expellendus erit, cum Deus voluerit.

CAP. XIV.---DE CARBUNCULO.

Carbunculus in eclipsi lunae crescit. Nam cum jam in taedio est, velut deficere velit, quia interdum se deficere ostendit, cum divina iussione aut famem, aut pestilentiam, aut

mutationes regnorum fieri ostendat, et tunc sol omnes vires suas in firmamentum mergit, et lunam calore suo fovet et eam igne suo suscitatur et erigit, et eam iterum splendere facit, quae linguam suam in os alterius ponit, ut illam a morte exsuscitet quae jam mortua est; et tunc in illa hora carbunculus nascitur; et ideo de igne solis in incremento lunae, splendorem habet, ita quod magis in nocte quam in die lucet, et ita crescit usque dum calor solis eum eicit. Et quia eclipsis lunae raro est, lapis iste etiam rarus est, et virtus ejus rara est, et timenda ita, quod multo timore et sollicitudine exercenda est. Nam si *sucht*, aut *riddo*, quae *fiber*, aut *gicht*, aut alia quaelibet infirmitas hominem invaserit, in mutatione humorum ejus, carbunculum circa mediam noctem, quia virtus ejus tunc praecipue viget, super umbilicum dolentis pone, ut non diutius super umbilicum ejus dimittas quam homo ille aliquantulum ab eo calefactum senserit, et eum mox auferas, quoniam virtus ejus tunc hominem illum et omnia viscera ejus pertransivit plus quam ulla medicina ullorum unguentorum facere posset. Nam statim ut homo ille vel modicam motionem in corpore suo senserit, carbunculum ab eo auferes, quia si eum super umbilicum ejus tunc diutius jacere permiseris, virtus ejus totum corpus illius pertransit, ita quod arescet. Et sic lapis iste quaslibet pestes ab homine depellit et compescit. Et si quis in capite dolet, carbunculum super verticem suum per brevem horam ponat, scilicet tam diu quod caro ejus ab illo ibi incalescat, et statim auferat, quoniam virtus ejusdem lapidis caput illius citius et plus pertransivit, quam pretiosissimum unguentum, vel quam balsamum faciat, et sic in capite melius habebit. Sed et si eundem lapidem ad vestes seu ad alias quaslibet res ponis, diu durare possunt, et difficiliter putrescunt. Et in quocunque

loco carbunculus est, ibi aeri spiritus fantasmata sua ad plenum perficere non possunt, quia eum fugiunt et ab eo declinant.

CAP. XV.---DE AMETHYSTO .

Amethystus crescit cum sol circulum suum ostendit quasi coronatus sit, et hoc facit cum aliquam mutationem in vestimento Domini, scilicet in Ecclesia, fieri praesignat. Et cum crescit ut *filius*, et ideo multi sunt. Et calidus et igneus est, et aliquantum aereus est, quia tempore illo cum sol circulum suum ostendit, ut praefatum est, aer aliquantum tepidus est. Homo autem qui maculas in facie sua habet, amethystum saliva sua madidum faciat, et ita madido maculas *bestriche*; et etiam ad ignem aquam calefaciat, et eundem lapidem super ipsam aquam teneat, et sudor de eo egrediens aqua illi commisceatur, et tunc eum etiam in ipsam aquam ponat, atque cum eadem aqua faciem suam lavet, et hoc saepe faciat, et lenem cutem ac pulchrum colorem in facie habebit. Sed si homo recente tumore alicubi in corpore suo intumuit, eundem lapidem saliva sua madidum faciat, et ita madido loco tumoris ubique tangat, et tumor ille minorabitur et evanescet. Et ubi aranea hominem in corpore suo fixerit, ipsum lapidem super fixuram *striche*, et curabitur. Sed et serpens et vipera, id est *nater*, eundem lapidem fugiunt, et locum devitant, ubi eum esse sciunt.

CAP. XVI.---DE ACHATE.

Achates de quadam arena aquae nascitur, ab oriente usque ad meridiem extenditur, et calidus et igneus est. Sed tamen maiorem vim de aere et de aqua habet quam de igne. Nam cum aqua illa minorabitur ubi ita arena sine aqua apparet, tunc quaedam pars ejusdem arenae de ardore solis et de puritate aeris perfunditur, ita quod in lapidem fulgescit. Sed cum deinde inundatio aquarum excreverit, ipsum lapidem de arena tollit et ad alias terras ducit. Et si aranea aut alius vermis venenum suum super hominem fudit, ita tamen, quod in corpus illius non intrat, achatem ad solem aut super ignitum laterem fortiter calefaciat, et ita calidum super locum doloris ponat, et ipse lapis venenum illud aufert; et deinde iterum de eodem modo calefaciat, atque eum super fumum calidae aquae teneat, ut sudor ejus aquae illi commisceatur, et tunc eum in aquam illam per brevem horam ponat, et tunc lineum pannum ipsi aquae intingat, atque locum corporis sui ubi fixura araneae est aut ubi aliud venenum desuper fusum est, cum eodem panno *berre*, et curabitur.

Et si quis homo lapidem istum secum portat, eum ad nudam cutem suam ponat ut ita incalescat, et natura ejus hominem illum idoneum facit et sensatum, atque prudentem in sermone, quia de igne et de aere atque de aqua nascitur. Nam sicut aliqua mala herba quae ad cutem hominis ponitur ibi interdum pustulam aut ulcus exsurgere facit, sic etiam quidam pretiosi lapides, ad cutem hominis positi, eum sanum et sensatum sua virtute faciunt. Et homo qui caducum morbum habet et qui lunaticus est, achatem ad cutem suam positum semper habeat, et deinde melius habebit. Nam homines cum infirmitatibus

istis multoties nascuntur, etiam de superfluitate malorum humorum et pestium eas sibi attrahunt. Et qui caducum morbum habet, achatem per tres dies in aqua ponat, cum jam luna plena est, et in quarta die eum auferat, et aquam illam modice coquat, ita ut non ferveat, et eam sic servet atque cum ea coquat omnes cibos quos interim comedit, dum luna tota decrescat; ac quidquam interim biberit, sive vinum, sive aquam, sic achatem imponat ei, et sic bibat, et sic per decem menses faciat, et curabitur, nisi Deus non velit. Sed et qui lunaticus est, ante triduum cum tempus insaniae suae instare cognoverit, eundem lapidem per tres dies in aqua ponat, et in quarta die eum auferat, et tunc aquam illam modice calefaciat, atque omnes cibos, quos interim comedit, dum in amentia est, cum ea coquat, ac eum in omnem potum suum interim ponat, et desuper bibat, et sic per quinque menses faciat, et sensum suum et sanitatem recipiet, nisi Deus prohibeat. Nam cum per virtutem ejusdem lapidis modice calefacta aqua suscitatus, ne per fervorem illius infirmetur, cibi ejusdem hominis cum ipsa aqua condiantur, et potus illius eodem modo, ut praefatum est, et ita per virtutem eorundem temperamentorum, et in virtute Dei, humores, qui insaniam illi inferunt, sedantur. Sed et per singulas noctes, antequam homo in lectum suum se colloget, achatem in aperto per longitudinem domus suae ferat et deinde per latitudinem ejusdem domus, in modum crucis, et fures per voluntates suas exercere et proficere minus praevallebunt, et in furando minus habebunt.

CAP. XVII.---DE ADAMANTE .

Adamas calidus est, de quibusdam montibus meridianae plagae nascitur qui sunt quasi *legechte* [leymechte?] et velut quaedam cristallus *glasechte*, et ex eadem *ley*m quoddam *gedosze* quasi cor aliquando oritur magnae fortitudinis. Et quia forte et durum est, antequam magnum fiat, ipsa *ley*m ejusdem montis circa positum scinditur, et ita velut in aquam cadit in modum et ad magnitudinem *krisolo*, sed postea in eodem loco ejusdem *ley*m debilior priori est. Et cum deinde aliqua inundatio fluviorum excreverit, illum lapidem ad alias provincias educit. Et quidam homines sunt, qui ex natura sua et per diabolicam malitiosi sunt, et ob hoc libenter tacent, sed cum loquuntur, et acrem visum habent, ac interdum mentem suam fere excedunt, velut insania ducantur, et iterum cito ad se redeunt; isti saepe vel semper adamantem in os suum ponant, et virtus ejus talis et tam fortis est, ut malignitatem et malum hoc quod in eis est exstinguat. Sed et qui freneticus est, et mendax, et iracundus, et ipsum lapidem in ore suo semper teneat, et vi ejus haec mala ab ipso avertuntur. Et qui jejunare non potest, eundem lapidem in os suum ponat, et esuriem ei minuit, ita quod tanto diutius jejunare poterit.

Et qui *virgichtiget* est, vel apoplexiam habet, id est hanc pestem, quae medietatem corporis apprehendit, ita quod se movere non potest, adamantem per totam diem unam in vinum aut in aquam ponat, et desuper bibat, et *gicht* ab eo cessabit, etiam si tam valida est ita quod membra illius dirumpere minantur, et etiam apoplexia minuetur. Sed et qui *gelsucht* habet, eundem lapidem in vinum aut in aquam ponat, et desuper bibat, et curabitur. Sed adamas tantae

duritiae est quod nulla duritia eum vincere potest, et ideo ipse ferrum impetit et fodit; unde cum nec ferrum nec calybs duritiam ejus incidere poterunt, calybem ita corroborat quod nec cedit nec frangitur antequam illum incidat. Et dyabulus eidem lapillo inimicatur, quia fortitudini resistit, ideo tam in nocte quam in die dyabulus eum dedignatur.

CAP. XVIII.---DE MAGNETE.

Magnes calidus est et de spuma quorundam venenosorum vermium nascitur qui in quadam arena et in quadam aqua habitant, sed tamen magis in arena quam in aqua. Nam quidam venenosus vermis est, velut *snecko*, circa quamdam aquam, et in aqua manens, qui aliquando spumam suam in quemdam locum cujusdam terrae emittit, et qua ferrum conflari solet. Quod dum alius quidam venenosus vermis viderit, qui etiam circa aquam ipsam et in ipsa aqua manet, et qui de terra illa pascitur de qua ferrum paratur, ad spumam illam ardentem currit, et venenum suum, scilicet nigrum ad eandem spumam fundit, et venenum hoc spumam illam fortitudine sua pertransit, ita quod in lapidem durescit, et ideo magnes ferrugineum colorem habet, et ferrum naturaliter post se trahit, quia de veneno illo coagulatur, quod de terra illa nutritur de qua ferrum paratur. Sed aqua illa juxta quam idem lapis jacet, frequenti inundatione sua desuper inundans, maximum venenum quod in eo est attenuat et minuit. Et si homo furit, aut si aliquo modo fantasiae *virgogelecht* est, magnetem saliva sua *bestriche*, et verticem furentis ipso lapide ita

madido *bestriche*, atque frontem ejus in transversum, et dic: «Tu furens malum cede in virtute illa qua Deus virtutem de coelo ruentis dyabuli in bonitate hominis mutavit;» et ille sensus suos recipiet. Nam utilis et inutilis ignis ejusdem lapidis, quia ignis, quem de ferruginea terra habet, utilis est; ignis autem quem de veneno vermium habet, inutilis est. Cum salubri et calida humiditate salivae hominis suscitatur, noxios humores qui intellectum hominis evertunt .

CAP. XIX.---DE LIGURIO .

Ligurius calidus est. De quadam urina et non de omni urina lincis nascitur. Nam lincis non est lascivum nec libidinosum, nec immundum animal, sed uno modo temperatum. Et virtus ejus tam fortis est, quod etiam lapides penetrat, unde etiam acutum visum habet, nec facile in oculis caligat. Et de urina ejus lapis iste non semper nascitur, sed tunc cum sol valde ardet et cum aura levis est et blanda et bene temperata. Nam animal hoc tunc aliquando propter calorem et puritatem solis et propter suavitatem pulchrae aerae laetatur, et tunc cum urinam emittere vult, pede in terram fodit, et in fossam illam urinam emittit, et sic de ardore solis ligurius coagulatur et crescit. De puritate enim solis et blanda aera quae animal istud tangendo perfulsit et de laetitia animi ejus, et de magna vi quam habet urina in eo calet, et cum ita emittitur, in lapidem istum coagulatur, ita quod coagulatio ista pulchri lapidis in terra fit qui est tenerior lapidibus aliis. Et homo qui in stomacho valde dolet, ligurium aut in vinum, aut in cerviseam, aut in aquam per brevem horam ponat et tunc auferat, et

liquor ille viribus lapidis hujus perfunditur, ita quod inde vires accipit; et sic per quindecim dies faciat, et da illi modice ad bibendum parum pranso, et non jejuno, et nulla febris nec pestis tam fortis in stomacho illius est absque morte, quin stomachus ejus purgetur et purificetur et salvetur praeter instantem mortem. Nullus autem alius homo pro ulla causa istud condimentum bibat, nisi contra dolorem stomachi: vivere non posset, quia fortitudo ejus tanta est quod cor illius *virseriget* et quod caput ejus scindendo divideret. Sed quem difficultas urinae constringit, ita quod urinam facere non potest, ligurium in lac vaccarum aut ovium, non autem in lac caprarum, per diem unum ponat, et secunda die auferat, et lac illud calefaciat, id est *welle*, et ita sorbeat, et sic per quinque dies faciat, et urinam in eo solvit.

CAP. XX.---DE CRYSTALLO.

Crystallus de quibusdam frigidis aquis nascitur, quae subnigri coloris , ex aere veniens aquam illam tetigerit, ipsa aqua in aliquo loco, velut quaedam massa, per frigus coagulatur, et quasi cor aquae in fortitudinem coagulatur, et cum deinde calor aeris aut solis eandem tetigerit, eidem massae spissam albedinem quam tunc habet, ardore suo aufert, ita quod aliquantum pura fit, sed tamen per calorem illum dissolvi non poterit; sed deinde frigus iterum superveniens eandem massam magis et magis coagulare facit, et purius; et illud tantae fortitudinis est quod per calorem ipsum non potest solvi, quamvis tota circumposita glacies dissolvatur, et sic cristallus exsurgit, et cristallus est. Et cui oculi caligant,

cristallum ad solem calefaciat, et ita calidam oculis suis saepe superponat; et quia de aquae natura est, malos humores ab oculis extrahit, et sic ille melius videbit. Et si *drusae* aut *orfimae* in collo hominis nascuntur, eundem lapidem ad solem calefaciat, et ita calidum super *druse* aut super *orfimas* per diem aut per noctem ligando constringat, et sic saepe faciat, et evanescent. Sed et cui *hubo* in gutture crescit seu intumescit, cristallum ad solem calefaciat, et ita calida vinum desuper fundat, et de illo saepe bibat, et etiam cristallum ad solem calefactum ad guttur super *hubin* calidum saepe ponat, et minorabitur. Sed et qui in corde, aut in stomacho, aut in ventre dolet, cristallum ad solem calefaciat, et ita calidae aquam desuper fundat, et tunc etiam per brevem horam in ipsam aquam eandem cristallum ponat et deinde auferat, et ita aquam illam saepe bibat, et in corde, aut in stomacho, aut in ventre melius habebit. Et qui a *nesseden* fatigatur, eundem lapidem ad solem calefaciat et ita calidum super locum illum ubi dolet ponat, et *nessia* fugabitur.

CAP. XXI.---DE MARGARITIS.

Quaedam aquae sunt fluminum, quae salsae sunt, de quibus margaritae nascuntur. Nam pinguedo eorundem fluviorum cum salsugine sua ad harenam cadit, ita quod superior aqua purificatur, et pinguedo haec cum salsugine sua in margaritas coagulatur, et hae margaritae mundae sunt. Accipe ergo margaritas istas, et eas in aquam pone, et totus livor et *slim* quae in eadem aqua est circa easdem margaritas

congregatur, et superior aqua purificatur et emundatur. Et homo qui *fiber* habet, eamdem superiorem aquam saepe bibat. et melius habebit. Sed et qui in capite dolet, margaritas ad solem calefaciat, et ita calidas tymporibus suis circumponat et panno desuper constringat, et curabitur.

CAP. XXII.---DE BERLIN.

Berlin de quibusdam conchis animalibus nascuntur, scilicet quae in conchis jacent, et quae in mari et in quibusdam magnis fluminibus manent. Nam quaedam istorum conchatorum animalium circa fundum fluviorum istorum versantur, et ibi pascua sua quaerunt, et aliquantulum venenosa, et de sordibus quas in fundo illo in se trahunt, et de veneno suo, cum hoc exspuunt, quaedam *berlir* coagulantur et ita nascuntur; quae aliquando turbidae sunt, quia ipsa animalia circa fundum earumdem aquarum versantur, et fere nulla utilitas in eis est. Sed de eisdem conchatis animalibus quaedam in medietate eorumdem fluviorum versare solent, ubi ipsae aquae purae sunt, et ibi eadem animalia minus sordium in se trahunt, et ideo etiam modicum veneni in se habent. Unde etiam *berlin* illae quae nascuntur de eisdem aquis quas ipsa animalia in se trahunt, et de veneno hoc quod illa exspuunt, ibi lucidae fiunt, quoniam ibi in mediis fluminibus quaedam puritas aquarum est. Sed tamen fere nulla utilitas medicinae in ipsis est, nisi quod tantum alii lucidiores sunt, et quod minus quam aliae venenum in se habent. Quedam autem eorumdem conchatorum animalium in summitate ipsorum fluminum versantur, ubi spumae et multae

sortes earumdem aquarum fluunt, et de ipsis spumis et de superioribus sordibus illis cum veneno ipsorum animalium quaedam *berlin* coagulantur, quae etiam aliquantum turbidae sunt, quia de spumis de collectionibus sordium illarum nascuntur, nec ad ullam utilitatem medicinae valent, quia plus infirmitatem quam sanitatem hominibus inferunt. Nam si quis homo in os suum poneret, inde talem infirmitatem sibi fere attraheret et ita Infirmaretur velut aliquod venenum sumpsisset; et si eas etiam ad cutem suam poneret, ita quod caro ejus ab ipsis incalesceret, venenum ex eis in se traheret, et hoc modo infirmus efficeretur et doleret.

CAP. XXIII.---DE CORNELIONE.

Cornelion plus de calido aere quam de frigido est, et in arena reperitur. Et si alicui sanguis de naribus fluit, vinum calefac, et calefacto cornelion impone, et sic illi ad bibendum da, et sanguis effluere cessabit.

CAP. XXIV.---DE ALABASTRO.

Alabastrum nec rectum calorem, nec rectum frigus in se habet, sed in utroque quasi tepidum est, ita quod etiam medicina in eo fere non reperitur.

CAP. XXV.---DE CALCE.

Calx calidus est, de quo creta fit, cum incensus fuerit, unde et creta calida. Nam cum calx per ignem in pulverem redigitur, magis roboratur, et terram ac arenam igne suo conglutinat, Sed si homo aut pecus de calce comederit, fortitudo caloris illius comedentem destruit et infirmari facit. Homo autem, quem vermis in aliquo loco suo comederit, cretam accipiat et bis tantum de *criden*, et ex his cum aceto seu vino velut tenue caementum faciat, atque istud loco, ubi vermem patitur, cum penna emittat, et hoc per singulos dies usque ad quintam diem faciat; postea sumat aloe, et secundum ejus tertiam partem myrram, et simul terat, atque ex his cum recenti cera *eyn* plaster paret, et canabineo panno superponat, et ita super locum doloris per duodecim dies liget. Nam creta calida est et *crida* frigida, et sic calor cretae cum frigiditate cridae et cum calore et acumine vini temperatus vermes commortificat. Sed calor aloe myrrhae augmentat, putredines eorumdem ulcerum extrahit, et eundem locum sanat.

CAP. XXVI.---DE CAETERIS LAPIDIBUS.

Caeteri lapides qui in diversa terra et diversis regionibus orti sunt, et diversas naturas atque diversos colores de terris in quibus nati sunt, sibi contrahunt, ad medicamenta non multum valent, ut marmor, *grieszstein*, *calckstein*, *ducksteyn*, *wacken*, et similes, quia nimia humiditas aut nimia siccitas in eis est, quae recta siccitate non temperatur, aut in quibus nimia siccitas est quae recta humiditate non humectatur.

EXPLICIT LIBER TERTIUS (QUARTUS) DE LAPIDIBUS.

INCIPIT LIBER QUARTUS (QUINTUS). DE PISCIBUS. PRAEFATIO.

Quidam pisces sunt, qui de natura sua circa fundum maris et fluminum versantur, et ibi pascua sua quaerunt, et fundum ita sulcant, velut porci terram, et ibi quasdam radices in quibusdam herbis comedunt, quibus diu vivunt, et alia quaecunque pastui suo conveniunt, ibi semper quaerunt, et etiam interdum fere ad medietatem ipsorum [aquarum *ed.*] ascendunt, et interdum ad fundum descendunt, et ibi praecipue manent. Et caro istorum aliquantum mollis et infirma est; nec ad comedendum sani sunt, quia circa fundum aquarum semper versantur. Et quidam ex istis diem et solis splendorem plus diligunt quam noctem aut lunae splendorem. Quidam vero noctem et lunae splendorem magis diligunt, quam diem et solis splendorem. Quidam autem ex istis totum *rogim* suum post ordinem effundunt, id est *leychent*, antequam ab hac effusione desistant, ita ut postquam *geleyche* effundunt, et ita dum per omnia a *rogim* et a *milche* evacuantur, et ideo etiam aliquantum debilitantur, qui in hac effusione hoc modo festinant. Quidam autem ex eis in hac effusione intervallum habent, et exspectant dum plus confortentur, et tunc

iterum *leychent*, ita quod saltem a Martio usque ad autumnum *rogim* suum effundunt.

Sed alii pisces sunt, qui in medietate et in puritate maris et aliorum fluviorum praecipue versantur et ibi pascua sua quaerunt, et ibi etiam quasdam herbas in proeminentibus scopulis valde sanas inveniunt, de quibus pascuntur, scilicet quae tantam sanitatem in se habent, ut si homo eas haurire posset, omnem infirmitatem per ipsas a se depelleret. Et pisces isti ad comedendum sani sunt, et caro illorum aliquantum fortis est, quia in puritate aquarum praecipue sunt. Sed tamen interdum ad fundum descendunt et interdum ascendunt; praecipue autem in medietate ipsorum fluviorum sunt. Et etiam minores illis piscibus existunt, quae circa fundum libenter versantur; et quidam ex eis magis diem et solem diligunt, quam noctem aut quam lunam; quidam autem magis lunam et noctem, quam diem aut solem. Sed et quidam ex ipsis totum *rogim* suum antequam cessent effundunt et inde aliquantum debilitantur. Quidam autem in hac effusione intervalla habent, quatenus ad id opus interim confortentur, ut de prioribus praefatum est.

Et alii pisces sunt qui circa summitatem maris et aliorum fluminum versari solent, et ibi in spumis et in superioribus multis sordibus pascua sua quaerunt, et a calore solis magis quam alii perfunduntur, et etiam interdum in quibusdam cavernulis se abscondunt, in quibus foetida aqua est quae effluere non potest, et ideo caro eorum infirma et mollis est, nec ad comedendum sani sunt. Et isti etiam aliquando modice in aquis descendunt, et circa littera versari solent, et quidam ex eis plus diem et solem diligunt quam noctem et lunam, quidam autem plus noctem et lunam. Et etiam quidam ex

eis, cum *leychent*, totum *rogim* suum effundunt, antequam ab hac effusione quiescant, et inde aliquantum debiles efficiuntur, quidam vero intervallum in hoc opere habent et vires suas interdum recipiunt, ut de caeteris dictum est .

Et omnes pisces, secundum genus suum, herbas sibi convenientes per hiemem et etiam interdum per aestatem comedunt; unde *milche* [lac *ed.*] et *rogim* [granula seminis *ed.*] in eis crescunt, et de his suaviter edunt, ita si etiam homo, scilicet mulier quae infecunda est, ex eis comederet, fecunda fieret et conciperet. Et nullo alio coitu ad concipiendum sibi commiscentur, et *rogim* aut *milcher* in eis nascitur [quemadmodum alia animalia sibi commisceri solent *add. ed.*], sed solummodo ad effusionem eorum, id est *leychens*, tam magnum desiderium habent, ut animalia alia ad coitum. Et unusquisque parem et convenientem sibi quaerit; et cum tempus effusionis eorum instat, locum circa littus quaerunt, ubi nec venti, nec procellae eos laedere possunt, sed ubi quies bona et tranquilla temperies aquarum sit, et ubi herbulae, quibus interim pascantur, circum natae sunt, et tunc piscis ille, quae femina est, ad rectitudinem, scilicet in modum lineae, procedit usquedum secundum naturam suam ab hac effusione desistat; et ubi finem hujus effusionis facit, ibi alium piscem, scilicet masculum, advenire praestolatur. Et mox masculus, scilicet *milcher*, subsequitur, et lac suum in ordine et mensura super *rogim* fundit, et quod piscis, scilicet femina, praecessit; et cum ad illum pervenerit, lac suum fundere desistit, et sic evacuati et fatigati, aliquantum debiles efficiuntur, et juxta eundem locum quietem sibi quaerunt, dum vires suas recipiant, et herbulis circumpositis interim pascuntur. A tempore autem illo, quo

semen suum effundunt, usque ad id, quo pisciculi vivere incipiunt, multae ac diversae et repentinae qualitates et passiones aeris interdum superveniunt. Sed cum istae effusiones piscium, id est *geleyche*, antequam pisciculi vivere incipiant, multotiens ab inundatione ymbrium et tempestatum atque a navigantibus rumpantur, et ita pereunt, nec ad effectum perveniunt. Et si quis homo istam effusionem, id est *geleyche*, piscium comederit, illi fere ut venenum esset, et ideo multo studio retia lavanda sunt ne eis adhaereat, et ne ita in captura piscium extrahatur. Sed postquam pisces semina sua, id est *geleyche*, effuderint, debiles efficiuntur, quia multum fatigati sunt, ut supra dictum est, et tunc tam sanas carnes ad cibum hominis non habent, ut alio tempore, et pisciculi illi qui simul effunduntur, id est *geleicht werden* et simul versantur, et postquam creverint, similiter semina sua effundunt. Et si aliqui eorum capiuntur, illi qui remanent alios sibi aetatis suae quaerunt similes iterum. Et quidam pisces, ut praefatum est, de claritate diei et de splendore solis delectantur et in eo pascua quaerunt, quidam vero de nocte et de splendore lunae et stellarum, et tunc etiam pascua sua quaerunt, quia meliorem temperiem in aqua aliquando in noctibus quam in die habent. Et sicut homo naturam suam destituit, pecoribus se commiscens, ita etiam et pecora in aliud genus suum se aliquando in commixtione ducunt. Et sic etiam pisces a genere suo in aliud genus interdum in effusione seminis sui declinant, et aliud genus extraneum generi suo producant, ut in anguilla et in aliis quibusdam piscibus notari potest.

Deus autem in quibusdam piscibus quamdam scientiam, secundum naturam suam et secundum genus suum, dedit, ita

quod quasdam herbas et radices in aquis cognoscunt, quibus interdum vescuntur, cum alios cibos non habent, quarum fortitudo et natura, cum eas semel cognoscunt seu gustaverint, quod aut per dimidium annum aut per quatuor menses nullo pastu indigent, et tamen carnes eorum ob hoc non deficiunt nec minuuntur. Et cum postea esuriunt, si alios cibos non habent, iterum eisdem herbis et radicibus per longum tempus sustentantur, postquam eas semel cognoverint. Quod si etiam homo herbas et radices istas sciret et cognosceret, et si eas habere posset, et si interdum comederet, aut per quatuor aut per quinque menses absque aliis cibis esse posset, postquam eas semel gustasset; sed caro ejus exinde induresceret et tortuosa fieret, nec tam lenis esset ut nunc est. Adam enim, cum de paradiso expulsus est, eas cognovit ac eas in aquis quaesivit, et interdum comedit cum alios cibos non habuit, sed postquam deinde alios cibos habere potuit, eas devitabat. Nam eadem herbae faciliter nec crescunt nec pereunt, et ideo cum aut pisces aut bestiae modicum de eis gustaverint, diu in ventre eorum indigestae jacent, quia difficiliter digeruntur; et idcirco animalia quae eas comedunt per longum tempus esurire non patiuntur, sed cum aliis cibis quos postea comedunt digeruntur.

CAPITULA.

Cete
Huso
Salmo

Lasz
Merswin
Storo
Welca
Coppera
Hecht
Barbo
Carpo
Elsua
Sorhel
Bersich
Concha quoddam genus piscis est
Asch
Allec
Hasela
Pafenduno
Grundela
Steynbisza
Cancer
Barbo
Breseno
Kolbo
Minewa
Meichefisch
Rotega
Carosso

Blicka
Slyo
Stechela
Kulhenbecho
Anguilla
Alruppa
Lampreda
Punbelen

LIBER QUINTUS.

CAP. I.---DE CETE [IV, 2].

Cete igneum calorem et aquosum aerem habet in se, et naturam piscium et etiam quamdam cognationem de natura bestiarum, scilicet leonis et ursi . Et de natura piscium in aquis versatur, et de natura bestiarum crescit in magnitudinem. Nec hominem fugit quoniam si bestiae in aquis vivere possent, supra modum in magnitudinem crescerent, ita quod tunc prae horrore eorum homo in aquis conversari non posset. Et diem et noctem, et fundum ac summitatem maris quaerit. Sed et cibus piscium et cibus bestiarum vescitur, et etiam pisces comedit, quia si pisces in mari comedendo et devorando non minuerentur, a multitudine piscium mare pervium non esset.

Et cum multa voraverit, tunc incrassatur et impinguatur, ita quod se vix de loco ad locum movere potest. Et tunc aliquantum se sursum erigit, et ex ore suo spumam emittit, et aliquantum ea quae devoravit expuit, et hoc modo se alleviat. Sed cum se tunc movere senserit, paulatim se de loco ad locum movet, et ita crassitudinem et pinguedinem suam aliquantum amittit et levior fit, ac tunc gaudet, quod moveri potest, et ita in ferocitate se hac et illac movet, et quidquid ei tunc occurrit furendo devastat aut devorat. Sed tamen homines eum per insidias eo tempore saepissime capiunt. Et cum haec alleviatus fuerit, ut praedictum est, herbas et radices illas quaerit, quibus per aliquod tempus absque aliis cibis durare potest; et cum sol sursum ascendit, ita quod dies prolongantur, tunc pisces, scilicet masculus et femina, terram hanc quaerunt, quae de terra illa succum habet et quae fortior reliquae terrae est, et ros de aere super herbas illas tunc cadit quae in eadem terra nascuntur. Iidem autem pisces super terram illam se ambo erigunt et praedicto rore perfunduntur, atque herbis illis *geleyche* eorum in eis crescere incipit, et ita de loco illo abscedunt; sed cum postea *geleich* suum emittent, de succo praedictae terrae perfusam quaerunt, atque femina ubi altitudo ejusdem terrae est grana emittit, id est *leichet*, et ea pennis suis super terram illam ponit, et masculus sequitur, atque lac suum desuper fundit, et interim quietem ibi quaerunt, dum vitalem aerem accipiant; et hoc semel in anno faciunt; et piscis unus de granis illis, et tanta vis terrae illius est quod cito vivere incipit; postquam autem vivere inceperint, recedunt. Quibus tanta fortitudo in carnibus, quod comesta omnibus pravis et debilibus humoribus resistunt. Nam Deus in omnium creatura animalium quasdam formas fecit, in quibus fortitudinem suam ostendit, velut etiam in hoc

pisce facit, et ideo piscis iste nequitas dyabuli interdum sentit, et ideo etiam flatus suos contra eum emittit. Et caro piscis hujus sana est, et sanis ac infirmis hominibus ad comedendum bona est, et aerei spiritus fortitudinem ejus dedignando fugiunt, quia ubi circa se quidquam dyabulicum senserit, cutem suam contrahit, et horribilem se ostendit, et adversum fantasma illud horribiles flatus emittit .

Homo autem, qui freneticus et *unsinnig* est, de carnibus ejus, pane tantum addito, saepe et sufficienter comedat, et sensus suos recipiet. Et qui *virgichtiget* est de eisdem carnibus saepe comedat, et *gicht* in eo cessabit. Cerebrum autem ejus ad comedendum non valet, ut ullum cerebrum aut piscis, animalis aut avis, quia cerebrum animalis hominem qui comederit debilem facit, id est *unmechtiget*, et molestat. Sed cerebrum piscis istius in nova olla cum aqua fortiter coque et cocleari fortiter move, id est *zutribe*, et tunc in aliud vas fundas et fortiter contunde, et herbam quae dicitur *gicht* adde et satis de baumoleo, et denuo in priori nova olla coque, et iterum in ea fortiter commove, et sic unguentum fac, et qui a valida *gicht* fatigatur, et qui *ridden* aut alia ulcera habet, cum eo se ungat, et sanabitur.

Et qui in corde repente *unmechtet* [defectum sentit *ed.*], cor ejus pulverizet et in aqua bibat, et melius habebit. Sed et qui de *vicht* dolet, eundem pulverem in vino et in aqua saepe bibat, et *vicht* in eo cessabit. Et si quis de jecore ipsius comederit, stomachum suum interius purgat, et omnia interiora sordida ipsius aufert velut optima potio. Sed in quacunque domo aut loco aerei spiritus irrisiones parare solent, ibi de jecore piscis hujus super vivos carbones incende, et recedunt, nec ibi, propter fortitudinem odoris, remanere

poterunt. Et qui nocturnas febres aut diuturnas, aut mutabiles febres, quae secundum temperiem aeris se immutant, habent, pulmonem ejus in aqua coquat et saepe comedat, et febres in eo cessabunt. Sed quia pulmo per annum servari non poterit, eundem pulmonem moderate pulverizet, et pulverem istum aut in aqua aut in vino saepe bibat, et febres, quaecunque sint, vel si etiam *riddo* fuerint, in illo cessabunt. Et qui venenum comederit aut bibit, pulmonem et jecor ejus aequali pondere pulverizet, et tantum de *andron* [marrubio *ed.*] addat ut pulveris istius est, atque modicum mellis addat, et cum puro et bono vino coquat, et sic calidum, id est *welch* jejunus in mane diei ante diem bis aut ter bibat, et venenum quod sumpsit aut per nauseam spumat, aut per secessum per eum transibit. Et qui vesicam ejus per annum servat, et si . . . ulcus aut *slyer* frangetur et curabitur, sed post fractionem ejusdem ulceris, vesicam auferas. Et si *orfime* in corpore tuo habueris, eam iterum in aqua mollem facias et desuper pones, et evanescent.

Quod si etiam alicui in corpore suo *druszewaczent*, eandem vesicam cum saliva tua mollem fac, et desuper pone, et evanescent. Et qui in jecore dolet aut in pulmone infirmatur, minora viscera ejusdem piscis cum ysopo in aqua coquat, et ex eis *sulczen* faciat, et saepe comedat, et dolor in jecore cessabit, et pulmo sanitatem recipiet. Et qui a *gicht* fatigatur, de palpebris ejusdem piscis per noctem aut per diem in vinum ponat, et tunc idem vinum ad ignem calefaciat, et ita saepe bibat, et *gicht* ab eo cessabit. Sed et qui in lingua sua *virgichtiget* est, quod loqui non potest, de eisdem palpebris in aquam *schabe*, et illi ad bibendum da, et statim loquitur, et fortitudinem recipiet lingua ejus, qui frigidis

humoribus paralysis ad loquendum saepius impeditur, sed igneo calore palpebrarum curatur. Sed et manubrium cultelli de osse ejusdem piscis fac, et manubrium illud in manu tua tene, ita ut in ea incalescat, et nullus dolor in manu tua aut in brachio tuo est, quin cessabit. Sed et si boves et oves ac porci de pestilentia moriuntur, de ejusdem piscis ossibus pulveriza, et pulverem istum in aquam proice, et illis in potu ad bibendum saepe da, et schelmo ab eis cessabit. Ex cute ejus calceos fac et eos indue, et sanos pedes et sana crura habebis. Sed et de cute ejus cingulum facias, et te ad nudam cutem cum eo cingas, et diversas infirmitates a te fugabit, et te fortem faciet.

CAP. II.---DE HUSONE [IV, 4].

Huso [Echinus *ed.*] de calido magis quam de frigido aere est, et nocturnum splendorem lunae et stellarum diligit, et plus noctem quam diem, et in die quiescit, et in strenuis velociter currentibus aquis profectum habet, et eas diligit, ac in eis natando ita laborat quod caro ejus de labore illo mollis efficitur. Ac in medietate aquarum natat, et fundum earum raro quaerit; et mundis pascuis vescitur, et ideo caro ejus sanis hominibus ad comedendum bona est, infirmos autem laedit aliquantum. Et ipse *leychet* ut alii pisces. Homo autem in quo ydropis morbus crescere incepit, vesicam piscis hujus in aquam ponat, ut aqua ista inde saporem habeat, et eam saepe bibat, et ydropis in eo meliorabitur et evanescet. Nam vesica piscis hujus aquosa et aspera est, et aliquantum amara, et idcirco cum suavitate aquae temperatur, morbum minuit.

CAP. III.---DE MERSWIN [IV, 3].

Merswin plus de calido aere est quam de frigido , et naturam piscium et fere porcorum habet, atque noctem plus quam diem diligit, atque libenter in cavernis aquarum moratur, et etiam aliquando super aquas ascendit, atque inmundis cibis interdum vescitur atque humanis carnibus, scilicet cum homines in aquis submergantur, atque de inmundis spumis, quae super aquam natant; et ideo caro ejus non est sana homini ad comedendum; et tam masculus quam femina quasdam herbas comedunt, de quibus *swanger* fiunt. Et cum ipsis jam instat quod *geleych* suum emittant, tunc masculus et femina colla sua invicem conjungunt, et *strichet*, et ita ambo incalescunt, et deinde femina semen suum emittit, et masculus, hoc videns, illud devorat, et femina ex hoc indignatur, et iterum aliud semen emittit, et desuper incumbit et *ruwet*, et mox masculus veniens, super illud ex ore suo *milch* emittit simul cum illo quod devoraverat, et ita ambo idem *geleyche* affluunt, et sic ibi manent dum vivere inceperint, et sic piscis unus erit. Et postquam ille vitalem aerem accepit, iterum procedunt et simili modo faciunt, quia una vice totum *geleyche* suum emittunt. Homo autem qui *virgichtiget* est, de jecore et pulmone ejus aequo pondere pulverizet, et pulverem istum in aqua ponat et saepe bibat, et *gicht* in eo cessabit. Reliqua autem quae in eo sunt, non multum valent ad medicamenta.

CAP. IV.---DE STORO [IV, 4].

Storo [Rombus *ed.*] plus de frigido est quam de calido , et magis in die quam in nocte versatur, et etiam in fundo aquarum radices et herbas illas quaerit, quibus diu absque alio pastu vivere potest, et in aquis hac et illac libenter movetur. Sanas carnes habet, quae etiam sanis hominibus ad comedendum non obsunt, infirmos autem dolere aliquantum facit, quia nimis fortis ei est. Et cum *geleyche* in eo crescere debet, ipse super aquas se erigit, et ros de aere super eum cadit, et etiam tunc quasdam herbas similes *cle* tam masculus quam femina comedit, et fecunditatem accipit. Sed cum tempus instat ut *leyche*, quamdam nigram terram quaerit, et ibi quaedam grana emittit, super quae masculus nichil fundit, ita quod haec grana piscis unus fuerit; et iterum juxta semen illud quiescunt ibi, dum vitalem aerem accipiat. Et postquam vixerit, iterum procedunt, et cum aliis granis *leychent*, et ita per ordinem, dum omnem *geleyche* suum emittunt.

Homo autem quem *vicht* fatigat, de jecore hujus piscis sufficienter et saepe comedat, et *vicht* in eo cessabit. Et cui caro circa oculos emergit, id est *uszwelczet*, vel cui oculi caligant, de felle ejus accipiat, et aequali pondere de succo ruthae, et minus de camillen, et hoc simul commisceat, atque in cuprinum vasculum mittat, et cum eo circa noctem oculos suos superius saepe ungat, ita quod oculos modice interius tangat, et in oculis sanabitur, et clare videbit caligine fugata. Sed et si de ossibus ejus in aliqua domo incenduntur, aerei spiritus eam interim devitant, nec ibi illusiones suas interim faciunt, sed velut homo foetentem odorem fugit, sic mali spiritus tunc eam fugiunt, quia mundum animal non diligunt.

CAP. V.---DE SALMONE [IV, 5].

Salmo magis de frigido quam calido aere est, et magis in nocte quam in die versatur, atque plus lunam quam solem diligit. Et cum luna apparet, in splendore ejus summe natat, velut in solis splendore, et ideo caro ejus aliquantum lunae assimilatur, et mollis ac infirma est, nec ulli homini ad comedendum bona est, quia omnes malos humores qui in homine sunt excitat. Et fundum aquarum quaerit, et etiam radices et herbulas illas interdum comedit, quibus diu absque aliis pascuis sustentari potest. Sed et de gramine illo comedit, quod de frumento nascitur, quod in aquas cadit, et ab illo fecunditatem capit, et cum *leychet*, *leymecht*, terram quaerit, et ibi *rogim* suum emittit, et masculus super illum *milch* fundit, et de granis pisciculus unus fit, et ita iterum procedunt, usque dum a *geleyche* suo evacuentur, scilicet locis variis uno tempore *geleyche* suum effundentes, et ibi quiescunt usque dum ex aere vitam accipiant.

Homo autem cui dentigo putrescit et cui dentes infirmantur et fragiles sunt, de ossibus piscis hujus in pulverem redigat, et modicum assi salis addat, et ad noctem pulverem istum dentibus saepe circumponat, et salivam, scilicet gengivas effluere permittat, et carnem circa dentes ejus mundat et sanat. Et caetera quae in eo sunt ad alia medicamenta non valent.

CAP. VI.---DE WELCA [IV, 6].

Welca plus de calido aere quam de frigido est, et magis diem quam noctem diligit, et frumento quod in aquas cadit, et de bonis aliis herbis pascitur . Et sanas carnes habet, et tam infirmis quam sanis hominibus ad comedendum bonae sunt, et *leychent* ut alii pisces . Et homo cui oculi caligant, fel ejus accipiat, et ei de succo feniculi addat et paucas guttas vini, et tunc sic commixto circa palpebras et circa oculos suos ex eo modice ungat, sed praecaveat ne-oculos interius tangat, et caliginem oculorum fugabit. Et si quis de jecore ejus cocto comedit, omnem livorem, id est *slim*, et omne venenum, id est *eyther*, qui in stomacho illius est, circa se colligit et ad se trahit, et ita secum per secessum abjicit, et sic ille in stomacho sanus erit. Cor autem ejus nec ad comedendum, nec ad medicamenta valet, et hominem laedit qui illud comedit. Sed caetera quae in eo sunt ad medicamenta non valent .

CAP. VII.---DE LASZ [IV, 8].

Lasz [*Esox ed.*] de calido aere magis quam de frigido, et diem diligit, et fundum aquarum non quaerit, sed in medietate aquarum pascua sua quaerit, atque in quibusdam *leym* ubi herbulae nascuntur, et illas comedit ; et carnes ejus saniores carnibus salmonis sunt, atque sanis hominibus ad comedendum bona existunt, infirmos autem aliquantum fatigant; quia enim piscis iste de calido aere est, carnes ejus sanis hominibus qui calidi sunt bonae sunt, infirmis autem qui frigidi sunt illis non valent; et *leychet* ut caeteri pisces . Sed

jecor ejus mollis est, et hominem laedit. Et caetera quae in eo sunt non multum prosunt .

CAP. VIII.---DE COPPREA .

Copprea plus de frigido quam de calido aere est, et diem diligit, et semper in novis et frigidis aquis et juxta fundum aquarum versatur, atque interdum in puris aquis delectatur, et his sed *benachtet*, et sanos cibos quaerit. Et carnes ejus comestae sanos homines non laedunt. Infirmi autem eas moderate comedant, quia de frigido aere sunt. Jecor autem ejus nullus comedat, nisi cum *dille* aut feniculo *gesultze*, et sic comedatur, sed *rogim* et *milch* ejus comedi poterunt. Et herbulae de quibus foecunditatem accipit, *catzenzagel* aliquantum assimilantur. Et cum tempus suum instat, *leym* quaerit, et ibi grana emittit, de quibus unus piscis erit, et masculus lac suum desuper fundat, et juxta illud morantur, dum ex aere vitam capiant; et iterum procedunt, et simili modo *leychent*, ut praedictum est, et sic ambo faciunt dum per omnia evacuantur. Si autem quilibet homo *virtdroszkeyt*, id est *leytsam* animam habet, oculum piscis illius aut in aureo, aut in argenteo annulo *besmyde*, ita ut oculus cutem digiti tangat, quatenus cutis de oculo illo incalescat, et etiam eum saepe ad os suum ponat, et intellectus ejus evigilat, id est *wacker* erit. Quod si oculus iste hoc modo diu durare in anulo non potest, novum oculum ejusdem piscis ei iterum impone.

CAP. IX.---DE HECHT [IV, 9].

Hecht [Lucius *ed.*] plus de calido aere est quam de frigido , atque in puritate ac in medietate aquarum libenter versatur; et diem diligit, et acer est, et *grim*, velut aliqua bestia in silva; atque ubicunque moratur, pisces consumit, et aquas illas de aliis piscibus evacuat. Nam munda pascua quaerit, et duras ac sanas carnes habet. Tam infirmis quam sanis hominibus bonae sunt ad comedendum. Ipse enim medium temperatum calorem habet, et ideo carnes ejus sanae sunt. Et quasdam herbulas masculus et femina comedunt, de quibus *geleyche* in eo crescit, et illud velut caeteri pisces emittit. Et si quis homo jecor ejus saepe comedit, bonam et suavem digestionem parat. Et si vermis hominem aut pecus comedit, ossa piscis hujus pulveriza, et pulverem istum super loca ista pone, et vermes moriuntur.

CAP. X.---DE BARBO [IV, 10].

Barbo [Silurus *ed.*] de calido aere est magis quam de frigido, et diem diligit, et calorem libenter habet; et cum aliquod frigus senserit, tum quasdam cavernulas intrat, ut in eis calorem habeat; et in sole libenter est, et in eo summe *vachet*, et ideo caro ejus mollis est et *zufloszlich*. Sed in medietate aquarum versatur, et munda pascua quaerit, et ut alii pisces semen suum exponit quod de quibusdam herbulis *leychet*, ac plurimum in hoc opere studiose laborat, ita quod etiam *leychene* studet. In plurimis locis uno tempore *leychet* antequam cesset. Sed si

sanus homo eum frequenter comedit, ei nec sanam carnem nec sanum sanguinem parat. Et si quis caput ejus frequenter comedit, dolorem in capite ejus parat et excitat, atque alias febres in ipso facit. Sed nullus homo grumum ejus comedat, quia si eum comederit, inde dolebit. Nam quia caput piscis hujus aerea viriditate caret, limosum venenum introrsum trahit de quo cerebrum et fauces ejus inficiuntur, et sic comedendo laedit, ac *rogum* ejus quasi venenum est, quoniam grana ipsius a se difficiliter separari poterunt, et magis *gebrechen* sunt, quam cibus sanitatis .

CAP. XI.---DE CARPONE [IV, 11].

Carpo plus calidus est quam frigidus, et diem magis diligit quam noctem, et calorem paludum in se habet, atque de paludibus molles et infirmas carnes tenet. Et in eis pascua quaerit, ac in spuma aquarum libenter versatur. Et caro ejus sano homini in comestione non nocet, infirmum autem aliquantum laedit. Et qui sanus est, *milich* et *rogum* ejus comedere potest, infirmus autem non comedat. Sed idem piscis interdum in puram aquam nat et in ea se *bachelt*, et tunc etiam in ea pascuis mundis vescitur, et ibi etiam de succo cujusdam terrae trahit, et quasdam herbulas ibi comedit, de quibus fecunditatem accipit. Et cum tempus instat quod *leychent*, *gallendesteyn* quaerit, et ibi uno tempore *leychet*, masculo suo subsequente, et ibi ad vitalem aerem, nisi abigantur, quiescunt, quemadmodum velut alii pisces faciunt. Et homo qui *fiber* habet, ita quod taedium comedendi habet, et quod cibus ei in fastidio est, piscem illum

coquat, et tunc caput ejus auferat, et per medium dividat, et in veru ad ignem *roste*, et sic in vinum ponat, et huic tertiam partem aceti addat, et modicum mellis in his perfundat, et sic paratum saepe comedat, et *fiber* in eo cessabit, ac fastidium comedendi deponet. Caetera autem quae in eo sunt ad medicamenta non multum valent.

CAP. XII.---DE BRESMA [IV. 12].

Bresma calida est magis quam frigida, et succum terrae in se habet, et circa fundum aquarum libenter versatur, et terram interdum comedit, et noctem diligit, ac in splendore lunae se *bechelt*, et ideo nec sanis nec infirmis ad comedendum multum valet, sed tamen eum superare possunt. Sed et circa terram quaedam folia herbarum quaerit, quae similitudinem *bremium* habent, et illa comedit, et ab eis foecundatur, et cum tempus suum advenerit, in quamdam terram *leychet*, et tempore suo masculus lac suum desuper fundit, et illud ita custodiunt, dum ex aere vitam accipiat. Et homo, qui *magensiech* est, eundem piscem in aqua coquat, et sic in aceto cymino addito condat, et *sulze*, et comedat, atque stomachus ejus a *slim* et febre purgatur.

CAP. XIII.---DE ELSUA [IV, 13].

Elsua [Elna *ed.*] de frigido aere est, et noctem diligit, ac in fundum aquarum et in stercoream terram quasdam herbulas

comedit, et inde impinguatur, et munda pascua quaerit. Et postquam de stercore fatigatur, ad puritatem aquae ascendit, et in ea se lavat. Et comestus, nec sanum, nec infirmum hominem multum laedit. Et juxta littus rubeam et *stechelecht* herbam comedit de qua *swanger* fit. Sed cum *leychen* vult, cavernulas quaerit, et in eis *leychet*, et de cavernula in aquam *leychet*, secum trahit, et aliam cavernulam intrat, et etiam in illa *leychet*, et sic de cavernula transit dum omne *geleych* suum emittit, ac masculus desuper fundit, et sic semina sua vitalem aerem recipiunt. Sed quod iste piscis aliquando in aquis moritur, hoc ideo est quia cum magnus calor aestatis est, de tempestatibus et de magnis ventis et de magnis inundationibus aquarum quae tunc fiunt valde timet et angustiat, quia molles carnes habet, ita quod etiam, cum tonitrua audit, cavernulis ita se infigit, quod se ab eis extrahere non potest, et hoc modo saepe moritur. Sed si quis jecor suum saepe comederit, in corde suo confortatur et in stomacho suo sanus erit. Caetera autem, quae in eo sunt, ad medicamenta non valent.

CAP. XIV.---DE KOLBO [IV, 15].

Kolbo [Scollus *ed.*] calidus est, et noctem diligit, et circa fundum aquarum versatur, et in quibusdam immundis pascuis vescitur, et nec sanis nec infirmis hominibus multum valet ad comedendum, quia succus ejus infirmus est. Et cum *leychet* grana sua et iterum in alio folliculo, dum *geleyche* suum totum emittit, et statim masculus adest, et ex ore suo spumam desuper emittit, et his granis adhaeret,

usque dum vitalis aer ea movet. Et quoniam pisces isti spuma masculi coagulantur, ut praedictum est, infirmas carnes habent, nec comedentem hominem ad sufficientiam recreant. Quod autem ex altera parte corporis sui carnes fere non habent, cutem tantum super spinam extensam, hoc ideo est, quia si ibi carnes haberent, carnes illae venenosae essent ad comedendum, velut venenum laederent. Et etiam in capite venenum gestant, et ideo hominem laedit quicumque illud comederet. Idem autem piscis ad medicinam non multum valet.

CAP. XV.---DE FORNHA [IV, 16].

Fornha magis de calido quam de frigido aere est, et noctem diligit, et circa fundum in *bruchwaszern* versatur; sed tamen non multum immunde pascitur. Et infirmis hominibus non multum valet ad comedendum, sanos autem non laedit, ad medicamenta vero non multum valet.

CAP. XVI.---DE MONUWA [IV, 17].

Monuwa magis de frigido quam de calido aere est, et diem diligit, ac in cavernulis atque in spuma aquarum libenter moratur, et immundis vermiculis aliquando pascitur, et ideo caro ejus sana non est, nec etiam sanis et infirmis hominibus in cibo multum prodest, etiamsi eos non multum laedat. Et

semen suum de herbulis accipit et in tempore suo emittit. Sed medicamenta in eo non sunt.

CAP. XVII.---DE BERSICH .

Bersich magis de calido quam de frigido aere est, et diem diligit, atque in splendore solis libenter est, et etiam in puritate aquarum libenter versatur, et ibi munda pascua quaerit. Et etiam in scopulis et in lapidibus et in cavernulis aliquando intrat, et in eis quasdam bonas et salubres herbas quaerit quibus pascitur, et ideo caro ejus sana est, atque tam infirmis quam sanis hominibus ad comedendum bona est. Et *leychet* ut alii pisces.

CAP. XVIII.---DE MEYSISCH [IV, 14]

Meysisch de frigido aere est, et humidus magis, et comestus nec sanos nec infirmos multum laedit, sed saepius comestus, livorem in stomacho hominis aliquantum parat.

CAP. XIX.---DE PISCE CONCHAS HABENTE [IV, ult.].

Quoddam genus piscis est quod conchas super se habet. Sanis et infirmis ad comedendum non valet. [Nam si boves aut de

noxio sanguine, aut de forti labore infirmantur, homo conchas istas pulverizet, et cum vetonica in aquam mittat, et bobus tribuatur, et sanabuntur *add. ed.*]. Noctem diligit, et circa fundum aquarum versatur, et quibusdam inmundis pascuis vescitur.

CAP. XX.---DE ASCHA .

Ascha magis de frigido quam de calido aere est, et diem diligit, atque in medietate aquarum libenter versatur, et etiam supra lapides et *ley*m libenter quiescit, et gramine et herbulis pascitur de quibus etiam et carnes ejus sanae sunt et bonae tam infirmis quam sanis hominibus. Et ut alii pisces *leychet*. Et homo qui *wisza* in oculo habet, fel ejus accipiat, et ei guttam puri vini addat, et cum illo liniat, ita quod etiam oculum interius modice tangat, et hoc saepe faciat, et curabitur. Sed caetera in eo ad medicamenta non valent.

CAP. XXI.---DE ROTEGA .

Rotega plus de calido quam de frigido aere est, et diem diligit, et sursum in spuma aquarum versatur, atque interdum in medietate aquarum se lavat, et *mos* in scopulis crescit et herbulas ibi crescentes comedit, et etiam de his quae in spumis aquarum fluunt pascitur, et sanis et infirmis hominibus ad comedendum bonus est, et *leychet* ut alii pisces qui nec nimis magni nec nimis parvi sunt.

CAP. XXII.---DE ALLEC [IV, 20].

Allec de frigido aere est, sed instabilem et frigidam naturam habet, et diem diligit, ac in fundo ac in summitate aquarum versatur, et munda pascua quaerit . Et cum capitur ita quod recens est, homini ita ad comedendum non valet, quia eum faciliter intumescere facit, et interius in corpore suo *yderecht*, et ideo tam sanis quam infirmis, cum recens est, ad comedendum nocivus est. Sed cum postea plurimo sale perfunditur, teteritas, id est *eyther*, qui in eo sunt, per salem minuuntur, ita quod tanto minus comedentem laedit. Nam homo qui sanus est hoc modo comestum superare potest; qui autem infirmus est, si multum comederit, ipsum nocebit . Et infirmo aut sano melius et salubrius est allec assum quam coctum ad comedendum, et *milch* et *rogim*, ut praedictum est comedi poterunt. Si autem allec recens est, et cum coquitur, et cum adhuc de coctione illa calidum est, vinum aceto mistum desuper funde, et sic per brevem horam *beysze*, et tanto minus comedentem laedit. Homo autem qui in capite suo *grint* habet, aut in corpore suo minutam scabiem, aut lepram, accipiat allec quod longo tempore sale purfusum est, et illud in aqua purget, et deinde eadem aqua aut caput, aut scabiem, aut locum leprae lavet, et post modicam horam alia calida aqua se ibidem lavet, et deinde secunda die *calbaz* [asperam lixiviam *ed.*] de cineribus fagi faciat, et cum eo aut in capite, aut in scabie, aut in lepra iterum se lavabit, et postea in tertio die in eisdem locis hircino sepo se perungat, et sic per ordinem saepe faciat, ut praedictum est, et a *grint*, et a minuta scabie, aut a lepra melius habebit.

CAP. XXIII.---DE CRASSO [IV, 21].

Crasso magis de calido aere est quam de frigido, et diem diligit, et ubi *springen* aquarum sunt libenter ibi morantur, atque in parvulis ripis saepe versantur. Et quae munda sunt, comedit, et sanis et infirmis hominibus ad comedendum bonus est. Ut alii pisculi *leychent* .

CAP. XXIV.---DE HASELA .

Hasela plus de calido quam de frigido aere est, et diem et calorem diligit, ac in summitate aquarum versatur, atque munda pascua quaerit, et sanis et infirmis hominibus ad comedendum bonus est, et ut alii pisces *leychet*.

CAP. XXV.---DE BLICKA.

Blicka plus de calido aere est quam de frigido, et diem ac calorem diligit, et in spuma ac in summitate aquarum libenter versatur, et munda pascua comedit, et sanis hominibus ad comedendum bonus est. Sed qui sunt infirmi modicum de ea comedant, quia molles carnes habet. Ut alii pisciculi *leychent*.

CAP. XXVI.---DE PAFENDUNO.

Pafenduno magis de calido quam de frigido aere est, et diem ac calorem diligit, et circa littus in spuma aquarum versatur, et vermiculos et herbulas comedit, et sanis hominibus ad comedendum bonus est, infirmis autem non multum valet. Et ut alii pisces *leychet*, sed medicina in eo non est.

CAP. XXVII.---DE SLYA.

Slya de calore paludum est, et noctem diligit, et circa fundum et littus versatur, et magis inmundis quam mundis pascuis vescitur, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet. Et cum *leychet*, masculus et femina, *mos* quod in scopulis crescit, ad foramen modicae cavernulae trahunt, et ibi in eadem cavernula retro praefatum *mos* uterque eorum ex ore suo spumam emittit, et juxta illud morantur, et ad illud os et spiramen suum movent, usque dum coagulatum vitalem aerem accipiat, et tunc recedunt, et hoc modo *slyen* nascuntur. Et medicinae non conveniunt.

CAP. XXVIII.---DE GERUNDULA.

Grundula magis de humido aere est quam de sicco, et noctem diligit, ac in fundo ac in summitate aquarum versatur, et etiam in cavernulis petrarum libenter moratur, et herbulis quibusdam et aliis pascuis vescitur; sed caro ejus sana non est

ad comedendum, sed homines qui sani sunt, etiamsi comederint, superare quidem poterunt, infirmos autem et praecipue *gichtige* valde laedit, et omnes infirmitates in homine faciliter excitat. Et pisciculus iste magis feminei generis est quam masculini. Et se ad saxa et ad arenam affretant, et inde *rogim* inflatur, et eum accipit, et sic foeta fit. Et cum *leychet* in spuma aquae et a *slim* absque lacte masculi coaguletur et hoc in locis facit, et tunc grana, de quibus pisciculus unus fit, in unum ducit et in alium, et ita separatim grana in unumquemque, et ita in aliis, dum vitalem aerem accipiant aquae vel coagulata. Sed postquam pisciculus iste eadem grana sua in plurimas suffusas diviserit, ut praefatum est, juxta ea non quiescit, sed recedit antequam vivant. Et ad medicamenta parum valet.

CAP. XXIX.---DE STECHELA.

Stechela plus de calido aere est quam de frigido, et diem diligit, et quibusdam herbis pascitur, et sanam carnem habet, atque tam infirmos quam sanos homines comesta non laedit. Et de natura *hechtes* et *birsches* est. Nam cum interdum *bersich* *rogum* suum emittit, *hecht* hoc videns masculum *porche*, qui fac super eadem grana fundere deberet depellit, et ipse *milch* suum desuper fundit, et ita effuso, deinde vitalem aerem ut pisciculi alii recipiant. Sed postquam *birsich* illa vivere inspexerit et sui generis non esse, ab eo recedit.

CAP. XXX.---DE STEYNBISZA [IV, 22].

Steynbisza plus de frigido aere est quam de calido et de humiditate, et in fundo fluminum versatur, et noctem diligit, et quae immunda sunt comedit, et homini ad comedendum sana non est, sed est fere ut *madum*, et de piscibus nascitur. Nam diversi pisces in uno loco et congregati jacent simul, et ibi quasdam spumas et egestionem faciunt, et hoc idem sibi cohaeret et coagulatur, tandem vitalem aerem accipit, velut vermiculi de fimo equi aut bovis nascuntur, et sic *steynbisza* nascitur. Et homini ad comedendum non valet .

CAP. XXXI.---DE RULHEUBT .

Rulheubt magis de frigido quam de calido aere est, et diem diligit, et in medietate et in summitate aquarum versatur, et mundis ac immundis pascuis vescitur, et quidquid in pascuis ejus immundum est, in caput illius ascendit, et in cerebrum crescit, et ideo caput ejus nocivum est et immundum cum stomacho ipsius, et reliquum in corpore ejus de mundo cibo crescit et comedi potest. Et cum *leychet*, in cavernulam transit, et ibi *rogim* hac et illac emittit, et masculus quamdam humiditatem, et non lac, desuper fundit, et humiditas illa tam fortis est quod grana illa per eam coagulantur. Et postquam haec semina sua effuderint, statim recedunt.

CAP. XXXII.---DE CANCRO [IV, 23].

Cancer magis calidus est quam frigidus, et calorem plus de terra habet quam de aere, et diem ac noctem diligit, quia ante faciem suam secundum solem et retro secundum lunam incedit . Et sanas carnes habet, et tam infirmus quam sanus homo eum comedere potest, excepto illo cui stomachus frigidus et *bestoppet*; qui comestos cibos vix digerere potest, illi cancer ad esum nimis fortis est ita quod eum difficile digeri potest, et ideo illi ad comedendum non valet. In capite autem ejus quoddam viride est, quod dicitur *crebeszmar* [crebezes malz *ed.*]: hoc accipe, et huic butyrum majoris ponderis adde, et haec simul *knyt*, et qui in facie et circa nares est *quedelechte* [minutissimae pustulae *ed.*], velut dolor et ulcera ibi ebullire velint, ille ad noctem se ibi saepe ungat, et cum mane de lecto surgit, unctionem istam in facie vino abluet, et pulchram cutem habebit ita etiam quod ulcera ibi non surgunt.

CAP. XXXIII.---DE ANGUILLA [II, 24].

Unde anguilla fit? In postero autem tempore, ut nunc est, anguilla quodam alio modo fit. Nam cum hyems supervenerit, aquatilis anguis, qui femina est, separat se a masculo, et aut super lapides, aut super harenam se confricat, et ita cutem suam amittit, et sic per hyemem in fossa quiescit. Sed cum deinde tempus aestatis institerit, quemdam lapidem quaerit, et

super illum flatus suos ex ore suo emittit, et tunc etiam super eundem lapidem quaedam grana ex ore suo scilicet ad magnitudinem fabarum expuit, et magnum desiderium et studium ad hoc opus habet, quia tunc mundus est, quia veterem cutem suam, in qua venenum fuerat, jam perdidit. Et anguilla qui masculus est, hoc videns, jam illuc properat, et illa anguis fugit eum, et a granis illis, quae expuit, recedit, et mox anguilla super eadem grana ex ore suo velut lac emittit, id est *kuwet*, et ea cauda sua tegit, et super illa se extendendo contorquet, quod praefata aquatilis anguis videns, dedignatur, et appropians sub caudam anguillae, scilicet multos flatus interim emittit, et sic ambo ibi jacent: anguilla scilicet cauda sua grana illa tegendo et anguis sub cauda illius efflando usque dum vitalem aerem acceperint. Sed postquam vivere incipiunt et anguilla hoc senserit, mox tam ipsa quam eadem anguis prae horrore fugiunt, quia naturam suam excesserunt. Et sic anguillae fiunt, et multae ex une praedicto grano erunt. Unde ubi germinare inceperunt, multitudo eorum cito exsurgit.

Anguilla autem magis de calido aere est quam de frigido, et noctem diligit atque naturam quorundam vermium habet, qui in cavernulis libenter, qui etiam immundi non sunt, et etiam naturam piscium habet, et non multum immunda pascua quaerit. Sed tamen caro ejus aliquantulum inmunda est, nec in sano homine ad comedendum valet, velut caro porcorum, sed tamen sanos homines non multum laedit, infirmos autem in omnibus febribus et malis humoribus, ac in cunctis infirmitatibus eorum concutit, et comedentes amaros animo et astutos atque *argehse* facit.---Sed et fel ejus pingue est, et qui contra caliginem oculorum cum eo oculos suos inungeret,

exinde per modicum tempus clari efficerentur, sed postea iterum tanto plus exinde infirmarentur .

CAP. XXXIV.---DE ALROPPA .

Unde *Alroppa* fit. Anguilla femina interdum quamdam coagulationem ex ore suo super quemdam lapidem emittit, et non grana velut alii pisces faciunt; et masculus, videlicet alia anguilla, hoc videns, feminam depellit, et super hoc se complicat, et cauda sua tam diu foveat, dum vitalem aerem accipiat, et sic *alroppen* nascuntur. *Alroppa* autem plus de frigido quam de calido aere est, et diem diligit, ac in medietate aquarum versatur, sed immunda pascua quaerit magis quam munda, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet, praeter jecor, quod tam infirmi quam sani ad esum sumere possunt. nec non utile et bonum est .

CAP. XXXV.---DE PUNBELEN .

Unde *punbelen* sunt? *Alroppen*, tam masculus quam femina, uterque quamdam coagulationem ex ore suo, velut sordem, insimul emittunt, et cum illam emisierint, discedunt; nec morantur, sed illa a se ipsa velut *mado* vitalem aerem accipit, et *punbelim* nascuntur, scilicet illa quae quasi *kulheuvtchen* in paludibus et in pulveri naturae esse solet; non medicinae convenit.

CAP. XXXVI.---DE LAMPREDA .

Unde *Lumpreda* sit. Quidam serpens qui, cum ova aquatilis anguis viderit, mox anguem illam depellit, et se super eadem ova complicat, et ea fovet, et sic ex ovis illis murenas nascuntur. Lampreda autem plus de calido aere quam de frigido est, et *invederslage* naturam piscium habet, et etiam naturam serpentum tenet, quia venenosa est, et in cauda sua aliquod veneni est; et duos tantum oculos habet, quia foramina quae quasi oculi in ea videntur, oculi non sunt, sed tantum caeca foramina. Et noctem diligit, et in cavernulis et in paludibus aquarum libenter moratur, et immundis pascuis utitur. Et tam sanis quam infirmis hominibus ad comedendum mala est, et malam digestionem in stomacho hominis parat, atque in omnibus venis tempestates excitat. Nec ulla utilitas medicinae in ea est.

EXPLICIT QUARTUS (QUINTUS) LIBER
DE PISCIBUS.

INCIPIT LIBER QUINTUS (SEXTUS). DE
AVIBUS. PRAEFATIO

Cum anima in corpore hominis aerea est, quandiu in corpore manet, ita quod aere attollitur et sustentatur, alioquin in corpore suffocaretur: et in humano corpore cum sensibili intelligibilitate et stabilitate versatur, et ad haec volatilia creata sunt et posita, cum quibus ipsa sentire et scire debet, quae sibi scienda sunt, quoniam volatilia in aere pennis suis attolluntur et ubique in aere versantur; et sic anima, dum in corpore est, cogitationibus suis elevatur et ubique se dilatat. Et in humiditate terrae perfectio illa ostenditur, quod homo in formatione sua perfectus est atque in corporabilitate discernitur, quod homo se corporalem esse in arboribus cognoscit; et his duobus, scilicet in humiditate, in corporabilitate intelligere debet, quod accrescere non poterit, quandiu anima in ipso est.

CAPITULA.

Griffo

Strusz

Pavo

Grus

Cingnus

Reyger

Wultur

Aquila

Othobere

Anser
Hagelgans
Aneta
Gallus
Urhun
Repphun
Birckhun
Falko
Habich
Sperwer
Milvus
Weho
Corvus
Kraha
Nebelkra
Muser
Ordume.
Merla
Columba
Turtur
Psittacus
Pica
Heera
Ule
Huwo
Sisogomi

Cuculus
Snepha
Specht
Passer
Mersa
Amsela
Drusela
Lercha
Ysenbrado
Widehoppo
Quatela
Nachtegalla
Stara
Fincko
Distelfincke
Imera
Grasemucka
Warckengel
Merla
Wassersteltza
Beynstertz
Hyrundo
Cimgel
Vespertilio
Wichewala
Apis

Musca
Cicata
Locusta
Mugga
Humbelim
Glimo
Megelana

LIBER SEXTUS.

CAP. I. DE GRIFFONE [IV, II, 2].

Griffo valde calidus est, et quiddam de natura volucrum et quiddam de natura bestiarum habet. Nam de natura volucrum ita velox est ut eum moles super corpore suo non gravaret; de natura autem bestiarum, homines comedit. Et cum volat in aere, in calorem ardentem non volat, sed tamen ei aliquantulum appropinquat. Et caro ejus ad esum hominis non valet, quia si homo de carnibus illius comederet, multum inde laederetur, quoniam illic pleniter naturam bestiarum in se tenet. Sed in utraque natura defectum habet. Sed cum tempus instat quod ova sua ponat, speluncam quaerit, interius quidem amplam, sed exterius in ore foraminis ita acutam et constrictam ita quod vix intrare potest, et in illa, propter timorem quem de leone habet, ova sua sollicite observat, quoniam leo a longe illa odorat, et si ad ea pervenire poterit, ipsa conculcat et confringit, quia griffo ei semper insidiatur,

nec eum juxta se patitur manere, virtutem ejus dedignans. Tamen ursum juxta se patitur, quia ille debilior leone sit. Et ova sua hoc modo ponit quod ea nec splendor solis nec flatus venti possit tangere. Sed nec caro, nec ova ejus, nec caetera quae in eo sunt ad medicamenta multum valent, quia in duobus naturis defectum magis quam perfectionem habet.

CAP. II.---DE STRUSZ [IV, II, 3].

Strusz [Struthio *ed.*] valde calidus est, et de natura bestiarum in se habet. Nam volucrum pennas, sed cum eis non volat, quia velut bestia velociter currit, atque circa terram versatur, et pascuis vescitur. Et tanti caloris est, quod ova ejus comburerentur et quod foetus non proferret si illa ipse foveret; et ideo illa in sabulo abscondit, ubi et humore et calore et ipso foveantur. Sed postquam pulli de ovis illis exierint, post matrem et cum matre currunt, velut alii pulli faciunt. Homo autem qui *vallentsucht* [caducum morbum *ed.*] habet, de carnibus struthionis saepe comedat, et ei vires tribuunt, atque insaniam caduci morbi ei auferunt. Sed et pinguibus et fortibus hominibus caro ejus ad comedendum sana est, quia superfluas carnes eorum minuit et eos fortes facit; macris autem et infirmis non valet, quia eis ad esum nimis fortis esset. Et qui melancolicus est, ita quod gravedinem et torporem mentis habet, de jecore ejus saepe comedat, et melancoliam in eo minuit, atque mentem ipsius alleviando suavem facit et mandam. [Ova ejus ad comedendum non valent, quia venenosa sunt. Sed si quis hydropicus est, testas eorumdem ovorum de quibus pulli egrediuntur, pulverizet, et

in aquam ponat, et eam tam pransus quam jejunos saepe bibat, et curabitur *add. ed.*]. Cor autem struthionis et pulmo et quae in eo sunt ad medicamentum non valent, quia nec virtutem volucrum nec bestiarum perfecte habet.

CAP. III.---DE PAVONE [IV, II, 4].

Pavo calidus et humidus est, atque de natura [volucrum et] bestiarum in se habet. Et vox ejus secundum volucres et secundum bestias permixta est et sonat. Nam antequam pavo esset, quaedam bestiae libitu suo quibusdam volucribus se commiscuerunt in coitu; inde pavones nati sunt. Et pavo acer et astutus est, et altitudinem aeris non multum quaerit in volatu. Et pavo qui masculus est tortuosos et incestos mores habet, et minutis animalibus et bestiis se interdum in coitu commiscet, quae cum pullos generant, secundum matrem et non secundum patrem formas habent, sed tamen aliqui eorum secundum colorem pennarum patris et in crinibus suis interdum colorati sunt. Et ipse pavo, cum bestiolas illas currere videt, eas de se natas cognoscit et diligit. Sed pavo, scilicet femina, cum ova sua ponit, ea abscondit ne masculus suus illa videat, quasi eam pudeat ova pertulisse et non nuda carne pullum generare, sed testa ovi opertum, et ideo ova odit et ea confringit si illa invenerit. Et sic femina ova sua abscondit, ne masculus illa videat, usque dum pulli de ovis egrediantur. Sed adhuc pullos suos tam diu celat, dum plus crescant et dum currere possunt. Postquam autem ita confortantur quod ire possunt, tunc cum illis ad masculum suum procedit. Et ille, eos ire videns, pullos suos esse

intelligit, et cum pennis suis illis applaudit, et gaudium se habere ostendit. Sed tamen femina eosdem pullos adhuc ab eo segregat et ab eo movet usque dum plus confortentur, quia timet quod ille pedibus suis conculcet. Sed et idem masculus quamdam altitudinem quaerit in qua aerem illum flare intelligit de quo pennae ejus in multitudinem et in longitudinem cito educuntur. Quod cum viderit, de eis gaudet velut bestiae de saltu suo, sed et alius aer postea easdem pennas afflans eas emollit et educit, et inde tristantur dum iterum crescunt. Femina autem aerem illum ut pennae ei crescant non quaerit, sed velut in constrictione circa inferiora versatur.

Caro autem pavonis ad comedendum nec sanis nec infirmis hominibus valet. Sed qui sanus est eam quidem superare potest. Omnes autem noxios humores qui in infirmo sunt commovet et excitat. Sed vesicam pavonis sicca et eam serva, et si ulcus aut *slyr* in aliquo homine ebullit, eam desuper liga, et suaviter rumpetur. Et postquam rumpitur, item desuper pone, et putredines illas extrahit, et tanto citius sanabitur.

CAP. IV.---DE GRUE [IV, II, 5].

Grus calida est, et mundam naturam habet et possibilitatem volandi et in terra eundi tenet. Et cum multitudine libenter volat, et tanto facilius insidias effugat. Et magnam virtutem in collo habet, et simplex est et provida, et vigilem sensum habet et artem hanc ut praecaveat quod nec avis nec bestia eam faciliter laedere poterit. Caro autem ejus tam infirmis

quam sanis ad esum bona est, sed ova ejus ad comedendum non valent.---Homo autem qui a *gicht* fatigatur, de carnibus ejus frequenter comedat, et *gicht* in eo cessabit. Et qui *vicht* habet, de jecore ejus saepe comedat. Et si *schelmo* porcos fatigat et occidit, rostrum gruis pulveriza, et ipsum pulverem aut in *muz* quod comedunt aut in aquam quam bibunt, et illis ad comedendum et bibendum da, et melius habebunt, et *schelmo* in eis cessabit. Et de sanguine gruis sicca et serva, et dextrum pedem ejus sicca et serva, et si tunc interdum ulla femina in difficultate partus laborat, de sanguine isto in modica aqua comminuat, et cum illo super os vulvae, scilicet superius, inunge, et in eadem aqua, sanguine isto permixta, fac ipsam feminam quasi in speculo se conspiciere, atque dextrum pedem gruis super umbilicum ejus liga, et tanta vis in istis existit quod clausa viscera et clausae *lenden* [clausa viscera *ed.*] tanto citius ad partum aperiuntur. Caetera autem quae in ea sunt ad medicamenta non valent.

CAP. V.---DE CYGNO [IV, II, 6].

Cyngnus (sic) frigidus est et humidus, et aliquid de natura anseris habet et natura anetae. Et in aqua se libenter lavat, atque aquam et terram magis quam volatum diligit, ac in aquis quaedam immunda interdum forat. Et caro ejus sanis ad comedendum bona est, infirmis autem non valet. Et homo, qui *dumphet*, jecor ejus coquat, et saepe comedat, et putredinem a pulmone illius aufert, et ille curabitur. Sed et qui in splene dolet, pulmonem cygni coquat et saepe comedat, et

splen ejus sanabitur. Et qui *urslecht* in corpore suo habet, cingnum pinguem faciat, et eo occiso, *smalcze* accipiat, et in patella primum dissolvat, id est *zulasz*, et tunc *biboz* et sepo corticem quercus aequali pondere addat, ita ut bis tantum de sagimine sit, et sic denuo in patella simul coquat, et inde unguentum faciat, et saepe cum eo se perungat. Sed cutis ejus, ubi se primum ungit, *bulechte* [pustulosa *ed.*] fit, et postea cito sanabitur. Et reliqua quae in eo sunt ad medicamenta non multum valent .

CAP. VI.---DE REYGER [IV, II, 7].

Reyger [Ardea *ed.*] calidus et siccus est, et non nisi dus donne (*sic*) aquarum descendit. Et ideo etiam circa aquas interdum versatur . Et caro ejus tam infirmis quam sanis hominibus ad comedendum bona est, quia in stomacho ejus *slim* non parat. Homo autem, qui tristem mentem habet, cor ejus saepe comedat, et mentem ejus laetam facit. Et cui oculi caligant aut *sergent* (?) caput *reygers* in aqua coquat, et postquam coquitur, oculos ejus accipiat, et eos in sole exsiccet, et tunc eos in frigidam aquam per modicam horam ponat, ut in ea mollescant, et iterum ad solem exsiccet, et sic ter faciat, et postquam hoc fecerit, eosdem oculos ad pulverem comminuat, et tunc tantum cum in oculis caligat aut dolet, pulverem istum in purum et bonum vinum ponat, et sic ei pennam intinguat, ac cum ea [palpebras et cilia oculorum suorum circumliniat, et si] oculos interius modice tetigerit, non oberit. Et hoc ad noctem, cum dormitum vadit, saepe

faciat, et caliginem ac dolorem oculorum aufert. Sed cui stomachus induratus est, ita quod *getwang* habet, de jecore ejus saepe comedat, et stomachum ejus mollificat. Et qui in splene dolet, de ossibus ejus in aqua sufficienter *schabe*, et ita jejunos et ad noctem saepe bibat, et melius habebit.

CAP. VII.---DE VULTURE [IV, II, 17].

Vultur frigidae naturae est, et artes volucrum et bestiarum novit, et inter alias volucres velut propheta est, et in tanta altitudine volat, quanta humor terrae sursum ascendit, scilicet usque ad calorem aeris; et nullum volucrum laedit, et praecavet etiam ne ab aliis laedatur, atque cadaveribus pascitur, et etiam de terra illa interdum forat, quae sanguine animalium perfunditur, scilicet ubi animalia occiduntur. Caro autem ejus comedi non debet, quia frigiditas quae in eo est homini in cibo mortifera esset. Sed cerebrum vulturis hanc naturam habet, dum ipse vultur vivit, ut si homo illud incorruptum habere posset, omnem infirmitatem praeter mortem a se depelleret. Sed homo illud incorruptum habere non potest, quia cum mors volucrum illum aliquo modo invadit, ita quod vitalis aer ab eo egreditur, ipso moriente pellicula cerebri frangitur, et mox cerebrum dissipatur, ita quod virtutem suam amittit. Sed cum vulturem occidis, cum adhuc calidus est, pennas ejus aufer, et corpus ejus incide, et tantum viscera in quibus stercora sunt abjice, et totum aliud corpus, scilicet cum integro capite et cum corde, jecore et pulmone in aqua et in nova olla fortiter coque, et tunc *smaltz*, modicum *baumolei* adde, et minus *bilsen* olei

quam baumolei sit, et sic unguentum fac, et illum qui *unsinnig* [freneticus *ed.*] est per totum caput suum sepo illo unge; et illum qui *virgichtigit* est et quem *gicht* fatigat, cum eo ubique in corpore suo perunge. Et etiam qui in dorso aut in *lenden*, aut in corpore suo ullam infirmitatem habet, cum eo ibi inunge, et curabitur, aut Deus eum curare non vult, quia hoc unguentum pretiosissimo unguento pretiosior est, quia cutem infirmantis hominis cito pertransit et eum sanat. Etsi ita cum praedicto smalcz caput vulturis, ut praedictum est, coquitur, de succo cerebri ejus haberi poterit, et non alio modo. Et cor ejus in medium divide, ut tanto melius siccari possit, ad ignem suaviter sicca, ita ne assetur, et deinde etiam ad solem sicca, et tunc illud in cervinam corrigiam consue, cum illa te cinge, et si quis te veneno occidere vult, dum cum eadem corrigia cum corde illo accinctus es, mox toto corpore tremis et sudas, et sic intelligere poteris venenum tibi prope esse, et hoc modo illud devitare poteris, Nam quia vultur venenum laedit, ideo etiam omnis laesio ab eo fugit; vultur enim naturaliter tempora aurarum et auras temporum novit, et etiam volentem se occidere declinat. Unde cor ejus, ad ignem positum, ut quod livoris in eo est exsiccetur, et etiam ad solem, ut firmitudo ejus de calore solis roboretur, et ita in cervinam corrigiam positum, quia cervus velocior et sensibilior aliis animalibus est, et ita homini circumcinctum, ut praedictum est, dum corpus hominis ab illo incalescit, ipsa pericula veneni declinare facit, quoniam aer, qui circa hominem est, advenientem noxium aerem et per insidias emissum per virtutem ejusdem cordis et cervinae corrigiae, quia et idem aer circa illa versatur depellit. Nam cum idem aer venenum adesse senserit, propter virtutem praedicti cordis et corrigiae, hominem ad trepidationem commovet, ut cum de

bonis operibus loca et homines in sanctificationem et in prosperitatem ducuntur, et ut de malis operibus in scandala et in laesionem sic etiam vertuntur. Sed cum vultur coquitur, oculum ejus in anulo *besmede*, et si illum in digito portaveris, paralisis et gicht a te compescit. Pulmo et pennae ad medicamenta non valent.

CAP. VIII.---DE AQUILA [IV, II, 18].

Aquila valde calida est, velut ignea sit, et oculi ejus magis ignei sunt quam aquosi, et ideo etiam solem fortiter inspicit. Et quoniam fere ignea est, et calorem et frigus pati potest, et alte volat quia calorem bene suffert. Sed et caro ejus homini ad comedendum mortifera esset si eam comederet, quia nimis fortis ei esset propter nimium calorem qui in ea est. Et quoniam calore solis perfusa est, et quia etiam eum fortiter inspicit, inde *grim* est, et inde etiam multam sensibilitatem in corde habet. Et plurima rapit et transvehit, quae abjicit et non comedit, sed ea tantum comedit quae sana et calida sunt. Et cum ova ponit, calidissimum locum aut solis aut aeris quaerit, ut calore illo fortiter perfundantur et confortentur; et si casu evenierit, ut aliquod ex his vacaverit, ita quod calore perfundi non possit, pullus qui ex eo egreditur debilis et infirmus erit et non tam fortis ut vivere deberet; et tam mirabilis natura in corde ejus et ita apud se haberet, et tanta scientia super omnem modicum in eo claresceret, quod cor hominis eam sufferre non posset. Nam in ipsa hora qua aquila occiditur vel per se moritur, tota vis in corde ejus est, ita quod ipsum cor fit

velut *unmechtig* sit, ita quod etiam debilius erit quam alia corda volucrum aut animalium. Et ideo nullus homo cor illud tam forte habere potest ut in ipso est quando vivit. Sic et *scotbaro* et *gensaro* ac *hasenaro* eandem naturam habent quam et iste de quo, nisi quod alius acrior, alius lenior est, et quod alius velocius, alius tardius volat, sicut et homines in moribus suis diversi sunt, sed tamen unam naturam humanitatis habent. Et ad illa opera valent, sicut etiam praefatum est.

CAP. IX.---DE ODEBERO [IV, II, 19].

Odebero [Ciconia *ed.*] calida est atque naturam stultorum animalium habet, et in medio aeris volat, quia volucres quae in medietate aeris versantur terram sentiunt, et tempora temporum magis intelligunt quam illi qui in altitudine et in alto aere volant, quia isti qui in alto sunt in calore versantur, de ardore illo saepe decipiuntur, ita quod hyems et alia quaedam tempora eis saepe supervenerint, antequam ea sentiant. Et caro ejus non valet ad esum hominis, quia eum laederet. Accipe ergo *odeberum* et caput ejus, et *ingeweide* abice, atque omnes pennas ejus aufer, et reliquum cadaver in nova olla modico foramine perforata absque aqua ad ignem incende, et sub ollam istam aliam novam ollam pone, et *smaltz* [sagimen *ed.*] effluentem accipe, et tunc ad tertiam partem ejus arvinam ursi ipsi adde, atque tantum de butyro, velut tertia pars est arvinæ ursi, et herbam quae *gicht* dicitur, et *kranchsnabel* aequo pondere contunde, et cum illis in nova olla coque, et deinde per pannum cola, et

sic fac unguentum; et qui freneticus est, aut qui paralisi fatigatur, aut qui in aliquo membro corporis sui a *gicht* fatigatur, unguento isto se perungat, et melius habebit. Caetera autem quae in eo sunt ad medicamenta non multum valent .

CAP. X.---DE ANSERE [IV, II, 8].

Anser, scilicet *gans*, calidus est, et etiam de aere illo, de quo bestiae vivunt, et etiam de aquoso aere, qui ei pennas educit; sed alte volare non potest, quia de aere bestiarum habet, sed de aquoso aere in aqua libenter versatur, et mundis et immundis pascuis vescitur. Et propter hanc duplicem naturam caro ejus infirmis ad comedendum non valet, quia in homine multociens livorem et ulcera parat, velut scabiem et velut ulcera leprae similia quia inmundis interdum vescitur , sed homines qui sani sunt, carnes ejus comestas aliquo modo superare possunt. Si quis autem anserem comedere vult, eam aut per tres aut per duas dies valde esurire permittat, ut mali humores qui in ea sunt evanescant , et tunc frumento nutriatur; et deinde occisa ad ignem assa, et cum assatur, *selba* et bonae aliae herbulae ei imponantur, et succus earum ipsam pertranseat, et etiam vino et aceto cum flabello semper aspergatur, ut sanguis de ea effluat, quia sagimen ejus comedi non debet, quoniam hominem infirmari facit, quia de malis humoribus inpinguatur . Et qui sanus est, eam hoc modo assatam modice ex ea comedat. Cocta autem in aqua ad esum hominis mala est, quia mali humores qui in ea sunt per aquam ita ipsi non auferuntur sicut ad ignem assata . Ova autem ejus,

quocunque modo parantur, ad esum hominis mala sunt, [quia scrophulas et alias multas infirmitates in homine parant *add. ed.*]

CAP. XI.---DE HALEGANS [IV, II, 9].

Halegans [Grandula *ed.*] valde calida est et velox in volatu, et volando laborat, et ideo tam infirmis quam sanis ad comedendum bona est; et in calore aeris volat, quia in frigore periret. Et cum multitudine volat ut tanto minus ab ullo laedatur; ac in die non timet, et ideo in nocte aliquantum vigil est. In nocte autem timet, et immundis pascuis vescitur. Homo autem, cui oculi caligant aut *serigent*, fel ejus accipiat, et ei bis tantum puri vini addat, et in cuprinum vasculum ponat, et ex eo ad noctem cum penna circa oculos liniat, ita ut etiam oculos interius tangat, et haec saepe faciat, et clari et sani fiunt, nec *wisza*, nec pellicula, vel apostema in eis faciliter crescit. Et qui de *vicht* dolet, jecor ejus coquat et saepe comedat, et melius habebit. Et qui husten habet, de pulmone ejus cocto saepe comedat, et husto cessabit. Sed et qui in stomacho dolet, *hagelgans* accipiat, capite ac visceribus abjectis, reliquum corpus in aqua fortiter coquat, et tunc de aqua auferat, atque de carnibus illis omnia ossa separet, et easdem carnes in mortario contundat, atque succum qui in eis est per pannum extorqueat, et cum eodem succo et modica farinula suffen paret, et jejunos sorbeat, et *slim* ac malos humores de stomacho ejus, ipso ignorante, leniter

auferet. Caetera autem quae in eo sunt, ad medicamenta non valent.

CAP. XII.---DE ANETA, DOMESTICA [IV, II, 10].

Aneta, quae domestica, gravem calorem habet, et aliquantum de aere bestiarum, sed tamen plus de aquoso aere naturaliter habet, et immundis pascitur, sed immunda, quae devorat, per aquam, in qua saepe natat, in ea purgantur et per eam transeunt. Et qui sani sunt, carnes ejus comestas superare possunt, infirmis autem non valent. Caetera omnia non valent. [Sed qui anetam comedere voluerit, in aqua coctam non comedat, sed, ut de Ansere praedictum est, eam ad ignem asset. Ova autem venenum et ut fixura araneae homini sunt. *Add. ed.*]

CAP. XIII.---DE ANETA SILVESTRI [IV, II, 11].

Silvestris autem aneta eandem naturam habet, quam et domestica; sed silvestris salubrior est ad esum hominis, quam domestica, quia in aquis semper versatur. Silvestrem autem anetam in nova olla ad pulverem combure, capite et visceribus atque pennis abjectis, et pulverem istum in fractas orfimas

saepe mitte, et sanabuntur. Pennae autem anetarum aliquantum ad lectos et ad cervicalia plus valent, quam pennae gallinarum .

CAP. XIV.---DE GALLO ET GALLINA [IV, II, 12.]

Gallus et Gallina uterque frigidam et siccam naturam habent et non alte volant, quia praecipue de aere terrestrium animalium ; et carnes eorum sanis hominibus bonae sunt, sed comestae eos pingues non faciunt, infirmos autem aliquantum refocillant. Quod si aliquis valde infirmatur, et carnes istas frequenter comedit, in stomacho ejus *slim* parat, et ipsum stomachum ita infirmari facit, quod comestos cibos vix digerere poterit, quia eadem carnes frigidae sunt . Sed si iste qui valde infirmatur, carnes gallinarum comedere voluerit, eas cum aliis quibuslibet carnibus coqui faciat ut succo illarum temperentur, quia siccae sunt, et sic comedat, assas autem devitet, quia eas vix digerere poterit. Et gallina ad esum infirmis melior est quam Gallus, quia carnes Gallinae teneriores sunt quam carnes Galli . Sed qui sanus est in corpore, de utrisque comedere poterit. Sed et sano homini cappo ad comedendum bonus est, infirmo autem non multum valet, quia cappo non satis laborat, sed semper in quiete est, unde etiam et carnes ejus tanto fortiores sunt , et jecor tam gallinae quam galli, saepe comestum, contra infirmitates valet, quae hominem interius laedunt. Jecor enim galli et gallinae durum non est et infirmum, et pennae gallinarum ad cervicalia malae sunt, quia *gicht* in homine illo excitant, qui

desuper incumbit. Caetera autem quae in eis sunt ad medicamenta non valent.

[Quaelibet ova volatiliū magis frigidae quam calidae naturae sunt, et ad comedendum nociva sunt, sed ova gallinarum quae domesticae sunt, comedi poterunt, sed tamen moderate. Sed qui infirmus est, si ova comedere voluerit, aquam et vinum commisceat, et in patella fervere faciat, et ova hoc modo testa abjecta coquat, et eum non laedent. Homo autem qui dysenteriam (*sic*) habet, vitella ovorum in scutella terendo pulset, et ciminum, et modicum piperis addat, et iterum in testas ovorum reponat, et ad ignem asset, et dolenti, postquam modicum comederit, ad manducandum tribuat. Quaecunque autem idem infirmus interim comedit, calida sint et mollia, scilicet pullos gallinarum, et caeteras molles carnes, et pisces; sed allec, et salmonem devitet, et bovinas carnes, et caseum, et cruda et grossa olera, et porrum, et siligineum et ordeaceum panem, et quidquid assum est, praeter assum pirum, non comedat, et vinum bibat. Sed si quis fluxum sanguinis habet, duo vitella ovorum distemperet, et succum metridati, quantum medietas unius vitelli est, addat, et aceti quantum duae testae ovi capiunt, et modicum de pulvere cinnamomi, et minus de pulvere zituariis immittat, et sorbiciū aliquantum spissum inde paret, et modice calidum tam jejunos quam pransus sorbeat, et melius habebit. *Add. ed.*]

CAP. XV.---DE URHUN [IV, II, 13].

Urhun calidum et aliquantulum humidum, et ideo tam infirmis quam sanis in comestione bonum est. Et si *maden* [tarmus *ed.*] aut alii vermes hominem comedunt, vesicam *Urhunes* pulveriza, et pulverem istum in locum ulcerum illorum pone, et cum de pulvere isto gustaverint, moriuntur.

CAP. XVI.---DE REPHUN [IV, II, 14].

Rephun [Perdix *ed.*] frigida est, sed tamen domestica gallina perdice frigidior est, et inperfectionem in se habet, ac etiam perdix instabilior quam domestica gallina, quoniam caro ejus infirma non est, sed fragilis, quia nec pleniter de terra est; et comesta sanos non multum laedit, infirmis autem non valet, quia *slim* in stomacho eorum parat. Accipe autem fel ejus, et veteri arvinae commisce, et in cujus cutem pediculi exterius de sudore carnis crescunt, ille cum eo saepe se perungat, et cutem ejus pertransit, et sudorem purificat, ita quod pediculi amplius non crescunt. [Quod si interius ex arvina ejus crescunt, unctio ista non proderit. *Add. ed.*]

CAP. XVII.---DE BIRCKUN [IV, II, 15].

Birckhun eandem fere naturam habet quam *Rephun* praeter quod caro *Birckhunes* tam infirmis quam sanis melior et sanior est ad comedendum quam caro *rephunes*. Si autem cancer hominem comedit, vesicam ejus ad solem aut ad ignem

sicca, et deinde eam modico vino parumper humidam fac, et sic eam super locum ulcerum extende, et desuper comprime, et ita diu jacere permitte, et cancri morientur.

CAP. XVIII.---DE FALCONE. [IV, II, 20].

Falco [Herodius *ed.*] calidus est, et aliquantum siccus, et magnam vim cordis habet, et volatu velox est, et alte sursum, et ad inferius deorsum, et in medietate aeris volat . Nec caro ejus comeditur. Et si orfimae in homine sunt, sive integrae sive ruptae sint, *smaltz* [sagimen *ed.*] ejus desuper unge, et siccabuntur. Sed Falco tantam acerbitem in se habet quod ad medicamenta non valet . Sed alii *falken*, de quacumque terra sunt, eandem naturam habent sicut et iste, et etiam ad eandem medicinam valent, nisi quod interdum secundum regiones in quibus nutriuntur, alius alio fortior et velocior existit.

CAP. XIX.---DE HABICH [IV, II, 21].

Habich [Accipiter *ed.*] calidus est et humidus [nec caro ejus propter ferocitatem comeditur *add. ed.*] atque alios volucres novit, et naturam eorum sentit, et secundum quod in eis novit eis insidiatur et rapit. Et alte volat, ac in medietate aeris versatur . Homo autem qui in jecore aut in dextro latere dolet, pulmonem *Habichs* in aqua coquat, et ei *scherling* [cicutam *ed.*] addat, et consolidae plus quam *scherlings*, et de butyro vaccarum in Maio parato plus

quam istorum trium sit, et simul coquat, et per pannum colet, et sic unguentum faciat, et circa jecor suum ac in dextro latere cum eo se inungat, et melius habebit. Et qui leprosus est, fel ejus accipiat, et ei bis tantum vini addat, et ubi in corpore suo lepra est, ibi se perungat, et mox *smaltz* ejusdem ancipitris ipsum locum inungat; et hoc saepe faciat, et lepra sanabitur. Pennae autem ejus nec ad lectos, nec ad cussinos valent, quia si quis desuper recumberet, cum difficultate graviter dormiret.

CAP. XX. DE SPERWERE [IV, II, 22.]

Sperwere [Nisus *ed.*] calidus, et laetus, et velox est in volatu, et alte et in sideribus et in medietate aeris volat. Quod si vir aut femina in libidine ardent, accipiant *Sperwere*, et eo occiso, pennas auferant, et tunc capite et visceribus abjectis, reliquum corpus in novam ollam modico foramine perforata, absque aqua ad ignem incendat, et sub olla ista aliam novam ollam ponat, et *smalcz* effluentem ita excipiat, et tunc de calandria, quaere quod sit (*an* sufficit?), et minus de gamphora contundat, et cum praefato *smalcz* commisceat, et denuo ad ignem modice calefaciat, et sic unguentum faciat; et vir verendum suum et *gelancken* cum eo per quinque dies ungat, et per mensem unum ardor libidinis in eo cessabit, absque periculo corporis sui. Mulier autem circa umbilicum et in ipso foramine umbilici cum eo se ungat, et ardor ille in ipsa per mensem cessabit; et mense peracto, tam vir quam mulier, se inungat, et ita remedium de libidine habebunt. Quod si calandriam et gamphoram habere non poterunt, accipiant minutissimam pennam Nisi, sufficienter de eis per quinque

dies in baumeolum ponat, ut in illo ad solem incalescat, et sic ferveat, atque in praedictis locis corporis sui, tam vir quam mulier, cum eo se ungat, et ardor libidinis in eis evanescet. Caetera autem, quae in eo sunt, ad comedendum nec ad medicamenta non valent .

CAP. XXI.---DE MILVO [IV, II, 23].

Milvus calidus est, et calorem diligit, et cum sol splendet, in calore libenter volat, et etiam in calida umbra libenter manet. Sed ardorem aeris devitat, nec altitudinem ipsius, sed mediocritatem, et inferius eum volat, atque minutas aviculas libenter rapit. Sed tamen non multum acer est . Sed caro ejus ad comedendum contraria est, quia omnes aves, qui (*sic*) unguibus *kryment* [rapaces *ed.*] ad comedendum homini contrariae sunt. Homo autem qui *orfimes* in corpore suo habet, Milvum accipiet, et eo occiso, pennas auferat, et tunc, visceribus, in quibus stercora sunt, abjectis, caetera omnia cum capite et unguibus in nova olla modico foramine perforata absque aqua ad ignem accendat, et super olla ista aliam ollam ponat , et *smalcz* ejus ita accipiat; quod cum fecerit, carnes illas quae in illa olla remanserunt, in ipsa ad pulverem comburat, et cum praedicto *smalcz*, *orfime*, si integrae sunt, saepe inunge, et evanescent. Si autem ruptae sunt, de ipso pulvere in eadem ulcera pone, et exsiccabuntur.

CAP. XXII.---DE WEHO .

Weho frigidus est, ac furtivos mores habet, et non alte volat, atque inmundis pascuis vescitur, et etiam interdum his quae venenosa sunt. Et ideo ad medicamenta non valet, sed hominem magis laederet.

CAP. XXIII.---DE CORVO .

Corvus plus calidus quam frigidus est, et quasi in medio aeris volat. Et astutus est, audax, et non timet, atque hominem non multum fugit nec timet, ita quod etiam faciliter cum eo loqueretur, et scientiam fere ad hoc haberet, nisi quod irrationale animal est. Et quia hominem cognoscit, ideo etiam multociens ea rapit quae homo apud se habet. Et caro ejus homini ad comedendum contraria est, quia naturam latronum et furum habet. Et caetera quae in eo sunt ad medicamenta non valent.

CAP. XXIV.---DE KREWA ET KRAHA .

Krewa et Kraha sunt frigidae naturae, et in quadam medietate aeris volant, atque voces hominis imitantur, ac de genere corvi sunt. Nam in primo, antequam cornix et monedula essent, pica videns ova corvi, ea furata est, et super ea se posuit et fovit, et ita primum cornices et monedulae processerunt, sed deinde inter se, ut nunc est, ova posuerunt, scilicet cornix cum cornice, monedula cum monedula, et ita nunc multiplicatae

sunt. Et ad medicamenta non valent, quia volatile aut aliud animal quod cum homine per astutiam est, ei ad medelam non multum prodest, sed in eo uteretur ut malus nequam in moribus suis, et *arg* inde fieret.

CAP. XXV.---DE NEBELKRAHA .

Nebelkraha calida est, ac mores jactantiae habet Et aerem ac tempora cognoscit; et varios eventus vix exspectat, atque ubi tristitiam futuram novit, illuc properat, et mundis ac inmundis utitur. Sed caro ejus ad medicamenta non multum prodest.

CAP. XXVI.---DE MUSAR [IV, II, 24].

Musar [Larus *ed.*] de calido aere solis procedit, et cum juvenis est, calidus est et fortis, et fortiores pastus comedit; sed cum in aetate procedit, frigidus erit et debilis, et tunc debiles pastus quaerit. Cum autem ad senectutem pervenerit, ad primum calorem et ad primam fortitudinem reditum habet, atque ut prius fortiora pascua quaerit . Et caro ejus sanis et infirmis hominibus ad comedendum bona est. Homo autem qui *virgibnisse* [venenum *ed.*] aliquo modo sumpsit, cor ejus et jecorem ac pulmonem ac viscera purgata coquat in aqua, et tunc cum vino et albo pipere ac parum minus de *komel sultzen* parat; vel si album piper non habet, modicum de aloe, scilicet minus quam *komel* sit addat, et hiis carnes illas imponat, ut eis perfundantur, et jejunos saepe comedat, et si

venenum quod comedit aut bibit, etiam in stomacho ejus induratum est, illud auferet et purgabit, et sic homo ille sanabitur.

CAP. XXVII.---DE ORDUMEL .

Ordumel pravum calorem in se habet, et ad comedendum non valet, quia totum quod in eo est homini contrarium est. Nec etiam ad medicamenta valet.

CAP. XXVIII.---DE ALKREYA.

Alkreya plus frigida est quam calida, et mundis et quibusdam venenosis pascuis vescitur, et interdum etiam infirmos pisces comedit. Et caro ejus nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet, sed qui sani sunt, superare possunt, infirmis autem obest. Et medicina in ea non est.

CAP. XXIX.---DE MEWA .

Mewa calida est et in recto temperamento de aere et de aqua est, ac temperate humida est. Et non alte volat, et sanis et infirmis hominibus ad comedendum bona est.

CAP. XXX.---DE COLUMBA [IV, II, 16].

Columba frigida est plus quam calida, et mane diei, id est primum ortum ejus, quod temperate gelidum est, plus diligit quam calorem. Et simplex est et timida, et ideo cum multitudine volat ut tanto minus ab aliis volucris laedatur, Et quia frigida est, facile esurit, et cibus in ea ita non incalescit ut in alio alite, et idcirco cito esurit, et plus quam alius ales suae magnitudinis comedit. Et caro ejus non est firma, sed aliquantum arida, nec multum succum homini tribuit, et sano homini ad cibum non multum prodest, etiamsi ei non obest. Infirmum qui in corpore deficit, comesta laedit. Sed et *holtzduba* et *ringelduba* eandem naturam habent, excepto quod istae in silvis morantur et inde aliquantum ac riores et majores illis sunt et quod de pascuis silvarum pascuntur. Sed nec istae nec illae ad medicamenta valent

CAP. XXXI.---DE TURTURE .

Turtur calida et sicca est, et virilis fortitudinis est, nec pavida est, et quasi servum semper habet. Et quoniam humiditatem non habet, nec vivere suum ad diversa ponit, fel in ea crescere non potest, quemadmodum in homine est: qui bonam voluntatem habet, fel in eo crescere non potest, sed in eo decrescit; et cum scelestam mentem habuerit, in eo fel augetur. Et caro turturis ad comedendum non valet, quia *gicht* in homine excitat. Caetera non valent.

CAP. XXXII.---DE PSITTACO .

Psitacus valde calidus est, et etiam humidus, ac quiddam et aliquod de volatu grifonis et aliquod de virtute leonis habet. Sed nec in volatu nec in virtute quidquam audet ut posset (?). Et etiam tempora temporum novit, et secundum eventus illos se habet et cantus suos exprimit, ac etiam secundum ignem fel (*sic*) aliquos colores in pennis suis habet. Sed ad medicinam non valet, qui nullam virtutem ad plenum in se tenet, sed in defectu, quia diversa natura est.

CAP. XXXIII.---DE PICA [IV, II, 25].

Pica gravem calorem in se habet, et *arg* est, ac de aere et de terra diversas pennas habet et quasi jactantiam naturaliter sequitur, ita ut cum alienos homines venire viderit, vocem in adventu eorum emittit. Et pascua quaerit, quae venenosa et nociva sunt, sive herbulae, sive cadavera sint , et ideo caro ejus ad comedendum homini ut venenum contraria est. Et circa hominem velut dyabulus versari solet . Et si quis homo *grintslecken* [profundam scabiem *ed.*] in capite suo habet, *smalcz* ejus accipiat, et cum eo caput suum ungat, et sanabitur. Caetera autem quae in eo sunt ad medicinam non valent .

CAP. XXXIV.---DE HERA [IV, II, 26].

Hera calida est et aliquantulum sicca, et in varia aura et in tempestatibus volare bene potest. Sed alte non volat, et caninos mores habet, et in se ipsa immunda est, et pastum qui hominibus nocivus est, comedit, et quidquid videt in facto suo quantum potest imitatur, et unumquemque hominem quem care videt voce salutatur. Caro autem ejus quasi venenum homini esset, qui eam comederet, quia tempestatibus perfunditur et quoniam diversam naturam morum habet. Accipe autem heram, et caput ejus et viscera abjice, atque pennas ejus aufer, et reliquum corpus discinde, et discisum in novam ollam pone, et ei fenigrecum et minus de babellum adde, et tunc etiam *hirczmarck*, et minus hunresmalcz et de butyro vaccarum in Maio parato eis tantum adde, quantum istorum duorum est, et omnia simul in aqua coque et sic de *raum* qui desuper natat unguentum fac, et hoc optimum est contra dolorem capitis, et scapularum, aut *lenden* [renum *ed.*], aut *glancken* [iliorum *ed.*], si te ibi cum eo saepe unxeris, atque *gicht* ibi cessabit, quamvis fortis sit, et homo ille melius habebit. [Et si boves, aut porci, aut oves aliquo modo infirmantur, avis haec in aqua coquatur et illis ad comedendum detur. et sanabuntur, a quacunque peste teneantur. *Add. ed.*]

CAP. XXXV.---DE ULULA [IV, II, 27].

Ulula calida est, et mores furis habet, quia diem scit, sed eum fugit et noctem diligit; et alios volucres odit, quia naturam eorum non amat. Et mortem hominis scit. Et ubi moeror et planctus futurus est, odorem illum per aerem sentit, ut avis

cadaver, et mox ad illud properat, et priusquam planctus supervenerit, inde fugit. Et his pascitur quae naturae hominis contraria sunt. Et si homo carnes ejus comederet, ei quasi venenum esset, propter malam naturam, quam in se habet. Caput autem ejus et viscera ejus abjice, et pennas ejus aufer, et reliquum corpus ad ignem assa, et *smalcz* ipsius excipe, et deinde *bisch* [ibiscum *ed.*] et bis tantum de *reynfano* [tanaceto *ed.*] in aqua coque, et postquam coxeris *smaltz* ululae adde et infunde, et denuo *welle* [ad ignem ponatur *ed.*], et etiam baumolei tantum adde velut quarta pars ejus *smaltzes* est, et sic omnibus his per pannum expressis fac unguentum, et homo qui paralisim habet aut *virgichtigit* est, cum eo saepe ungatur, et curabitur.

CAP. XXXVI.---DE HUWONE [IV, II, 28].

Huwo [Rubo *ed.*] calidus est, et eamdem fere naturam habet quam et ulula, nisi quod *huwo* in nequitia fortior et robustior ulula est; et mores furis habet, et diem scit, sed eum fugit, et noctem diligit, atque alias aves odit, quae in die volant. Et caro ejus visui hominis contraria est. Et *smalcz* ejus accipe et in patella *zulasze*, et qui *orfimas* habet, sive integrae, sive ruptae sint, cum eo se ungat, et exsiccabuntur. Caetera autem quae in eo sunt ad medicamenta non valent.

CAP. XXXVII.---DE SISEGONINO .

Sisegonino calidus est, et noctem ac splendorem lunae diligit, plus quam diem aut quam solis splendorem, sed tamen diem plus amat quam ulula. Et ideo in nocte versatur, quia alias volucres abhorret nec videri multum vult. Et aliquantum mores furentis, quasi interdum *wudich* sit, velut ille, qui non curat quid faciat. Et cum pullos suos de ovis primo egredi viderit, putat sibi alienos esse et eos occidit; et cum viderit illos non moveri, tristatur, et se lacerat, ita quod sanguine suo suscitantur, et tunc eos valde diligit, quia scit eos de se suscitatos esse. Sed et laeta et tristia tempora hominis sentit ac intelligit, quia si laeta sunt, ei cantando congaudet; vel si tristia, tacendo se tristem ostendit. Et cum interdum in aere pendet in dorso ac terram verso, in aere aspicit et considerat, quando tempora gaudii et laetitiae aut tempora tristitiae futura sunt. Et si homines ibi morituros praevidet, hoc paucis vocibus ostendit, et silet.

CAP. XXXVIII.---DE CUCULO [IV, II, 30].

Cuculus calidus est, et de moribus volucrum et bestiarum in se habet, et audientes homines voce salutatur, et in *blind* aura versatur. Sed nec magnum calorem nec magnum frigus pati potest. Et cum magnus calor in aestate est, umbras silvarum quaerit, et magnus calor in aestate pennas commovet, ita quod cadunt in hyeme. Et cum senserit, quod pennae ejus morientur, pascua ejus in nidum suum congregat et studet, quod pennulas suas in ipso nido dimittat, et in eis per hyemem jacet, ut calorem ab eis habeat, et iterum circa initium aestatis pennae ejus renascuntur, et tunc nidum suum a pennis illis

purgat, et ita procedit . Sed caro ejus ad comedendum homini non valet, quia scabiem habet, et quoniam ut venenum ibi est, qui eam comederet , Et homo, qui *urslechte* [uzslechte?] in corpore suo habet ita quod etiam cutis ejus scinditur, et si aliquod *gicht* in membris suis fatigatur, caput et viscera et pennas cuculi abjiciat, et reliquo corpori *biboz* et salviā aequali pondere addat, et modicum plus de dictampno et parum arvinae ursi, et haec omnia in nova olla et in aqua coquat, et *raum* qui desuper natat accipiat, et ex eo unguentum faciat, et cum eo saepe se perungat, et *urslechte* sanabuntur, et *gicht* qui eum in membris suis fatigat cessabit.

CAP. XXXIX.---DE SNEPHA [IV, II, 31].

Snepha calidus est, et de alto aere est, et caro ejus sanis et infirmis ad comedendum bona est . Et cui oculi caligant, fel ejus accipiat, et ei modicum vini addat, scilicet minus quam fellis , et in cuprinum vasculum ponat vel fundat, et ad noctem, cum se in lectum collocat, ex eo circa oculos suos liniat, et si oculos interius modicum tetigerit, non nocebit, et sic saepe faciat, et caliginem oculorum minuit. Caetera quae in eo sunt, ad medicamenta non multum valent .

CAP. XL.---DE SPECHT [IV, II, 32].

Specht calidus est ac de puro aere est, et in quadam medietate aeris volat; et velox est, et calorem et aestatem diligit, et

pastus ejus venenosus non est. Sed *specht*, qui viridem colorem habet, melior et robustior est, quam alius sit. Ille autem alius satis valet, sed non tantum quantum ille, qui viridis est. Homo autem, qui leprosus est, viridem *Specht* ad ignem asset et ita saepe comedat, et lepram consumit, id est *swendet*. Sed et viridem *Specht* accipe, et capite ejus et visceribus abjectis, ac pennis ablatis, reliquum corpus ad ignem assa et superior *ronst*, qui in cute ejus ad ignem succensus est, aufer et serva, et deinde aliud corpus ita assatum mortario modice contunde et in aqua fortiter coque, ita quod per omnia minuatur *addreb*; et postquam coxeris, de aqua aufer, et ossa de carne separata et ilia abjice, atque easdem carnes super ignitum lapidem ad pulverem istum, et superiorem cutem ronse ejus, et satis de rutha in aquam illam pone in qua *Specht* prius coxisti, et ei satis de arvina vulturis et parum de saepe hirci adde, et haec simul fortiter coque, et de *raum* qui desuper natat, unguentum fac, aliis reliquis abjectis, et cum unguento illo lepram hominis saepe unge, et quamvis lepra fortis sit, ille sanabitur, nisi judicium Dei non permittat, aut nisi mors illius in lepra sit. Sed cor ejus sicca, et in auro et in argento velut in anulo *virwircke*; quandiu apud te portas, *gicht* a te cessabit. Nam natura ejusdem avis hujus munda, et cor ejus simplex est, nec malam artem habet, et ideo virtus cordis ejus puro aeramento diversitates humorum, qui guttas paralisis producant, sedat. Reliqua quae in eo sunt, medicinae non conveniunt.

CAP. XLI.---DE PASSERE .

Passer plus frigidus est et multas varietates in moribus suis [habet] propter astutiam et versutiam suam, et cum multitudine libenter volat, ne a majoribus avibus laedatur. Et in aere ille saepius versatur qui spissus est, et ideo infirmam carnem habet, quae sanis nec infirmis ad comedendum valet. Nec etiam ad medicamenta prodest.

CAP. XLII.---DE MEYSA .

Meysa calida est, et sicca et mansueta, et in puro aere libenter volat. Et sanas carnes habet, atque sanis et infirmis hominibus bona est ad comedendum. Et homo qui *virgichtigit* est, *meysam* in aqua coquat, et cum butiro *Jussal* de eo faciat, et hoc saepe comedat et curabitur.

CAP. XLIII.---DE AMSLA .

Amsla calida est et sicca, et mansueta, et in puro aere libenter volat, et etiam de puro aere crescit, et sanis hominibus ad comedendum bona est, sed infirmos laedit quia sicca est. Jecor autem ejus sicca, et in aliquo esse quo volueris, *bewircke*, et apud te semper porta, et dyabulus in *grusale* nec in *getrugnisze* interim te fatigat, quia illam odit propter munditiam suam .

CAP. XLIV.---DE DROSELA.

Drosela calida est, et moribus suis mansueta. Sed homo qui interius in gutture aliquo modo dolet aut qui raucus in voce est, eam in aqua coquat, et in aqua illa lineum pannum intingat, et cum panno illo madido totum guttur suum usque ad orclatum (?) *belbe* [usque ad aures suaviter constringat *ed.*] et de residuo ejusdem aquae *suffen* paret et comedat, et hoc saepe faciat, et melius habebit in gutture et in voce. Et qui in jecore aut in pulmone dolet, *droselam* accipiat, et eam in aqua coctam saepe comedat, et sanabitur.

CAP. XLV.---DE LERCHA [IV, II, 37].

Lercha [laudula *ed.*] valde calida est et aridae naturae, et aestatem diligit, ac in splendore solis libenter volat, et in calore viget, sed in frigore faciliter perit, et *wunsam* est et astuta, ac munda pascua quaerit, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet. Sed si alicui homini guttur tumet, id est *swillet*, accipe *Lercham*, et capite ac visceribus et pennis abjectis, reliquum corpus super calidum laterem paulatim sicca, sic tamen nec comburas, et de pulvere *milwae* [tiliae *ed.*] ad pondus trium nummorum adde, et ita in pannum liga, ac in panno super guttur illius constringe, et tumor ille fugabitur. Et si magnum *swern* [ulcus *ed.*] alicubi in corpore tuo habes, eundem pulverem desuper liga, et propter eandem naturam et virtutem suam, ut praefatum est, idem ulcus molle erit et

rumpetur. Quod si etiam *drusze* [glandes *ed.*] habes, eas saliva tua prius madefac, et pulverem praefatum in panno desuper liga, et evanescent. Et si canis furit, caput *ludulae* abscede, et idem caput furenti cani ad comedendum da, et furorem dimittit, et mansuetus fiet.

CAP. XLVI.---DE ISENBRADO [IV, II, 38].

Isenbrado calidus est, et in eodem calore temperatus est, et aliquantum humidus, et puritatem aeris semper quaerit. In quo etiam prosperitas est, et etiam interdum aquas illas quaerit quae a sorde purae et clarae sunt. Et si quis homo in aere illo aut juxta aquam illam, ubi nidificat, esse et manere posset, nulla infirmitas ei ibidem occurreret, quia aerem illum semper quaerit, ubi nullae sordes sunt, et mundis pascitur. Caput autem ejus et viscera et pennas abjice, et reliquum corpus foliis de quercu involve et super carbones pone, ita dum eadem folia ab igne consumantur, et tertia vice simili modo, dum ipsa incendatur, et deinde aviculam in novam ollam ad ignem sine aqua pone, et in ea modice combure, ut pulverizare possis, et ita paulatim in pulverem redige, et huic pulveri modicum minus quam nux muscatae sit, et si quis apoplexiam habuerit, id est qui in uno latere jam moveri nusquam poterit, illi de pulvere isto jejuno cottidie in modica aqua da bibere, et eandem infirmitatem curabit si juvenis homo est, nisi tunc eadem infirmitas longo tempore in eo inveterata sit. Sed et si quis homo ita *virgichtigit* est quod se totum dilacerare quaerit, etiam eo tempore cum malum hoc patitur, de eodem pulvere

in aqua bibat, et melius habebit propter bonam virtutem eorum quae praedicta sunt .

CAP. XLVII.---DE VEDEHOPPO [IV, II, 39].

Wedehoppo [Upupa ed.] calida est et humida, [et cibo hominis non conv. add. ed.] et circa quamdam medietatem aeris volat, et diem diligit, et immundam naturam habet, et ideo semper in sordibus ac circa sordes versatur, et in eis proficit, et ideo quaerit sordes, quae fortissimae sunt, et in eis mansionem suam parat . Caput autem ejus et viscera abjice, et pennas extrahe, et reliquum corpus in nova olla ad pulverem redige, et si *orfimae* in aliquo homine ruptae sunt, aut si vermis aliquem hominem comedit, in ipsa vulnera de pulvere isto pone, et si orfime sunt, exsiccabuntur, aut si vermes sunt, morientur.

CAP. XLVIII.---DE WACHTELA .

Wachtela calida est et humida, et munda pascua quaerit, et sanis hominibus ad comedendum bona est, infirmis autem qui malis humoribus inundantur non valet, quia humores eorum in ipsis commovet, quoniam tarda humiditas in ea est.

CAP. XLIX.---DE NACHTGALLA [IV, II, 40].

Nachtgalla [Luscinia *ed.*] calida est, et aliquantum sicca, et de nocturno aere vitam habet, et munda est. Et quia de nocturno aere est, in nocte magis quam in die laetatur et cantat, quia sol ei in die nimium splendorem dat, et hoc abhorret . Et cui oculi caligant, *nachtgallam* jam ante ortum diei capiat, et fel ejus accipiat, et illud effundat, et huic guttam unam roris quam super mundum gramen invenerit addat, et tunc palpebras et cilia oculorum de hoc circa oculos suos, cum dormitum vadit, saepe liniat, et si etiam oculos interius modice tetigerit, non nocet, et ab oculis mirifice caliginem aufert, velut si spuma, id est *schum*, per fervorem ignis ab aestate purgatur et abiciatur .

CAP. L.---DE STARA [IV, II, 41].

Stara calida et timida, et ideo cum multitudine volat, et amicitiam ad genus suum habet, et caetera volatilia non odit, ac aliquantum alte volat. Et caput et viscera ac pennas aufer, et reliquum corpus in nova olla ad pulverem comburendo redige, et pulverem istum in rupta *orfime* pone, et exsiccabuntur. Accipe integrum *staram*, et mortuum super illud tene quod venenum esse suspicaris, et si venenum est, pennae illius disjunguntur et ab *inbicem entwichent* se, et moventur, sed tamen exeunt, quia si viveret, inde doleret et fugeret. Si autem venenum non est, pennae suae non disjunguntur nec moventur.

CAP. LI.---DE VYNCO [IV, II, 42].

Vynco [Frigellus *ed.*] calidus est, et de viriditate terrae herbarum pascua quaerit, et sanis ad comedendum non multum obest, infirmos autem laedit. Qui siccae naturae est et alta in aere non petit . Accipe autem *Vincken*, et capite et visceribus et pennis ejus abjectis, eum super vivos carbones pone, et modice assa ita ut tantum incalescat, et ubi infans in cute sua *uszgeslagen* est et ulcerosus, ita calidum superpone, et iterum calefac et alio loco superpone, et sic saepe fac ubique in corpore infantis, et immundos ac malos humores de cute illius extrahit, et mox hircino sepo desuper unge, et ulcera illa sanabuntur. Caetera quae in eo sunt parum prosunt .

CAP. LII.---DE DISTELWINCKE [IV, II, 43].

Distelwincke calidus, et etiam de aere illo est qui erumpentes flores primo educit, et ideo pulchrum colorem habet. Et homo qui *brustswern* interius in corpore habet, aut qui in stomacho aut in *lenden* dolet, aut infirmitatem in corpore habet, accipiat *distelwincken*, et capite et pennis abjectis purget, et sic cum jecore et pulmone carnem ejus modice asset, et postquam assaverit, carnes istas distrahit, id est *zuzeyse*, et ossa ejus comminuat, et tunc farinam similae recipiat, et ei modicum sagiminis addat, et carnes praefatas illas imponat, et denuo in patella coquat, et sic pulmentum paret, et ita saepe comedat; et si juvenis est, eum interius sanat; aut si senex,

dolores istas (*sic*) in eo minuit, quia est quasi optimum unguentum quod hominem interius sanat.

CAP. LIII.---DE AMERA .

Amera calidus est, et in puro aere libenter volat, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet, quia pastus ejus mundus ac immundus, ac amarus est.

CAP. LIV.---DE GRASEMUCKA .

Grasemucka frigida est et de aere spumantium aquarum est, et pastus ejus mundus et immundus est. Et ad medicamenta non multum valet.

CAP. LV.---DE WARGKRENGEL .

Wargkrengel frigida est, ac etiam de aere illo ubi meridiana daemonia sunt , nec ullam laetitiam habet antequam tristitiam in aliis animalibus videat. Et etiam ova sua interdum frangit, ac pullis suis inimicior et durior aliis volatilibus est. Sed tamen hujusmodi vires in se non habet, ut vel malum vel bonum cum eo in medicamentis perfici possit.

CAP. LVI.---DE MERLA.

Merla frigida est, et pastus ejus immundus ac nocivus, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum valet nec etiam aliqua medicamenta in eo sunt.

CAP. LVII.---DE WASZERSCELTZA [IV, II, 29].

Waszerstelsa [*waszersteltza*?] temperatum calorem in se habet, et etiam de turbinibus est, et ideo caudam semper movet, ac turbines et tempestates pati potest, quod de ipsis est, et juxta aquas libenter manet quod de turbinibus est; et pascua praecipue in aqua quaerit. Molles carnes habet, et sano et infirmo ad comedendum bona est, quia infirmum refocillat. Et guttur ejus sicca et serva, et cum aliquis in corde dolet, aut cum aliquis a *gicht* fatigatur, idem guttur per modicam horam in aqua pone, et tunc elevat, et ipsam aquam in guttur illud funde, et illi ad bibendum da, et in corde melius habebit, ac *gicht* ab eo cessabit. Sed et cor ejus sicca, et apud te semper habeas, et cum *gicht* te fatigat, idem cor per modicam horam in aquam pone, et aquam illam bibe, et *vicht* in te cessabit. Et vesicam ejus siccata tecum habes, et si *freischlich* in aliquo homine insurgit, cum saliva tua illam modice humidam facies, et illam juxta et non super *freischlich* pone, et illud dissipat, id est *swendet*. Sed et

super *ziterdrusze*, eandem vesicam saliva tua parum
madefactam pones, et evanescent .

CAP. LVIII.---DE BEYNSTERCZA .

Beynstercza calida et humida est, et de turbinibus est, et ideo
caudam movet, et aliquantum venenosa et nociva pascua
quaerit. Et si quis carnes ejus comedit, *gicht* in eo excitat.

CAP. LIX.---DE HIRUNDINE [IV, II, 46].

Hyrundo calida est, et calorem ac blandum aerem quaerit et
ubi nidificat, calidum habet, et aliquantum acer est, id
est *grim*, et inde velociter volat, et multum inmundis pascuis
vescitur ; ad comedendum homini contraria est. Ubi
autem *orfime* in homine sunt, sive ruptae, sive integrae sint,
cum *smalcz* hyrundinis inunge et sanabuntur. Et si
homo *morklacdrim* dolet, ova hirundinis ita integra cum testa
combure et in pulverem redige, et huic pulveri modicum plus
de *hanensmalcz* adde, et simul *tinch*, et *orclackdrim* inunge,
et melius habebis. [Si quis autem de gulositate et ebrietate
leprosus efficitur, stercus hirundinum et quater tantum de
herba quae lappa dicitur, rubeos flores habens, et ex his
pulverem faciat; arvinam quoque ciconiae, et modicum plus
arvinae vulturis in sartagine frixet, et praedictum pulverem,
et modicum sulphuris huic arvinae intermisceat, et unguentum
faciat, et in asso balneo se perungi jubeat, et se in lectum

collocet. Et sic usque ad quintum, vel ad plures dies faciat. *Add. ed.*].

CAP. LX.---DE CUNGELM.

Cungelm calidus est, et de aere splendoris solis est. Et caro ejus ipsi comedenti non obest. Et per se singulariter ad medicinam non valet, quia modicus est. Sed cum in maio unguenta parantur, caput ejus aufer et viscera abjice, et quod reliquum est de corpore ejus in nova olla ad pulverem redige, et pulverem istum aliis bonis herbis de quibus quaelibet unguenta fiant adde, et nulla herba contra infirmitates ibi pretiosior est.

CAP. LXI.---DE VESPERTILIONE [IV, II, 47].

Vespertilio plus calida est quam frigida, et calorem et diem abhorret, et in tempore illo volat, cum praecipue aerei spiritus propter quietem hominis discurrunt, scilicet cum homo quiescit et varias vicissitudines in se habet. Sed si quis homo *gelsucht* habet, eam modice percute, ita scilicet ne moriatur, et tunc eam super *glaucken* illius liga, dorso vespertilionis ad dorsum hominis verso, et post pusillum

aufer, et tunc super stomachum illius liga, et ibi eam dimitte dum moriatur.

CAP. LXII.---DE WIDDERWALONE [IV, II, 62].

Widdervalo calidus est ac instabilis, et tristem naturam habet. Et homo qui *gelsucht* habet, aviculam istam mortuam cum pennis illius super stomachum suum liget, et *gelsucht* in ipsam transibit, et ille curabitur. Vel homo qui *gelsucht* habet eandem avem in pulverem redigat, et pulverem istum in baumoleo modice intinguat, et sic eum per tres aut per duos dies super stomachum suum liget, et curabitur. Et qui in aure sua surdus est, cor ejus in ipsam aurem ponat, ut eadem auris de corde illo interius incalescat, et auditum recipiet. Sed et qui *nazeboz* habet, jecor ejus pulverizet, et ipsum pulverem naribus suis apponat, et odorem ejus per nares suas introrsum trahat, et mali humores capitis sui suavius solventur et levius effluent, et ille tanto citius curabitur.

CAP. LXIII.---DE API [IV, II, 48].

Apis de calore solis est, et aestatem diligit, sed et velocem calorem habet, ita quod frigus pati non potest. Et si alicui *uberbeyn* crescit, aut si aliquod membrum de loco suo motum est, aut si aliqua membra contrita sunt, apes quae in vasculo suo mortuae sunt, et non vivas, accipiat, et sufficienter

ex eis in lineum pannum ponat et consuat, et pannum istum apibus interius consutum in baumoleo *sveysze*, et eundem pannum dolenti membro superponat, et hoc saepe faciat, et melius habebit. Et si vermis carnem alicujus hominis comedit, ille apes in vasculo suo mortuas accipiat, et pulverem istum loco ulceris saepe mittat, et vermis morietur.

[Mel autem quod apes parant valde calidum est. Sed homo qui est pinguis, si saepe mel comederit, livorem et tabem in eo parat; sed aridus et macer si coctum mel comedit, non multum ab eo laedetur. Coctum autem mel, et optime despumatum, pingui et macro, sano et infirmo non multum oberit; sed si quis favum cum cera manducaverit, melancholiam in eo excitat. *Add. ed.*]

CAP. LXIV.---DE MUSCA [IV, II, 49].

Musca frigida est. Et cum aestas est, si tunc homo aliquo minuto vermiculo [sicut aranea est *add. ed.*] figitur vel laeditur, muscam desuper contritam liget, et calor ille, quem musca de aestate tunc habet, venenum illud aliquantum debilitat. In hyeme autem musca omnino venenosa est, et homini periculosa, nisi quem Deus custodit. Quod si aliquis homo muscam comederit aut biberit, mox *scharleyam* contundat, et de succo illo bono vino immittat, ut idem vinum succum illum excedat, et ad ignem calefaciat, et sic bibat quatenus, si quod veneni musca in eo remanserit, per nauseam emittat.

[Si pustula quae *freislichaz* dicitur in homine se inflaverit, muscas, capitibus earum abjectis, conterat, et circa tumorem illum circulum cum eis exterius faciat, et veneno resistit ne ultra procedat. Deinde rubeam testudinem, quae absque concha est, terat, et cum ipsa circulum quem cum musca fecit faciat; et postea succo lilii cutem quae circa circulum est quem cum testudine fecit, perungat. Deinde folium *vehendisteles* super eandem pustulam ponat, et deinde de pura farina similiae tortellum faciens, eum super idem folium et super totum tumorem illum cum panno desuper liget, quatenus mollificetur, ut per se rumpatur. Quod si per se rupta non fuerit, cum arida et lignea spina seu alia arida astula dirumpatur, non autem ullo ignito vel frigido ferro aut acu. Sed interim dum homo pustulam hanc patitur, ab igne, a frigore, a vento et ab humido aere se muniat, et ab omni calido asso et grosso cibo, et a vino se abstineat, et cruda olera et cruda poma devitet. *Add. ed.*]

CAP. LXV.---DE CICADA [IV, II, 51].

Cicada plus frigida est quam calida, et magis hominem laedit, quam ei prosit, cum vivit vel cum mortificatur, quia a pravis livor in ea est. Quam si homo tetigerit, inde dolet. Sed si cicada per se mortua fuerit, tunc homo ille quem diruptae *orfime* laedunt, ita mortuam accipiat, et super ignitum lapidem in pulverem redigat, et eundem pulverem super locum ubi orfime sunt saepe immittat, et siccabuntur.

CAP. LXVI.---DE LOCUSTA .

Locusta ut ros frigida, et nec multum utilis est, nec multum periculosa. Sed ubi aura et terra frigida est, ibi in regionibus illis caro locustae aliquantum venenosa et ad comedendum periculosa. Sed ubi aura et terra calida est, illic in regionibus illis minus periculosa est, et ibi fere ut cancer comedi potest. Nam de frigore terrae venenum in se colligit, sed in calida terra, propter bonum calorem ejus, veneno caret. Et medicina in ea non est.

CAP. LXVII.---DE MUGGA [IV, II, 50].

Mugga calida est. Et si quis profundam scabiem in capite suo habet, *muggam* in aliquod vasculum colligat, et cum stramine superius incendat, et in purgatum locum super vivos carbones ponat, ut simul cum carbonibus in cineres vertatur; deinde ex eisdem cineribus lixiviam paret, et caput suum ubi scabies vel pravae maculae in corpore sunt cum illa lavet et saepe hoc faciat, et sanabitur.

CAP. LXVIII.---DE HUMBELEN [IV, II, 52].

Hunbelen frigidae sunt. Homo autem cui oculi caligant vesiculam quae inter caput et ventrem in hunbelen est tollat, et liquorem qui in eo est oculis suis, cum dormitum se ponit, modice immittat. Sed mox oleo olivae palpebras et cilia

oculorum liniat, et sic aut semel aut bis in mense faciat, et clarius videbit. Qui vero immundos ungues habet, eundem liquorem qui in vesicula *humbelen* est super eos liniat et ligamine constringat, et sic faciat dum pulchri fiant. Et si quis profundam scabiem in capite suo habet, praedictum liquorem super caput suum saepe liniat, et curabitur.

CAP. LXIX.---DE WESPA [IV, II, 53].

Wespa calida est et munda. Homo enim *berwurcz* pulverizet, et bis tantum de pulvere vespae addat, et pulveres istos super calidum fumum teneat, ut paulatim et leniter incalescant, et sic calidos super cibum quod comedere vult teneat, et sic venenum ita infirmabitur quod eum laedere non valet.

CAP. LXX.---DE GLIMO [IV, II, 54].

Glimo plus frigidum est quam calidum. Quod si quis caducum morbum patitur, cum jam cadit, viventes *glimen*, quantum habere poterit, in pannum ligentur, et super umbilicum illius ponantur, et statim vires recipiet.

CAP. LXXI.---DE MEYGELANA [IV, II, 55].

Meygelana frigida est. Si autem scrofulae in homine sunt, ille vermiculum hunc tollat, et venenum quod in eo est exprimat, et huic minus de pulvere Meygelanae addat, et aut in vino aut in aqua illud modice bibat, et statim velut sagitta putredinem scrofularum invadit et eas consumit.

CAP. LXXII.---DE PARICE .

Parix calidus est, et caro ejus sanis et infirmis ad comedendum bona est. Homo autem qui a paralisi fatigatur, avem hanc in aqua coquat, et sagimen, acetum et modicum vini addat, et hoc saepe comedat, et curabitur. Sed et qui regium morbum habet, eandem aviculam, pennis ablatis, integrum super stomachum suum liget, et *gelsuocht* in aviculam transit, ita quod *gelfarb* erit.

EXPLICIT LIBER SEXTUS DE AVIBUS.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS. DE
ANIMALIBUS. PRAEFATIO .

Volatilia quae in aere versantur designant virtutem hanc quam homo cogitando dictat et quae in semetipso praemeditando deputat multa, antequam in fulgens opus procedant . Animalia autem quae in terra discurrunt et in terra habitant, cogitationes et praemeditationes, quas homo opere perficit, designant. Et sicut opera cogitationes subsequuntur, sic etiam cum bona voluntas et recta desideria ac pia suspiria procedunt, ea fabricator mundi in coelestibus perficit, nec ibi perficiuntur, antequam hic in mundis cogitationibus spirituali desiderio praecesserunt. Sed leo et sibi similes voluntatem hominis quae jam opera proferre vult ostendunt; sed panthera et sibi similes ardens desiderium quod jam in incipiente opere est designant. Caeterae autem silvestres bestiae designant plenitudinem effluentiae et quod homo in possibilitate sua habet utilia et inutilia opera perficere demonstrant. Sed mansueta animalia quae super terram gradiuntur ostendunt mansuetudinem hominis quam per rectas vias habet, et ideo rationalitas hominis invenit quod ad unumquemque hominem dicit: Tu es animal illud vel illud, quoniam animalia quaedam naturae hominis similia in se habent. Sed animalia quae alia devorant et quae pravis cibis nutriuntur et generando fetus multiplicant, ut lupus, canis et porcus, ut inutiles herbae ad comedendum, naturae hominis contraria sunt, quia homo sic non facit. Pecora autem quae mundis escis, ut foeno et simili pastu nutriuntur, et foetus generando non multiplicant, homini ad comedendum bona, ut bonae et utiles herbae. In his et in illis quaedam medicamenta inveniuntur.

CAPITULA.

Elephans
Camelus
Leo
Ursus
Unicornus
Tigris
Panthera
Equus
Asinus
Cervus
Rech
Steeiboch
Wisant
Bos
Ovis
Hircus
Porcus
Lepus
Lupus
Canis
Vulpis
Biber
Otther
Symea
Merkatza

Cattus
Loschs
Daschs
Illodiso
Ericius
Eychorn
Hamstra
Marth
Waszermarth
Zobel
Harmo
Talpa
Mustela
Mus
Lyra
Spitzmus
Pulex
Formica

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.---DE ELEPHANTE--- [IV, III, 2].

Elephans calorem solis et non carnis habet, et etiam magnum sudorem tenet; qui etiam tam fortis est, quod ossa ejus ita excoquit, ut ignis cibum; unde etiam eadem ossa pulchra sunt, et sudor ille sub cute ejus valde spissus est ac exteriorem cutem in fortitudine sua retinet; et magis ossa quam carnem tenet ne in diversitate morum transeat, quia caro in diversos mores semper mutatur; et fortes venas habet, quoniam multa carne caret. Et umbilicus ejus est velut caput viscerum ipsius, et viscera ejus valde calida sunt; atque ad honorem hominis est, ut princeps ad honorem suae urbis facit; et dolosus non est nec malus in rectitudine; acer est interdum, vadit et quaerit terram quae succum de paradiso habet, et illam tam diu pede fodit, dum succum terrae paradisi naribus odorat; et de odore illius in coitu commistus quaerit. Et postquam femina conceperit, catulum quem in se habet, diu portat, qui cito crescere non potest, quia magis de ossibus quam de carnibus est. Et postquam peperit, amplius commisceri non quaerit, usque dum catulum suum tantae fortitudinis videat sicut et ipsa est.

Sed et qui in pulmone dolet, ita quod *dumphet* et *hustet*, idem os ad solem calefaciat, et pulverem de eo *schabe* et in vinum ponat, et in patella coquat, et deinde per pannum colet, et sic pulverem istum adjiciat, et vinum illud saepe bibat, et curabitur. Cor autem elephantis et jecor et pulmo et caetera quae in eo sunt, ad medicamenta non valent.

CAP. II.---DE CAMELO [IV, III, 3].

Camelus praecipitem calorem in se habet, sed tamen aliquantum tepidum; inde tepidus est, et etiam est in vicissitudine instabilium morum, et in gibbis suis fortitudinem leonis et pardi ac equi habet, ac in reliquo corpore naturam asini. Nam gibbus qui juxta collum ejus est, de fortitudine pardileonis habet; et gibbus qui proximus est de fortitudine pardi; ac gibbus qui deinde est et de fortitudine equi, et de his naturis in magnitudinem crescit et in altitudinem, et ab eis tantae fortitudinis est, ut si masuetus non esset, leonem et caeteras bestias virtute sua superaret. Homo autem qui in corde dolet de osse gibbi quem de fortitudine leonis habet, in aquam *schabe*, et ita saepe bibat, et dolor cordis ejus cessabit. Et qui in splene dolet, de osse gibbi, quem de fortitudine pardi in se habet, in aquam abradet, id est *schabe*, et saepe bibat, et splen ejus sanabitur. Qui autem scabiem et diversas *fiber* in se habet, et qui malum sudorem libenter emittit, de osse gibbi, quem de fortitudine equi in se habet, in aquam *schabe* et saepe bibat, et sanabitur. Et unguem et *gesvvel* ped s ejus sicca, et in domo vel in quocunque loco volueris serva, et ibi aerei spiritus nec irrisiones suas faciunt, nec multa certamina ibi parant, quia propter virtutem et fortitudinem cameli dyabulus haec fugit. Caetera autem, quae in eo sunt, ad medicamenta non multum valent.

CAP. III.---DE LEONE [IV, III, 4].

Leo valde calidus est. Si eum [et de vi hominis in se habet et naturam bestiarum, et tantae fortitudinis est ut si eum etc. *add. ed.*] bestialis natura non demoraret, lapides penetrare

posset. Et hominem noscit; et si in furore suo hominem laeserit, post factam laesionem dolet. Et cum leo leaenae in coitu commiscetur, virtutis suae et bestialis naturae obliviscitur, ita quod ei honeste commiscetur. Sed leaena cum catulos in se vivere non sentit, tristis efficitur, ac leoni inimicatur, quia nescit se concepisse; et postquam catulos peperit et eos mortuos viderit, ab eis recedit; sed leo, eam tunc videns, intelligit eam catulos peperisse, et eos statim odoratur, et ad eos rugiendo currit, et vires suas recolligit, quas in commistione leaenae amisit, et tam validos rugitus emittit, quod catuli de eis exsuscitati erunt. Et postquam suscitati fuerint iidem catuli, tam altos rugitus emittunt, quod leaena eos audit, et mox laeta accurrit, ac leonem ab eis depellit, et eos fovet, et surgere facit, atque leonem ad eos amplius accedere non permittit, usque dum crescant. Et Adam et Eva non vociferabantur in planctu, antequam ullus homo nasceretur; sed postquam prius mus infans natus est, ille statim usque ad multorum altitudinem elementorum vociferando plangunt [planxit?], quam vocem velut incognitam audiens Adam accurrit et eadem voce planctus huius audita, et ipse simili modo tunc primum vociferabatur, et Eva simul cum eo, sicut et leo et leaena et catulus, simul rugiunt cum exsuscitantur. Et pellem leonis a collo per caput et verticem ejus abstrahe, et eam serva, et tunc si aliquis homo ab aliqua infirmitate in capite virionsinnigt est, ipsam pelliculam super caput illius, de pelle illa in calecat, et ille sensus recipiet. Et qui de ulla alia infirmitate in capite dolet, eandem pelliculam capitis leonis capiti suo superponat dum caput suum ab eo incalescat, et mox auferat, nec eam desuper diutius jacere permittat ne inde laedatur, quia fortis est, et melius habebit. De reliqua autem cute ejus nec cingulum nec cyrotecas facias,

nec sotulares, nec apud te desuper portes, quia fortitudo ejus magis laederet quam juvaret.

Quod si etiam aliquis homo surdus est, dexteram aurem leonis abscide, et alius homo eam in aurem illius surdi hominis tam diu ponat, dum auris illius ab aure leonis interius incalescat, et non diutius, et dic: «Audi adimacus per viventem Deum et acumen virtutis auditus leonis;» et hoc saepe fac, et ille auditum recipiet. Et qui stultus est, id est *wanwiczig* est, idem cor leonis exsiccatum ad praecordium per brevem horam ponat, scilicet usque dum ab eo ibi tantum incalescat, quia si diutius ibi jacere permiserit, de fortitudine illius velut *unsinning* efficietur, et sic per longam horam prudens erit. Et mulier, quae in difficultate partus est, ita quod parere non potest, cor leonis super umbilicum suum per brevem horam et non per longam ponat, et infans se in ipsa solvet et cito procedet. Sed et jecor ejus sicca et conserva, et si quis comestos cibos digerere non potest, idem jecor per brevem horam in aquam pone, et non diu, ne aqua illa de virtute ejusdem jecoris nimis fortis efficiatur, et tunc ipsam aquam illi qui digerere non potest, ad bibendum da, et statim cibos, quos comedit, digerit. Et cor leonis in domo tua vel in quocunque loco volueris ibi sepeli, et quam diu ibi sepulchrum jacuerit, fulgura, incendia ibi non facient, nec tonitrua ibi percutient. Nam leo tonitruum cum audit, mox rugitus emittere solet.

[Sed et jecur ejus exsiccatum, et si quis comestos cibos digerere non potest, idem jecur per brevem horam in aquam ponat, ipsamque bibet, et statim cibos quos comederit digeret. Homo quoque caput caudae leonis exsiccat, et apud se semper habeat; et interim per sibilos aereorum spirituum, et a magicis

facile laedi non poterit. Et cum comederit aut biberit, idem caput juxta cibum et potum suum teneat, et si venenum in eis est, in vase in quo sunt moventur, et etiam vas in quo venenum est sudat, et hoc modo notari potest. Quod si homo venenum comederit aut biberit, idem caput caudae leonis in calidum vinum per brevem horam ponat, et vinum illuc calidum bibat, et statim venenum quod sumpsit cum digestionem per eum transibit. Et homo chalyben in sanguine leonis intingat, et fortis ad ferrum, et ad alia quaelibet in scientia erit. *Add. ed.*]

Caetera quae in eo sunt, medicinae non conveniunt .

CAP. IV.---DE URSO [IV, III, 6].

Ursus calorem fere habet ut homo, ita quod interdum frigidus. Etiam cum calidus est, altam vocem habet et blandus est. Sed cum frigidus est, suppressam vocem tenet, et iracundus est, quia in libidine blandos mores habet nec faciliter irascitur; qui autem a libidine continentes existunt, iracundi sunt. Nam cum Deus hominem crearet, eum fecit in compaginibus et in divisionibus et in cursu venarum ac in omnibus itineribus, quae anima in corpore habet. Sed prius volucres et pisces et animalia fecerat, quae omnia nichil operata sunt antequam homo operaretur. Sed exspectabant, quod opus homo primum inciperet. Et postquam homo pomum comedit, et in angustia sudavit, sanguis ejus in naturam hominis ut nunc est versus est atque omnia caetera animalia in naturas suas versa sunt. Et ideo ursus dilectionem ad libidinem cum dilectione . Cum autem homo in libidine aut

in lascivia est, quemadmodum non est, ursus eum fere per dimidium miliare odoratur, et ad eum curreret si posset, ursus scilicet ad mulierem et ursa ad virum, et cum illis in coitu commiscerentur. Quod si homo tunc ad rationabilitatem tenderet, et si non secundum irrationabile pecus faceret, ursus aut ursa ipsum hominem dilacerarent.

Sed cum ursa concipit, ita impatiens in partum est, quod etiam per impatientiam abortit, antequam catuli in ipsa ad maturitatem perveniant. Sed tamen vitalem aerem in matre accipiunt, sed se in ipsa non movent. Et cum parit, illud quod effundit velut caro est nec movetur, quamvis vitalem aerem in se habeat, sed tamen omnia liniamenta formae suae habet. Et mater, hoc videns, inde dolet, et illud lambit, ac omnia liniamenta illa lingua sua fundit, dum omnia membra a se dividuntur, et super illud se extendit et foveat, et de calore ejus infra sex aut quinque dies in tam magnum catulum crescit quod surgere potest; et iterum ab eis non recedit vel si interim a venatoribus agitur, unguibus suis illud deportat, et tribus pedibus currit antequam ibi dimittit, dum adhuc immatura sunt.

Et caro ursi ad comedendum homini bona non est, quia si comeditur, hominem ita ad libidinem incendit, velut aqua homini sitim e contrario exstinguit. Quod etiam et porcina caro et aliorum quorundam animalium simili modo facit, sed non tantum, quantum caro ursi, et hominem in libidinem velut rotam volvi faciunt, sed eum alio modo immundum reddunt. Sed pecora, quae ruminant in libidine cito non quiescunt.

[Cum adolescenti homini primum crines cadere incipiunt, de arvina ursi, et modicum favillarum de triticeo aut siligineo

stramine factarum commisceat, et cum ista totum caput suum intingat, et ibi praecipue ubi crines effluere incipiunt. Postea diu se absteineat ne caput suum ab ista unctione lavet. Et sic saepe faciat, et crines ejus qui nondum ceciderunt, per istam unctionem ita humectantur et confortantur quod per longa tempora non cadent *add. ed.*]

Si autem quilibet homo timidus et pavidus est et tremebundus et anxius, ita quod semper in pavore est, pelliculam illam quae inter aures ursi est accipiat, et eam modice *gerwe*, et tunc illam insuper praecordium et super cor suum tam diu ponat cum ab ea incalescat et statim *balch* erit, et pavor et tremor et anxietas ab eo recedunt. Ideo autem pelliculam istam velut aliam cutem *gerwen* facias ut sudor ejus auferatur, quia si homo de cute ursi, quae-caro non est, incalescit, ita quod sudor qui in ipsa est, nudam carnem hominis non tetigerit, tunc eum libidine non oberit. Et smero ursi quibusdam unguentis et medicamentis additur, tanto pretiosiora medicamenta illa erunt. Per se sola ad medicamenta non valet, quoniam ursus instabiles mores habet.

CAP. V.---DE UNICORNI [IV, III, 7].

Unicornus plus calidus est quam frigidus ; sed fortitudo ejus major est quam calor ipsius, et mundas herbas comedit, ac in eundo quasi saltus habet, et hominem ut caetera animalia fugit, praeter ea quae generis sui sunt, et ideo capi non potest. Et virum valde timet et ab eo declinat; velut serpens in primo casu a viro declinavit et mulierem inspexit, sic et animal istud

a viro declinat et post mulierem vadit. Quidam enim philosophus erat, qui naturas animalium perscrutaverat, et ille animal istud nulla arte capere poterat, unde valde mirabatur. Hic quadam die venatum ivit ut prius facere solebat, et viri et feminae ac puellae eum comitabantur. Puellae autem separatae ab aliis hominibus ibant, et interim floribus ludebant. Unicornus vero, puellis visis, saltus suos contraxit, et paulatim ivit, ac deinde super posteriores pedes suos a longe ab eis sedit et ipsas diligenter inspexit. Et philosophus, hoc videns, cum omni diligentia hoc consideravit, et intellexit quod unicornus per puellas capi posset, et a tergo ad illud accedens, et ipsum per easdem puellas cepit. Nam unicornus, a longe visa puella, miratur quod barbam non habeat, sed tamen formam hominis; et si duae aut tres puellae simul fuerint, tanto plus miratur et citius capitur cum oculos suos in eas figit. Puellae autem istae per quas capitur nobiles esse debent et non rusticae, nec omnino adultae, nec omnino parvulae, sed moderatae adolescentiae, et has diligit quia eas blandas et suaves esse cognoscit. Et semper in anno semel vadit ad terram illam quae succum paradisi habet, et ibi optimas herbas quaerit, et illas pede fodit ac eas comedit, et de hiis multas vires habet, et ideo etiam caetera animalia fugit. Sub cornu autem suo *aes* [os?] habet quod velut vitrum perspicuum est, ita quod homo in illo faciem suam velut in speculo considerare potest, sed tamen non valde pretiosum est.

Jecor autem unicorni pulveriza et pulverem istum sagimini, id est *smalcz* de vitello ovorum parato immitte, et sic unguentum fac, et nulla lepra est, cujuscumque generis sit, quae, si eam saepe cum illo unguento unxeris non, curetur, nisi mors illius

sit, qui eam habet, aut Deus eam curare non vult. Jecor enim animalis hujus bonum calorem habet et mundiciam, et sagimen vitellorum pretiosissimum est, quod in ovo est, et velut unguentum est. Sed lepra saepius de nigra colera est et de nigro superhabundante sanguine . Et ideo de cute ejus cingulum para, et cum eo ad cutem tuam te cinge, et nulla fortis pestis aut febris te interius laedet. Sed et calcios de pelle ejus para et eos indue, et semper sanos pedes et sana crura aut sanos *gelancken* interius habebis, nec pestis interim te in eis laedit. [Homo qui timet veneno se occidi, unguem unicorni sub scutellam in qua cibus est, aut sub scyphum in quo potus est ponat, et si calidi sunt, et venenum in eis est, eos in vase fervere facit; si autem frigidi sunt, eos fumigare facit, et ita venenum appositum esse scire poterit *add. ed.*] Caetera quae in eo sunt, medicinae non conveniunt.

CAP. VI.---DE TIGRIDE [IV, III, 8.]

Tigris calidus est, et cursum in montibus et in vallibus habet, et naturae *Stembockes* [Ibicis *ed.*] aliquantum habet. Et de multo cursu suo pustulae ex eo ut *flius* procedunt, et illas de se absterget, et illae suavem odorem habent, atque ad medicamenta valent . Sed caro ejus *slimechte* [livosa *ed.*] est, et propter fortitudinem et velocitatem ejus homini ad comedendum non valet. Et si aliquis homo recentem et non veterem lepram habet, accipiat cor tigridis, cum jam occiditur, et ita recens et calidum super locum leprae ponat, et lepra in cor illud transit, et sanabitur. Si autem lepra inveterata est, tunc non proderit, si cor illud ei superposueris, quia si cor

reens et calidum aut vetustum aut frigidum leprae illi, sive recens sive vetusta sit, superponitur, lepra in cor illud non transit, sed in carnem hominis, et ita eum laedit, quod etiam cor ejusdem hominis facile dirumperetur .

CAP. VII.---DE PANTHERA [IV, III, 5.]

Panthera valde calida est in natura sua, velut vanam gloriam quaerit, ita quod omnia animalia in factis suis libenter imitaretur, et caetera animalia, propter amorem eorum non diligit, sed propter hoc quod secundum naturam suam opera eorum libenter faceret; nec etiam per omnia mundis pascuis utitur, unde et anhelitus ejus non est mundus, sed aliquantum venenosus, quamvis interdum bene olere videatur. Et ea quae in ipsa sunt, ad medicamenta non multum valent .

CAP. VIII.---DE EQUO [IV, III, 10].

Equus plus calidus quam frigidus est, et bonam naturam in se habet, et tam magnam fortitudinem in se habet quod eam nescit habere, et semper desiderium habet in ante procedere, et munda comedit. Et caro ejus tenax est, et gravis est ad comedendum, et homini contraria, ita quod prae fortitudine sua vix digeri potest, quia carnes animalium quae ruminant ita temperantur velut in torculari positae sunt, scilicet quod facilius edi et digeri possunt; sed carnes illorum quae non

ruminant graviores et tam facile non digeruntur . Sed et homo qui scabiem, quamvis fortem, habeat, accipiat hircinum sebum, id est *unslet*, et de aure equi sanguinem emittat, et sepo illo sanguinem commisceat, et ille ad ignem se saepe cum eo perungat, et sanabitur. [Sed et homo qui de iracundia lepram contrahit, vadat ubi sanguis modicus equorum in terram defluit, cum sanguis eorum in vena minuitur, et ubi munda animalia occiduntur; et ipsum sanguinem cum terra infecta tollat, et in caldario cum aqua fervere faciat, cavens ne tanta sit aqua quod sanguini vires auferat. Postea in balneo isto usque ad guttur suum sedeat, et de eodem sanguine et terra modico saccello immittat, quem in faciem suam ponat, si ibi dolet. Qui cum de balneo exierit, in lectum se reclinet, et saccellum cum sanguine et terra super cor suum ponat, ne debilitetur. Et sic quater, vel quinquies vel ad amplius faciat. *Add. ed.*] Caetera quae in eo sunt ad medicamenta non valent.

CAP. IX.---DE ASINO [IV, III, 11].

Asinus plus calidus est quam frigidus, et stultus, et fere caecus de superfluitate naturae, quam in libidine habet, et *grimheit* non tenet nec subjectionem, et hominem non fugit, sed cum homine libenter est, quia in aliqua parte naturae suae naturam hominis tangit . Sed caro ejus ad comedendum homini non valet, quia foetida est de stultitia illa quam in se habet. Et si quis homo a paralyti fatigatur et has mutabiles pestes in se habet, quae secundum lunam in eo crescunt et decrescunt, ut in lunaticis, et tunc considera locum, ubi asinus

occiditur vel per se moritur, vel ubi se in terra volvat, id est *walgert*, et mox hominem illum ibi, aut super gramen, aut super terram, panno superposito, vel si valde infirmatur, tenui *bubicio*, et per brevem horam eum jacere permitte et dormire, si dormire potest, et postea dextram manum ejus apprehende, et dic: «Lazarus dormivit, et requievit, et surrexit, et sicut eum Christus de foetenti foeditate excitavit, sic et cum periculosa peste hac et de mutabilibus moribus febrium surge in conjunctione illa qua ipse Christus ad hujusmodi desuper sedendo istud se conjunxit, praesignans quod hominem de peccatis suis redimeret, et eum erigeret.» Deinde post modicam horam in eodem loco ter fac una die, et secunda aut tertia die similiter in eodem loco ter fac, una secunda et tertia die iterum ter fac, et curabitur.

CAP. X. DE CERVO [IV, III, 12].

Cervus repentinum calorem habet in se, et minus frigescit, sed plus calidus est et mansuetus, atque munda pabula comedit. Caro ejus sanis et infirmis ad comedendum bona est. Cum autem senserit, quod rami in cornibus ejus jam ultra non procedunt, tunc scit quod jam in se arescere incipit et tardus fieri, et tunc quoddam flumen intrat, et *damph* de flumine ascendentem in se trahit, et tunc de ipso flumine egrediens, ibi in littore herbulas sibi convenientes comedit, et deinde quaerit locum, ubi *unck* inveniatur; quod cum invenerit, valde *luet*, ita quod de hoc *hunck* ille valde fatigatur, quod etiam contra ipsum cervum flatus suos emittit. Sed cervus magis ac magis vocem suam exaltat, *luet* et ore *hyat*; at tandem *unck* ille

quasi prae ira in fatigatione se in os illius torquet, et ventrem ejus intrat, quod cervus sentiens, mox properat *queckbronnen*, quem hujus naturae scit, quod omnia putrida et venena aufert, et ex illa supramodum bibit, ita quod etiam idem *unck* de aqua illa in eo submergitur, id est *erdrincket*. Quo facto herbulas quaerit, quae purgationem faciunt, et illas comedit, et ita serpentem per posteriora, velut cum potione emittit, quia si idem serpens per eum non transiret, de veneno illius moreretur. Et tunc infirmari incipit; deinde autem vallem quaerit, ubi optimae herbulae crescunt, quae sanitatem conferunt, et eas ibi comedit, et ita ibi fere per mensem in quiete jacet, et ibi etiam cornua et crines ejus ab eo cadunt, et tunc aliquantum meliorari incipit. Et postea et denuo ad praedictum *queckbronnen* vadit, et tunc modicum ex eo bibit, ut si quid foetidum in eo remanserit, iterum leviter purgetur, ac deinde praefatas herbulas iterum comedit, et ita sanari incipit, et cornua in eo crescunt, et iterum crines ejus procedunt, et postea caro ejus et omnia quae in eo sunt, saniora sunt, quam prius fuerunt. Si quis autem homo carnes cervi aliquantum calidas et non ferventes comedit, stomachum ejus purgat et levem illum facit. Et de cornu ejus *schabe*, et hoc quod inde *schabest*, thus adde, et ad ignem simul incende, et odor ejus de fortitudine, quam eadem cornua in se habent, aereos spiritus fugat, et magica compescit, et *zauber* et malas vermes fugat. Sed et qui jecor ejus comedit, *gicht* ab eo compescit, et stomachum ejus purgat, et levem illum facit.

CAP. XI.---DE RECH [IV, III, 13].

Rech temperatus [frigida *ed.*] est, et mansuetus, et mundam naturam habet, et montes libenter ascendit, et aerem quaerit, nec nimis calidus nec nimis frigidus est, sed temperatus, et in montibus illis herbas quaerit, quae de eodem aere crescunt, et illas comedit, et sic bonis et sanis pascuis utitur. Et caro ejus sanis et infirmis hominibus bona est. Homo autem qui de *wicht* fatigatur, de jecore ejus saepe comedat, et *wicht* in eo compescit. Sed et si quis de carnibus ejus saepe comedit, *slim* et foetida ab illo purgant. Et qui inter scapulas de *gicht* fatigatur, cor ejus exsiccet et servet, et cum inter scapulas dolet, idem cor in baumoleo intinge, et ita super locum doloris illius liga, et melius habebit. Sed et qui in stomacho dolet, ita quod stomachus ejus *vireytergit* est, vel frigidus est, vel induratus est, ita quod comestos cibos digerere non potest, *unslet* ejus accipiat, et ad tertiam partem oleum de fructu *hagenbucha*, vel de fago adde, et haec simul commisceat, et sic per canabineum pannum *stricke*, et pannum istum super stomachum suum ponat, et sic portet, et quamvis dolor in stomacho ejus fortis sit, melius habebit. Quod si neutrum oleum habere poterit, sepum de *rech* super praefatum pannum ponat, ut praedictum est, et stomacho suo circumponat, sed ad hoc *eynplaster* faciendum, oleum de *hagenbucha* melius est quam oleum de rutha .

CAP. XII.---DE STEYNBOCK [IV, III, 14].

Steynbock plus frigidus est quam calidus, et tortuosus in moribus suis, et in montibus ac in nebula et in *doffte* et in *dauwe* libenter versatur, atque fortitudo ejus tam repentina

est, quod saepe ita laborat ; sed caro ejus *slimechte* [livosa *ed.*] est et infirma, et nec sano nec infirmo homini ad comedendum valet. Sed tamen homo qui sanus est eum comestum superare potest. De pelle autem ejus cingulum et sotulares fac et eos indue, et sanitatem corpori tuo conservant. Et caudam ejus cum pelle et cum carnibus ipsius caudae exsicca, et in manu tua ipsum porta, et nec per *zauber* [magica *ed.*] extra voluntatem tuam interim duci poteris. Et si venenum aut in cibo aut in potu sumpseris, tunc statim eandem caudam aut in vinum aut in alium quemlibet potum per horam unam pone, et sic bibe, et venenum illud aut per nauseam aut per secessum per te transibit, et sic curaberis. Sed et de cornu ejus manubrium cultelli fac, et illud aut in manu tua aut alias apud te semper habeas, et sanitatem tibi confert. Caetera quae in eo sunt, ad medicinam non valent .

CAP. XIII.---DE WISANT [IV, III, 15]

Wisant calidus est, et fere mores cervi habet, sed velocior et modicum sanior cervo est. Et caro ejus sana est ad comedendum et homini bona est. Si autem *schelmo* [pestilentia *ed.*] equos aut asinos, boves et oves, capras et porcos, et alia quaecumque animalia fatigat, de cornibus *wisant* in aquam *schabe*, et per novem dies illis ad bibendum da, et *schelmo* ab eis cessabit. Caetera quae in eo sunt, medicinae ad perfectum non conveniunt .

CAP. XIV---DE BOVE [IV, III, 16].

Bos frigidus est in temperamento et siccus est, sed cum aereis spiritibus homini non inimicatur, nec ipsi multas illusiones in loco illo facere possunt, ubi bos est, quia bos mundus est, et ideo etiam in holocaustum Deo saepe antiquitus offerebatur . Caro autem ejus propter frigus quod in se habet frigido homini ad comedendum non valet; calido autem qui ex natura sua calidus est, propter frigus quod in ipsa carne est ad comedendum bona est. Et si aliquis *schenden* pestem in membris suis et in juncturis membrorum suorum habet, et si etiam in stomacho suo dolet, pedes, id est *geswil* et *unslet* pedum bovis coquat, et de eis sufficienter comedat, et figentem pestem in juncturis membrorum et dolorem in stomacho compescit. Sed qui jecor bovis saepe comedit, illum confortat propter bonam naturam; cor autem et pulmo ad comedendum non multum valent. Et in vacca eandem naturam senties. Caetera autem quae in eo sunt, ad medicamenta non multum prosunt

.

CAP. XV.---DE OVE [IV, III, 17].

Ovis, sive aries, sive agna sit, frigida est, sed tamen bove calidior, et etiam humida et simplex est, et amaritudinem et acerbitem non habet. Et caro ejus sanis et infirmis hominibus ad comedendum bona est. Sed ille, qui toto corpore

deficit et cujus venae *virwolket* [debilitatae et tepidae *ed.*] sunt, de succo carniū ovis et de *suffen*, [jure *ed.*] in quo coquitur, si vult saepe sorbeat, et modicum de carnibus earum comedat, et cum convaluerit, sufficienter de ipsis comedat si voluerit. Et eadem carnes in aestate ad comedendum bonae sunt, quia aestus eas calefacit, in hyeme autem, quia frigidae sunt, ad comedendum non valent, quia hyems etiam frigida est. Sed et pelles ovium ad indumenta hominis bonae sunt, quia nec superbiam, nec libidinem, nec pestem homini inferunt sicut aliae pelles quarundam bestiarum faciunt; unde et Deus Adae indumentum de pellibus ovium dedit. Et si aliquis de cottidianis, seu tertianis, seu quartanis febribus fatigatur, cujuscumque generis sint, accipe *scheper* [vellus *ed.*] arietum absque pelle, et de ariete tantum tonsum; et in illa parte, ubi ad cutem arietis fuit, cum sepo ovis ad ignem calefacto idem *scheper* modice asperge, et ita simul ad ignem calefac denuo, et cum *riddo* hominem illum jam in frigore fatigat, mox ipsum *scheper* super stomachum et super pectus ejus et circa scapulas ipsius pone; ut ita incalescat et ut sic dormiat, et hoc quociens *vicho* eum fatigat fac, et cito curabitur.

CAP. XVI.---DE HIRCO [IV, III, 18].

Hircus valde repentinum calorem habet et instabiles mores, et caro ejus sanis et infirmis hominibus ad comedendum bona est, et si saepe comeditur, fracta et contrita viscera sanat; et stomachum comedentis sanat et confortat. Et capra, si fortis est, usque ad Augustum comedi potest, hircus autem in

Augusto ad comedendum bonus est. Sed haedi, sive hirci, sive caprae sint, usque ad autumpnum homini ad comedendum valent. Et homo qui in stomacho dolet, jecor hirci asset, et ita usque ad medium Augusti saepe comedat, et stomachum ejus purgat et sanat, velut bona potio. [Sepum quoque hirci bonum et salubre est, et plurimis medicinis coaptatur. Et capra eandem naturam habet quam et hircus, excepto quod hircus fortior capra est. Et si quis in pulmone dolet, lac caprarum frequenter bibat, et curabitur. *Add. ed.*] Caetera quae in eis sunt, ad medicamenta non valent.

CAP. XVII.---DE PORCO [IV, III, 19].

Porcus calidus est, et ardentem naturam in se habet, et limosus [livosus *ed.*] est, quoniam nullum frigus ipsum purgat; et aliquantum *eyterecht* est, ac semper avidus est ad comedendum, et ideo non curat quid comedat, et etiam interdum immunda comedit; et in aviditate sua lupinos mores habet, quoniam caetera animalia discindit; et caninos mores habet in eo, quod cum hominibus quemadmodum canis libenter moratur; sed inmundum animal est, unde caro ejus non est sana, sed tortuosa, et nec sanis nec infirmis hominibus ad comedendum bona est, quia nec fleuma nec alias infirmitates minuit in homine, sed auget, quoniam calor ejus calori hominis se adjungit, et tempestates in moribus et in operibus quae mala sunt in homine excitant. Sed homo qui valde infirmatur, ita quod in corpore suo deficit et aridus est, ille de juvenibus porcellis, interim dum infirmus est, modice

comedat ut de calore illorum calorem acquirat, et postquam convaluerit, amplius ex eis non comedat, quia denuo infirmitates in eo augeret. Sed et homo, qui in corpore jam fere deficit, de cocto jecore porci saepe comedat, et eum refocillat, id est *labet* et confortat. Et silvester porcus eandem naturam habet, excepto quod silvester mundior domestico est. Caetera quae in eo sunt ad medicamenta non multum valent.

CAP. XVIII.---DE LEPORE. [IV, III, 20].

Lepus magis calidus est quam frigidus, et mansuetudinem ejus et saltus *Rech* habet. Sed quod aliquando sexum mutare videtur, hoc est, quod masculus aliquando virilia sua introrsum trahit, ita quod sic quasi femina est, interdum non, et quod femina juxta umbilicum suum quasi quoddam os et velut *darm* emittit, ita quod ob hoc quasi masculus esse putatur, sed tamen masculus nequaquam est. Nam nec masculus femina erit, nec femina masculus, ita quod masculus non parit et quod femina masculinum semen non habebit. Et simplex fel leporis super lepram hominis funde, et etiam cum eo saepius inunge, et *ruse* ejusdem leprae cadent, et ille sanabitur, quia fel leporis satis ad hoc prodest. Caetera vero quae in eo sunt, ad medicamenta non multum prosunt.

CAP. XIX.---DE LUPO [IV, III, 21].

Lupus valde calidus est et aliquantum de moribus aereorum spirituum et de moribus leonis habet. Et aerei spiritus in natura illius saepe cum illo delectantur et eum comitantur, et lupus homini semper insidiatur, et eum libenter dilaceraret si posset, quamvis etiam esuriem non patiatur; sed secundum leonis naturam hominem scit et intelligit, et eum a longe odoratur. Et cum lupus hominem primo vidit, aerei spiritus qui illum comitantur hominem in viribus suis debilitant, quia homo tunc nescit quod lupus eum videt. Sed cum homo lupum prius videt, Deum in corde suo tenet, et intentione illa et aereos spiritus et lupum cum eis fugat. Homo autem qui de *gicht* valde fatigatur, accipiat folia *gichtbaumes* et *scalwurz* aequali pondere, et in mortario *scampe*, et tunc eis plus de sagimine [sanguine *ed.*] lupi addat et simul commisceat, et sic unguentum faciat, et cum eo se perungat ubi dolet, et postea, secunda aut tertia die, assum balneum intret, et *gicht* cum eodem unguento ex eo sudabit; et se in eodem balneo fortiter abluat; et hoc unguentum in cute sua non dimittat quin abluat, quia tam forte est quod *gicht* nullo modo in illo loco permanere poterit quo ungitur. Et si quis prae infirmitate pestium in capite furit et freneticus est, crines de capite abraide, et lupum in aqua coque, pelle et visceribus abjectis, et caput furentis in *broch* ejusdem aquae lava, oculis et auribus ac ore illius cum pauno ligatis, ne in oculos aut in aures aut in os illius intret, quia si de brocho illo corpus ejus intraverit, magis furit, quia ei velut venenum esset; et sic fac per tres dies, et quamvis furor fortis sit, ille sensus suos recipiet. Quod si ille non patitur, ut ei oculos et aures et nares panno constringas, tunc lineum pannum in eodem *broche* intinge, et ipso panno ita calido caput illius madefac, atque per brevem horam super caput ejus acere

permitte , et hoc per tres dies facias, et ille ad sensus suos redibit. Et cum melius habuerit, caput ejus calido vino lava, ut pinguedo de capite ejus lavetur et auferatur. Et in quacumque domo pellis aut crinis aut ossa lupi sunt, in illa homines libenter rixantur et certamina faciunt, et aerei spiritus propter pessimam naturam ipsius ibi libenter discurrunt .

CAP. XX.---DE CANE [IV, III, 22].

Canis valde calidus est, et aliquod commune et naturale sibi in moribus hominis habet, et ideo hominem sentit et intelligit, et eum amat, et libenter cum eo moratur, et fidus est, et ideo dyabolus canem odit et abhorret propter fidem quam ad hominem habet . Et canis odium et iram et perfidiam in homine cognoscit, et ipsum saepe fremit; et si in domo odium et iram esse novit, in ipsa et in semetipso silenter submurmurat et frendit, id est *grimet*. Et si etiam aliquis homo traditionem [consilia perfidiae *ed.*] in se habet, canis in eum dentibus frendit, *zanckelt*, quamvis homo ille eundem canem diligat, quia hoc in homine sentit et intelligit. Quod si etiam fur in domo est, vel aliquis homo qui voluntatem furandi habet, in eum submurmurat et *grimet*, et alios nutus [motus *ed.*] ad ipsum habet quam ad alium hominem, et post illum vadit, naribus ejus odorem temptat, et post illum *stancket*, et hoc modo fur notari potest. Sed et actus et eventus laetitiae sive tristitiae qui homini futuri sunt et jam instant, aliquando praesentit, secundum intellectum et secundum hos vocem emittit, et eos ostendit; quando ea futura

sunt quae aeta sunt . . . , caudam suam laetus movet, ac si ibi tristitia futura est, tristis ululat .

Et calor qui in lingua est, vulneribus et ulceribus sanitatem confert, si ea calore linguae suae tetigerit . Si autem de pelle ejus calcii fiunt, pedes dolere facit infirmos ab immunditia quam in se habet quod immundo sudore carnis suae saepe transfusa est. Sed caro ejus ad nullum usum hominis valet, et jecor et viscera ejus fere venenosa sunt, et ideo anhelitus ejus nocivus est. Et si canis in aliquem panem aut in alium cibum mordet, vel si de aliquo potu bibit, quod de his remanet homo nec comedat nec bibat, quia canis interdum aliqua hora de cibo aut de potu gustare poterit quod venenum in reliquiis illis emittit, et ideo si homo postea de his comederit aut biberit, venenum in se sumit. Et canis molle et non forte cerebrum habet, et illud interdum de malis nebulis tangitur. Et ipse canis etiam quemdam aquosum et putridum fumum aeris aliquandiu odoratur in quo aerei spiritus irrisiones suas et quosdam malos sibilos faciunt, et inde ipse interdum furit. Caetera quae in eo sunt, ad medicinam non multum valent.

CAP. XXI.---DE VULPE [IV, III, 23].

Vulpis valde calida est, et aliquid de moribus pantheri habet, et aliquid de scientia leonis habet, ita quod de natura scientiae leonis multa novit et quod de natura pantheri diversitatem morum habet, et hominem aliquantum novit. Et interdum immundis pascuis vescitur. Et propter diversitatem quae in ea est , caro ejus homini ad comedendum non valet. Sed pellis

ejus sana est, et calor ejusdem pellis ad vestes bonus est. Homo autem qui orfimas in corpore suo habet, *smalcz* vulpis accipiat, et huic *smalcz* minus de sagimine addat, vitellorum ovorum, et cum his *orfimas* saepe inungat, et deinde metram in eisdem sagiminibus, et commixtis in patellam calefaciat, id est *sweysze* et tunc ipsam metram super *orfime* cum panno liga, et postquam eadem metra exsiccatur, alia eodem modo iterum *sweysze* et desuper pone, et sic fac cum metra per tres dies et per tres noctes, et deinceps cum praefatis sagiminibus simul commixtis easdem orfimas inunge, metra abjecta, et ipsae evanescent.

CAP. XXII.---DE BIBERE [IV, III, 24].

Biber valde calidus est, et etiam aerem aquae in se habet, et naturam de terra habet et de aqua, ita quod absque aqua semper in terra vivere non posset, et quod etiam absque terra in aqua manere semper non valet. Et quoniam, dum in corpore suo arescit, ad aquam currit, et inde succum accipit, et sic confortatur, et de aqua crines ejus crescunt, et pellis ejus spissa . Sed caro ejus sanis et infirmis hominibus ad esum bona est. Homo autem qui in splene dolet, linguam *bibres* coctam saepe comedat, et in splene curabitur; vel eandem linguam in pulverem redige, et de pulvere isto in mel pone, et sic cum ipso melle comede, et in splene melius habebit . Et qui *fiber* habet, jecor ejus exsiccet et in pulverem redigat, et modicum ex eo in calidum vinum ponat et saepe bibat, et melius habebit. [Sed et testiculi ejus eodem modo in calido vino bibiti febrem ab homine compescunt *add. ed.*]

CAP. XXIII.---DE OTTHER .

Otther calidus est, et mundam naturam habet, et mundis ac immundis pascuis utitur. Et caput et cauda et caro ejus quasi venenum homini essent qui ex eis comederet. Calor autem pellis ejus homini sanus est. Caetera, quae in eo sunt, ad medicinam non valent.

CAP. XXIV.---DE SIMEA .

Symea calida est, et quia homini aliquantum assimilatur, hominem semper inspicit, ut faciat secundum quod homo facit. Et etiam mores bestiarum habet, sed in ambobus naturis suis deficit, ita quod nec secundum hominem nec secundum bestias ad perfectum facere potest, et ideo instabilis est. Et cum avem interdum volare videt, se elevat et saltat, et volare temptat, et cum perficere non potest ea quae vult, statim irascitur. Sed et quia homini aliquantum assimilatur, secundum lunam menstrualia tempora habet, et quia in utraque natura instabilis et infirma est, ad medicamenta non valet.

CAP. XXV.---DE MERKACZA .

Merkacza plus frigida quam calida, et de aere et de aqua est, ita quod etiam interdum in aqua versari potest, et etiam aliquantum de natura lupi et de natura catti habet. Sed terram et serpentem non lingit. *Merkacza* quoddam venenum habet in se, ex quo tunc infirmatur, et illud etiam tunc exspuit, ad dedignandum illud sub terra abscondit, quia illud malum esse novit, velut stercus quod de eo egreditur abscondit, quia si quis homo illud tangeret quod *mercakza* hoc modo exspuit, ut venenum esset, ita quod etiam ex eo quidam serpentes et quidam mali vermes multociens nascuntur.

CAP. XXVI.---DE CATTO .

Cattus plus frigidus est quam calidus, et malos humores sibi attrahit, et aereos spiritus non abhorret, nec ipsi eam, atque aliquam naturalem conjunctionem cum bufone et serpente habet. Nam in fortibus et in aestivis mensibus, cum plurimus aestus est, cattus siccus et frigidus est, tunc sitit ut aut *creden* aut serpentes *lecket*, quatenus de succo illorum succum suum confortet, ut inde *labezocht* (?) habeat, alioquin vivere non posset, sed periret, quemadmodum homo salem libenter gustat, ut inde bonum saporem habeat. Et de succo illo, quem de his accipit, fere ut venenum interius est, ita quod cerebrum et tota caro ejus venenosa est. Nec cum homine libenter est, nisi cum illo qui eum nutrit. Et eo tempore quo *creden* et serpentem lingit, calor homini nocivus est et venenosus. Et cum etiam catulos in se portat, calor ejus hominem ad libidinem excitat; alio autem tempore calor ejus sano homini non oberit.

CAP. XXVII.---DE LUCHS [IV, III, 25].

Luchs calidus est, et voluntatem suam sequitur, hoc faciens quod vult, et pulchra et splendida aura et de sole in aestate laetatur, et etiam de pulchra aura et de nive in hyeme laetatur; sed fere nullam stabilitatem habet, nisi quod secundum temperiem aerae facit. Et quoniam voluntatem suam sequitur et ideo oculi ejus lucent velut stella in nocte. Et si *schelmo* equos aut asinos, boves et porcos devastat et occidit, de sanguine lincis aquae commisce, et per tres dies semel in die eis bibendum dabis si eos infirmari videris, et statim convalescent. Si autem praefata animalia non infirmantur, eis sanguis iste, ut praefatum est, temperatus ad potandum non dabitur, ne inde laedantur, cum pestis ibi non invenit in quibus virtutem suam ostendat. Sed ovibus et capris ad potandum non dabis, etiamsi infirmantur, quia nimis fortis esset illis propter debilitatem eorum, quia debilia pecora sunt. Caetera quae in eo sunt, excepto ligurio, ad medicinam non multum valent .

CAP. XXVIII.---DE DASCH [IV, III, 26].

Dasch calidus est, et tacitos mores habet, sed tamen *arg* est et non *frevele*, et fere tam fortes vires in se habet ut leo, sed virtutem quam in se habet pro nihilo reputat, nisi quod eam interdum repente ostendit et iterum cito cessat, quoniam si eam semper ostenderet, viribus leonis fere compararetur. Sed

eum taedet vires suas ostendere, nisi quod interdum eas prae laetitia et exultatione ostendit. Accipe autem cor ejus et tam fortiter ad *trab* (?) in aqua coque, et tunc ei de arvina ejusdem bestiae adde, et etiam de *gichtbaum*, et minus de *stalwurtz* quam *gichtbaumes* sit, et haec simul in praedicta aqua coque, et sic fac unguentum quod optimum est contra *gicht*, et contra dissoluta membra in nodis membrorum et contra contrita membra de *gicht*. Et homo qui haec patitur, ibi cum eo se perungat ubi dolet in membris, et sanabitur. Sed et qui in capite dolet, cum eodem unguento se inungat *nacke*, et in cervice colli sui et in temporibus suis et in fronte sua. Aut qui in latere aut in dorso dolet, se ibi cum eo perungat, et praedicta virtute illius melius habebit. Et etiam qui infirmas et nigras maculosas carnes in corpore suo habet, ibi cum eodem unguento se inungat, et caro ejus pura erit, quia omnes infirmitates in homine compescit. Sed et magna vis in pelle ejus est, nam ex eadem cingulum fac, et cum eo ad nudam cutem tuam te cinge, et omnis pestis in te cessabit, velut cum magna procella in bona temperie et in tranquillo aere compescitur, et periculosa pestis interim te non occupabit. Sed et calcios et caligas ex eadem pelle fac et eas indue, et sanus in pedibus et in cruribus eris ,

CAP. XXIX.---DE ILLEDISO .

Illediso frigidus est ac fetidus, et de moribus furis et de natura lupi habet, et quae immunda sunt saepe comedit. Et pellis ejus

ad vestes hominis sana non est, quia frigus homini infert. Sed et caetera quae in eo sunt ad medicamenta non conveniunt.

CAP. XXX.---DE ERICIO [IV, III, 27, 28].

Ericius, scilicet *swinegel*, frigidus est, et immundae naturae, et silvestria poma et *hecbere* comedit, et porco aliquantum assimilatur, sed immunditia quae in carne ejus esse deberet in spinas ejus ascendit, et ideo porco mundior est. Nam sicut spinae manus hominis laedunt, ita et caro porci hominis munditiam et sanitatem minuit. Sed homo, qui sanus in corpore est, si *swinegel* comedere vult, eum velut leporem in aqua coquat, et cynamomum et *bertram* et bibenellam aequali pondere pulverizet, et pulveres istas in vino simul calefaciat, et ericio cocto et de olla ablato, vinum hoc in pulveribus istis desuper fundat, ut piper super carnes fundi solet, et sic comedat, et eum non laedit, sed eum tunc fortem facit, et sanitatem ejus in ipso retinet.

Ericius, scilicet qui canem imitatur, hic *egel* frigidus est, et quiddam de natura canis in se habet, et terram interdum comedit, et munda et immunda quae in eo sunt in spinas ejus ascendunt. Caro autem ejus homini ad comedendum non valet, quemadmodum nec canis. Et si in aliquo homine *orfimae* diruptae sunt, viscera hujus ericii abjiciat, et totam reliquam carnem in pulverem redigat, et pulverem istum in diruptas *orfimas* saepe mittat, et exsiccabuntur. Sed caetera quae in eo sunt ad medicamenta non valent.

CAP. XXXI.---DE EICHORN [IV, III, 29].

Eychorn [Spiriolus *ed.*] calidus est, et de natura bestiarum et volucrum in se habet, et de volucris ventosus est, et pellis ejus ad vestes hominis bona est. Et si in juncturis membrorum hominis horribilis *gicht* jacet, ita quod membra hominis contrahi et dissolvi videntur, *eichorn* accipiat, et capite et visceribus abjectis, et pelle abstracta, reliquum corpus ad ignem asset, et cum ad ignem assetur, cum arvina ursi superius modice ungatur ut *smalcz* ab eo fluat, et sagimen ab eo fluat, et sagimen illud accipiat postquam assaverit, in pannum ponat, et omnem succum et omne sagimen quod in eo est per pannum illum extorqueat, et de praedicto sagimine addat, et membra sua in quibus de *gicht* dolet cum eo saepe perungat, et curabitur.

CAP. XXXII.---DE HAMSTRA [IV, III, 30].

Hamstra frigida et acris est, et aliquantum urso assimilatur, et aliquantum munda naturae est, atque pellis ejus ad vestes bona est. Et homo qui *orfime* et *druse* in corpore suo habet, jecor *Hamztrae* pulverizet, et pulverem istum aut cum pane comedat aut in suffen bibat, et *orfime* aut *druse* inde plus evanescent quam de carne talpae. Sed et si aliquis homo inter scapulas suas de *gicht* fatigatur, dextram scapulam *hamster* cum dextro pede ejus exsiccet, et haec inter scapulas suas liget, et inde melius habebit.

CAP. XXXIII.---DE MARTH. [IV, III, 31].

Marth [Martarus *ed.*] silvestris calidus est, et mansuetos mores habet, et ideo plurimi simul habitant, velut communem vitam habeant. Sed malum sudorem in carne sua habet qui carnem ejus homini ad comedendum contrariam facit, et idem sudor in carne remanet et pellem ejus non pertransit, et ideo pellis illa bona et sana est ad vestes homini. Et si quispiam homo orfime in corpore suo habet, silvestrem marth excoriet et sagimen, quod in eo est, in patella dissolvat, et capite et visceribus ejus abjectis, reliquum corpus in modica aqua coquat, et sagimen, quod tunc ab illo haberi potest, priori sagimini addat, et etiam sagimen de vitellis ovorum minori pondere huic sagimini addat, et commisceat, et sic unguentum faciat, et orfime, antequam rumpantur, cum eo perungat, et evanescent, vel si ruptae fuerint, in circuitu eas perungat, et sanabuntur.

CAP. XXXIV.---DE WASSER MARTH [IV, III, 32].

Wasser marth frigidus est et juxta aquas in cavernulis moratur, et acrior est quam silvestris *marth*, sed pellis silvestris melior istius. Et de sagimine istius et de sagimine

vitellorum ovorum unguentum fac ut de *silvestre marth* praedictum est, et si quis de gicht fatigatur, cum eo illum perunges, et gicht compescit, quia frigidae naturae est.

CAP. XXXV.---DE ZOBEL .

Zobel calidus est, et aliquantum naturae *eychorns* assimilatur, sed tamen mundior et suavior est quam *eychorn*; sic et pellis ejus ad vestes homini bona non est, quia si in homine incalescit, malum sudorem in eo excitat. Et ea quae in eo sunt ad medicamenta non valent, quia debilis est.

CAP. XXXVI.---DE HARMINI .

Harmini frigidum, aliquantum naturae catti assimilatur, et mundas carnes non habet, quia *spumechte* et lividae velut venenum sunt. Et quando spumam eicit, saepe ita etiam breves crines emittit. Et pellis ejus ad vestes homini bona non est, quia frigida est. Et ea, quae in eo sunt, medicamentis non multum conveniunt, quia caro ejus aliquantum venenosa est.

CAP. XXXVII.---DE TALPA [IV, III, 33].

Talpa frigida est, et in pingui et in limosa terra libenter manet, et macram terram devitat, atque terram quae mala et prava et

inutilis est eicit , et in illa manet quae bona et sana est, et non videt, quia in aere non versatur, sed magnam scientiam interius habet, et odoratur et intelligit quo ire debeat, et terram comedit. Et caro ejus ad comedendum homini non valet, quia de humiditate nutritur, nec aliquis pro medicina comedat . Nam homo, qui interius in corpore putrescit aut orfime in corpore suo habet, ille talpam cum aqua coquat et comedat, aut eam pulverizet, et pulverem istum quomodocumque possit comedat, et interius in corpore suo sanus erit, et orfime, si nondum ruptae sunt, quia sicut talpa pravam terram eicit, et ita interiorem putredinem quae in corpore hominis est emittit. Et etiam idem homo jecor talpae cum reliquo corpore edat, quia putredinem a corpore ejus aufert, sed cor et pulmonem ejus non comedat. [Qui autem a caduco morbo fatigatur, sanguinem talpae, et rostrum anetae, scilicet foeminae, et ungues anseris, etiam foeminae, pulverizet, ita ut pulvis rostri anetae bis tantus sit ut pulvis unguis anseris, et sanguis talpae bis excedat pulverem de rostro anetae; et haec simul in pannum ligata, in loco ubi talpa terram noviter ejecit, per triduum ponat. Postea inde ablata ubi glacies est ponat, ut congeletur. Et iterum inde ablata in sole siccari faciat. Deinde sumat partem jecorum cujusque animalis et volucris quae comeduntur, quantum de his habere poterit, et ex ipsis cum parva farina similiae tortellos paret, et de praedicto pulvere minus addat, et modicum cimini, et sic comedat. Qui autem praefatum morbum patitur, per quinque dies praedictos tortellos comedat; et si nondum convaluerit, per alios quinque dies eis utatur; et si nondum proderit, ita septies eodem numero quinque dierum faciat. Panem autem, et carnes haedi interim comedat, cum apio et petroselino coctas, et etiam agninas edere potest; sed porcinas et bovinas carnes, et

anguillam, et caseos, et ova, et cruda poma, et cruda olera interim devitet. Vinum autem suave, et aqua permixtum, et cervisiam bibat. *Add. ed.*]

CAP. XXXVIII.---DE WISELA [IV, III, 34].

Wisela [*Mustela ed.*] calida est, et in velocitate sua aliquid de virtute grifonis habet, cum pennas suas erigit, et putredinem in insensibilem naturam habet, ita quod quandam herbulam novit, in qua sanitas vitae est, ita ut si catulos suos vel aliam mustelam dolere viderit, hanc herbulam, quae parvula et gracilis est, cito quaerit, et post eam in terram fodit, et cum eam invenerit, in ipsam spiramine suo flat, et desuper myngit, et sic virtutem suam virtuti illius admiscet, et ita per brevem horam exspectat dum eadem herbula urina sua bene et pleniter perfundatur, et tunc eam ore suo rapit, ac eam illi mustelae, cui jam vitalis aer in gutture est, moriturae in os suum ponit, et ita illa sana erit, et surgit et recedit. Et herbula ista homini et aliis animalibus ignota est, quia si etiam homo aut animalia eam scirent, tunc nec spiramen nec urina eorum ad perfundendum eam valeret, quoniam herbula ista ad sanitatem vitae per se non habet, nisi quod ipsa huiusmodi vires de spiramine et de urina mustelae accipiat. Sed et mustela tam bonas et fortes herbas semper comedit quod ei vix ulla infirmitas accedere potest. Caro autem ejus ad comedendum homini non valet, quia in stomacho ejus minus fortis esset. Pelliculam autem mustelae abstrahere et eam sicca, et tunc super balsamum tene, ita tamen ne de balsamo madida fiat, sed ut odorem de eo accipiat; vel si balsamum non habes, ad

muscum pone ut odorem de illo habeat, et tunc eandem pelliculam ad oculos tuos et ad nares tuas saepe pone, et sanitatem in eis retinebit.

Sed et cor ejus sicca, et in tenui cera *bewircke*, et cum in capite doles, eandem ceram cum corde illo in aurem tuam per brevem horam pone, ut scilicet calor de illo caput tuum intret, et in capite melius habebis. Vel si in qualibet aure surdescis, eandem ceram cum eodem corde in aurem illam pone ut calor ejus ipsam aurem interius tangat, et auditum recipies. Et caput ejus abscede, et reliquum corpus in duo frusta aut ad solem aut ad ignem sicca, et tunc ea in cingulum de quolibet corio stomacho separatim consue, ita frustum unum ad umbilicum tuum positum sit et ad utrumque latus tuum frustum unum, et sic cum illo cingulo ad nudam cutem tuam semper te cinge, et te confortat et incolumem ac robustum reddit ita quod etiam *gicht* interim te non fatiget.

CAP. XXXIX.---DE MURE [IV, III, 35].

Mus calidus est, et insidiantes mores [et diabolicas artes *add. ed.*] habet, quia semper fugit, et ideo etiam caro ejus homini contraria est, et tamen non multum ad medicamenta valet. Sed tamen si aliquis homo caducum morbum habet et super terram cadit, et postquam deinde surgit, murem in vasculo pone et ipsam aquam homini ad bibendum da, atque frontem et pedes ejus ipsa aqua lava, et hoc fiat quocienscumque cadit et curabitur. Nam quia mus omnia fugit, ideo etiam et ipsum caducum morbum fugat. Et cum mus parere debet, angustiat

et difficultatem pariendi habet, et tunc in dolore ad ripam aquae vadit, et ibi minutissimos lapillos quaerit, et eos vorat quotquot in gutture retinere potest, et ad antrum suum currit, et eos ibi exspuit, ac eos afflat, et super eos se deponit, ac eos calefacit, et sic statim parit; et postquam peperit, illos odit, et eos pedibus abjicit, idest *uszs chirrit*, et tunc super pullos suos decumbit et eos fovet. Et si quis lapillos istos infra eundem mensem invenire posset postquam eos abjecerit, et eos super umbilicum mulieris praegnantis liget, quae jam in partu laborat, ita quod parere non potest, mox pareret, et postquam peperisset, eos statim auferre deberet. Sed et si quis homo *ridden* habet, accipe murem et eum modice percutite. ne effugere possit, et antequam moriatur, dorsum ejusdem muris inter scapulas hominis illius liga, cum *riddo* jam eum fatigat et ubi inter scapulas illius moriatur, et homo ille curabitur, nec amplius eum invadit.

CAP. XL.---DE LIRA .

Lira etiam calida est et eandem naturam ut alius mus, excepto quod magis indomitus est et fortior quam mures. Et ad eadem pericula valet sicut et alius mus, ut praefatum est.

CAP. XLI.---DE SPICZMO .

Spiczmus eandem fere naturam habet quam et talpa tenet, nisi quod *spiczmus* magis sub terra et magis in aere manere potest

quam talpa, et ideo nec pleniter subtus terram manet. Et quae in ea sunt medicinae non conveniunt.

CAP. XLII.---DE PULICE [IV, III, 37].

Pulex calidus et de pulvere terrae crescit, et in hyeme cum terra humida est, et calida interius est, pulices in terra jacent et in ea se abscondunt. Cum autem in aestate per calorem terra superius exsiccatur, et de terra procedunt et hominem invadunt ac eum inquietant. Accipe ergo de terra et non de pulvere terrae et eam in testa figuli valde calefac ut exsiccet, ita quod nulla humiditas in ea remaneat, et terram illam in lectum tuum dissemina, et cum pulices ariditatem ejus senserint, eam pati non possunt et fugiunt et pereunt, et sic homo quietem ab eis potest habere.

CAP. XLIII.---DE FORMICA [IV, III, 36].

Formica calida est et de humore illo crescit qui aromata educit, et etiam velut volatilia ova in natura sua producit. Homo autem, qui in capite suo et in pectore ac in stomacho multum flecma habet, cumulum, id est *huffen* formicarum, scilicet cum ipsis formicis, accipiat et in aqua coquat, et aquam illam super ignitum lapidem fundat, *damph* illum naribus et ore in se decies aut quinquies trahat, et flecma in eo minuetur. Sed et qui superfluitatem malorum humorum, id

est *gicht* in se habet, cumulum formicarum cum ipsis formicis accipiat, et in aqua coquat, et sic balneum paret, et ipsum balneum intret, et totum corpus in ipso balneo teneat, capite tantum exposito, et panniolo cooperto in eadem aqua madefacto, quia si caput in balneo se tetigerit et haberet de fortitudine aquae illius, faciliter doleret, et hoc saepe faciat, et *gicht* ab eo cessabit. Et qui lepram in se habet, cujuscumque generis sit, terram illam accipiat, ubi cumulus formicarum est, ita ut notari potest quantum ipsa terra madefacta est de ipsis formicis, et eam inter ardentes favillas de fago ponat, ut de ipsis favillis inardescat, quod ita eadem terra quantitatem earundem favillarum excedat, et calidam aquam novies per ipsam calidam terram velut lixiviam transire permittat, et inde hircinum sepum, modicum plus de arvina veteris porci, et haec simul commisceat, et in praedictam aquam lixiviae ponat, ac postquam in illo conglutinatur, ab eadem aqua auferat; deinde huic sepo addat de pulvere *habichswamp* [habersuam *ed.*] sic et de pulvere *meter* minus quam violae, et sic unguentum faciat, et se in loco leprae cum eodem ungeunto per novem menses vel per plures juxta ignem inungat, et sanabitur ita si ipsa lepra mors illius non est, aut Deus eum curari non vult. Et cum hoc unguento inungitur, caveat ne alieno homini aut alicui porco appropinquet, ne fortis vapor leprae, qui de eo egreditur, illos inficiat, quia tunc faciliter lepram de ipso consequerentur .

Homo autem qui glandes et *orfimas* habet, ova formicarum super viride folium quercus lineet atque stercus gallinarum super ipsum folium ad eadem ova lineet, et sic calidum super glandes aut super praefatas scrofulas orfime saepe ponat, et evanescent. Sed et si quis homo iratus est aut oppressus est in

mente aut tristis, juvenes formicas, cum adhuc ova ipsis adhaereant, accipiat cum modico *bachæ* [*buthe?*] [cum ipsis nidulis *ed*] earum, id est cum bucello, in quo jacent, et haec in lineum pannum liget, et postea, cum gravatum se in mente sua senserit, ipsum pannum in quo eadem formicae sunt solvat, et eas super cor suum tamdiu ponat usque dum ab eis sudorem capiat, et suavem mentem habebit, et laetus erit, atque bonum intellectum in causis illis capiet, in quibus tunc occupatus est.

CAP. XLIV.---DE HELIM .

Helim calidus est et magnae fortitudinis, atque audax est; et caro ejus prae fortitudine sua cibo hominis inutilis est. Jecur ejus pulverizetur, et huic pulveri arvina ursi, vel butyrum vacarum commisceatur, et ille qui freneticus est, vel quem paralis in capite laedit, cum eo saepius inungatur, et melius habebit.

CAP. XLV.---DE DROMEDA .

Dromeda ardorem ignis, et temperamentum aquae in se habet, et fortitudinem leonis, et velocitatem volatus fortium et magnorum volucrum retinet. Et si homo, aut aliud animal de carnibus ejus comederet, fortitudo ignis, et fortitudo velocitatis quae in eo est, omnes vires comedentis destrueret.

Sed si quis de pelle, aut de ungulis pedum ejus habet, magica et fantasmata eum fugiunt.

EXPLICIT SEXTUS (SEPTIMUS) LIBER.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS (OCTAVUS). PRAEFATIO .

Deus ab initio omnem creaturam bonam creavit . Sed postquam diabolus hominem per serpentem decepit, ita quod ille de paradiso ejectus est, creaturae quemadmodum spectant divinam voluntatem, ad ultionem cum homine in deterius mutatae sunt. Unde et grana crudelium et venenosorum vermium ad ultionem hanc insurrexerunt ut et poenas infernales esse mortifera crudelitate sua ostenderent, ac ut homini timorem infernalem incutientes eum divina permissione veneno suo necarent, cum ante casum hominis nihil mortiferum sed succum delectabilem in se habuissent. Sed et cum terra in effusione sanguinis Abel corrupta est, mox novus ignis, per quem homicidium puniretur, in inferno exarsit, et mox etiam per divinam voluntatem quaedam nebula, ex inferno ebulliendo, super terram se extendit et quodam pessimo humore terram infudit, ita quod quidam pessimi et venenosi ac mortiferi vermes ex terra nascende

multotiens ebullierunt, quatenus carnes hominis ab eis punirentur quia homo carnem hominis necaverat. Et cum postea divina ultione in diluvio aquarum homines deleti sunt, tunc etiam iidem vermes, qui in aqua vivere non poterant, in aqua suffocati sunt; sed cum cadavera eorum inundatione aquarum per totam terram dispersa sunt, et deinde, cum diluvium cessasset et cadavera eorundem vermium veneno plena computruissent, ex ipsa putredine alii vermes ejusdem generis exorti sunt, et ita per totam terram disseminati sunt. Quidam autem vermes venenis suis et homines et animalia necant, quidam autem tantum homines, quia vermes, qui in natura sua diabolicis artibus aliquantum assimilantur, tam caetera animalia quam homines venenis suis occidunt; illi autem, qui diabolicas artes non imitantur, ita quod etiam aliquantum debilia venena in se habent, hominibus quibusdam venenis suis interdum multas infirmitates et multa pericula etiam cum morte illorum inferunt, sed caetera animalia occidere non possunt.

CAPITULA.

Draco

Serpens

Blintsleich

Credda

Ffrosch

Laubfrosch

Harumna
Molle
Lacerta
Aranea
Vipera
Basiliscus
Scorpio
Darant
Ulworm
Testitudo
Cyriaca
Schertzfeder

LIBER OCTAVUS.

CAP. I.---DE DRACONE [IV, III, 38].

Draco quemdam siccum et alienum calorem et quamdam igneam intemperantiam in se habet, et caro ejus interius ignea non est. Sed flatus ejus tam fortis et acer est, ut cum emittit, statim ignescat, velut ignis, cum ex lapide elicitor; et hominem fortissime odit, atque velut quamdam naturam et diabolicas artes in se habet; unde cum interdum flatum suum emittit, aerei spiritus de emissionem flatus illius aerem interdum

commovent. Et quidquid in carne ac in ossibus ejus est, contrarium ad medicamenta hominis existit, excepto sagimine ejus, quia cum draco flatum suum emittit, sanguis exsiccat nec fluidus est; cum vero flatum suum introrsum habet, sanguis ejus humidus est et fluit, unde etiam in sanguine ipsius medicina non invenitur .

Nam homo, qui calculum in se habet, de sanguine draconis accipiat et eum in humidum locum ponat ut modice humescat; et tunc ipsum sanguinem in puram et modicam aquam per brevem horam ponat, scilicet dum eadem aliquid caloris inde capiat, et sic sanguine eodem ablato, de aqua illa jejunos modice bibat, et mox aliquem cibum comedat, et ita cum sanguine et aqua per novem dies moderate faciat, et de fortitudine sanguinis illius calculus in eo frangitur, et sic homo ille liberabitur. Nullus autem homo de puro et simplici sanguine ejus comedat et bibat, quia si quis homo faceret, statim moreretur .

CAP. II.---DE QUODAM SERPENTE .

Quoddam genus serpentis est, quod valde calidum est et quod in terra et in aqua morari potest, et quod etiam diabolicas artes insidiis suis ad hominem habet. Nam istud genus serpentis homini inimicatur, et flatus suos contra hominem emittit, et plenum est mortifero veneno; unde etiam de veneno quod in se habet cutis ejus expissatur, ita quod in rugas contrahitur et quod etiam de ardore solis eadem exterior cutis scinditur; et

cum hoc idem senserit velut inde de ulceribus gravatur, et tunc angustum foramen petrae quaerit, et in illud se tamdiu fricat dum spumas illas abjicit, et tunc aliquantum minus asper est quam tunc fuisset, cum spumis illis premebatur. Et cum easdem spumas jam abjecerit, cutis ejus subtilis et lucida velut recens efficitur, et hoc idem serpens multum gaudet, et tunc etiam in veneno suo et insidiis suis aliquantum minus asper est. Sed homo, qui eum tunc invenerit occidat, et cor ejus caute tollat et ad solem exsiccet, et in aliquo tenui servando metallo obfirmet, et cum deinde aliqua magna tristitia et molestia opprimitur, illud in manu dextra teneat, et laetus efficietur, et quamdiu etiam in manu tenuerit, nullo veneno interius laedi poterit, quia si aliquod venenum interim comederit seu biberit, aut per sudorem, aut per nauseam, aut per secessum per eum transibit. Jecor autem ejus, et quae in eodem serpente sunt, mortifera existunt, nec ulli remedio hominis conveniunt. Aliud autem genus serpentis est, quod etiam calidum est, quod tantum in terra et non in aqua moratur, cujus venenum hominem aliquantum levius laedit si homo istud tetigerit seu gustaverit, quia aliquantum debile est. Et istud genus serpentis cum homine interdum moratur, et in domibus hominis aut in siccis locis, et minus homini insidias ponit. Sed cum viderit, cum homo ipsum ferire vult, linguam exerit et eum ad supplicandum movet, quia de genere isto est, quod Adam seduxit, et ideo etiam habitacula hominis saepe quaerit.

CAP. III.---DE BLINTSLEICH

Blintsleich frigidus est, et dum vivit, hominem non laedit, sed ad nullam utilitatem nec ad medicinam valet, sed postquam mortuus fuerit, veneno ejus homines laeduntur, si illud tetigerint aut gustaverint.

CAP. IV.---DE CREDDA [IV, III, 39].

Credda [Rubeta *ed.*] ex parte magnum calorem habet et ex parte magnam acerbitem in se habet, velut periculosa aura cum fulgura et tonitrua ac grando procedunt, atque quasi diabolicam artem in viriditate sua habet, et mansionem in terra et sub terra quaerit, et ideo aliquam societatem cum homine tenet, et interdum, periculo hominis, cum eo est . Homo autem qui *orfimas* in se habet, jecor bufonis [Rubetae *ed.*] accipiat, et illud in humida terra involvat, et tunc cum eadem humida terra in alia qualibet terra per novem dies sepeliat, et decima die ipsum jecor abjiciat, et illam humidam terram, in qua idem jecor involutum fuit tollat, et eam in testa calefaciat, et sic super *orfime*, quae diruptae non sunt, per tres dies ponat, et sine dubio evanescent, nisi aut mors hominis illius sit, aut nisi Deus nolit . Quod si *orfime* diruptae sunt, tunc eandem terram, quam supradiximus, ad ignem calefaciat, et in vetus lineum pannum ponat qui aliquando sudorem hominis in se recipit, sed telam araneae prius super eadem ulcera ponat, et tunc eundem pannum, ipsa calida terra in illo consuta, desuper ponat; cum calorem perdiderit, iterum calefaciat et desuper ponat, et hoc bis vel ter in die per tres noctes faciat, et *orfime* exsiccabuntur . Eadem quippe terra in lineum pannum propter munditiam lini ponatur, quia linum livorem

sibi attrahit, quod lina (sic) non facit; et in veterem pannum, quoniam ille sudorem hominis esse debet magis perfusus quam novus; in quo sudor hominis esse debet ut putredines sudorem illum, qui etiam foetidus est, fugiant, quia quod malum est, multotiens malum depellit.

CAP. V.---DE FROSCH .

Frosch frigidus est et aliquantum aquosus, et ideo tam malas vires in se non habet quemadmodum bufo. Si quis a *gicht* alicubi in corpore suo, excepto capite, fatigatur, *frosch* accipiat, et eum super herbulam aut sub alia quadam herba suffocet, et mox calidum pannum super membrum, in quo *gicht* furit, ponat, et *frosch* jan morientem super eundem pannum per modicam horam ponat, et *gicht* in loco illo per annum unum aut per annum dimidium cessabit.

CAP. VI.---DE LAUBFROSCH .

Laubfrosch plus calidus quam frigidus est, et de aere illo crescit, per quem arbores viriditates et flores suos producant. Et cum viriditates et flores suos producant, eo tempore aerei spiritus hominibus magis quam in alio tempore insidiantur, quia tunc etiam mentes homini magis in vanitatem ludendi et ridendi exsurgunt, velut etiam tunc viriditas arborum crescit, et tunc etiam homines idololatriam et multas vanitates cum eodem verme per diabolicas artes faciunt. Sed si quis irretire

vult, ne diabolicae artes per eum fiant, ipsum in unum *queckbronem* projiciat ut madidus fiat, deinceps nullus cum eo quidquam diabolice perficere poterit. Ad medicamenta vero non valet.

CAP. VII.---DE HARUMNA.

Harumna frigida est, et calores, quos in se habet livor et venenum sunt. Sed idem venenum tam forte non est, quod homo multum inde laedatur. Et medicina in eo non est.

CAP. VIII.---DE MOLL .

Moll plus calidus est quam frigidus, sed calor ejus cito infrigidatur, et venenum ejus mortiferum. Sed ipse *moll* hominem per se non multum laedit, dum vivit, sed veneno ejus homines occiduntur, si illud gustaverint. Caetera quae in eo sunt, ad medicinam non valent.

CAP. IX.---DE LACERTA [IV, III, 40].

Lacerta calida et sicca est, sed venenum ejus aliquantum debile est, et homini non multum nocivum. Sed ipsa lacerta aspera et acer in natura sua. Quae autem in ea sunt ad medicamenta non valent .

CAP. X.---DE ARANEA [IV, III, 41].

Aranea plus calida est, quam frigida, et est in periculo veneni sui fere ut scorpio, excepto quod scorpio grossum et pingue cor habet, aranea autem modicum et debile cor tenet. Et venenum araneae si carnem hominis exterius tetigerit, homini periculosum est. Si vero venenum ejus homo comederit et biberit, morietur, aut mortem vix evadet.

CAP. XI.---DE VIPERA.

Vipera velut ignis calida est, et totum quod in ea existit mortiferum est, nec aliquem juxta se vivere permittit quod superare potest, atque tantae malitiae est quod etiam vipera de alia vipera fugit usque ad tempus illud quo natura ejus est ut concipiat. In regione autem, in qua vipera habitat, si quis homo mortuam viperam reperierit, quia viventem habere non potest, magnum ignem in secreto loco, ubi homines non sunt, de forti ligno accendat, et ita mortuam in ignem illum proiciat, et tunc propere ab eodem loco recedat, ne venenum illius aut malus vapor ipsum tangat; et postquam in cineres redacta, si quid de ea residuum est, homo ille relinquat, et cineres ejus et cineres carbonum illorum per quos incensa est accipiat, et in lineo panno reservet. Deinde si quisquam homo in corpore suo intumescit, eundem pannum

cum ipsis cineribus super tumorem illum ponat, et statim tumor iste cessabit.

CAP. XII.---DE BASILISCO.

Basiliscus de quibusdam vermibus nascitur, qui aliquid de dyabolicis artibus in se habent, scilicet quod rubeta. Nam cum aliquando rubeta gravida est, et cum impraegnata est, quod pullos suos gignat, si tunc ovum serpentis aut gallinae viderit, illud amat, et super se extendit et foveat, usque dum foetus suos quos naturaliter conceperat, gignit; quos postquam produxerit, statim moriuntur, et mortuos videns, denuo super idem ovum se ponit et illud foveat, usque dum foetus in eodem ovo vivere inceperint. Et mox de dyabolica arte antiqui serpentis quaedam vis illam tangit qui etiam in Antechristo requiescit, ita ut sicut ille omnibus coelestibus resistit, sic etiam illud animal omnibus mortalibus repugnat eos occidendo. Sed postquam rubeta illud in ovo vivere senserit, statim de injusta consuetudine obstupescit et fugit, et istud testam ovi sui rumpit et egreditur, atque in natura sua fortissimum flatum emittit, qui in se acerrimum et fortissimum ignem qui etiam absque tartareis tormentis esse poterit, similem fulguri et tonitruui. Postquam autem de ovo suo egreditur, mox cum fortitudine flatus sui terram scindi facit usque fere ad profunditatem quinque cubitorum, et tunc ibi in humida terra jacet usque dum ad maturitatem suam creverit. Deinde ad terram sursum ascendit, et flatu suo omnia necat quae in vita reperit, nam nihil vivens pati vult nec

potest. Cum autem aliquid viderit quod vivit, statim indignando praemittit frigus et deinde flatus sui, et sic creaturam illam necat quam afflat, ita quod statim cadit velut fulgore et tonitruo percussa sit. Si autem basiliscus in quolibet agro et vinea mortuus fuerit et ibi cadaver suum computruerit, locus ille infoecundus et sterilis efficitur; vel si in aliqua turre vel in aliqua domo moritur, et ibi computruerit, homines ibi morantes semper infirmi sunt, et animalia quae ibi sunt pestilentia, id est *schelmo* frequenter occupat, ita quod etiam inde saepius moriuntur.

CAP. XIII.---DE SCORPIONE .

Scorpio ardentem calorem et ardorem in se habet, nec non quamdam acerbicatem infernalium poenarum, et quidquam in eo est, totum mortiferum venenum est, et mors hominis et aliquando animalium; ita ut si quis hominum venenifica cum illo parare vult, et ille qui parat alicui ad gustandum vel ad tangendum daret, morti subjaceret. Et nulla medicamenta in eo sunt, nisi certissima mors.

CAP. XIV.---DE DARANT.

Darant valde calidus est et venenosus, et omne venenum suum caudae inmittit, ita quod cauda ejus veneno semper plena est velut ubera pecorum lacte, et veneno caudae suae mortem

homini et animalibus infert, et nulla utilitas nec aliqua medicamenta in eo sunt.

CAP. XV.---DE TYRIACA.

Tyriaca vermis valde calidus est, et in natura siccum aerem quaerit; qui etiam sanam humiditatem habet, quia nec nimis calidus nec nimis frigidus est, sed sanus, et in eodem tempore ab omnibus noxiis humoribus suis se purgat. Alioquin valde periculosus homini esset. Et dum infirmus aer aut aura institerit, quasdam arenosas cavernulas quaerit et in illis interim se abscondit, et tunc etiam ibi quasdam herbulas comedit quae ad sanitatem respiciunt, et ex his sanus tunc perdurat. Sed in eo multa pretiosa unguenta non sunt, sed velut quemdam terrorem facit cum aliquo modo gustatus ab homine sudorem educit, interiores autem infirmitates hominis non multum expellit.

CAP. XVI.---DE SCHERZBEDRA.

Scherczbedra (?) calida est, et etiam humiditatem in se habet. Sed homo iste qui venenum comedit aut bibit, *scherczbedern* totam in pulverem redigat, et modicum farinae similiae addat, ita ut pulvis iste quinquies farinam excedat, et etiam aquam commisceat, et sic tortellas faciat, et eas ad solem aut in calidum fornacem aliquantum infrigiditatum coquat, et tunc ipsas tortellas denuo in

pulverem redigat, et in ovo de pulvere isto ipse sumat, et venenum aut per nauseam aut per secessum ab eo purgat.

CAP. XVII.---DE ULWURM [IV, III, 42].

Ulwurm valde calidus est, et in viriditate illa crescit, qua gramina germinare incipiunt, et in strepitu ejusdem viriditatis crescit, et propter mundam naturam suam nulla ossa habet, atque velut aliae utiles, velut cynamomum, bonus et utilis est. Terra enim quamdam humiditatem in se habet, per quam velut per venas, continetur, ne diffluat, et cum pluvia de aere descensura, eadem humiditas terrae pluviam venturam sentit, de qua venae terrae impleantur, et hoc *ulwurm* per naturam suam intelligentes procedunt propter repletionem venarum terrae .

Homo autem, qui orfimas habet, illa hora cum ad descensionem pluviae *Ulwurm* procedunt, sufficienter de eis accipiat, et in testam aut in ollam ponat, atque eos cum hordeaceis straminibus modice subfumiget, ut moriantur, et tunc eis farinam de tritico addat, et cum ligno de quercu simul fortiter commisceat, et tunc etiam modicum vini et aceti aequali mensura addat, et sic iterum commisceat, et tunc etiam modicum vini et aceti aequali mensura addat, et sic iterum commisceat, quasi pastam, id est *deick* faciendo; et deinde de isto *deick* super orfimas, antequam rumpantur, per tres dies ponat et munditia istorum mundorum vermium immunditiam carnis illius minuit, nec ibi diutius durare poterit. Quod si scrofulae et orfimae ruptae sunt, praefatam pastam, id

est *deick*, eodem modo paratam ut praedictum est insuper in *rensc* eminentiam acerbae lixiviae [in supereminentia acerbae lixiviae *ed.*] intinge, et ita fractae orfinae impone, et putredinem illarum aufert et sanat. Et qui in stomacho dolet, idem stercus *ulwurmes* in testeo vase, ut praediximus calefacto super *brosclleffel*, et super stomachum suum ponat et hoc saepe faciat, et stomachus ejus purgabitur et levis erit. Quod si *ulwurm* in tempore illo habere non potes in quo eos libenter haberes, et si non pluit, ita quod ipsi de terra non egrediuntur, tunc in humido loco terram fode, et eos quaere, et praedictas medicinas cum eis fac; sed tamen ad praefatas medicinas multo utiliores sunt cum descensu pluviae per se procedunt .

CAP. XVIII.---DE TESTUDINE [IV, III, 43, 44].

Testudo quae in testa est super terram incedit; frigidae naturae est. Sed testudo quae non in testa est non multum ad medicinam valet. Attamen si vermes aliquem hominem comedunt, testam hujus testudinis accipiat, et eam in pulverem redigat, et pulverem istum super locum projiciat ubi vermes eum comedunt, et vermes morientur, et homo ille sanabitur. Testudo autem, quae absque testa est. frigida fere ad eadem medicamenta valet, si eam ita paraveris quemadmodum de *ulwurm* dictum est, excepto quod medicamentum de *ulwurm* factum multo melius et fortius est quam medicamentum de testudine ista factum. Nam cum *ulwurm* habere non poteris, tunc medicamenta, quae de

eo praedicta sunt, cum testudine ista, quae absque testa est, para, quamvis debiliora sint illis, quae de *ulwurm* parantur. Et sic homo ille curabitur, qui de eis utitur ut praefatum est .

LIBER NONUS. PRAEFATIO. DE GENERE METALLORUM.

De genere metallorum. Cum initio spiritus Domini ferebatur super aquas , et cum aqua mundum inundaret, et cum sine fluctuatione inundationis manerent spiritus, ex spiratione sua eas fluere fecit, et sic etiam eadem aquae terram transfuderunt et eam confirmaverunt ne dissiparetur. Et cum ibi ignea vis quae in aqua fluit terram pertransivit, ubi ignis ejusdem aquae in aeramentum auri ipsam terram transfudit. Ubi autem puritas inundationis aquae terram pertransivit, ibi ipsa puritas inundationis in aeramentum argenti cum eadem terra de se perfusa facta est. Sed ubi fluctuatio aquae a ventis commota terram pertransivit, ibi eadem fluctuatio in aeramentum calibis et ferri cum ipsa terra quam transfudit versa est, et ideo etiam calibs et ferrum caeteris aeramentis fortiora, sicut etiam fluctuatio aquae a ventis commota fortior quietudine aurarum est, et ut spiritus Domini aquas primo inundare fecit, ita et etiam hominem vivificat, atque herbis et arboribus et lapidibus viriditatem dedit.

CAPITULA.

Aurum

Argentum

Plumbum

Stagnum

Cuprum

Messing

Ferum

Calibs

LIBER NONUS. DE METALLIS.

CAP. I.---DE AURO [I, 15].

Aurum calidum est, et quamdam naturam velut sol, et quasi de aere est. Homo autem qui *virgichtiget* est, aurum accipiat et illud ita coquat, quod nihil sordis in eo sit, et ut ei nichil *abege*, et sic in pulverem redigat, id est *male*, et tunc accipiat modicum farinae similiae ad quantitatem medietatis palmae et eam cum aqua *kneide*, et huic *deick* de pulvere illo auri ad pondus unius obuli addat, et eum in mane diei jejunos comedat, et iterum secunda die eodem modo cum farina et cum eodem pondere auri tortellum faciat, et eum ipso die

jejunus comedat, et tortellus iste hoc modo paratus et comestus ab illo *gicht* per annum compescit. Et aurum istud in stomacho illius per duos menses jacet, et ipsum stomachum non exacerbat, nec exulcerat, sed si frigidus est et *slimechte*, eum absque periculo ejusdem hominis calefacit et purgat. Sed si sanus homo istud facit, ei sanitatem retinebit, et si infirmus est, sanus erit. Et iterum purum aurum accipe, et illud in olla aut in testa *ghiwe* (*gluwe?*), et ita ignitum in purum vinum pone ut ab eo incalescat, et ita calidum bibe, et hoc saepe fac, et *gicht* a te cessabit. Sed et qui *fiber* in stomacho habet, ita cum ignito auro purum vinum calefaciat et sic bibat, et *fiber* eum derelinquet. Et si alicubi in corpore tuo tumor exsurgit, aurum ad solem calefaciat et ita circa *geswolst* ejusdem tumoris *bestriche*, et tumor ille evanescet. Et qui surdas aures habet cum *gemalem* auro et farina similiae *deick* paret ut supra dictum est, et modicum de eo in aures suas figat, quatenus calor ejus in aurem transeat, et hoc saepe faciet, et auditum recipiet .

CAP. II.---DE ARGENTO [I, 16].

Argentum frigidum est [quia frigidum ventum illum habet, qui etiam terram frigidam facit *ad. ed.*]. Homo autem qui superfluitatem humorum in se habet et illos [per excreationem *add. ed.*] saepe ejicit, argentum valde purum factum in igne *gluwe*, et ita calidum in bonum vinum ponat, et hoc ter aut quater faciat ut vinum illud ab eo incalescat, et sic jejunus et ad noctem saepe bibat, et superfluos humores in eo minuit, id est *swendet*.

[Fortis enim natura frigiditatis argenti, calidos et frigidos, ac humidos humores, acumine suo, cum ardore ignis, et cum calore alterati vini minuit, ut praefatum est. Si autem in argenteo vase cibum, sed potum accipit, nec ipsi multum prodest, nec ipsi ad sanitatem corporis obest *add. ed.*]

Si autem aliquis argentum in pulverem redactum comederet, nimis frigidum et nimis gravis in stomacho ejus esset, et etiam inde postea laederetur, etiam si tunc eum contra aliquam infirmitatem juvaret.

CAP. III.---DE PLUMBO [I, 17].

Plumbum frigidum est, et hominem laederet, si illud aliquo modo in corpus suum duceret, [et hoc quidem faceret propter frigus quod in se habet, et quia etiam aliquando crudosum est et quasi despumatio et purgamentum aliorum aeramentorum *add. ed.*] Sed si mortuus homo intumescit, et si ei plumbum supponitur, tumorem illum aliquantum restringit [quoniam ille vitalem halitum non habet *add. ed.*]. Si autem super vivum hominem poneretur qui intumesceret, totus scinderetur nec vivere posset [quoniam frigiditas ejus pertransit illum et scinderet quia velut despumatio aliorum aeramentorum est. Sed nec cibus nec potus in plumbeo vase valet propter frigiditatem quam in se habet. *Add. ed.*].

CAP. IV.---DE STAGNO [I, 20].

Stangnum plus frigidum est quam calidum. Et si aliquis homo stangnum super cutem suam ponit, ita quod cutis et caro ejus inde incalescat, infirmitatem corpori suo aufert propter frigiditatem suam. Vel si quis homo in stagneo vase comedit aut bibit, infirmitatem inde contrahit, ita quod fere velut venenum ei est. Sed cui caro circa oculos *uszwilezet*, stannum in cineres redigat et illos in purum vinum ponat, et ad noctem, cum dormitum vadit, cum vino isto *augleder* qui se *uszwelczent* circumlineat, et *augleder* sani et pulchri fient, nam frigiditas stanni cum calore vini temperata carnem quam calidi humores excutiunt et emittunt sanat et componit. Sed caliginem oculorum non fugat.

CAP. V.---DE CUPRO [I, 18].

Cuprum calidum existit, et cito infrigescit, et est velut favillae auri, scilicet ut favillae quae de ardentibus prunis cadunt. Et qui quaslibet febres habet, et febres illas quae in stomacho nascuntur, et non cottidianas, aut tertianas, aut quartanas, *riddo*, id est quod homo oscitat et qui tardus est et fastidium ciborum habet, purum cuprum ad pondus quinque nummorum accipiat et in vinum franconicum ponat, quantum picarium capit, et ita vinum illud fortiter coquat, scilicet usque dum minorari incipiat, et sic de igne auferat, et postea per novem dies jejunos modice bibat, et febres illae cessabunt. Sed et si quis *virgichtiget* est, ita quod se totum contrahit, idem *crymphet*, accipe purum cuprum et in ignem proice usque dum ignescat, et denuo in ignem proice ut iterum incalescat, et iterum ab igne aufer et denuo frigescat, et tertia

vice in ignem proice, et cum tunc ignescat, ita ignitum in bonum vinum pone, et vasculum superius tege, ne calor aut vapor ejus egrediatur, et tunc illi qui virgichtigit est ita modice calidum ad bibendum da, et *gicht* in eo cessabit. Sed et si equi, aut asini, aut boves, aut caprae, aut oves, aut porci, aut alia quaelibet animalia *strengel* aut *heuptsichtum* habent, magnum frustum cupri in caldarium seu in ollam seu in patinam ponat, et aquam desuper fundat, et tunc ipsam aquam ad ignem cum eodem cupro calefac ut ferveat, ac sic cum ipsa calida aqua pabulum jumentorum illorum, sive avena, sive fenum sit, semel vel bis asperge, ut ita aspersum comedant, et pestis ab eis cessabit

.

CAP. VI.---DE MESSING [I, 19].

Messing [Auricalcum *ed.*] calidum est, et de alio factum velut *kalg* de lapide, et quia ex natura sua *messing* non est, sed ex alio metallo factum, velut miles, qui de genere suo miles non est, sed factus est miles. Ideo ad medicamenta non valet, sed hominem magis laedit quam ei prosit, ita ut si homo velut in digito anulum gestaverit, aut si alia caro corporis ejus incaluerit ex hoc, magis infirmitatem quam sanitatem sibi attrahit [quia idem metallum per se nullam virtutem habet *add. ed.*]

CAP. VII.---DE FERRO [I, 21]

Ferrum valde calidum in sua natura est, et ideo forte est. Fortitudo ejus ad plurima utilis est. Et si quis ferrum juxta se habet, quod caro ejus in illo incalescit, minus ab eo laeditur quam de stanno [quia ferrum calidum et recti temperamenti est cum calor ejus ad ignem excitatur, et stomacho hominis superponitur, frigidos humores, de quibus stomachus dolet fugat, ut praedictum est *add. ed.*]. Cui autem stomachus infrigidatus est ita quod inde dolet, *blech* [laminam *ed.*] tenuem de ferro accipiat, et illud ad ignem calefaciat, et ita calidum super stomachum suum ponat, et iterum auferat, ac denuo calefaciat et stomacho suo iterum calidum superponat, et hoc saepe faciat, et melius habebit. [Quoniam idem ferrum calorem in se habet et quoniam rectum aeramentum est *add. ed.*]

CAP. VIII.---DE CALYBE [I, 22]

Calybs valde calidus est, et quod fortissimum est in aeramento ferri. Et fere quasi divinitatem Dei significat, unde et dyabulus eum fugit et devitat. Et si venum aut in cibo aut in potu esse suspicaris, aut si cibus humidus est velut *warmume* aut velut *suffen*, clam ignitum calibem ei impone, et si venenum in eo est, illud debilitando attenuat, vel si cibus siccus est, velut carnes aut pisces aut ova, ignitum calibem vino impone, et vinum istud super eundem cibum funde, et si venenum in

illo est, siccum cibum vino ignito calibe calefacto impone; et si venenum in eo fuerit, in ipso deprimitur, ita quod hominem istud comedentem minus laedit. Et etiam ignitum calibem potui impone, sive vino, sive cervisia, sive aqua, sive alio quolibet potu, et si venenum in eo est, statim debilitatur. Nam si calibs ad ignem ignitus ita in cibum aut in potum positus fuerit, vel si vinum cum ignito calibe calefactum super cibum, sive panis, sive caro, sive piscis aut alii huiusmodi cibi sunt, perfundatur, et si venenum in illo est, tunc fortitudo ejusdem veneni constringitur et debilitatur, quia tanta vis calibis est quod venenum illud hoc modo arescere facit, quia comedentem et bibentem minus laedere potest, ita ut si aliquis homo idem venenum sic gustaverit, eum minime ad mortem perducere poterit, etiamsi ille intumescat aut aliquantum diu infirmatur, tamen mortem evadere potest, si venenum illud cum ignito calibe debilitatum fuerit, ut praedictum est .

*Explicit liber beatae Hildegardis subtilitatum
diversarum naturarum.*